

Същността на антропософията

GA 80a

Рудолф Щайнер

[Антропософия и духовна наука](#)

19 ноември 2019

[Същността на антропософията](#)

16 януари 2020

[Антропософията и загадката на душата](#)

17 януари 2020

[Същността на антропософията](#)

18 януари 2020

[Същността на антропософията](#)

20 януари 2020

[Същността на антропософията](#)

23 януари 2020

[Антропософията и загадките на душата](#)

26 януари 2020

[Антропософия и познание на Духа](#)

12 май 2020

[Антропософия и познание на Духа](#)

14 май 2020

[Антропософия и познание на Духа](#)

15 май 2020

[Антропософия и познание на Духа](#)

16 май 2020

[Антропософия и познание на Духа](#)

18 май 2020

Антропософия и духовна наука

Уважаеми участници! Антропософията се стреми да насочи човешкото познание към онези области, в които се крият големите въпроси за живота и душата, въпросите, които се занимават с човешката съдба в голям мащаб, с въпроса за вечността на човешката душа, с това, което идва от света отвъд раждането и смъртта и има влияние върху човешкия живот и т.н. Но тази антропософия, както е предвидена тук, иска да провежда своите изследвания в пълна хармония със съвременния дух на науката. Ако този научен дух все още го разглежда днес в много отношения като резултат от някакви фантазми, тогава антропософията трябва да вярва, че тези неща все още се основават на пълно неразбиране. Но антропософията трябва да надхвърли резултатите, които днес може да се намерят от признатата наука. Въпреки това, антропософията се радва на най-голямо уважение и най-пълно признание за съвременната наука. През последните три до четири века тази естествена наука е постигнала невероятно много в цялостното образование на човечеството. За антропософията тези постижения са преди всичко значими от гледна точка на състоянието на духа, което човек може да постигне, като проникне напълно в дисциплината на този научен дух и неговия изследователски метод, като проникне в отношението, което преобладава в рамките на тази съвременна естествена наука.

Бих искал да кажа, че съвременната естествена наука всъщност само е извадила наяве пълното значение на това, което наричаме сетивно познание. И всеки, който иска да говори – както ще се прави тази вечер – за свръхсетивно познание, трябва преди всичко да е напълно наясно с природата на сетивното познание, без никакъв дилетантизъм. Чрез систематично прилагане на методите на наблюдение, чрез разработване на начина, по който се провеждат експериментите, и чрез математическо и друго рационално третиране на наблюденията и експериментите, съвременната естествена наука постепенно се е издигнала до идеала да стигне чрез съзерцанието на сетивния свят до нещо, което все повече се приближава до обективна реалност, обективна реалност, в която не може да се смеси нищо от субективния, личен произвол на човека, нищо от каквито и да било фантазми или илюзии. В това отношение свръхсетивното познание също трябва да подражава на естествената наука.

Ако използваме човешкия ум само – и като математици правим това по-специално – за да подредим и систематизираме явленията на сетивата и по този начин да разгадаем техните закони, тогава постепенно осъзнаваме, че сетивата и техните обяснения са по същество великите учители на човешкия ум, този ум, който въпреки това е зависим в известен смисъл от вътрешната органична конституция на

човешкото същество. Ние знаем колко зависими сме – и съвременната наука, физиологията и патологията, все още могат да потвърдят това – в нашите преценки и във формирането на нашите представи за това каква е нашата физическа и психическа конституция. Но като се посвещаваме на сетивното възприятие по научен начин, ние сме постоянно принудени да коригираме в обективен смисъл това, което иска да ни напусне като илюзии, като фантазми. Това – казвам го отново – непременно трябва да бъде подражавано от свръхсетивното познание. Съвременният научен метод обаче се сблъсква с определена граница в усилията си да разбере външния свят и важни натуралисти ясно са говорили за тези „граници на естественото познание“, основани на природата на научното познание. Не можем да надхвърлим реда на сетивните явления. В момента, в който искаме да отидем по-далеч, да надхвърлим сетивния гоблен, който се разпростира около нас чрез интелектуалните спекулации, трябва или да заявим границите на познанието за природата, или трябва, така да се каже, да се освободим от интелекта и да разширим понятията, да спекулираме, да изградим хипотези в празнотата, в неопределеното. И имаше достатъчно такива хипотези. Много хора предпазливо са се опитвали да се впуснат отвъд сферата на сетивното възприятие с понятия и идеи. Но в крайна сметка всички подобни усилия оставят човека неудовлетворен, защото той никога не може да си даде обяснение какво оправдание може да има за разширяване на идеите, получени от сетивния свят, в сферата отвъд сетивата. И така, всички философии и спекулации, които искат да надхвърлят сетивния свят, са напълно незадоволителни за сериозния мислител, особено за мислителя, свикнал с научни понятия, и ние виждаме последствията от това в различните светогледни начинания на настоящето. Човешкото сърце и душа не могат да останат с това, което външните сетива могат да им кажат. Човешката душа знае, че само временната съдба, която е обвързана с този сетивен свят от нея, не може да повлияе на нейната крайна природа и затова по-дълбоките натури, по-сериозните души, често търсят убежище във всякакви мистични начинания. Тези мистични начинания са насочени към отклоняване на вниманието от външния сетивен свят, а също и повече или по-малко от интелектуалистичното проникване в този сетивен свят, и вместо това към вглеждане във вътрешното същество на човешкото същество. Точно както е невъзможно да се стигне до наистина задоволително разбиране на природата на човешката душа чрез външна естествена наука или чрез спекулации, основани на нея, така е също толкова невъзможно да се стигне до задоволително познание за човешката душа чрез обикновено „мистично потапяне“. Защото каква е ползата ни, независимо колко развиваме това мистично поглъщане? Какво излиза на повърхността на нашето съзнание от дълбините на човешката душа? Някои хора може да вярват, че могат да изключат всякакъв субективен произвол, като тихо и медитативно се посветят на това, което едно

обективно вътрешно издигане от душата може да ни каже за нашата собствена човешка природа.

Но всеки, който може истински да анализира човешката душа, който може да изследва как в този човешки душевен живот няма нищо друго освен външните впечатления, които сме приели в душата си от външния свят от раждането си, който може да изследва как в този човешки душевен живот няма нищо друго освен външните впечатления, които сме приели в душата си от външния свят от раждането си, и който може да изследва как в този човешки душевен живот няма нищо друго освен външните впечатления, които сме приели в душата си от външния свят от раждането си, в крайна сметка винаги ще открие, че мистикът, който често вярва, че е намерил своя божествен произход, нещо вечно, в собствената си душа, в крайна сметка няма работа с нищо друго освен със спомени от преживявания, на които човешкото същество е било изложено, особено в онези периоди от детството, когато човек все още не е напълно осъзнат за връзката между човешкото същество и външния свят. И ако освен това, чрез добро познаване на човешката душа, човек е способен да види как вътрешното състояние на духа, това, което бихме могли да наречем определено вътрешно удоволствие, или също така всякакви вътрешни страхове, могат да замъглят преценката на мистичното съдържание и да го направят да изглежда като нещо съвсем различно от това, което е, тогава човек става особено предпазлив в тази област. Ежедневното преживяване в продължение на много години може да се метаморфозира в душата, така че едно тривиално преживяване може да изплува от душата десетилетия по-късно като нещо, свързано с основата на света. Който знае как не само душевното състояние, което в крайна сметка е по-лесно да се наблюдава, влияе на общото чувство на човека, но дори и на човешкия организъм, само той може да вижда ясно в тази област и ще стигне до отхвърляне на много мистични стремежи, които се приемат сериозно от една или друга страна. Който може да анализира човешката душа, ще види причините за известно съмнение, за известен скептицизъм, които се появяват като мироглед, но в нарушено храносмилане, и ще трябва да търси причините за някакъв мистичен екстаз в органично вълнение, понякога от много съмнителен характер.

Накратко, всеки, който търси сериозна антропософска духовна наука, трябва да избягва двата капана: ограничената естествена наука, от една страна, и мистицизма, който живее толкова богато в илюзии, от друга. Той трябва да търси сигурен метод, такъв, който е моделиран по сигурността на естествената наука, пропит със същото отношение, с което човек живее като учен, когато експериментира в лабораторията или изучава физиология или патология на масата за дисекция. Антропософията не само трябва да стигне до различни резултати от тези на признатата наука, но и трябва да развие свой собствен метод.

Сега ще разберете, че в тази кратка лекция една вечер мога да ви дам само насоки, само няколко предложения, относно резултатите от тази антропософска духовна

наука, както и нейния метод и доказателства. Ще мога да покажа как се намират доказателствата. Но това, което мисля да направя накратко тук, вече е предмет на много литература и затова в контекста на лекция мога само да правя предложения, а не да представя нещо убедително.

Антропософски ориентираната духовна наука трябва да надхвърли обикновения научен метод! Защо науката е ограничена? Защо мистицизмът не води до истинската същност на човешката природа? Защото както естествената наука, така и мистицизмът са ограничени до онези когнитивни способности, които човек развива в нормалния живот, независимо дали чрез естествен растеж, органично развитие или образованието, което е обичайно днес. Така ние развиваме само научния метод. Антропософията сега трябва да обърне внимание на факта, че човешкото същество може да осъзнае други способности, които се намират по-дълбоко в душата му, които спят в тази душа за обикновения живот и за обикновената наука, и че той може съзнателно да прилага такива способности към истинско научно познание. За да развием тези способности обаче, не бива да прибягваме до някакъв вид мистичен мрак, а трябва да започнем от това, което е налично в обикновената наука и в обикновения човешки живот.

Ето какво ни представя мистицизмът с толкова много илюзии: човешката способност за памет на единия предел на нашия обичаен полюс. Тази способност за памет, разбира се, е изцяло зависима от органичната конституция на човешкото същество. И все пак именно тази способност за памет ни дава, като човешки същества, нашето кохерентно съзнание, нашето кохерентно „аз“. Достатъчно е само да се помисли за ужасното психическо състояние на онези хора, при които непрекъснатата памет в детството е замъглена. Има състояния, при които дълги периоди от време липсват от паметта. Такива хора, така да се каже, са изтласкали част от собствения си душевен живот от себе си. Те вече не чувстват и не преживяват цялото си същество. Те ни показват колко важна е кохерентната памет за здравословния душевен живот. Каква е природата на тази памет? Тя се състои в това, че сме способни да извикаме в съзнанието си образи на преживявания, които сме имали в обикновения си живот между раждането и настоящия момент. Ние носим в себе си образи, които можем да извикаме пред душата си в обикновения си живот, повече или по-малко вярно. Антропософският метод първоначално се свързва с тази душевна способност и, като трансформира тази способност за запомняне, обучава така нареченото имагинативно познание. Това не е сбор от въображения, от илюзии, а нещо, което може да се придобие единствено чрез строго вътрешно самовъзпитание и което съответства на обективност, макар и духовна обективност, точно както паметта съответства на обективност, а не на просто фантазия. Ще посоча накратко принципа как да се стигне до тази първа стъпка на свръхсетивното познание, до имагинативното познание.

Въпросът е да се позволи на представите да присъстват в съзнанието по начин, подобен на този, който иначе се получава в паметта. Тъй като обаче не става въпрос за обучение, а за трансформация на способността за запомняне, това не трябва да са образи, които човек просто извлича от съкровищницата на спомените си. Такива образи, в края на краищата, се променят от емоционалния живот и дори от органичната конституция на човека и човек никога не може да знае какво се извиква, когато просто позволи на спомените да присъстват в съзнанието му. За да се постигне това, което бих нарекъл медитация – наричал съм го така в моите писания – или трябва да имате някаква представа за опитен антропософ, или човек трябва сам да се опита да формира идея или комплекс от идеи, които са лесно разбираеми, които може да се обхванат, както например може да се обхване триъгълник в геометрията, където човек може да бъде напълно сигурен: това, което присъства в съзнанието, е всичко, което присъства. Нищо от света на емоциите, от конституцията на органите, не се появява; наистина имате всичко предвид. Но не е важно съдържанието, а по-скоро душата сега да обедини всичките си сили, за да позволи на това съдържание да присъства в съзнанието ѝ за по-кратко или по-дълго време – някои се нуждаят от по-дълго време за това, други от по-кратко, зависи от разположението на човека – Защото важното е развитието на тези сили, спящи в душата, не това, което внасяме в съзнанието си под формата на мисли, а това, което правим с това, за което сме мислили. Ако, за сравнение, натоварим мускулите на ръцете си по-специално чрез някакъв вид работа, те стават все по-силни и по-силни, развивайки все повече и повече сила. Тази физическа сила се развива чрез работа и практика. Същото е и когато след години практика представим идеите в съзнанието си по посочения начин и след това ги задържим в съзнанието си за известно време. Това, което душата трябва да направи тук, укрепва душевните сили, които човек няма в обикновения живот. Бих искал да поясня, че описаното тук е лесно за обяснение, но трудно за изпълнение. Не е по-лесно да се постигне напредък в методите на духовната наука, отколкото в методите на лаборатория или обсерватория. Разбира се, има хора, които са особено предразположени към развиване на такива вътрешни душевни сили; те могат да постигнат много бърз напредък. Но като цяло, без да е необходимо много време всеки ден (всяко отделно упражнение може да бъде кратко; ефектът му зависи от силата на упражнението, а не от продължителността на времето, което само приспива), човек се нуждае от повторение, повтаряща се практика, за да стигне най-накрая до точката, в която да забележи нещо много специфично в себе си; а именно, че е извадил нещо от дълбините на душата си, което преди това не е използвал нито за обикновения живот, нито за обикновената наука. За да се разберем, бих искал да използвам едно сравнение. До определен момент от детството си помним себе си като човешки същества с обикновено съзнание. Това, което се намира преди този момент, се изплъзва на

обикновената памет. Защо е така? Ами, през това време това, което детето преживява психически, работи чрез впечатления от външния свят, чрез комбинации от външния свят и чрез проникването на емоционалната страна на душата му с волеви импулси. Това все още не е работа с идеите, които се появяват едва с развитието на речта. По-скоро това, което детето запалва във външния свят, се отпечатва във все още пластичния, ковък мозък и е интересно изследване да се види колко ковък е физическият мозък на детето, колко устойчиво се развива според това, което детето преживява във външния свят. Но може да се каже също, че този физически човешки мозък се втвърдява и точно в момента, в който е особено втвърден, формирането на мозъка спира и се освобождават онези сили, които преди са работили върху мозъка. Сега те осигуряват въображаеми живот на детето. Това се предизвиква главно от езика. Човешкото същество продължава да развива това и чрез внимателно образование продължава да развива това, което е способно да произведе чрез формирането на мозъка си през първите години от живота си.

В прекрасна интуиция, човек като Жан Пол е говорил за образованието по следния начин: Човек научава повече през първите три години от живота си, отколкото по-късно през три академични години. Всъщност това е абсолютно вярно, защото през първите три години от живота ни се формира нашият организъм и ние можем да го оформяме и да бъдем оформяни в цялото си по-късно образование само в смисъл, че физическият ни мозък се формира още в първите години от живота.

С тези способности, които се развиват по този начин, човешкото същество днес спира както в общоприетата наука, така и в обикновения живот. Антропософският метод би искал сега да възприеме в по-висш смисъл – който отново не е за физическо възпитание, а за образование на душата – това, което е било постигнато за човешката организация през първите години на детството. Ако извършваме такива медитации, каквито предложих, и позволим на образите да присъстват в нашето съзнание достатъчно дълго време, в зависимост от нашите индивидуални способности, ще забележим, че сега се случва нещо подобно на това, което се е случвало в ранното детство, и това се случва в пълното съзнание – нещо подобно на това, което се е случвало в ранното детство, само че при правилно водена медитация човек не се намесва във физическата организация, а в по-фината организация, която е в основата на физическия организъм и която едва сега се открива.

В хода на медитацията човек непременно трябва да стигне до нея, след като първо честно признае пред въображението си: ето границите на познанията ви. Така че трябва да можете да застанете съвсем честно на почвата на научното изследване и да си кажете, в смисъла на един дю Боа-Реймон, който в началото на седемдесетте години на деветнадесети век изнесе известната си лекция „За границите на естественото познание“ в Лайпциг. За обикновеното мислене има граници на

познанието, които не могат да бъдат преодоляни. Но ако живеете този медитативен живот, ще откриете, че точно както детето, чрез развитието си, се вплита все по-дълбоко във външните тайни на света, определени граници сега са практически преодоляни. Тогава можете честно да си признаете: Преди сте имали тези граници, защото не сте използвали определени способности. Сега сте развили тези способности и можете да преминете тези граници. По този начин антропософията трансформира знанието, което иначе е само интелектуално-формално, в практическо. Преди да бъдат преминати определени граници на познанието, първо се развива способността за преминаването им и най-вече съзнанието, което може да разбира вътрешно: Сега сте способни на нещо различно от преди.

И това е по-специално единственото вътрешно преживяване, което човек има: с напредването си в медитацията, той осъзнава, че без да възприема със сетивата, той навлиза във вътрешна дейност, която протича със същата яркост, с която протича сетивното възприятие. Това, което човек преживява вътрешно в медитацията, са образи, такива образи, които са по-живи от спомените, толкова живи, колкото сетивните възприятия, но нямат същото съдържание като сетивните възприятия. Точно както човек иначе преживява само когато вижда цветове с очите си и чува звуци с ушите си, докато самото въображение, дори спомнянето, е нещо бледо, така и човек преживява нещо ново със същия принос чрез целия човек, както иначе преживява с целия човек в сетивното възприятие: свят от въображения, който е там за съзнанието, който не е бил там преди, един изцяло нов свят. И ние сме победили обективността на този свят, като сме положили усилията, които споменах. Не бих могъл да навлизам в подробности, само да намекна за принципа. В някои от моите трудове – например в книгата „Как да познаваме висшите светове“, а също и във втората част на „Окултната наука, очертание на нейните методи“ – ще намерите подробности за тази медитативна практика, описана. Тук е достатъчно да намекна за принципа, чрез който човек стига до имагинативно познание.

Когато говорят за това въображаемо знание на онези, които днес често вярват, че са напълно основани на научна нагласа, те казват: Може да изглежда, че е придобито с труд, но не е нищо повече от нещо, придобито чрез самовнушение, нещо, което, точно както всички видения или халюцинации, се извежда от потисната нервна сила на повърхността на съзнанието. Следователно, трябва да се подчертава отново и отново, че това, което антропософията развива по този начин, е точно обратното на патологичните преживявания на душата, на илюзията, халюцинацията или медиумизма. Трябва да се напомни само едно нещо: всеки, който например разгледа написаното от мен за медитационни упражнения в книгата „Как да познаем висшите светове“, ще види, че се полагат особени грижи за поддържане на душевния живот на човешкото същество напълно здрав и непокътнат, наред с развитието на това висше знание, тоест, да речем, на въображаемия живот. В случай на болен душевен живот, болният душевен живот

заглушава здравия, сякаш го угасява. В случая с душевния живот, който се търси с цел висше познание на антропософията, здравият душевен живот остава напълно непокътнат наред с това, което сега се търси и като въображение. Въображението се явява като нещо съвсем различно от обикновения психически живот, но в нито един момент човекът, който го е постигнал, не е в различно вътрешно състояние на духа, така че всички негови други спомени и прозрения остават здрави наред с въображението.

Въображението, както казах, е преобразена памет. Това се изразява и в самата му същност. Някои начинаещи по този път развиват това въображение. След това те се радват, когато стигнат до първите елементарни резултати, че могат да развият образен, обективно даден живот от идеи, който вече, поне внушително, ги насочва към свръхсетивния свят. Но те отново го губят. Това се дължи на същността на имажинативното познание, както и на всяко висше знание. Знанието, което иначе придобиваме във външния свят чрез обикновеното съзнание, води до памет; можем да го извлечем отново от паметта. Това, което възниква във имажинативния живот, е там, живо, като сетивно преживяване, като звуци или цветове. Но не се отпечатва в паметта. Именно това най-много изненадва начинаещия. Той вярва, че може да има свръхсетивно прозрение и че може да го носи със себе си през живота като обикновен спомен. Точно както ние, когато сме погледнали един цвят, след това се отвръщаме от него и вече го нямаме, така и ние вече нямаме свръхсетивното преживяване, ако сме го забравили в душата си. Всичко това трябва да се вземе предвид. Всеки, който говори за този свръхсетивен свят, никога не говори по памет; той говори от непосредствен опит на свръхсетивния свят.

Позволете ми да направя кратък личен коментар. Дори когато човек изнася лекция като днешната, в която говори за свръхсетивния свят по ориентиран начин, той не се подготвя за нея по същия начин, както за други лекции за познанието. По-скоро трябва да насочи подготовката си така, че организъмът и душевният му живот да бъдат способни да допуснат свръхсетивното познание до себе си.

Защото, ако днес имам свръхсетивно прозрение, веднага щом го получа, го забравям, а ако искам да го получа отново, трябва да го предизвикам отново. Не мога просто да си го спомня; мога само да предизвикам това, което съм правил в медитация и концентрация, за да предизвикам това свръхсетивно преживяване по онова време.

Така че, още във въображението, свръхсетивните светове са такива, че не се отпечатват в паметта. Защо е така? Причината за това е, че свръхсетивното познание, както е разбирано тук, изобщо не е нещо формално, а за разлика от него, реално ни носи свръхсетивния свят. Можем да си припомним знания, които просто ни дават образи на външния материален свят отново и отново. След като сме ги придобили, е добре да можем да ги припомним от паметта. Този вид познание се основава само на образни процеси, на процеси на огледално отражение спрямо

външния свят. То по същество не е сбор от реални процеси. Реалните процеси протичат по такъв начин, че са подложени на повторение, на ритмично повторение, а не на паметта.

Много тривиално, но точно твърдение е, когато казвам, че нашият организъм се нуждае от храна. Това, което приемаме като храна, се преработва от него по някакъв начин, който не е необходимо да се обяснява по-подробно тук. Но след като е преработена, съответният процес е приключил, така да се каже. Но на следващия ден трябва да ядем отново и никой не може да твърди, че е ял вчера; нито ще го направи. Не си имаме работа с формален процес на размисъл, а с реален процес. Такива реални процеси са тези, които протичат в свръхсетивното познание, за което става дума тук. Това, което веднъж е било осъществено като съдържание на душата, трябва да се осъществява отново и отново, като се предприемат отново същите мерки. Човек може да си спомни мерките, които са образували подготовката за определени свръхсетивни преживявания по онова време. Но само като се предприемат същите мерки, може да се стигне до същите резултати.

След като сте навлезли в този въображаем свят обаче, вие напълно осъзнавате, че някога сте имали свят от въображения. Начинът, по който преживявате тези въображения, е вътрешно схващане на цялото човешко същество. Но вие също така знаете, че не сте схванали външен свят със съзнание, а всъщност само сте извадили от собственото си вътрешно същество всичко, което сте извадили от съзнанието. Халюцинатор, който се отдава на някакъв вид видение, бърка образите, които възникват в ума му, с реалност. Някой, който живее във въображението и е обучен в антропософията, знае, че в началото има само себе си във въображението. Вече има известно развитие на сила в това осъзнаване, че имаш само себе си, защото всичко, което възниква под формата на ярки образи, толкова ярко, колкото всяко външно сетивно възприятие, изкушава човек да го сбърка с външен свят. Това е също обективно, но нашият собствен обективен вътрешен свят. Човек трябва да приложи определена вътрешна сила на съзнанието, за да осъзнае напълно, че има работа със собственото си вътрешно същество.

Но това въображение може да се развие дотам, че всъщност да получите само това собствено вътрешно същество пред себе си и по такъв начин, че сега, с помощта на това въображаемо знание, имате първото, макар и сега - бих искал да кажа - субективно-обективно свръхсетивно преживяване. Че човек има нещо като картина на живота си - не мога да кажа пространствена, нито времева, това е нещо времево-пространствено, нещо, където човек има нещо времево пред себе си, но сякаш съвсем успоредно - че човек има такава картина на живота си пред себе си, която се простира назад до околността на раждането му, че е преминал през себе си в този земен живот до момента на раждането си. (Това е, което се появява пред душата в такъв времево-пространствен образ.) В същото време човек може да види

какво се е случило с нас в течение на дълго време. В противен случай паметта е такава, че едното или другото изплува от потока от преживявания. Но сега, не като спомен, а като образ, и всъщност като вътрешен, добре обработен образ, човек има целия си живот пред себе си, както го описват хора, които изучават природата и които са достатъчно съвестни в тези въпроси, за да могат да го разпознаят като истина. Точно както някой, който е на път да се дави, вижда живота си пред себе си по ясен начин, така и човекът, който е напреднал до въображаемо познание по този начин, има живота си пред себе си в ясна картина.

Това е първото преживяване, което човек има. Това е видът преживяване, което вече може да го доведе до виждането, че човекът, който се представя като духовен изследовател в антропософски смисъл, трябва също да опознае всички вътрешни преживявания, които съпътстват подобни свръхсетивни преживявания. Това, което той споделя, служи за укрепване и успокояване на живота. То дава сигурност на живота и показва вечната същност на човешкото същество, както ще видим. Но самото изследване и преживяване са нещо, което не всеки човек би желал от самото начало. Човек трябва вече да е развил пълноценен и здравословен душевен живот, за който споменатите по-горе книги дават изчерпателни инструкции, за да може да се изправи пред това, което е необходимо за разбиране и приемане на послания за свръхсетивния свят, но е необходимо и за изследвания в тези области, с отворен ум и сила.

Видението на тази житейска картина поражда вътрешно преживяване, което бих нарекъл „потискащо“; нещо като пристъп на тревожност обзема живота. И в това се крие прогресът: антропософският изследовател да се изправя срещу тези неща и да ги преодолява със силна душевна сила, да е развил първо здрав душевен живот до такава степен, че да може да понася по здравословен начин това, което среща като странични ефекти от познаването на свръхсетивните светове. По-нататъшният прогрес се крие в развитието на такива сили. Защото това наистина трябва да стигне дотам, че човешкото същество не само да трансформира способността си за памет, както описах, за да постигне въображаемо познание. По-скоро по-нататъшният прогрес се състои в развиване на изкуството на забравянето, потискането на възприятията и в това потискане на възприятията до точката, в която човек вече може да потисне цялата житейска картина, премахвайки я от съзнанието. Човек развива това изкусно забравяне, като многократно и напълно произволно премахва описаните управляеми идеи, след като им е позволил да присъстват в съзнанието му, докато те всъщност искат да заемат нашето съзнание. Докато човек, който просто се отдава на своята природа, развива склонност да се придържа към тези образи, някой, който иска да стане истински духовен изследовател в антропософския смисъл, трябва да развие способността да потиска тези образи с пълно осъзнаване на волята и да прави съзнанието напълно празно, без - позволете ми тази забележка - да заспива в процеса. Повечето хора, когато

искат да изпразнят съзнанието си, са способни само да подремнат леко. Но това е, което духовният научен изследовател трябва да развие с всички сили, дори с повишена сила: да внася идеи в съзнанието си и след това да ги изважда отново, така че да е в състояние да остане с празно съзнание за по-кратък или по-дълъг период от време.

Значението на антропософския метод е, че човек трябва да внесе волята в целия живот на въображението, че човек позволява на идеите да присъстват в съзнанието по напълно управляем начин, че ги извлича отново от съзнанието и по този начин тласка волята към въображението, към формирането на мисли. Докато иначе човек развива мислите си само в непрекъснатия външен живот, пасивно отдаден на него, сега, за известно време, е придобил вътрешна сила от потискането на възприятията. Когато човек е трансформирал забравата си по този начин, тогава той е способен да угаси цялата житейска картина, така че вече не просто да премахва един-единствен образ от съзнанието си, а целия вътрешен живот, който е възникнал пред душата от раждането до този момент като картина. Човек се чувства потиснат, когато се изправи пред тази картина, защото сега не е изправен само пред картинни представи, както обикновено, а пред сили, които самите по себе си са вътрешни картинни представи. Човек преживява, че схващайки тази картина на живота, е схванал не просто нещо интелектуално и формално, а същите сили, които са нашите вътрешни сили на растеж. Човек вижда това, което е оформило организма от детството му, като формиращи сили или, ако мога така да се изразя, като чисто етерни сили. Това, което ни е оформило, е това, което първо призоваваме в съзнанието си и което сега отново изваждаме от съзнанието си. След като това е постигнато, следващата стъпка е другият етап на свръхсетивното познание, който в книгите си наричам вдъхновено познание. Това не се има предвид по някакъв стар суеверен начин, а само в смисъла, в който го описвам. Това вдъхновение се състои в изчистване на възникналото по предишния начин, в създаване на условията, които изпразват съзнанието. Но съзнанието не остава празно. Тъй като сме имали формиращите сили на човешкото същество в съзнанието – силите, които развиват черния дроб, белите дробове, сърцето и т.н., ние възприемаме това в тях – и като сега премахнем тези сили от съзнанието, то не остава празно. По-скоро това, което сега възниква в съзнанието, е истински духовен живот, истински свръхсетивен свят. Защото, като премахваме тези формиращи сили от нашето съзнание, ние се сбогуваме, така да се каже, както иначе се сбогуваме с едно преживяване, първоначално за момента на осъзнаване, така да се каже, на външния сетивен свят, с който са свързани житейските преживявания, отразени в житейската картина. В този момент се намираме в различен свят. Ние сме в свят, в който не само се намират силите, които ни формират от раждането, но и които са ни формирали преди раждането или зачеването.

Сега осъзнаваме, чрез развито знание, че преди ние, като духовни същества, да усвоим това, което наследството на физическия материален свят може да ни даде, сме били в друг, духовен свят, от който сме слезли и сме се включили в това, което материално ни обгражда като външна обвивка, като външен инструмент по време на физическия живот на земята. По този начин, чрез истинска практика на знанието, ние започваме да възприемаме това, което не може да бъде възприето от обикновените сили на познанието. Започваме да възприемаме един свят, дори когато сме се разделили със сетивния свят по описания начин. Ние възприемаме човешка сила на битието, когато не само сме угасили гледката за сетивния свят, но и сме угасили преживяванията си с току-що описаната житейска картина. Но за този, който е постигнал познание по този начин, винаги остава здравословно душевно състояние. Този, който се издига до вдъхновено знание по този начин, никога не е в състояние да има нещо в себе си, както в случая с халюцинатора или психопата, което да угаси здравия му душевен живот и да заеме неговото място. И точно както във въображението здравият душевен живот стои редом с въображението, така и сега има ритмично редуване: пренатален живот, живот в духовната душа, след това човекът, който стои тук на земята на двата си крака и мисли с нас. И ние се люлеем напред-назад в ритъм, в ритъм между свръхсетивния и чувствения свят. Вдишваме, издишваме. Почти е преживяно: това, което сме били, преди да се интегрираме в земния свят, и се връщаме към това, което сме като земни човешки същества. Изпитваме ритъм като ритъма на дишането. И ако всички ритми в света са свързани, единият ритъм е винаги образ на другия, тогава поне в ритъма на дишането може да се види нещо, което образува аналогия с това, което току-що описах като ритъм. Следователно има метод, който вече не е полезен за западните днес: древноиндийският метод на йога, който също говори за тези неща. Но той вече не е полезен за днешните хора, защото те не могат да правят обикновени йога упражнения като древния индиец или съвременния индиец, но западнякът се нуждае от упражнения днес, както ги описах.

Но как се изпълняват йога упражненията? Тук е посочено накратко за пояснение. Йогинът се посвещава не на несъзнателно дишане, а на регулиран, съзнателен процес на дишане. Той съзнателно преживява това, което иначе се случва несъзнателно. По този начин той живее в ритъма на света чрез променен, регулиран процес на дишане и съответно вдишване и издишване. И всъщност, чрез своята специална конституция, той е способен да види свръхсетивния живот преди раждането, когато изпълнява упражненията си дълго време, където той понякога се явява като духовна душа, друг път тук, в земния живот. Вижда се, че вече има разрешение чрез аналогията да се говори за „дишане“ тук. Защото, както ние вдишваме дъха си и след това го издишваме отново, така и физическата част на човека, дадена от материалния поток на наследствеността, се съединява с духовната душа, вдишвайки в нея, така да се каже. Диханието трае само докато

трае един земен живот. И по същия начин, при смъртта, духовната душа отново се издишва.

Този процес на раждане и смърт е това, което сега, в процеса на осъзнаване, се пресъздава от вдъхновеното осъзнаване. Колкото и странно и парадоксално да звучи, това, което иначе се преживява само веднъж в процеса на раждане и умиране, това обединяване на физическото тяло с духовната душа и след това появата на духовната душа, е това, което се формира в имитацията на знанието, което е антропософско познание. По този начин, не чрез спекулации, не чрез философия, нито чрез някакъв вид мистицизъм, който може да се основава само на илюзии, а чрез истинска практика на знанието, човек навлиза в преживяването на света, в който човек е бил преди раждането и в който ще бъде, когато прекрачи прага на смъртта. Със сигурност все още е странно за съвременния човек, когато, както например в „Окултна наука: Очерк“, световите, които човек преживява преди раждането и след смъртта, са описани толкова подробно, колкото иначе са описани от натуралиста, ботаника, минералога или геолога, детайлите на растителния живот или други неща в нашия сетивен свят. Но човечеството ще трябва да свикне с идеята, че е възможно да накара хората да осъзнаят своите вътрешни сили, своите формиращи сили, които са сили, изпълващи душата, но които вече са свръхсетивни сетивни сили - нека използвам парадоксалната дума - и които следователно въвеждат човешкото същество като духовно-душевно същество във взаимна връзка с духовно-душевните светове, от които е обграден преди раждането и след смъртта. Не логическото разсъждение е в основата на антропософската духовна наука, за която се говори тук, когато се говори за свръхсетивни светове, когато се говори за вечната природа на човека, а воденето на практическото познание към онова в човешкото същество, което наистина е с духовно-душевна природа, което е творческо, а не създадено от организма, което преобразува организма по собствена воля и по този начин има гаранция за вечност, за преминаване през раждане и смърт. Само необичайната природа на такъв метод на познание все още поражда многобройните недоразумения около антропософската духовна наука днес. И е напълно разбираемо, че дори добронамерените учени, когато се заемат да изучават това, което антропософията предлага и което е толкова строго описано като истински метод на познание, както обикновено е случаят с математиката например, първо създават, а след това, когато не го разбират, казват: Това не е нищо повече от сбор от илюзии, халюцинации и фантазии, когато първо представят своя изкривен образ, а след това критикуват собствената си конструкция. Но, скъпи дами и господа, ако антропософията беше това, което някои от днешните учени я възприемат, тогава бих я критикувал много по-остро и много по-пренебрежително, отколкото правят някои учени. Но антропософията развива здравословните пътища пред лицето на всички патологични пътища, които ѝ приписват онези, които не

разбират нейните методи. Но не искам да се спирам на многото недоразумения, просто искам да обърна внимание на още едно.

Наистина е така, че практическите сили на познанието, които описах, се засилват от всичко, през което човек преминава. В началото човек е придобил сила, като е позволил на жизнената си картина да потъне, но след това тя се изпълва с духовна сила. Сега изследователят е изправен пред ново преживяване, от което мнозина несъзнателно се страхуват и поради която дори не биха искали да се доближат до това духовно знание, ако се запознаят с него. Всеки, който гледа на духовния свят по този начин, както го описах, всъщност чувства нещо като болезнено лишение в душата си през цялото време, през което е изложил съзнанието си на този духовен свят. Ако това не се преживява с напълно здрава душа, това може да породи много песимистичен поглед върху живота. Тъй като обаче всяка подготовка в антропософията трябва да се предприеме по такъв начин, че човешкото същество да е напълно здраво в душата си, той знае, че би казал за този песимизъм, който лежи пред душата му, ако му се отдаде: „Целият свят е пропит с болка и въздиша от болка.“ Но този песимизъм възниква като нещо, което принадлежи към нуждите на света. Човек го преживява, преживява нещо доста болезнено, докато е отдаден на свръхсетивния свят във вдъхновение.

Но защо изпитваме тази болка? Човек осъзнава, че тази болка е само повторение на онзи болезнен копнеж, който формира силата на душата, чрез който душата се чувства привлечена от духовно-душевните светове в материално-физическо въплъщение. Този копнеж на душата трябва да бъде преживян отново в познанието именно на този етап. И това, което у песимистите се явява като умора от света, е лъч от това чувство, който достига само до съзнанието на въображението. То се усеща по съвсем различен начин от онези, които искат да постигнат свръхсетивно познание, и които, когато са достигнали най-високата степен на свръхсетивно познание, го преживяват като вид умора от живота. Трябва наистина да сме наясно с факта, че търсенето на знание не винаги може да бъде приятно занимание. Всеки, който е постигнал няколко, може би скромни, екстрасензорни прозрения или дори истински, истински прозрения за живота, винаги ще казва: „С благодарност приемам от Силите, Които Биват, късмета, който преживях. Но болезнените преживявания и горчивината, през които преминах, бяха добра подготовка за мен да достигна състоянието на ума, което наистина води до по-дълбоко разбиране на тайните на живота. Следователно, дори най-обикновените болезнени преживявания са добра подготовка, ако се преживеят в добро здраве и човек не си позволява да бъде напълно депресиран от тях, също и физически, за това, което трябва да преживее като страничен ефект от вдъхновеното знание. Но през всичко, през което преминава, човек сега стига до това да носи това въображение, което веднага се губи за човека, когато той се спусне в емоционалния живот или в собствената си воля, във всичко, което описах като над чувствения свят.“

Това е същественото нещо - човек да не се предава на мъгляво душевно съдържание, а да поеме със себе си по целия по-нататъшен път това, което първоначално е развил във въображението си като силен картинен образ. Нашият емоционален живот се издига, подобно на сънищата, от тъмните дълбини на душата. Ние осъзнаваме чувствата си във въображението си. Като хора на днешния ден, ние можем истински да живеем във въображението си само когато сме действително будни. Нашият емоционален живот винаги има нещо подобно на сън в сравнение с нашия въображаем живот. А нашият волеви живот обикновено е спящ дори през деня. Ние възприемаме, че движим ръцете си чрез волята си, например. Но това, което живее в него като волеви сили, всъщност е също толкова скрито от него, колкото и това, което той преживява в душата си от заспиването до събуждането. Така, за обикновеното състояние на духа с емоционалния живот, ние получаваме сънлив елемент в живота, но с нашия волеви живот получаваме дори сънлив такъв. Интересно е да се види как психолози като Теодор Циен се борят с факта, че в обикновения живот преживяванията на волята присъстват само във въображението. Но с душевния живот, който току-що описах, човекът носи живота си от идеи навсякъде със себе си и го пронизва с напълно съзнателна воля. Точно както иначе той съчетава отделните идеи в напълно съзнателна преценка, волево, така той преследва всичко, което току-що описах - макар че за някои може да изглежда парадоксално - чрез антропософско познание с напълно съзнателен, буден живот от идеи. В резултат на това той в крайна сметка развива вътрешна сила, която не го кара да губи себе си в обогатения вътрешен живот, а напротив, позволява му да види себе си във форма, която никога не се представя в обикновеното съзнание. Това е така, защото нашето обикновено съзнание е насочено навътре по такъв начин, че гледаме едно и също нещо и го обозначаваме с думата „аз“. Но ако можем да видим какво е изразено в тази малка дума „аз“, ние осъзнаваме, че то се основава на реалност, но в нашето обикновено съзнание ние нямаме тази реалност. Когато казваме „Аз съм“, ние всъщност сочим към нещо, което имаме само като образ, както имаме само волевите си импулси като образи. Защото това „аз“ сочи дълбоко в спящите дълбини на душата и на органичния живот като цяло, където е вкоренена и спящата воля. Само образът се издига. Но сега ние самите сме слезли там долу, сега сме снесли съзнанието си до реалността на съзнанието чрез свръхсетивното познание на въображението и вдъхновението, сега истинското ни същество ни е дадено в трети етап на свръхсетивното познание: В интуицията – при което тази дума не се използва в обичайния си смисъл, а по-скоро за обозначаване на това, което може да се основава на другите два предварителни етапа – в това интуитивно съзнание идеята за повтарящи се земни животи придобива смисъл. Чрез вдъхновеното осъзнаване човек поглежда назад към духовния и душевен живот преди раждането. В това себепознание, което се проявява като интуиция, човек вижда себе си в онази обогатена форма, в която то не се изчерпва в един земен

живот, а в която пренася резултатите от по-ранните земни животи в настоящия и в която показва резултатите от този живот като основи за по-късните земни животи. Искан само накратко да обясня, че когато антропософският духовен изследовател говори за повтарящи се земни животи, това не е хипотетичен начин на говорене, а по-скоро много систематично търсене на онези сили на познанието, които водят хората отвъд обикновения сетивен свят. Това систематично търсене сега ги води и до разпознаване на повтарящи се земни животи. Но заедно с това той вижда и как това, което се явява като необходима съдба и ни поставя по определен начин в живота, е свързано с тези повтарящи се земни животи, докато всичко, което се развива като наше обикновено, съзнателно мислене между раждането и смъртта, е именно основата на човешката свобода, развита в този земен живот. На това ниво на познание човек разбира как това, което е необходимо в нас, което съставлява нашата съдба, е свързано с повтарящите се ни животи на земята. За разлика от това, в индивидуалния живот на земята, чрез своето напълно развито индивидуално, лично мислене, което се откъсва от повтарящите се животи на земята и се развива личностно в индивидуалния живот, човекът се поставя като свободно същество именно в този живот на земята. Ето защо човекът, който ви говори днес, не само развива антропософията, но и написва своята „Философия на свободата“ още в началото на 1890-те години, в която изследва истинските основи на човешката свобода. Необходимостта, в която е поставен човекът чрез повтарящи се земни животи, се гради върху това, което се намира под прага на това, което произтича от нашите свободни мисли. „Философията на свободата“ е напълно съвместима с антропософската духовна наука.

В тази лекция успях само да очертая насоките, необходими за ориентиране в антропософската духовна наука. Всичко, което излиза извън обхвата на тази лекция, трябва да се потърси в съответната литература. В заключение бих искал само да намекна за няколко момента, свързани с влиянието на антропософията върху отделните науки.

Чрез прозрението, придобито чрез въображаемо познание, човек опознава цялостните човешки формиращи сили. Тогава човек е способен да опознае не само какво представлява човешкото образувание на масата за дисекция чрез аутопсия и по този начин да установи физиология, терапия и патология, но и как чрез обикновеното познание се учи как математическото доминира над външния свят. По този начин човек опознава качествения аспект на външните същества чрез вътрешно осъзнаване, чрез осъзнаване, което е вдъхновено като математиката, само че е качествено, не само количествено и формално като математиката, но и потопено в реалността на съществата. По този начин човек опознава човешкото същество отвътре. И в момента, в който човек стигне до вътрешните формиращи сили на човешкото същество – в тази картина, както я описах – човек опознава и вътрешните формиращи сили на минералните, растителните и животинските

същества и формиращите сили на света. Това ни отваря очите за чувството за принадлежност, което се намира във всичко, което е разпространено в природата, във вътрешните формиращи сили на човешкото същество и в техните последици в човешките органи.

Човек опознава органите на човешкото същество както в здраво, така и в болно състояние. Всеки, който с това знание наблюдава човешкото сърце например, знае, че сърцето не е просто форма, която може да се схване от външен поглед, а че сърдечният процес е такъв, който може да се разбере само от познанието за цялото човешко същество, защото в противен случай човек би го разглеждал само едностранчиво. Подобно е на магнитната игла, която също се гледа едностранчиво, ако се каже за нея: Тя сочи единия си връх на север, другия на юг. Не, за да обясним магнитната игла, използваме цялата Земя и казваме: Северният полюс на Земята привлича едната половина на магнитната игла чрез своите сили, Южният полюс - другата. Но особено при хората искаме да разгледаме само това, което се намира в кожата, поотделно. Но дори и при хората трябва да отидем отвъд това, което се намира в кожата, точно както отиваме отвъд самата магнитна игла. Трябва да познавате целия човек, ако искате да изучавате както здравия, така и болния човек. Духовната наука отваря възможността за това и ние успяхме да развием медицина, основана на антропософската духовна наука. В Щутгарт има и медико-терапевтичен институт сред институциите „Kommenden Tages“, с лекари, които работят с цялата антропософия. Аз самият успях да проведа два медицински курса за лекари и да покажа какво е способна да постигне антропософията, като добави това, което е в основата на духовната същност на сетивния свят, към другото и как по този начин може да обогати една наука, която се разглежда само като емпирична, каквато е медицината. Съвременното човечество ще трябва да свикне с идеята, че реалността е не само материална, но и пропита с духовност.

Точно както медицината може да бъде обогатена от антропософията, така може например и външният социален живот, както и другите науки. Вече се опитахме да предоставим практическо доказателство за това в една област по-специално, а именно във Валдорфското училище, основано от Емил Молт в Щутгарт, което е замислено като всеобхватно училище в най-добрия смисъл на думата и се ръководи от мен. Това Валдорфско училище не практикува никакъв мироглед в антропософския смисъл; това твърдят само онези, които искат да създадат всякакви недоразумения относно антропософията. В това Валдорфско училище човешкото същество се образува и обучава на базата на реално познание за човешкото същество, включително за детето, което не само гледа външността на човешкото същество и я влага в педагогически, дидактически и т.н. формули; а въз основа на реалното познание за детето, така че човекът, който е учител в това училище, трябва преди всичко да наблюдава какво се проявява на повърхността в тялото, душата и духовността на детето и какво се проявява чрез чертите и речта, чрез

мисленето, чувствата и волята, така че с око, обучено от антропософията в това отношение, учителят да може да образова човека по такъв начин, че самото образование да е органично, чрез това, с което се сблъсква седмица след седмица, дори ден след ден, в развиващия се човек. В днешно време образованието в повечето случаи протича по такъв начин, че ни учат на определени неща в детството, някои от тях доста добре. Това не е с цел да се осъди съществуващата образователна система, но трябва да се каже, че в развиващия се човек се възпитават някои неща, които се въвеждат на детето с твърде рязко определени контури и по-късно не се развиват по-нататък с човека, а просто остават в него. В контраст с това, методът на Валдорфското училище е да дава на детето идеи, чувства и волеви импулси, без да твърди, че те ще останат по дефиниция такива, каквито ги получава детето, а че му се предават по изцяло органичен начин, т.е. в движещи се контури, така че това, което детето получава като инструкция, само по себе си е нещо, което расте, точно както растат самите крайници на детето. По този начин различните области на социалния живот могат да бъдат моделирани по световните процеси, онези световни процеси, които са пропити не само от материята, но и от духа. И ми се стори значително постижение, че на последния конгрес на Антропософското движение в Щутгарт (от 28 август до 7 септември 1921 г.) д-р Каролин фон Хайдебранд, учителка от Валдорфското училище, успя да изнесе лекция на тема „Срещу експерименталната психология и експерименталната педагогика“. Не искам да казвам нищо тук против големите достойнства на експерименталната психология и педагогиката. Но именно когато човек признае такива достойнства, не може да пренебрегне как в областта на педагогиката и психологията човекът всъщност е станал вътрешно чужд на човека, а оттам и на детето. Първо трябва да се експериментира външно, как човек възприема, как запомня нещата, защото човек не е вътрешно свързан с детето. Важна лекция беше изнесена от д-р Каролин фон Хайдебранд на конгреса в Щутгарт и заслужава да бъде позната навсякъде. Емил Лайнхас изнесе друга лекция, която също трябва да бъде разгласена. В нея той характеризира съвременната политическа икономика с всичките ѝ противоречия. Тази лекция би могла да бъде истински пробив за обновяване на научното и практическото разглеждане на социалния въпрос, извлечено от духовната наука, както аз самият се опитах да я представя в моите „Ключови моменти на социалния въпрос“, изхождайки от житейските потребности в настоящето и близкото бъдеще.

Така, чрез това, което постига в прякото духовно виждане, духовната наука може не само да даде на човека сигурност за неговата вечна същност и по този начин да му даде вътрешен център, от който се нуждае, за да не стане негоден за живот чрез възприемане например на предполагаемата си нищожественост, но антропософията може като цяло да оплоди живота много, точно както може да проникне в изкуството. Гьоте е казал, че е усещал такива неща от своя всеобхватен мироглед -

аз се опитах да покажа това през 80-те години на 19-ти век в моите Гьотеови писания, от които може да се види как антропософията може да произлезе и от миогледа на Гьоте, просто трябва да се задълбочи. В един момент Гьоте е казал, че изкуството се основава на определено проявление на тайни закони на природата, които никога не биха станали очевидни без него. Или в друг момент е казал веднъж: Този, на когото природата разкрива своята тайна, копнее за нейния най-достоеен тълкувател - изкуството. И когато пътувал в Италия, той писал на приятелите си във Ваймар, след като видял художествени творения, които особено го заинтересували: „Великите произведения на изкуството, както и най-великите произведения на природата, са създадени от хора според истински и естествени закони. Всичко произволно и въображаемо се срива; има необходимост, има Бог.“

И: „Подозирам, че гърците са действали според законите, по които действа самата природа и по които аз съм на път.“

Но ние можем да видим тази творческа сила на природата само ако съзрем духовното, което се крие зад чувствените факти и природните същности, чрез антропософско познание. Следователно, това, което ни се изправя чувствено в изкуството, но по такъв начин, че чувственото винаги говори на нашия дух и душа, може да бъде цялостно оплодено чрез въображаемо и вдъхновено съзерцание. Само онези, които нямат представа за духовната наука, както е предвидена тук, а имат предвид само обикновено интелектуално познание, говорят за факта, че човек може да стигне до сламкасто алегорично изкуство само чрез създаване от духа. Но няма да намерите нищо алегорично или символично, например, в сградата на Училището по духовни науки в Дорнах, която е построена там за антропософска духовна наука и която е създадена във всичките си форми от визията за духовния свят, от визията за форми и цветови хармонии, които могат да бъдат толкова тайно вплетени във външния материал, че се изпълнява това, което Гьоте е изразил с думите: Изкуството е проява на тайни природни закони, които никога не биха били разкрити без него. — Така и изкуството може да бъде оплодено от антропософията. И в евритмията ние сега внасяме в света едно изкуство на човешкото движение, което вече е широко изследвано, в което това, което е вътре в човешкото същество по отношение на мярка, хармония, смисъл и вътрешна стилизация, се изважда и изразява в движението на отделни хора или групи от хора, така че се създават не просто мимически танци, а нещо съвсем различно, нещо, което е реален видим език и следователно изразява вътрешния душевен живот също толкова необходимо, колкото и чутият език или пеенето.

И религиозният живот трябва да бъде обогатен, като се води човекът към онези свръхсетивни светове, в които той трябва да има дом на своя дух и душа, особено за религиозното чувство. Затова е всъщност гротескно, когато в една скорошна публикация, разглеждаща религиозните експерименти в наши дни и включваща раздел за антропософията, която по никакъв начин не се стреми да основава

религия, а, както описах днес, – както го описах днес – научно познание, когато се преценява по такъв начин, че се казва: истински религиозният човек всъщност не би могъл да го толерира, защото е съперник на религията, може би дори би могъл да се превърне в заместител на религията. Заместител на религията – най-страшният от ужасите! Човекът, назначен официално да се грижи за религиозния живот днес, вече мисли за антропософията по много икономически и търговски начин. За него се появява конкурент и той продължава да говори от чувството на конкурента: „Създаването на антропософията означава смърт на религията.“

Сега, скъпа публика, човек наистина би трябвало да вярва със здрав разум и трезвомисъл, че именно религиозният живот би могъл да се чувства насърчен от факта, че една наука, която го приема толкова строго, колкото всяко друго научно познание, отваря свръхсетивните светове за човешкото наблюдение по такъв начин, че представянето, дадено от духовен изследовател, може да бъде разбрано и от не-изследователя. Защото това може да е случаят с духовната наука, която, освен материалното знание, просто носи знанието за духовния живот, който прониква в материалните процеси на света. Но днес вече има известен страх от това знание. Един философ, който е високо ценен днес, веднъж каза преди няколко години: Той искаше да говори за връзката между духа и тялото на човека. Човек би могъл да направи това, защото не е нужно да познава духа или тялото, а само да изучава връзката между двете. За да илюстрира това, той разказа притча, казвайки, говорейки на своята публика: „Не е нужно да познавам всеки един от вас и да бъда запознат с всеки един поотделно, но има известна връзка между нас, дори без да се познаваме.“ Само с това, че сме в една и съща стая, между нас двамата се създава определена връзка.

Така че, днес в кръговете, където се говори за мироглед, човек се страхува от истинско духовно знание, но човек се нуждае от това знание, ако иска да говори за дух и тяло, защото човек се е внушил толкова много на агностичен начин на познание, който иска да вижда само граници навсякъде и не иска да развива практика на знание, която надхвърля границите на познанието.

Разбира се, духовната наука трябва да се развива бавно, както всяка друга наука. Но практиката е такава, че подобно на другите науки, тя води към съществуването на природата. И духовната наука не води хората в някаква измислена страна на облаците-кукувици, а в реалния духовен свят. Следователно, тя пронизва материалния свят с духовни импулси, които могат да позволят на хората да се намесват във всички материални обстоятелства, така че да не се превърнат в хора, които са мърморили за духовния живот, а по-скоро в хора, пропити с истинска духовна дейност и по този начин могат да разпознават и работят във великия свят. Защото само този е истински осъзнаващ, който не се сънува в някаква страна на облаците-кукувици, а който е наясно, че духът трябва да се намеси практически и творчески в материалния живот чрез човека. В този смисъл антропософията не

прави хората непрактични, а по-скоро практични за обикновения живот на земята, поставяйки ги в техните задължения и в обикновените житейски задачи. Тя ги подготвя за вечността, но ги подготвя по такъв начин, че да могат да пренесат вечното във временното. Тя не отхвърля честното изучаване на материалните явления и материалните същности, а търси духа, който прониква в материята навсякъде. Тя търси духовното преди всичко в самото човешко познание, като по този начин освобождава знанието, което иначе може само робски да се привързва към материалния свят, и по този начин създава такива импулси за действие, че човешкото същество може практически да се намеси в живота. Следователно, може да се каже за антропософията, че тя поне се стреми да одухотвори материята чрез самото човешко същество, но че човешкото същество не губи себе си в контекста на материалните процеси, а че може да намери себе си чрез свободното познание като свободно човешко същество в целия обхват на живота.

Същността на антропософията

Уважаеми присъстващи! Днес антропософията все още се възприема от много хора като повече или по-малко фантастичен опит за проникване в области на света чрез знание, с които сериозната наука не би трябвало да има нищо общо. Сега обаче има и учени, които трябва да се приемат наистина много сериозно, които говорят за факта, че трябва да се стремим към излизане отвъд обичайните научни методи, за да познаваме светове, до които тези научни методи не водят, и тогава се говори за всевъзможни способности, които единият или другият човек може да притежава, за да проникне в такива светове. След това те се стремят да проумеят това, което излиза наяве чрез такива необичайни способности, и да го регистрират по обичайния научен начин. Но дори такива сериозни учени няма да искат да имат нищо общо с антропософията, защото не искат да признаят пътя, по който антропософията се опитва да проникне в свръхсетивните светове, като научен, а най-много искат да го разглеждат като вид фантазия, като особен вид невъзможен мистицизъм или дори като особен вид суеверие. Сега, скъпа публика, онези хора, които се стремят към ентузиазъм, към мъгляв мистицизъм или дори към суеверие, понякога ще се доближат до това, което антропософското познание иска да включи в нашия духовен живот, но в дългосрочен план едва ли ще получат стойност за парите си. Хората, които тичат навсякъде, където се говори за някаква „София“ или някакъв „окулт“, много скоро ще видят, че Антропософията в частност се стреми да работи изцяло от духа на съвременния научен дух и дори да доведе този дух на съвременната наука до самите му последни последици, но преди всичко, че за антропософията е необходимо едно напълно здраво и възможно най-далекогледно мислене. А това не е точно това, което обичат поклонниците на ентузиазма и мъглявия мистицизъм. Фактът, че антропософията има такива стремежи, обаче не може да попречи на онези хора, които биха искали да я отхвърлят с леко махване на ръка, многократно да казват, че само неврастениците или истеричните хора могат да се доближат до антропософията.

Сега, скъпи дами и господа, тази вечер бих искал да си позволя да се спра на същността на антропософията, както е замислена от онези, които в духа на тази сериозна наука и сериозно мислене се стремят към разширяване на нашите знания, защото осъзнават, че в нашата научна култура и в това, което ѝ се противопоставя, съвременният човек трябва да остане неудовлетворен в две посоки. В първия случай, когато става въпрос за изследване в естествените науки, антропософията стъпва здраво на основата на тези естественонаучни изследвания и вижда, заедно с всички онези, които действат толкова предпазливо, както например известният д-р Боа-Реймон, точно границите на тези естественонаучни изследвания. Тя вижда как човешкото мислене, което е отбелязало такива големи триумфи в днешно време и с право се гордее с методите си, може въпреки това да работи само в посока на

естественонаучното изследване, като се придържа към външни, сетивно дадени факти, като повече или по-малко обобщава тези сетивно дадени факти и стига до природни закони. Когато осъзнаем, че нашето сегашно мислене, което се прилага толкова съвестно в науката, е обучено изцяло върху външни, сетивни факти, че може да има само методи, които съответстват изцяло на хода на тези сетивни факти, тогава ще трябва да говорим за границите на научното, да признаем ограниченията на научното познание и да признаем, че всяка философска спекулация, която се стреми да надхвърли тези ограничения чрез чистото мислене, като мисли, оставена на произвола на съдбата, ще изпадне в несигурност в онези области, където действителното битие на човешкото същество е вкоренено в неговата безсмъртна основа. Ето защо има толкова много спорове за едната или другата философска система, която иска да говори за безсмъртието на душата, за божествените духовни основи на света. Човек усеща как мисленето, откъсвайки се от сетивните факти и желаейки да гради върху собствените си основи, как това мислене абсолютно изпада в несигурност, така че човек може действително да има усещането: това мислене вече не се занимава с нищо извън сетивните факти. От друга страна, днес има много хора, които имат повече или по-малко ясно чувство, че все още искат да проникнат до най-дълбокия човешки копнеж, да проникнат до световните причини, с които човекът е свързан в най-съкровено си същество и чрез чието познание би могъл да получи прозрение за безсмъртното си същество. Тогава такива хора вероятно се отдават на едната или другата посока на мистицизма, тоест, сбогуват се с всяко знание. Те се задълбочават в собствената си същност. Вярват, че ако се задълбочат в собствената си същност, ако копаят все по-дълбоко и по-дълбоко в шахтите на собствената си човешка душа, тогава трябва да се намери и вечната същност на човека.

В тази област бих казал, че антропософията възприема точно същия научен подход към наблюдението. И като се ангажира с приемането на това, което някои мистици представят като действителна същност на човешкото същество, тя вижда как в него няма нищо друго освен трансформирани възприятия за външния сетивен свят, които до известна степен се оттеглят в паметта и способността за запомняне. И кой знае как, в течение на години и десетилетия, това, което този мистицизъм може би е приел полусъзнателно в паметта си, може да бъде трансформирано и как то бива извадено от мистиците като нещо съвсем различно, как те вярват, че нещо им говори за определено божествено духовно същество в човека, докато всъщност те се занимават само с трансформираните спомени за външни възприятия. Всеки, който има прозрение за тези неща, ще види именно в тези мистични начинания, колкото и добронамерени да са те, препъни-камък пред истински научното проникване в духовния свят, към който човешкото същество наистина принадлежи. И така, скъпи участници, има два капана, които антропософските изследвания трябва да избягват. Първият е чистата умствена работа, която иска да бъде оставена

на произвола на съдбата, философските разсъждения за свръхестественото и отвъдното, които водят до несигурност и дори до нищо. Другият е мистицизмът, който, макар и да вярва, че прониква в божествено-духовното чрез потапяне в собствения вътрешен аз, въпреки това няма нищо общо с нищо друго освен с това, което човекът първоначално е довел в душата си чрез наблюдение на природата, чрез наблюдение на външния сетивен свят, и което по-късно отново изважда наяве. Тези две клопки стоят с пълна яснота пред антропософските изследвания. Следователно, антропософските изследвания се опитват просто да кажат: пътищата на познанието, които човек трябва да поеме в областта на външното познание за природата, изобщо не водят в духовната, свръхсетивната област. Трябва да се поемат по други пътища на изследване. И тъй като обичайните пътища на изследване използват когнитивните способности, които човек притежава в обикновения живот, антропософските изследвания трябва да търсят други когнитивни способности. Може да се каже още от самото начало: антропософските изследвания, за които се говори тук, не се основават на някаква ненормална способност, която хората биха искали да имат по благодат или болест, а на факта, че във всяка човешка душа спят способности – ако искаме да се изразим научно – които са латентни способности, които могат да бъдат извадени наяве чрез определени методи, така че едва когато човек е придобил пълноценно когнитивната способност, която се прилага в обикновения живот и в обикновената наука, едва тогава той започва, бих казал, да имитира детето отново. Виждаме детето, когато то влиза в света само с ограничени способности да прозрее заобикалящата го среда. Виждаме как тези способности водят все по-дълбоко и по-дълбоко във външния и вътрешния свят и как тези способности се развиват. В обикновения си живот ние завършваме това развитие в определен момент. И след като като възрастни сме придобили определен начин на мислене, определен начин на чувстване и определен начин на воля, ние спираме в този момент, използвайки ги, за да движим ежедневието си и обикновената си наука. Тези, които искат да се занимават с антропософски изследвания, трябва да продължат това развитие. В определен момент от живота си те трябва да си кажат: способностите в душата не са напълно развити по този начин; от дълбините на душата може да се издигне повече. И това издигане води до онези когнитивни способности, които могат да ни водят в свръхсетивните светове. Описах подробно, дами и господа, какво трябва да направи човек, за да издигне спящи способности в душата си. Описах го в книгата си „Как да познаем висшите светове“, във втората част на моята „Окултна наука“ и в други писания. Бих искал да си позволя сега да цитирам по принцип това, което е описано подробно там.

Това, което човек трябва да направи, за да развие своите висши, свръхсетивни познавателни способности, не е външен процес, а процес, който протича в най-съкровените дълбини на самата душа. Има определени душевни упражнения, които

водят в две посоки. Едната посока е определено третиране на мисленето, на въображението, а другата посока е определено третиране на човешката воля. Начинът, по който въображението е във всеки човек, може да бъде трансформиран и подпомогнат чрез определени душевни упражнения и същото важи и за човешката воля. Това, което трябва да се постигне чрез мисленето, е определено вътрешно укрепване, определено вътрешно укрепване на самия мисловен живот на първо място. Това не се постига чрез някакъв произволен акт, чрез произволно вътрешно съзерцание или нещо подобно, а се постига в смисъла на антропософското изследване, като се дава на самото мислене един вид вътрешно обучение и всъщност обучение, което работи, бих казал, според принципа, чрез който иначе правим човешкото същество по-силно в живота. Ако мога да използвам един много тривиален пример, мога да кажа: Ако човек многократно напряга определена мускулна система в работата си, тази система става особено силна. Същото може да се постигне и по отношение на самия акт на визуализиране. Например, можете да направите следното – и много такива упражнения са споменати в книгите, които споменах – можете да поставите всяка идея или набор от идеи в центъра на целия си умствен живот. Наричам това медитация и концентрация на мисълта. Това наистина не е някаква магия, а развитие на съвсем обикновени, нормални човешки способности. Така че поставяте някаква идея, която лесно можете да схванете, в центъра на умствения си живот. Често се препоръчва – и с право – да потърсите такава идея в книга или другаде, така че да е нова за вас, или да я получите от опитен антропософски изследовател, така че да е нова. Защо трябва да е нова?

Защото, когато имаме идея, която имаме от дълго време в живота си, или дори за кратко време, защото такава идея, като я поставим в центъра на вниманието си, извиква всякакви остатъци от спомени. Много остава в подсъзнанието и несъзнаваното. Ние не пренебрегваме това, което влагаме в душата, когато вземаме такава идея или поредица от идеи от съкровищницата си от знания. Но ако вземем нещо, което е напълно ново за нас, или нещо, което ни е било дадено, тогава не може да става дума за възникване на спомени. Вместо това, ние посвещаваме целия си душевен живот на ново, но вече вътрешно, впечатление, впечатление, което можем да схванем само с мисъл. Ние се отдаваме на такъв образ с целия си душевен живот възможно най-интензивно и се опитваме да го доведем до същия вид жизненост в акта на визуализиране на такъв образ, каквато иначе имаме жизненост, когато се сблъскаме с външно сетивно впечатление. Тази дейност на душата в отговор на външно сетивно впечатление трябва във всяко отношение да бъде модел за всяко упражнение, което антропософският изследовател предприема за първи път в душата си.

Това ясно показва — скъпа публика — че не става въпрос за това да се извади нещо от дълбините на човешкия организъм по патологичен начин, така че това, което ви

описвам сега, по никакъв начин не може да доведе до халюцинации, видения или други подобни, а напротив, води именно до другия полюс на човешкия душевен живот. Идеалът не е това, което може да се постигне чрез някакъв вид болезнено мрачно мислене, изолирано от външното възприятие, а по-скоро идеалът е, така да се каже, онази здрава човешка душевна преданост, която човек развива, когато се изправя пред външните сетивни впечатления с пълно съзнание и с най-абсолютен контрол над волята. И прилагайки тази жизненост към това, което поставя в центъра на душевния си живот по описания начин, човек всъщност укрепва своя въображаем и мисловен живот, прави го по-мощен, точно както укрепва мускул, когато го използва непрекъснато.

Ако продължите подобни упражнения – те изискват много търпение и постоянство, защото антропософското изследване не е по-лесно от изследването във всяка област на външната наука – в крайна сметка ще забележите как мисленето ви е станало по-интензивно, по-енергично, по-мощно. И човек стига до развиване в себе си на това, което може да се опише като един вид първа стъпка по пътя към свръхсетивното познание и това, което нарекох – имената трябва да са там, човек не трябва да се обижда от тях – въображение. Човек постепенно се научава да живее пълноценно, както иначе в света на сетивата, в едно вътрешно засилено мислене.

Но най-спешно е сега, преди всичко, да сме наясно с едно нещо: когато целият душевен живот на човек е концентриран върху такъв комплекс от образи, тогава – бих казал – душевният живот постепенно се потапя в сфера, в която, за да си ги представи живо, да има такива образи в изобилие, те биха възниквали с вътрешна интензивност, която иначе се среща само във външните сетивни възприятия; но ако човек не развие друга способност, в крайна сметка ще бъде доминиран от тези образи по определен начин. Те биха те обсадили, биха били там, ти би бил отдаден на тях. Ще се случи така, че идеите притежават човека, а не човекът идеите.

Следователно е необходимо тези упражнения – модифицирани по най-разнообразни начини – да бъдат придружени от други, упражнения, които се състоят в потискане на такива идеи, в отстраняването им от съзнанието; така че, от една страна, да се развие способността да се направи съзнанието на човек възможно най-интензивно чрез мислене, а от друга страна, да се отстранят тези мисли по желание и да се премине в състояние, което може да се нарече празно съзнание. Но човек забелязва, че след като подобни упражнения са продължени известно време, цялото му мислене се освобождава от това, което тялото има като свой дял от обичайния мисловен живот.

Това, дами и господа, може да се реализира, бих казал, само чрез самото преживяване. В практиката на мислене, както ви го описах, на мислене, което е било старателно разработено, става очевидно как човек се движи свободно в мисълта и след това има мислите като нещо като външна маса или някакъв друг

предмет. И точно както човек би помислил да постави външен предмет във вътрешността на душата или човешкото тяло, толкова малко би помислил, когато е проникнал в такова модифицирано въображение, да постави това, което тогава възниква в съзнанието, само във вътрешността на организма. Това е преживяване, че човек стига до душевен живот, който се случва извън тялото. Важно е, скъпа публика, този първи етап, етапът на въображаемото познание, да бъде преодолян, преди да се премине към по-висши етапи.

Но сега трябва да сме наясно с едно нещо: всичко, което възниква по този начин, първоначално придобива образен характер. Обичайният абстрактен начин, по който иначе следваме природните явления, внимателно ги подреждайки звено по звено, със сигурност може да бъде оценен от духовния изследовател по правилния начин и трябва да остане такъв, защото здравият разум трябва да протича изцяло успоредно на това, което аз описвам като свръхсетивно изследване, този вид свързващо абстрактно мислене престава за самата област на свръхсетивното изследване и настъпва едно вътрешно интензивно, образно въображение. Човек живее в образи и успява да премахне тези образи от съзнанието, за да остане с празно съзнание. Уважаеми участници, всъщност изглежда доста лесно да останеш с празно съзнание. Но повечето хора, които не са преминали това обучение, веднага изпадат в един вид сън, когато няма съдържание на съзнанието, когато съдържанието на съзнанието е потиснато. Това е, което трябва да се постигне за антропософското изследване: след като човек първо е довел живота на мисълта до пълното му развитие на силата, човек може веднага след това отново да го потисне и, така да се каже, да се изправи пред празнотата по собствена инициатива. Човек не стои там, изправен пред празнотата, защото след миг ще видим, че ако човек направи съзнанието празно отвътре, след като първо го е проникнал, че ако човек се е освободил от тялото, прониква с въображението си в свръхсетивния свят, че това е начинът да не остане със спящо съзнание, а че това съзнание е изпълнено със съдържанието на свръхсетивния свят. Но човек все още трябва да си представи - бих искал да кажа - да претърпи преход. Когато човек навлиза все по-силно в този свят на образи чрез засилена визуализация, стига до точката, в която може просто да каже, въз основа на фактите, които преживява вътрешно: Нямах същата лекота на мисълта в себе си, която си имал преди и която запазваш за обикновения живот; нямаш тази лекота в себе си във въображаемото мислене. Сега живееш в тези образи по такъв начин, че си им отдаден. Знаеш, че не можеш просто да структурираш един образ в друг, както си правил преди, а че образите се структурират сами. Те изискват, чрез собствената си същност, формата, която трябва да приемат, и ти се чувстваш в свят, който е реалност.

Влизаш в този въображаем свят и от определен момент нататък изпитваш как си потопен в реалността, бих казал дори как си потопен в душата. И първото преживяване, което човек има, когато е проникнал в такова въображаемо виждане,

е, че животът му на земята от раждането му оживява пред душата като в голяма картина. В противен случай човек има потока от спомени от този живот, от които това или онова изплува, доброволно или неволно. Това не е случаят с това, което сега описвам, но това, което изплува от определена точка на въображаемо познание, е, че човешкото същество има пред себе си, като в широк обзор, функционирането на своето вътрешно същество. Той пренебрегва как определени сили са породили това или онова разположение в него, как е стигнал до това или онова героично или негероично решение. Той не толкова получава прозрение за отделните факти от живота, колкото за силите, които стоят зад тях, които са ни оформили самите, които са дали на мислите ни посоката и съдържанието им, които са насочвали чувствата ни отвътре, когато са били стимулирани от външния свят, които са импулсирали волята ни. Всичко, което е било вложено от раждането, може да се види.

Човек стига до преживяване, не чрез фантастичен произвол, а чрез осъзнаването на опита на антропософското изследване, на това, което се нарича формиращи сили или, с по-стар термин, етерно тяло. Човек преживява това, което човешкото същество носи в себе си, което има не само пространствен характер, но и пространствено-времеви характер. Това, което стои като единство над времепространството от раждането, се преживява като нещо, което не може да бъде изобразено подробно, за разлика от светкавицата. Човек може да изобрази това формиращо тяло в един единствен момент; но то е в движение, то е това, което работи в нас, което протича през и пулсира целия ни душевен живот. В това човек живее първоначално.

Но – скъпи присъстващи – след като сте придобили способността да потушавате образите, които възникват във въображението отново и отново, както описах, така че да можете да проникнете до празното съзнание, тогава постепенно сте придобили способността мощно да концентрирате и потискате цялото това формиращо силово тяло, така да се каже, да го премахвате. Точно както човек иначе премахва само отделните образи, които е донесъл, така и той премахва това формиращо силово тяло, като по този начин изпразва съзнанието си от това съдържание, което сега съдържа не абстрактни идеи и образи, а силите на вътрешния растеж. Когато го премахнете, вие не само сте излезли от тялото си, вие не само сте възприемали духовно извън тялото си, вие сте излезли от земното си съществуване. Тогава възприемате в това, в което е живяла същността на душата преди раждането или – да кажем – зачеването, и в което тя ще живее, след като човешкото същество е преминало през портата на смъртта.

Виждате ли, скъпи присъстващи, за антропософската духовна наука, която се има предвид тук, не става въпрос за философска спекулация, а за нещо, което се постига чрез постепенни, наистина систематично прилагани вътрешни методи като човешка способност. Човек не прониква до човешкото безсмъртие само с мисли, а

прониква до това, което предшества раждането и следва смъртта - бих искал да кажа - чрез вътрешен метод на експериментиране - моля, не разбирайте погрешно тази дума - но човек трябва непрекъснато да прави опити. Когато сте стигнали дотам, че можете да си представяте без тяло и можете да потиснете образите, които възникват във въображението, че можете да излезете от живота между раждането и смъртта и да влезете в същността на човешкото същество, която е безсмъртната част на човешкото същество, когато сте укрепили душата до такава степен, че тя може да се изпразни, тогава не влиза празно съзнание. По-скоро това съзнание е изпълнено с факти, които човек никога не би могъл да възприеме по друг начин, с факти от един чисто духовен, свръхсетивен свят, от един свят, който е винаги около нас, проникващ в цялата чувственост, в който човешкото същество живее без чувственото си тяло преди раждането или, да кажем, зачеването, като в духовен свят. И по този начин човек действително навлиза в конкретни духовни идеи, които не могат да бъдат получени по друг начин, освен чрез вътрешен опит. Човек стига до опита на човешкото безсмъртие.

Виждате ли, скъпа публика, в началото може да се съмнявате в резултатите от антропософските изследвания – не само че имате право да го направите, но дори е разбираемо за първия опит за човешко разбиране – но ако погледнете какво стои в основата на антропософския изследовател, ако той се постави в позиция да получи тези резултати, тогава ще трябва да признаете: Той има правилното отношение за истинска наука и научна съвест. Той се опитва да промени душата си, но не произволно, а от такава вътрешна съвестност, каквато може да се намери в лабораторията или клиниката.

Фактът, че човек, след като е създал празно съзнание, сега възприема нещо, означава, че в най-висшия смисъл той вече не възприема с тялото – което иначе винаги прави за обикновеното и научно съзнание – а възприема с душата, освободена от тялото. И когато човек възприема, както вече посочих, това, което не се съдържа в сетивния свят, това, което е същността на човешкото същество, преди да влезе в ембрионален живот, тогава може да се говори за втория етап на висше познание, на познание чрез вдъхновение. Това, което прониква в душата, защото съзнанието се е научило да се изпразва, се вдъхновява в това съзнание. И от опит знаем, че само чрез такова вдъхновение човек може да си състави мнение за безсмъртието. Но ако то е представено като резултат, тогава всеки може да следва със здрав разум това, което прави антропософското изследване. Антропософското изследване не води до видения или патологични състояния, а може да се следва на всеки етап със здрав разум. Следователно, винаги може да се провери дали пътищата, поети от духовния изследовател, са разумни и дали следователно може да се намери разум и в резултатите, които той дава.

И когато човек сега напредва към такива вдъхновени прозрения, тогава първата стъпка е наистина разпознаването на свръхсетивната същност на душата, каквато е

била преди раждането или – да кажем – зачеването, каквато ще бъде след смъртта, осъзнаването на безсмъртната същност на душата. Но човек може да проникне до тази безсмъртна същност на душата само ако душата е стигнала до безтелесно осъзнаване, ако упражнява чиста умствена, прозрачна когнитивна дейност, която иначе упражнява с помощта на мозъка и нервната система. Това е независимо от мозъчната и нервната дейност. И точно както за обикновеното съзнание човек трябва да бъде повече или по-малко материалист, както материализмът е правилен за обикновеното съзнание, че то е обвързано с физическата организация, че физическата организация трябва да е в основата на неговата дейност, така е вярно от друга страна, че чрез развиване на такива способности, каквито описах тук, човек тогава стига до свободно използване на душата като орган на познанието. По този начин той не само прониква в току-що характеризирания свръхсетивен свят, но и в това, което е непрекъснато около нас, на което обикновеният сетивен свят е само проявление. Тоест, сега човек може да проникне в един свят, който стои зад сетивните явления, не само чрез философски разсъждения, но и използвайки чисто душевни органи, които първоначално е придобил – почти бих казал, ако не звучи филистерски – с труд. И тогава човек наистина навлиза в области, които все още са силно отблъсквани от познатите днес начини на представяне.

Но преди да се развият знания за тези области, към описаните трябва да се добавят и други методи на въображение и концентрация. Тези други методи са насочени към волята. Точно както мисълта, за обикновеното съзнание, е зависима от мозъка и нервната система - не мога да навлизам в подробности тук, но за тези, които са наистина запознати със съвременните научни разработки, това ще бъде безспорно - така и човешката воля, както се разгръща във всичко, което води човек към действие, е зависима преди всичко от човешката физическа организация. Точно както човек трябва да освободи живота на мисълта от телесната организация за свръхсетивното изследване, така и човек трябва да освободи живота на волята от телесната организация. Но дори това силно усилие на волята, което човек трябва да разгърне в имажинативното познание, води човек до постепенно прилагане на волята по начин, свободен от тялото.

Уважаеми присъстващи, може би ще направя един привидно личен коментар тук, но такъв, който е напълно уместен. Публикувах моята „Философия на свободата“ в началото на деветдесетте години и се опитах да покажа на какво всъщност се основава човешката свобода. Обичайният въпрос е: Свободен ли е човекът или е подчинен на абсолютна необходимост? Всичко, което води до волево решение, до действие, произтича ли от необходимите условия на неговия организъм, или в човека се крие възможността да решава свободно от себе си, без необходимост? По онова време се опитах да покажа, че за огромното мнозинство от човешките действия наистина трябва да се говори за необходимост, че инстинктивният, нагонният живот, емоционалният живот, че всичко, което е свързано с човешкия

организъм, е основата на огромното мнозинство от нашите действия, но че човек може също да се издигне до това да има чисти мисли като свои волеви мотиви, чисти мисли, които живеят вътрешно в морални идеали.

Когато човек положи такива чисти мисли като морални идеали в основата на своите волеви импулси, тогава той постепенно се превръща в истински свободно същество като личност. И аз нарекох тази сума от морални идеали, които могат да намерят място в човек и които след това намират своя външен израз в начина, по който човек живее морално, аз нарекох тази сума от морални идеали морална интуиция. И казах, че истински свободният живот на човека се основава на такава интуиция, интуиция, за която казах: Какво е неговото съдържание, не идва от човешкия организъм, а е взето от духовен свят и именно от духовен свят се определя свободният човек. И ако сега човек следва философията на свободата по този начин, тогава тази философия на свободата е изцяло подготовка за прозрение в такива когнитивни способности, каквито описах днес.

Когато човек види същността на тези морални идеали, които трябва да бъдат реализирани тук, тогава той започва да разширява тази същност все повече и повече. И когато човек добави такива вътрешни упражнения, каквито описах днес по принцип, тогава осъзнава: това, което е дадено на човека като земно същество по отношение на свободните действия, може да участва в духовния свят. Това може да изпълни цялата му душа, може да го доведе до въображение, чрез което той оглежда тялото си от формиращи сили, и може да го доведе до вдъхновение, чрез което той оглежда душата, която е бил преди да влезе в земното съществуване чрез раждане или, да кажем, зачеване, и която ще бъде, когато прекрачи прага на смъртта. Но способността за такова свръхсетивно познание като това у човека трябва да се култивира и в сферата на волята.

Тук човек наистина може да донесе най-добрите плодове, като се стреми да прави волята си все по-силна и по-силна по отношение на чисто вътрешния живот. Това може да се постигне по много начини.

Ще ви дам следния пример. Ние сме свикнали да мислим от гледна точка на това как се развиват външните факти. Ние третираме по-ранното като причина, а по-късното като следствие. И когато сме потопени в обикновения живот, ние мислим по линия на външните факти. Този, който мисли само по този начин по нишката на външните факти, който по този начин, така да се каже, пасивно се отдава на хода на външните събития, не може да постигне развитието на волята, необходимо за целта на свръхсетивното познание. Но този, който например прави упражнението – и го прави отново и отново – че вместо да мисли по нишката на външните събития, си представя тези външни събития назад, първо последните, после предпоследните и така нататък – да кажем например хода на една драма от последното действие до предпоследното, предпоследното и така нататък, във възможно най-малките части назад – или ако обмисля преживяванията си от деня в този ретроспективен поглед

вечерта, тогава, ако това трябва да се направи сериозно, е необходимо различно усилие на волята от това, което се използва, когато оставя мислите си да се движат по нишката на външните факти.

Това усилие на волята, до което човек стига, в крайна сметка води до това, което иначе – бих искал да кажа, макар че това може би не е популярно сред онези хора, които говорят само за обективно познание – това усилие на волята води до дълбоко усещане за това, което в обикновения живот е свързано с организацията като най-красивия и най-добър израз на човешката воля: да се развива любов.

Знам, скъпи слушатели, че любовта не се възприема лесно като когнитивна способност. И по начина, по който е в обикновения живот, антропософията не се стреми да я присвои. Но когато волята се разгърне по начина, който описах, тогава човек открива, че способността за любов е една от най-значимите когнитивни способности.

Чрез тази познавателна способност, която той все още може да увеличи, когато е, така да се каже, усвоил тази способност да обича отвътре, когато я е осъзнал, като сега преследва външните факти по такъв начин, че наистина с любов се поставя в отделните царства на природата - описах това подробно - както човек развива такива познавателни способности, както с любов проследява живота на растението от поникването до плода, така че да преживява как се разгръща лист по лист. По същия начин човек може - бих казал - с такава развита способност за любов да се потопи в животинската организация и така нататък. Ако човек също така укрепи живота на волята по този начин и започне да наблюдава себе си по-сериозно от обикновено като активно човешко същество, ако наблюдава себе си в действията си толкова обективно, колкото иначе наблюдава само външни обекти, ако си създаде навика да ходи до себе си като втори човек и винаги да наблюдава себе си в неговите волеви действия, тогава волята не само позволява на вдъхновението да се разгърне в човека, но и позволява на това, което говори в човешката душа от духовен свят, да бъде преживяно и чрез въображението. Тогава човекът стига дотам, че да направи собствената си душа жив орган на познание за духовното. Във вдъхновението духовният свят все още не се разкрива на душата по ясен начин. В третия етап, който нарекох интуиция – истинска интуиция, а не неясна, за която човек говори и във външното си съзнание – в тази интуиция човек наистина прониква в духовния свят.

Това е, което би трябвало да постигне всеки, който иска да проникне в духовния свят, който винаги ни заобикаля и на който външният сетивен свят е само проявление, само външен израз.

Но след това човек започва да вижда този свят на сетивата по съвсем различен начин от преди, по такъв начин, че трябва да се изложи на обвинението, че е фантазьор, защото е толкова склонен да смята непознатото за фантастично. Но

няма да се въздържа да покажа поне един пример за това как това, което преди ни е било достъпно в определена форма за сетивно възприятие, как се случва в съвсем нова форма за въображението, вдъхновението и интуицията.

За да не бъде разбран погрешно, бих искал предварително да кажа: когато човек изпада в ненормални, патологични състояния на визионерски живот, когато е обзет от хипнотично състояние, когато му е внушено нещо от други, тогава той е в това ненормално състояние на ума, а другото състояние е, така да се каже, потиснато. Човекът е напълно отдаден на ненормалното възприятие или преживяване. Тези, които наистина следват антропософията, за която се говори тук, ще видят, че няма ни най-малка причина да се бърка това, което тук се нарича антропософски метод на познание, с нещо халюцинаторно, визионерско или патологично. Последното идва от съвсем различна посока. Това може да се разпознае главно по факта, че във всички хипнотични, халюцинаторни, визионерски, патологични състояния човекът е отдаден на тези състояния и обикновеният му душевен живот е угаснал, временно или постоянно. В случая със свръхсетивната форма на познание, описана тук, ние наистина проникваме в съвсем различен начин на гледане на нещата, във възприятие за света на духа, което няма нищо общо със света на сетивата. Обаче, във всеки момент, в който човек се отдава на това свръхсетивно знание, обикновеното знание и обикновеното състояние на съзнанието, напълно нормалното, здравословно човешко разбиране, остават налице едновременно. В процеса на осъзнаване на духовния живот, това поддържано здравословно състояние контролира другото необичайно, но не по-малко здравословно състояние във всеки момент.

Трябва да кажа това, преди да опиша как изглеждат нещата под влиянието на свръхсетивното познание. Нека вземем нещо космическо, слънцето. Ние го виждаме за обикновено наблюдение по начина, по който го познавате: като диск в пространството. Ние конструираме истинския му размер, форма и така нататък с физическите методи, които имаме. За знанието, което описах тук, картината, която имаме за слънцето чрез обикновената наука, е напълно трансформирана.

Слънчевото явление, което се появява с твърди контури и излъчва лъчи, престава да съществува по този начин преди свръхсетивното познание. За свръхсетивното познание слънчевото явление сякаш изпълва цялото пространство.

Слънцеподобното качество е навсякъде и ние осъзнаваме, че това слънцеподобно качество, което е навсякъде, е концентрирано само, така да се каже, върху физическото слънце, че това физическо слънце е само физическото проявление на нещо духовно, което изпълва цялото пространство. Тогава човек осъзнава как това слънцеподобно качество е процес, събитие и всъщност събитие, което сега [опознава], тъй като наистина е опознал формиращото тяло на човешкото същество,

което е творческата сила в човешкото същество, творческата сила, която ни дава нашите способности и формира нашите органи пластично.

Като опознаем това формиращо тяло на човешкото същество и как силите на това тяло са свързани със силите на слънцето, ние осъзнаваме, че всичко, което е конструктивни сили на растеж, тоест прогресивните сили на разцвет, на нарастване, на превръщане, се съдържа в слънцето. Накратко, бих искал да кажа, че космическото пространство, което сега е трансформирано в духовност, е изпълнено със силата на превръщането, на растежа, която се разгръща навън в природата и е в основата на природата. Човек вижда този слънчев аспект като това, което се превръща, расте, прониква навсякъде, вижда го да прониква в собствената конституция на тялото от формиращи сили. Човек се учи да разпознава как човешкото същество, с неговата интимна духовно-душевна и телесна организация, е интегрирано в космически принцип на развитие. Светът на фактите е наистина обогатен от сбор от духовни процеси.

Точно както човек опознава слънчевата, така човек опознава и лунната. Тя става очевидна като процес, който се утвърждава във всичко като това, което умира, намалява и вехне, и което се простира и в човешкото същество, постоянно довеждайки до факта, че не само възходящите сили на растеж са в нас, съпътстващи ни от младостта, ставащи все по-малко и по-малко към старостта, но въпреки това ни съпътстват до смъртта, че не само силите на растеж са в нас, но и другите, тези на разрушението, на упадъка, на стареенето, че лунните сили са това.

Човешкото същество се учи да се вписва в слънчевия и лунния процес. И по този начин, бих казал, човешкото същество се явява като член на целия космос. Точно както ръката ни се явява като член на нашия организъм, който, както знаем, вече не е това, което е като член на нашия организъм, когато го отрежем; тя има смисъл само чрез целия организъм. По същия начин, когато го погледнем със средствата на познанието, ние възприемаме как човекът, макар и затворен от другите неща на сетивния свят чрез външната си сетивна форма, въпреки това е подкрепен от силите, които оформят тази сетивна форма, но които същевременно го правят член на целия космос.

Тук е възможно да се покаже, че опознаването на космоса като сбор от духовни същества не се основава на фантазия, а на факта, че човек първо схваща в себе си средствата, чрез които може да вижда през процесите и събитията на космоса в тяхната духовност. По този начин човек отива все по-напред и по-напред и стига до разпознаването на космоса като духовен свят. И когато човек се е издигнал дотам, че наистина да вижда духовното в душата по този начин, тогава всъщност се издига едва до това, което сега е издигнато над силите на растежа и разрушението, което в случая на човек с вътрешна борба, така да се каже, носи победата над слънчевото и лунното в човека. Там човек стига до най-пълното осъзнаване на човешкото его и се научава да разпознава, че това его не е ограничено до този единствен земен живот.

След като човек е разпознал чрез вдъхновение какво преминава през раждането и смъртта и каква е душата извън тялото, той е разбрал как това, което е извън тялото, се свързва чрез зачеването с това, което му е дадено чрез силите на наследството. Тогава човек забелязва, когато може да възприеме това заедно, че в душата действа нещо друго, което е чисто духовно, но което действа в нашето его. Без този духовен елемент, егото в човека би било напълно безсилно нещо. Този духовен елемент, който се проявява, когато човек достигне до интуицията, е повторение на по-ранни земни животи. Човекът е преминал през по-ранни земни животи и животи отново и отново между смъртта и новото въплъщение. И това, което в земния живот е активно в обикновения живот и обикновената наука с помощта на обикновения организъм и което намира своя израз чрез този обикновен организъм, преминава през портата на смъртта и през духовните светове. След като е преминал през духовните светове, след като е погълнал всичко, което преди това е работил и преживявал само чрез тялото в света, той навлиза в нов земен живот.

Това, което човек преживява в тази сфера, е едно от най-интимните преживявания на душата, едно от онези преживявания, в които осъзнава, че дори зад духовно-душевната дейност, действаща в организма, се крие нещо друго, нещо, което вече е придобило земен опит, което внася нещо в този живот, което не се съдържа в двата свята, с които човек вече се е запознал. То не се съдържа нито в сетивния свят, нито в духовно-душевния свят. Човек се научава да разпознава това, което сега е издигнато над сетивното и душевно-духовното, тъй като вече е преживяло сетивен свят. Човек се научава, тъй като първо е опознал тези други два свята, да познава и онзи свят, където се разкрива повтарящото се в човека.

Това може да се каже за света извън човека във връзка със самия човек.

По този начин аз грубо ви посочих същността на антропософията, как чрез нея може да се проникне в безсмъртната част на човешкото същество, как може да се проникне в космоса и във връзката на човешкото същество с космоса. Но когато опознаем човека по този начин и неговата или нейната връзка със света, ние постепенно напредваме към областите, където антропософията не е просто форма на познание, въпреки че това е, което тя се стреми да бъде в началото, и от които тя само напредва към това, на което антропософията вече е способна в известен смисъл днес, а именно към приложенията на антропософията в най-разнообразните области на науката и практическия живот. Тук мога да направя само кратки препратки към тези неща, но бих искал да ги направя въз основа на принципите, които току-що обсъдих за същността на антропософията.

Преди всичко, ние опознаваме човека като сетивно същество, като същество, което съществува като природно същество в рамките на природни факти, природни сили и природни вещества. Когато чрез физиологията и биологията научим как веществата на външния свят проникват в човека, кои пътища поемат, кои сили след това продължават да действат, тогава осъзнаваме как човекът стои – бих искал да

кажа – като физическо-сензорно цяло. Но когато опознаем човека по начина, който току-що описах, тогава виждаме не физическо-сензорното цяло, а осъзнаваме многото различни начини, по които човекът е определен от космоса по отношение на различните си членове. По този начин, за характеризираното свръхсетивно познание, то показва, че слънчевият елемент, който въздейства върху човека от космоса и продължава да въздейства върху човека, оказва своето въздействие върху всичко, което бих искал да нарека главната, водещата организация на човека, тази, която е главно нервно-сензорната организация. Следователно това е, което има общо с развитието и растежа на човека и което е най-активно вътрешно в много малкото дете.

В хода на живота, лунните сили, [затихващите] сили, които водят до физическа смърт, стават все по-ефективни. Те са активни главно на противоположния полюс на човешката организация, в системата на крайниците, органите на движение и вътрешните органи на движение, органите на обмяната на веществата. Накратко, сега се учим да разбираме човешкото същество не само като цяло, но се учим да го интегрираме във външния свят. Това може да бъде допълнително специализирано. Това, което ни се струва затворено в човешкото същество за обикновеното съзнание, се превръща в събитие, в процес за свръхсетивно познание. Учим се да говорим чрез свръхсетивно познание не само за мозъка и неговите части, но и за мозъчния процес, белодробния процес, сърдечния процес, накратко, за човешкото същество като подвижна сама по себе си форма, дори във физическата си организация, проникната от формиращите сили на тялото, движещата го, и опознаваме какво етерното тяло постига с физическото тяло като сбор от процеси. По този начин обаче проникваме по-дълбоко в човешкото същество.

Ние опознаваме връзката на човешкото същество с обкръжението му, в най-широк смисъл с космоса. По този начин стигаме до истинско, автентично познание за човека. И видяхте, че ние не само придобиваме знания за човека, но и за външния свят. Опознаваме слънцеподобното, луноподобното, това, което иначе живее в космоса, в растителния, животинския и скалния свят. Научаваме за процесите, които протичат при здрави и болни хора. Разпознаваме външни процеси, които в известен смисъл са противоположни процеси на тези процеси. Опознаваме растенията и минералите, които съдържат противоположните процеси. Проникваме до патология и терапия, до медицинска наука, която не се основава само на проби и грешки, но която, както всяка рационална наука, се учи от познанията за човека и света как да наблюдава здравето и болестите и как всяко лекарствено вещество помага на всеки процес в човешкото тяло, който се отклонява от това, което е полезно за човешкото тяло. Така че можете да видите как антропософските изследвания са дали плод чрез създаването на нашия Клиничен терапевтичен институт в Щутгарт, където търсим нови лекарства и нови терапии. Експериментите вече са напреднали толкова далеч,

че могат да излязат в света и да докажат как е възможно антропософията да бъде плодотворна в тази област на практическия научен живот.

По същия начин, скъпи участници, успяхме да намерим път, за който може да се каже, че по определен начин изпълнява пътя на Гьоте към изкуството, с което имам предвид път, който води от това, което е там, към това, което е формиращо, например чрез нашата сграда в Дорнах, Гьотеанума, Училището за духовна наука, което не е само, така да се каже, външна рамка за антропософска дейност, но е артистично пропито в архитектурния си стил като антропософията с това, с което тя, като мироглед, се представя на човечеството. Ако някое друго духовно движение се нуждаеше от собствена сграда, то би се обърнало към този или онзи майстор-строител, който би създал за него фон от романския, готическия или някакъв друг архитектурен стил.

Антропософията не иска да бъде абстрактно знание, не иска да бъде просто теория. Тя не може просто да оплоди отделните науки, а прониква от формирания свят към формиращия се свят. И нека вземем една поговорка, с която Гьоте току-що е характеризирал собственото си художествено възприятие. Той казва: Изкуството е проява на тайни закони на природата, които никога не биха могли да бъдат разкрити без изкуство. Създавайки изкуство, Гьоте не иска да вложи човешки произвол в материалното, а по-скоро това, което се усеща или, както бихме казали днес, се вижда в духовното от самия космос. Може да възникне сграда, която казва точно същото във формите си за външно наблюдение, както се казва с думи, като представя антропософския възглед, възгледа за духовния свят, от идеята. И така антропософията ще може да окаже плодотворно въздействие и върху художествения живот.

В Щутгарт, през 1919 г., Емил Молт основава Валдорфското училище, което аз ръководя. Това Валдорфско училище в никакъв случай не е училище за светоглед и тези, които мислят, че там се преподава антропософия като светоглед, грешат. Това не е така. Стигнало се е дотам, че религиозните светогледи се представляват от представителите на отделните религиозни деноминации. Католическият светоглед се преподава от свещениците на Католическата църква, протестантският светоглед - от свещениците на Протестантската църква. Въведохме специално религиозно образование само за онези деца, които иначе изобщо не биха имали религиозно образование, но това не цели да присади антропософски светоглед на децата. Образователният метод на Валдорфското училище, неговата дидактика, трябва да изразява какво може да даде антропософията в тази най-важна област на практическия живот.

И, скъпи дами и господа, антропософското познание ни дава познание за човешкото същество. С него можем да проследим как душата и духът на детето се изразяват от първия момент на живота, как душата и духът имат все по-голям пластичен ефект върху външната физическа форма. Могат да се открият определени

закони, които са различни при детето до момента, в който то се научи да говори, след това отново различни до деветгодишна възраст и след това отново до полова зрялост. Можем да опознаем детето напълно, без да се налага да ставаме революционери по отношение на основните закони на живота. Това, от което се нуждаем, е практическо познание за човешката природа. Антропософията не иска да създава революционно нови принципи на всяка цена; тя иска да опознае детето по такъв начин, че всеки, който се занимава с преподаване, да може, така да се каже, да изведе всичко, което е развито в учебната програма и целите на преподаването, от духовните, умствените и физическите знания, които антропософията може да предостави, както го описах.

Дами и господа, справедливо е да се каже, че ако нещо в която и да е друга област беше успяло да даде плодове по същия начин, както някои неща се случиха на Антропософския конгрес в Щутгарт миналото лято, светът щеше да погледне на нещо подобно по различен начин. На този конгрес например видяхме как външната експериментална психология и образованието бяха толкова отлично обсъждани, както в лекцията на д-р фон Хайдебранд. Ако това беше изнесено и в други области, щеше да бъде тема на разговор за дълго време за всички, занимаващи се с образование и преподаване. Антропософията, която трябва да се бори за своята област, да се бори за нея в областта на образованието, а също и в други области, тогава ще бъде плодотворна и за други области.

В съвременната култура сме преживели как мисленето, целият начин на въображение, който просто произлиза от научния начин на мислене, ни е довел до социален светоглед и поглед върху живота, който сега дава своите ужасно разрушителни плодове, по-специално в Източна Европа. Видяхме плодовете на един чисто научен живот, който не иска да проникне до духа в социалната сфера. Антропософията, която трябва да бъде разкрита, не просто разбира човека като природно същество и го мисли и в социалния живот като природно същество, а го разбира като същество от тяло, душа и дух. И по този начин Антропософията може да оплоди социалния живот. Това обаче може да се покаже само малко по малко, то трябва постепенно да се живее в отделни практически неща, които вече са били преследвани. Не искам да говоря за това, а за факта, че дори икономиката, която е възникнала от чисто външни възгледи, е била подложена на отлична критика от Емил Лейнхас, така че тук, в неговата лекция „Фалитът на икономиката“, която сега е достъпна и в печатен вид, е показан начин за въвеждане на духовността в социалния живот. Но социалният живот не се насочва в правилната посока само като се каже на печката: „Скъпа печко, твоята задача е да затоплиш стаята, затова я затопли.“ Това е безполезно, както знаем; вместо това трябва да сложиш гориво в печката и тогава затоплянето ще дойде от само себе си. Социалният живот не се насочва в правилната посока чрез убеждаване, чрез категоричен императив. Това

може да се постигне само чрез използване на силите, които наистина могат да бъдат въведени в практическия живот.

И накрая, където антропософията може да има плодотворен ефект – но това е може би най-важното нещо, макар че не принадлежи към нашата тема – споменавам областта на религиозния живот. Именно тук антропософията е погрешно разбрана, тъй като хората вярват, че тя иска да включи нещо сектантско в живота, когато всъщност показва как знанието – което е толкова строго, колкото и обикновената наука – прониква в духовния и душевния живот в света и в сърцевината на човешкото същество изпълва това, което идва от него, човешката душа, с религиозна интимност. В известен смисъл, човешкото същество се научава да разпознава това, като е религиозен възрастен, осветен от светлината, която може да дойде само от съзерцанието на духовните светове, към които човешкото същество наистина принадлежи.

Нищо не би искало да бъде антропософия за религиозния живот повече от това, което, според изискванията и копнежите на съвременния човек, може да преживее този живот по такъв начин, че той да предлага вътрешна сигурност, да дава подкрепа за живота, че да може да навлезе и в житейската практика. Защото в крайна сметка от това зависи всичко: житейската практика. Ако се издигнем до духовен свят, за който само сме мечтали, зървайки го от облачната кукувича земя, и ако животът ни на земята продължи без влиянието на този духовен свят, тогава този духовен свят би имал силно съмнителна стойност за човешките същества.

Антропософията не се представя на хората по такъв начин, че те да следват примера на определени мистици, за които материалният свят винаги е твърде лош. Тя също иска да напредне към висшите светове, но знае, че висшите духовни светове са тези, които довеждат живота си до откровение именно чрез създаване на физическото-материално.

И така антропософията се стреми да стане основа за истинска практика на живота. Ние се пропиваме с това, което може да се види в духовния живот, но се опитваме да го внесем във всички области на живота, в практиката на живота. Защото не духовният свят, в който човек трябва да бяга, е правилният, а този, в който човек може активно да се потопи в живота. И така антропософията не иска да се превърне в нещо, което се обръща срещу големия напредък в познанието за природата и това, което произлиза от нея, а в нещо, което допълнително развива това познание за природата в смисъл на познание за духа, но също и в смисъл на истинска духовна практика, достойна за човешките същества. Никой повече от този, който стои на почвата на тази духовно-научна антропософия, няма да признае голямото значение на съвременната наука и да отхвърли всеки дилетантизъм във всяка област, ако тя иска да зададе тона на духовния живот. Но въпреки това тя трябва да произтича от най-дълбоките копнежи на човешкото сърце и от целия човешки стремеж към познание, което в крайна сметка иска да бъде антропософия.

Точно както имаме цялостното, пълноценното човешко същество пред себе си само когато разглеждаме не само външната природа на човешкото същество, външната, телесна организация, но когато го виждаме като одушевено и одухотворено, ние имаме истинско познание за света и за човешкото същество, както и за духовен и хуманен начин на живот само ако искаме да проникнем в нашата естествена практика и нашето естествено познание с това, което идва от духа, от душата. И така, антропософията не иска да се противопоставя на научния прогрес, а иска да има истинско научно значение, иска да бъде това, което е душа за цялото човешко същество, което е дух в телесност. Тя се стреми да бъде това за външното естествено познание и за външната естествена практика. До известна степен тя се стреми да види душа и дух във величественото и мощно съзерцание и практика на природата в последните времена и именно тази антропософия се има предвид тук, която се стреми да действа и да бъде разбрана като център, като душевен и духовен център за естественото познание и естествената практика.

Антропософията и загадката на душата

Уважаеми участници! Човек се изправя пред загадките на съществуването едва когато е развил известна степен на осъзнаване на живота, когато е принуден да формира идеи, усещания и чувства за връзката си със света. Но тогава, когато е достигнал до такава ситуация, загадките на съществуването означават за него това, което може да се нарече жизненоважен въпрос. Защото те не са свързани само с някои теоретични копнежи, не са просто външни въпроси на образованието, а от тях зависи цялото положение на човека в света, начинът, по който човек може да се ориентира в света, степента на сигурност, която може да има в живота, и вътрешната подкрепа, с която може да се движи през този живот.

Но има значителна разлика между различните видове екзистенциални загадки. Човекът е изправен пред природата и трябва да формира представи и чувства за връзката си с нея. И ако мога да използвам едно сравнение, бих искал да кажа: Когато човек е достигнал до съзнанието по начина, по който го характеризирах, и не може да намери пътя си към определени неща, които го изправят пред него като мистерии на природата, тогава съществуването, към което някога е принадлежал – както казах, то се изразява само като сравнение – му се явява като духовен мрак. Той се чувства сякаш е поставен в тъмен свят и не може да се ориентира в него. Но до известна степен цялото това отношение към тайните на външния, природен свят остава нещо външно за човешкото същество; то се отнася до външното му отношение към съществуването.

Но ситуацията за човешкото същество е съвсем различна, когато става въпрос за загадките на душата му, самите тези загадъчни въпроси. Той живее в тези загадъчни въпроси, тези загадъчни въпроси по същество съставляват това, което може да бъде психично здраве и болест на първо място, но това, което може да стане и физическо здраве и болест. Защото, дами и господа, животът на душата е нещо изключително сложно, колкото и просто да изглежда първоначално. Това, което носим в съзнанието си през будните си часове от сутрин до вечер, е, както сега е и научно признато, само част от нашия душевен живот. Голяма част от нашия душевен живот почива в несъзнателни или, както бих могъл да кажа, подсъзнателни дълбини и извира под формата на смътни чувства, на смътни настроения, а също и на всякакви други душевни съдържания и формира това, което е неопределено основно състояние на нашия душевен живот. Но това, което се случва и изгрява по този повече или по-малко неопределен начин в дълбините на нашия душевен живот, е тясно свързано с това, което всъщност съставлява щастието или страданието на нашия живот. И всеки, който се опита да проникне в душевния живот на човек по антропософски начин, много скоро ще забележи как всичко, което извира от дълбините на душата по този неопределен начин заедно с физическото тяло, как отначало тихо, а после все повече и повече, цялото ни

здравословно състояние, което ни прави способни или неспособни да живеем, може да зависи от тези подсъзнателни душевни настроения.

Сега не искам да ви говоря днес, скъпа публика, по начина, по който много често се говори за тази несъзнателност на душата в днешно време, като се поставя всичко, което неясно блести в съзнанието, в този голям контейнер на това несъзнателно и се формират повече или по-малко смътни представи за това как работи това несъзнателно или подсъзнателно. Говоря тук, на това място, за въпроси на антропософските изследвания от много години и затова не мога да започна от най-елементарното в това изследване днес, а бих искал да разгледам въпросите за душевния живот в техния собствен смисъл, тъй като те са свързани в известен смисъл с щастието и нещастieto на живота. Но за да направим това, трябва да погледнем какво в човешката душа, проникната от всякакви неща, които първоначално са непознати, които просто искаме да посочим повече или по-малко ясно чрез днешните размисли, може да има обезпокоителен или успокояващ, щастлив или тъжен ефект в този душевен живот и какво се крие между тях.

Сега, ако хвърлим един поглед, дори повърхностен, към душевния си живот, ще открием два ясно различни полюса: от една страна, животът на въображението, който всъщност обхваща всичко, което се случва ясно и ярко в нашето съзнание. А от друга страна, откриваме живота на волята, който първоначално се разиграва от дълбините на душата по донякъде мрачен, мрачен начин.

Както споменах тук преди, в обичайния ход на живота на човек разграничаваме две състояния на съзнанието, от които само едно е действително отделно състояние на съзнанието. Разграничаваме будно състояние и спящо състояние. В състояние на сън съзнателният живот на въображението престава, целият живот на душата потъва в повече или по-малко тъмен мрак. Но ако погледнем съвсем безпристрастно на душевния си живот, когато сме будни, всъщност можем да говорим само за факта, че по отношение на всичко, което е концептуално, ние сме наистина будни. До известна степен ние имаме себе си в ръцете си като будни човешки същества, доколкото сме изпълнили съзнанието си с ясни образи, с мисли, пълни със светлина. Ние също така съпътстваме волевите си импулси, съпътстваме действията си с мисли. Но дори и при най-простото движение на човешкото тяло, как мисълта за съзнанието е свързана с това, което всъщност се случва по време на волеви импулс, по време на действие, остава напълно тъмно. Колко е тъмно, какво всъщност се случва вътре в ръката, когато просто я вдигна, когато мисълта, която има за цел да повдигне тази ръка, иска да се реализира, иска да се стрелне в нея, така да се каже, и иска да задвижи ръката волево.

Това, което се случва в нашия собствен организъм, се изплъзва на будното ни съзнание точно толкова, колкото и това, което всъщност се случва в човешката душа от заспиването до събуждането, така че всъщност трябва да кажем: Случаят с човешкия душевен живот е такъв, че дори когато сме будни, имаме елемент на сън,

че състоянието на заспиване ни пронизва непрекъснато и че сме напълно будни само в мисленето, в преживяването на ясни, изпълнени със светлина мисли. Между тези две състояния, между - бих искал да кажа - напълно будното състояние на въображението и живота на волята, потопен в тъмнина, се намира, участващ и в двата, живота на чувствата и на ума. Нашите чувства проникват в нашите идеи. Ние внасяме определени симпатии и антипатии от нашите чувства в живота на нашите идеи и по този начин обикновено или свързваме, или разделяме нашите идеи. Ние съпътстваме това, което се влива в нашите волеви импулси, с нашата емоционална преценка, като възприемаме някои действия като съответстващи на дълга, а други като престъпления срещу дълга. И тъй като изпитваме определено емоционално удовлетворение, когато изпълняваме задълженията си, или определено неудовлетворение, когато се провалим в нещо, или когато не можем да успеем в нещо, или когато се провалим в нещо по някаква друга причина, емоционалният ни живот тече напред-назад между умствения ни и волевия ни живот.

Но истинските душевни мистерии не се разкриват пред скучния човек, който по току-що описания начин се посвещава на живота на идеите, от една страна, и на живота на чувствата и живота на волята, от друга, а тези душевни мистерии се появяват, когато човек става все по-съзнателен за себе си. И дори тогава действително преживяваните душевни мистерии не се случват в пълно съзнание, а принадлежат именно към повече или по-малко подсъзнателните преживявания на човешкото същество. Човек никога не си изяснява напълно в съзнанието какво всъщност влияе на настроението, на състоянията на душевния му живот, на ежедневно му щастие, на ежедневно му страдание, откъде всъщност идват те. И човек трябва да търси и ясно да изрази това, което живее неясно в съзнанието, и ви моля да вземете това предвид в забележките, които ще направя, че ще бъда длъжен да изразя с ясни думи нещо, което изразява с ясни думи това, което никога не живее в съзнанието с такава яснота, а това, което присъства в живота на душата, било то лекуващо или причиняващо болест, и което човешкото същество усеща, без да е в състояние да го осъзнае. И тъй като това е така, загадките на душата не са просто теоретични, те са изцяло екзистенциални загадки, които се преживяват. Когато човек живее, така да се каже, според живота на въображението, тогава той чувства – както казах, говоря ясно за това, което се усеща само неясно, което никога не се осъзнава напълно – тогава човекът чувства нещо като суетата на собственото си съществуване. Животът на въображението е живот на образи. Животът на въображението е нещо, което ние изпълваме по време на будното си ежедневие с това, което получаваме от външния свят под формата на впечатления и възприятия. Това, което преживяваме от природата, формира съдържанието на нашето въображение; то живее в нас и е това, което черпим от спомените си. Но въпреки че осъзнаваме това... Да, вие сте активни в преработването на тези преживявания в представи. Вие сте вътрешно активни в разделянето и свързването

на представите, но не сте напълно осъзнати за тази дейност в ума си. Това, което присъства в ума ви, е основно отражение на външния свят. Знаем, че трябва да приведем въображаемия си живот в съответствие с този външен свят. Това, което имаме, е просто отражение на външния свят. Живеем, живеейки във въображението си, в образи. Не чувстваме пълноценно съществуване във въображаемия си живот. И това чувство, то живее подсъзнателно, колкото и странно, колкото и парадоксално да звучи. И колкото и малко да присъства в съзнанието, то е живо в подсъзнанието; това чувство живее в определени тревожни чувства, в чувства на страх, във връзка с живота на въображението.

Звучи парадоксално, скъпа публика, но в живота на човешката душа има скрито течение. Повечето хора не знаят нищо за него, но повечето хора, или всъщност всички хора, са постоянно под негово влияние. И това скрито течение е страховито течение, че можем, така да се каже, да се изгубим в света, че стоим над бездна, защото нашият свят от идеи е свят от образи. И отново, неопределеният копнеж живее в човешката душа: Как да намеря съществуване в този просто свят от образи? Това несъзнателно чувство в подводното течение на душата със сигурност може да се сравни с чувството, което човек изпитва, когато физически му липсва въздух, когато страда от глад за въздух и по този начин съзнателно изпада в тревожни чувства. Това, което човек съзнателно преживява чрез физически състояния, всъщност винаги несъзнателно се усеща като съпътстващ фактор на живота на въображението. И така, от една страна, можем да посочим една душевна загадка, не чрез теоретична формулировка, а като извадим от дълбините на душата това, което заражда или дреме в тази душа.

И от друга страна, живеейки спрямо елемента на волята, човекът изпитва — бих казал — обратното състояние. В живота на душата има различно подтекстово течение. Човекът усеща как е изложен на своите импулси, на своите емоции, на своите инстинкти, как нещо естествено играе роля в човешкия душевен живот, което не се отваря към яснотата на мисленето, което винаги е потопено по определен начин в реалност, която не можем да проникнем със светлина, което образува тъмнина в нас самите. И ако можете да проникнете в тези подтекстове на душата с безпристрастно наблюдение, можете да посочите как това, което съществува в дълбините на душата, се усеща несъзнателно. Тогава човек трябва да го характеризира, като каже: Усеща се по същия начин, както се усеща гневът в съзнанието, или също както човек се чувства, когато не може да диша, когато кръвообращението му е нарушено по такъв начин, че вдишаният въздух не се преобразува правилно в тялото му, когато настъпва един вид задушаване. Нещо като гняв-сила винаги е налице в човешката душа в резултат на такъв начин на живот спрямо елемента на волята.

Това са сили, които живеят дълбоко в несъзнаваното на човешката душа, които нахлуват и които съставляват истинската мистерия на човешкия душевен живот. И

този, който просто приема идеите в тяхната образност, волята в нейната инстинктивност, както те се представят на съзнанието, наистина усеща тези душевни загадки като нещо неопределено, като неопределено усещане на душата, но той не си ги изяснява. Той всъщност не знае какви са неопределените действия в него, но те дълбоко влияят на щастливото или нещастното му настроение в живота. Трябва да се повтаря отново и отново: загадките на душата не са същите като тези, които преживяваме в природата; загадките на душата са тези, които се преживяват вътрешно, които извират от дълбоките подводни течения на душата и които първо трябва да бъдат интерпретирани. Следователно, скъпа публика, всяка научна дисциплина – срещу която, разбира се, както многократно е подчертавано тук, нямам възражения в нейната легитимна област – следователно всяка научна дисциплина има малко общо със същинските загадки на душата. Можем да видим това и бих искал да дам два примера. Можем да го видим в цялото съвременно научно мислене, колко безпомощна е науката, която празнува такива големи триумфи в други области, когато става въпрос за душата, въпреки факта, че най-големите екзистенциални загадки са свързани с човешката душа. Бих искал да припомня два примера, които обаче са дълбоко значими за това, което е там, и за това, което е научно необходимо, за да се проникне в същинската област, която човек преживява като загадка на душата.

Вече е почти половин век, откакто великият физиолог дю Боа-Реймон произнесе реч на 45-ата конференция на природолюбителите в Лайпциг, която винаги трябва да се споменава, въпреки факта, че за нея е било говорено изключително много и сега е почти забравена и изчезнала от дискусията. Тази реч беше за „границите на познанието за природата“ и дю Боа-Реймон правилно заявява, от една страна, границите на познанието за природата, за материалния свят в неговата същност. Той казва: Където и да се намесва материята, човешкият ум не може да проникне. Той прониква от външното наблюдение на външните сетивни явления до разкритието на материалното съществуване, но не може да уточни какво всъщност представлява самата материя. Това е едната граница, която дю Боа-Реймон посочва. Той посочва другата граница като тази на човешкото съзнание, но днес това не е нищо друго освен човешката душа. Той казва: Дори с най-пълно познание за природата, човек не може дори да добие представа как се появява най-простото усещане в човешката душа. Дори ако човек знаеше съвсем ясно как се движат атомите на въглерода, водорода, азота и кислорода в човешкия мозък, никога не би могъл да проумее от ясен поглед върху тези движения как възниква най-простото усещане – „Виждам червено“, „Усещам аромата на рози“, тоест как възникват първите елементи на психическия живот.

И всъщност дю Боа-Реймон е напълно прав в това твърдение. Тук има и втора граница за външната естествена наука, само че убеждението на дю Боа-Реймон е тази, която трябва да бъде преодоляна чрез антропософски изследвания. Дю Боа-

Реймон вярва, че границите на познанието за природата са границите на цялата наука. Затова той казва: Ако искате да проникнете в тази сфера на духовното и душевното, трябва да го направите със средства, различни от научните. Защото там, където започва свръхестественото, където, с други думи, се навлиза в сферата на духовното и душевното, там свършва науката. Именно това иска да защити антропософското изследване пред света: че науката не е нужно да се ограничава до външното-природно съществуване, че науката може да развие средствата, за да проникне и в духовно-умственото.

Другият пример, който искам да дам, е този на една отлична личност, Франц Brentano, който искал да създаде психология, изцяло според метода на съвременната естествена наука. Това бил неговият идеал. Аз — уважаеми дами и господа — обсъдих подробно цялото състояние на нещата, лежащо в основата на изследванията на Франц Brentano, в третата част на моята книга „Von Seelenrätseln“ („Върху загадката на душата“) и бих искал да спомена само няколко основни момента тук. След това Франц Brentano се опитал, в началото на 70-те години на 19 век, да напише психология, психология. Първият том се появил през пролетта на 1874 г. Вторият том бил обещан за есента; той така и не се появил. Цялото произведение е било предназначено да бъде в четири тома; с изключение на първия том, нищо не се е появило освен отделни опити, които обаче винаги са само опити. Цялото произведение си останало торс. В споменатото произведение обсъдих защо това е трябвало да бъде така. Франц Brentano искал да проведе изследване на живота на душата по същия начин, както в естествените науки, и в този първи том се намира едно забележително признание на Франц Brentano. Той казва например: С това научно изследване наистина е възможно скромно да се ориентираме в детайлите на психичния живот. Може да се посочи как едно представяне се свързва с друго, как едно представяне се отделя от друго, как определени чувства се свързват с представите, как волевите импулси се свързват с представите, как работи паметта и т.н. Но ако, както казва Франц Brentano, трябва да се задоволим с изследване само на тези детайли на психичния живот и ако знанието за най-важните въпроси на човешкото съществуване трябва да се купува с цената на този строг научен метод, къде би ни оставило това? Защото Brentano намира за оправдан копнежа, вече присъстващ у Платон, у Аристотел, в Древна Гърция, да доведе това, което може да се изследва в индивидуалната душа, до великите въпроси от раждането до безсмъртието. И би било тъжно, казва Франц Brentano, ако в желанието си да изследваме душевния живот с научен подход, човек трябва да се откаже от знанието за това какво се случва с по-добрата част от човека в нас, когато физическата част бъде предадена на земята при смъртта. И от това, което Франц Brentano е изложил в първия том на своята „Психология“, е видно, че целият му научен копнеж е да води отделните въпроси, които по същество могат да докоснат по-широката публика, малко, което това иска да остави на

учения, а да поведе тези отделни въпроси по дълъг път към великите въпроси за човешкото безсмъртие и божествено-духовното съдържание на света, както то се отразява в душата. Но Брентано не можа да намери този изход от научния си начин на мислене и тъй като беше честен изследовател, остави следващите томове, за които не можа да намери изследователски път, ненаписани до смъртта си преди няколко години.

Бих искал да кажа, че именно съдбата на този изследовател показва в най-истинския смисъл колко трагично е, че това, което днес често се признава за единствен научен подход, трябва да се провали пред големите загадки на човешката душа. Именно това – трябва да го кажа отново – антропософията трябва да защитава пред света днес: че пътят, който Брентано не можа да открие от естествената наука, от чистата естествена наука, може да бъде намерен, скъпи дами и господа! И може да бъде намерен, ако не се спираме на обикновените способности на душата, такива, каквито те се проявяват във външния живот и каквито се използват в обикновената наука.

Често съм говорил за факта, че във всяка човешка душа има спящи, нека го кажем с научен термин, латентни когнитивни способности, които първо трябва да бъдат изведени от тази душа, точно както определени способности трябва да бъдат изведени от детето чрез външно образование. След като човек е узрял до степен, в която е развил обикновени когнитивни способности, той трябва да премине през такова вътрешно образование чрез религиозни вътрешни душевни упражнения. По този начин той може да развие онези способности в душата, чрез които вече не е неясно това, което аз от двете страни характеризирах като човешки, загадъчен душевен опит; опитът във връзка с идеите, опитът във връзка с волевите импулси, така че, така да се каже, човешкият душевен процес да стане прозрачен, така че човек да може да проникне в това, което всъщност се случва в човешкия живот на идеите и човешкия живот на волята. Защото без да се проникне в тези ежедневни душевни загадки, човек не може да намери път към великите въпроси на безсмъртното съществуване и божествено-духовното съдържание на света, от който произлиза и човешката душа.

Сега, в моите лекции тук, често съм описвал как човек може да прави вътрешни упражнения, чисто душевни и духовни упражнения, чрез които събужда иначе спящите когнитивни способности към съществуване, така че те наистина да му помогнат в познанието му. Посочвал съм как човек може да засили собствения си въображаем живот. Точно както укрепваме мускула, когато го използваме непрекъснато в работа, така можем да засилим и въображаемия си живот, когато работим върху него по начина, който съм описал подробно, например в моето писание „Как да познаваме висшите светове“. Ако насочим този живот на въображение чрез вътрешна, душевна работа в определена посока, ако преместим определени лесно разбираеми образи в центъра на съзнанието и винаги се

посветим на този вид въображаема работа, на която иначе не бихме се посветили. Мога само да загатна за това по принцип тук, но ще намерите ясни индикации в току-що споменатия труд, а също и във втората част на моята „Окултна наука“, че въображаемият живот на човешкото същество може да се превърне в нещо съвсем различно чрез такива медитативни и концентрационни упражнения на мислене. Бих искал да кажа, че един по-силен, по-енергичен живот на въображение може да се създаде без никакви необичайни действия, а само чрез по-нататъшно развитие на това, което е нормално в живота на мисълта, в живота на въображението у човека. И като генерираме този по-силен въображаем живот, като се издигаме чрез медитация и концентрация над това, което всъщност е просто картинно в нашия обикновен въображаем живот, ние стигаме до това, което в споменатите книги наричам въображаемо представяне, богато на съдържание.

Това въображаемо представяне живее с такава вътрешна живост в самата мисъл, както иначе човекът живее във външните си възприятия. Но чрез това - скъпа публика - човек постепенно стига до точката, в която животът на представянето вече не е просто абстрактен, бих казал - просто изобразителен, а чрез чисто вътрешно изследване, което обаче се провежда със същата сериозност, както всеки друг вид научно изследване, чрез вътрешно изследване човек открива, че душата, която иначе би могла да изпълни психическия си живот само с резултатите от външни впечатления, че душата е вътрешно изпълнена от сили, които сякаш се изстрелват в душевния живот. Образите вече не са просто тази лека течност, когато се формират чрез медитация и концентрация, а са пропити и насищани със сили, които бих нарекъл формиращи сили, сили, които съставляват вътрешен духовно-пластичен елемент. И след известно време човек открива, че чрез това развитие на живота на въображението човек расте заедно с това, което представляват формиращите сили на самото човешко тяло. След известно време човек открива, че животът на мисълта е, така да се каже, нищо друго освен разределения живот на силите в човешкото развитие. Това, което вътрешно ни оформя пластично във физическото тяло от раждането до смъртта, е – бих казал – в разределено състояние нашият живот на въображението в обикновеното съзнание.

Ние гледаме новороденото дете. Знаем, скъпи слушатели, че в това новородено дете формиращите сили действат в мозъка, оформяйки тялото. Следим растежа на детето, как той се излъчва директно от пластичната мозъчна дейност, следваме го до определен момент в човешкия живот, докато зъбите се сменят, до около седемгодишна възраст. Като усетим този живот на сила, който пулсира в човека, който е живо активен в него, като го усетим първо като нещо неопределено. От друга страна, като мощно развием живота си на въображение чрез медитация и концентрация, ще бъдем несъзнателно водени до същия елемент, който е действал толкова живо в нас от най-ранното ни детство. И това е значимо откритие на вътрешния човешки живот: че човек може да засили въображението си по такъв

начин, че да го направи толкова интензивно вътрешно, че след това да се почувства в това, което са формиращите сили на човешкото същество, които формиращи сили са в растежа, в метаболизма му. Колкото и странно да звучи все още за днешните изследвания. Възможно е, чрез укрепване на душевния живот, да се израсне в това, което след това, в известен смисъл, ни възприема като пластично оформящо външното ни физическо тяло като негови формиращи сили. Човек израства чрез живота на въображението в реалността, израства във формиращ елемент. И по този начин човек опознава – скъпи дами и господа – какво се крие зад обикновения мисловен процес. Човек се учи да разпознава как духовното, с което сега се е свързал, действа върху човешкия организъм от раждането до смъртта. Животът на въображението придобива своята реалност, животът на въображението вече не е просто живот на образа, животът на въображението се превръща в живот на сила, която е присъща на самото съществуване.

И само чрез такова прозрение може това, което - може да се каже - подводното течение на тревожността, на страха, поражда в човешката душа, може този страх, тази тревожност, да бъде преодоляна от съзнанието, така че всъщност антропософията не посочва тук теоретично решение на загадките на душата, а изцяло вътрешно, практическо решение, което може да бъде преживяно.

Антропософията трябва да посочи, че в резултат на нейните изследвания човешкото съзнание може да се отвори за разбиране на това, което живее в човешкото същество, което - бих искал да кажа - само изглежда толкова разрежено, че се очертава като нашия обикновен живот на въображението, но което всъщност е вътрешната сфера на растеж на нашето съществуване. И от друга страна, когато човек загуби центъра на тежестта си в психическия си живот и се завлече в страховитото подводно течение на душевния си живот, той може да усвои резултатите от духовната наука антропософията за психическия живот и да поддържа този психически живот чрез пътя на познанието. Антропософията не предлага решение на тази душевна загадка, като излага теория, а като излага резултат, който човек може напълно да схване със здравия си разум и който след това – като придава тежест – се случва в живота на идеите за неговото съзнание, за неговия душевен живот, така че в душевното настроение, в душевното състояние, разрешаването на загадки може да се влее това, което Антропософията привидно твърди като просто познание за живота на идеите. От една страна, ние осъзнаваме как човекът е оформено същество, как той се явява като цяло в определена форма, как отделните му органи са оформени от духа и как ние, за да бъдем свободни същества, можем да действаме не само чрез тези вътрешни сили, но можем и да се отдадем на свободни огледални образи, как можем да развием нашите просто образни представи в пластична форма.

Това, което е представено тук, аз - моя скъпа публика - обясних в началото на 1890-те години на миналия век в моята „Философия на свободата“, като показвах, че

човекът е свободно същество именно защото може да живее в чисти мисли, които не са свързани с никаква външна реалност за неговото съзнание, че може да оформя своите морални импулси в тези чисти мисли. Човек е изправен пред факта, че трябва сам да извърши нещо, ако иска огледалният му образ да се промени; огледалните образи не го определят причинно. Човек никога не би станал свободен, ако беше определен от реалност в обикновеното си съзнание. В обикновеното си съзнание идеите живеят като образи. Човек не е определен от тях, както не е определен от огледалните образи. Човек е свободен. За да бъде свободен, животът му трябва да се различава от това, което го прониква пластично като сила на растеж, като тяло на растеж - може да се каже - като тяло на формиращи сили. Но човекът трябва да плати за този живот в свобода с характеризирания тревожно подтекст в душевния си живот. И така, в своето обикновено съзнание, човешкото същество трябва да изпита напълно чувството си за свобода, но също така, като полярна противоположност, да може да противопостави това преживяване на свободата на това, което антропософията може да даде като начин за укрепване на живота на идеите по посочения начин. Но ако продължим по този път, ние преминаваме от това, което бих нарекъл много разреден, чисто образен живот на идеите, към това, което е реално, което живее и се формира в човешкото същество. Това не е физическото тяло, не са физическите органи, това е свръхсетивна сила, но тя е там. Човек схваща нещо, което се намира извън физическото тяло. И може да проникне в него, като просто преследва загадките на душата от едната страна; може да проникне в това, което, независимо от човешкото физическо тяло, има свръхсетивна реалност в човека. Човек напредва към това, което чрез раждане или чрез зачеване, да речем, като човешко физическо тяло, е подготвено от просто наследствени връзки, от просто външни природни факти, това, което е предварително оформено като човешко тяло. Човек се учи да разпознава как наследствените черти, които идват от родители или предци, се свързват с цялото тяло, което се формира в майчиния организъм, от духовния свят, и как човек намира това отново в живота, когато укрепва въображаемия си живот. Човек стига – бих казал – до едната страна на въпроса за безсмъртието. Ние разглеждаме безсмъртното, вечното в човешката природа, защото то прониква от духовния свят чрез зачеването и раждането в човешкия физически свят и защото продължава да действа дори по време на земния живот като вътрешната, пластична формираща сила, с която се свързваме, като укрепваме мисловния си живот по посочения начин.

Така, скъпи присъстващи, антропософията предлага перспективата, която някой като Франц Брентано е търсил. Брентано също е започнал с изследване на мислите, но е оставил мислите такива, каквито са в обикновеното съзнание. Той се е ограничил само до регистриране на това, което присъства в обикновеното съзнание. Само укрепването на мисловния живот чрез медитация и концентрация води този

мисловен живот до вътрешната, пластична формираща сила. И това наистина води до пътя, който започва с простата, ежедневна мисъл и завършва с духовно-душевния елемент на човешкото същество, живял там преди раждането, преди зачеването, в самия духовно-душевен свят и този, свързан със силите на наследството, с физическите сили на човешкото тяло. Няма друг начин да се реши загадката на душата, освен да се намери този път от най-простите явления на ежедневието до големите загадки на съществуването.

Дотук – скъпа публика – посочих какво може да постигне човекът по отношение на своя мисловен живот. Там той стига до това, което сякаш изтласква човека в пространството, което пластично прониква в пространствената телесност на човека, което се изживява във формата, което слиза от духовния свят, както посочих, и се влива във външната форма на човека, а също и във формата на неговите вътрешни органи. Но това е само едната страна на човешкия живот. И душата участва и в другата страна на човешкия живот, ако можем да развием и живота на мисълта чрез медитация и концентрация. Ако не развиваме живота на волята от другата страна по такъв начин, че да може да се каже в правилния смисъл, че е засилен, а по-скоро го развиваме по такъв начин, че да го направим по-предан, по-одухотворен.

Това може да се постигне, като в известен смисъл се откъснем от ежедневието си на воля. Отново дадох много отделни упражнения, които би трябвало да се практикуват с години – духовната наука не е по-лесна от изследването в обсерватория или клиника – но бих искал да избира няколко отделни упражнения, за да покажа включените принципи. Когато разглеждаме какво функционира като воля в обикновеното мислене – защото винаги има воля в мисленето, мислите се оформят от волята, мисловният живот е само едната му страна, в живота на душата волята винаги е преплетена с мислите, а мислите с волята. Когато волевият елемент, който живее в мислите, по този начин се откъсва от обичайния си ход, който се придържа към външни физически факти, например, като се представи нещо наобратно, да речем. Докато човек е свикнал да представя драма от първи до пети акт, ние представяме тази драма наобратно, от последните събития до началото. След това се пристъпва към представяне на външните факти наобратно. Например, човек може да си представи обичайното си ежедневиe наобратно, протичащо на възможно най-малки части, от вечер до сутрин, дори до степен да си представи изкачване по стълбище наобратно, представяйки си го като слизание назад от най-горното стъпало до предпоследното и така нататък.

Тъй като сме свикнали винаги да мислим в същия смисъл, в който се разгръщат външните факти, мисленето всъщност играе пасивна роля за нас по отношение на волята, която се разгръща в него. То става активно вътрешно активно, пропито с вътрешна инициатива, когато го тренираме чрез упражнения като ретроспекция, където го откъсваме от хода на външните факти и го караме да разчита на себе си. Защото когато подсилваме постигнатото по този начин чрез внимателни и

енергични упражнения с наистина сериозно самонаблюдение, наблюдавайки това, което правим като волеви човек, сякаш стоим до себе си и наблюдаваме себе си парче по парче в развитието на волята си; или също когато бихме преминали към действие, когато правим упражнения с цел да вземем решение и след това да го изпълним с желязна енергия, така че да живеем изцяло в стихията на волята. Искан само да спомена по принцип такива упражнения, които не само откъсват волята от външните факти, но и от нея и нейното същество към самото тяло, които правят волята независима, одухотворяват я - тогава ние всъщност стигаме до развитие на волята по този начин, така че да преживеем себе си с нашия душевен живот, който сега развива волята, извън тялото ни. Това е значимо преживяване.

Но само чрез това човек започва да разбира какво е волята. В обикновения живот волята е свързана с органите. Виждаме я да се разгръща, докато движим крайниците си. Наблюдаваме, така да се каже, само чрез мисловния си живот процесите, ефектите на нашата воля. Виждаме в нея, когато сме я откъснали от тялото, когато я преживяваме в себе си, ставайки напълно едно цяло с нея. Тогава тя е пронизана от извисяване на силата, която иначе е свързана и с нашия физически организъм, пронизана от силата на любовта. И този предан елемент в живота на душата се развива в прозрачна, ярка яснота, която иначе - бих искал да кажа - ни се явява мрачно като емоционалния живот на волята в любовта.

Знам колко малко хора днес искат да приемат любовта като сила на познанието. В обикновения живот не е така. Но когато тя се развие по такъв начин, че волята вече не е вкоренена в инстинкти, в импулси, в емоции, а в чистата душа, отделно от тялото, тогава тази воля всъщност се разбира само от гледна точка на нейната същност. И тогава тя се показва като нещо съвсем различно от това, което се е показал мисловният елемент. Мисловният елемент, в своята засилена форма, се е показал като това, което формира конструктивно, което - бих казал - позволява на един орган да изтече, което кулминира в човешкото възпроизводство. Мисловният елемент се разгръща като пластична дейност, от душата в човешкото тяло. Волевият елемент се разгръща по такъв начин, че - особено когато се разпознава отделно от тялото - тогава може да се види как той влияе на тялото. Той се разгръща в тялото по такъв начин, че не оформя физическото по пластичен начин, а пластично оформеното се регресира, разтваря, атомизира, кара да тече. Волевият елемент е това, което постоянно - бих искал да кажа, моля ви да не ме разбирате погрешно - това, което постоянно, изразът е казано преносно, но означава нещо много важно, това, което постоянно изгаря отново оформените елементи на човешкото същество, позволява им да се издигнат в пламъци - духовно казано.

Човешкият живот, както се излива от душата във физическото тяло, може да бъде разбран само като се разглежда, от една страна, като този пластичен елемент, а от друга страна, като повторно разтваряне на пластичния елемент, като това - бих искал да кажа - в атомизираното, в разтварянето на пластичния елемент. И в това,

че всичко, което се разгръща като воля в човешкото същество, е такъв разтварящ, атомираш и топящ се елемент в човешкото тяло, този подобен на воля елемент е това, което сега се преживява като сочещ пътя към другата страна на човешкия живот, сочещ пътя към смъртта.

По същия начин, по който за първи път опознаваме духовно-пластичния елемент на човешката душа чрез пластичността на мисленето, която навлиза във физическото тяло чрез раждането или зачеването, ние се научаваме да разпознаваме как волевият елемент разтваря човешкото тяло, но в разтварянето – бих искал да кажа, както казах, образно казано – от пламъка се появява чиста духовност. Опознаваме напускането на душата от тялото. По този начин разбираме смъртта като резултат от разтварянето на волевия елемент. Разбираме какво се случва с човек в смъртта, защото разбираме какво се случва в ежедневния акт на воля. Ежедневното волево решение води до един вид процес на горене във физическото тяло, но от този процес на горене се появява това, което е нашият вътрешен душевен живот. Това, което чувстваме вътрешно като душа, не би могло да съществува, ако винаги бяхме просто тела, просто оформени по пластичен начин. Пластмасата трябва да се разгради, да тече и от теченето на пластмасата, от непрекъснатото разрушаване на телесното, възниква преживяването на душата. И разбираме напускането на човешката душа със смъртта от физическото тяло, което само в един миг обобщава това, което винаги се разгръща във волята към духовността на душата. Точно както преживявам волята си в настоящия момент, как тя образува един вид процес на горене, на разтваряне в тялото, как чрез това разрушение духовното оживява в човешкото тяло, така се уча да разпознавам как, с другото разрушение на тялото в смъртта, което не е нищо друго освен последният ефект на волята, скрита в тялото, как духовното се завръща отново в духовно-душевния свят.

Това е живото учение на Антропософията, което води до загадката на душата. Антропософията не е теория; тя със сигурност иска да даде знание, но не теоретично знание, а знание, което е храна за душата. И по този начин тя може да представи индивидуалните ежедневни преживявания на душевното битие пред духовния поглед. От тези индивидуални преживявания тя може след това да премине към големите въпроси от живота на душата.

Уважаеми присъстващи, позволете ми да ви разкажа по-подробно за този детайл, за да видите на какво се основава антропософията, за да насочва хората към загадките на душата. Позволете ми да ви разкажа подробности за човешката памет. След като сте развили засиления живот на въображението, който описах, и след като сте се запознали с това как пластмасата непрекъснато се разгражда от живота на волята, тогава можете да видите и вътрешните душевни процеси с прозрачна яснота. Вижда се как човекът се изправя пред външния свят, как получава впечатленията си от външния свят, как след това формира идеи, мисли за тези външни впечатления, как след известно време – или дори след дълго време –

извиква тези идеи като спомени от определени източници или как те възникват сами – както се казва днес – като свободно издигащи се идеи от паметта.

За всеки, който иска да погледне човешката душа с отворен ум, самото появяване на тези споменни образи предвещава значителна мистерия на душата. Може да се каже, че по доста любопитен начин хората са говорили за това каква е всъщност същността на паметта. Те са си представяли – и понякога все още правят – че: Ами, човек получава впечатления чрез възприятието, те се предизвикват от сетивата му, след това се предават през нервната му система, той ги трансформира чрез въображението си. Тези образи след това се потапят в определени дълбини на душевния му живот и след това се появяват отново, когато си ги спомни. Сега никой човек, който мисли безпристрастно, не може да си състави ясна представа как тези образи, когато не ги притежаваме, се разхождат там долу в непознати дълбини на душевния живот, само за да се появяват отново, когато са необходими, било то по произвол, било защото искат да се облекнат на нещо, което се явява като ново възприятие, като ново впечатление от външния свят.

Антропософията отива отвъд това до истинското, истинско наблюдение на самия човешки душевен живот. Тя вижда през засиления живот на въображението и одухотворения живот на волята, вижда през целия процес, който протича от възприятието на външното нещо през формирането на въображението, през формирането на паметта, до повторното появяване на запомнените въображения. Човек би искал да каже: в това, че антропософското изследване прониква до силите на познанието чрез такова оформяне на живота на въображението и волята - както посочих - целият душевен и телесен процес, начинът, по който тези две взаимодействат помежду си, се трансформира по такъв начин, че ако мога да го сравня, нещо, което имам пред себе си като нещо много тъмно и непрозрачно, внезапно става прозрачно, като е осветено. Целият човешки душевен процес става прозрачен чрез този засилен живот на въображението и одухотворен живот на волята.

И какво виждаме сега във връзка с това, което посочих? Скъпа публика, виждаме как външните впечатления се простират на километри през сетивата, как целият процес продължава и как всъщност това, което описах като формиращ, пластичен елемент на мисловния живот, на засиления мисловен живот, как това действа в обикновения процес на възприятие като продължение. Аз възприемам външно, но не само абстрактните мисли, които имам в обикновеното съзнание, работят в мен, но и това, което е просто проумено от духовната наука, действа непрекъснато. Тази пластичност в тези представи има ефект надолу в дълбините на човешката душа и тяло. И тогава, когато това се случи, когато мисълта е оказала формиращ ефект в дълбините на душата и тялото, тогава човекът преминава към нещо друго. Действа волево решение, волята е в действие, но присъства одухотворената воля. В онази част на човешкото същество, която е свързана с външния мозък, тази воля се

разгръща. То разрушава онова, което съществува за обикновеното съзнание, като разтваря пластичността на мозъка, разрушава онова, което е натрупало впечатлението, така че имаме външна мозъчна повърхност – ако мога да се изразя грубо – разпръсната върху субстрати, но където пластичността продължава да има ефект.

Нека сега предположим, че си спомням нещо по произволен начин, след което това се случва по такъв начин, че разгръщам тази воля от определена поредица от образи. Развитието на волята от своя страна е свързано с разпад, ако външните впечатления сега не проникнат отново, а фактът, че те не идват, се осигурява от развитието на волята, което е разпад. И това разглобяване позволява на това, което е в подпочвата, да се появи като скулптура на човешкото същество, когато паметта бъде доброволно извикана. Ако се появят свободно издигащи се образи, се случва обратното. Налице е някакво външно впечатление, което се оформя в мисъл. Мисълта е живо активна. Тя се отпечатва в мозъка. Тази пластична активност е подобна на пластичната активност, която някога се е развила в субстрата, това, което може да живее в субстрата в определена форма. Това живее в пластичната активност, която мисълта сега е образувала.

Накратко, както виждате, животът на душата става прозрачен по този начин. Учите се да я разпознавате във вътрешната ѝ пластична структура, в нейното непрекъснато угасване, изгаряне чрез волевия елемент. И като се научите да разбирате всеки отделен момент от живота, човек се учи да схваща в тези течения на живота какви са великите въпроси на живота. Човек се учи да разпознава от мислите това, което навлиза във физическия живот чрез раждането, и се учи да разпознава от волята това, което се изнася в духовния свят чрез смъртта на човешкото същество. По този начин резултатите от антропософските изследвания се очертават като нещо, което прониква от детайлите на живота до загадъчната същност на човешката душа.

По този начин, скъпа публика, като разпознаем как мисълта вече действа живо в обикновената памет, сякаш нещо се формира в тялото. В паметта ние също така преживяваме как това, което все още не е в тялото, но се свързва с тялото чрез раждането и зачеването, как това се намесва в тялото по пластичен начин. Ние опознаваме човешкия жизнен елемент в тази пластична формация, защото опознаваме индивидуалния пластичен елемент, който вече се появява във формирането на паметта.

Антропософията иска да погледне загадките на душата с пълноценен живот! Това трябва да се разбира като същественото нещо за антропософското изследване: че то навсякъде спира до научната съвестност, към която човек е бил възпитан днес от великите, мощни постижения на външната естествена наука, но че, спирайки се до тази съвестност, то едновременно отива отвъд това, което може да предложи простото външно наблюдение и просто външният експеримент, че то напредва от

способностите, които именно чрез своето особено присъствие правят човешката душа мистериозно същество за самия човек, че чрез развитието на тези способности то води до разрешаване на загадките на душата не теоретично, а практически.

Няма нужда да се страхувате, скъпи присъстващи, че някой, който е на гледна точка на такова така наречено решение на загадъчните въпроси на душата, би могъл един ден да поиска да го представи като завършено нещо, като завършена реализация на това, което решава загадката на душата, така че душата след това да може да изпадне в инерция към собствения си живот, в безгрижие. Не, скъпа публика, душата задава загадките, които представих днес, като живата, като преживяната душа загадки, душата задава тези загадки във всеки момент от живота и във всеки момент от живота ние се нуждаем отново от резултатите от духовното изследване, които имат балансиращ ефект върху това, което толкова мистериозно възниква от тъмните дълбини на душата. Това, което нарекох тревожно течение на човешкия душевен живот, това, което нарекох гневно подводно течение на човешкия душевен живот, не е нищо друго освен вътрешният зов на човешката душа да не приема себе си за даденост, а да приема себе си в пълноценен, непрекъснат опит, да приема себе си по такъв начин, че тази човешка душа е постоянно загадка за себе си, че постоянно се нуждае от решението на тази загадка.

И именно този вид непрекъснато решение на мистерията на душата се стреми да предложи антропософското изследване, свързвайки се с реалността на съществуването по такъв начин, че може да се каже – ако мога да използвам едно тривиално сравнение – Точно както човекът във физическия си живот е същество, което трябва постоянно да приема храна, което не може да се задоволи с един-единствен прием на храна, защото консумира тази храна, защото свързва тази храна със своя жизнен процес, така е и с това, което ни предлага антропософията като резултат от загадката на душата. Нейната интензивна вътрешна ефективност ни се изплъзва, ако не я съзерцаваме непрекъснато, ако не напредваме непрекъснато. Тъй като в тази област си имаме работа с реалност – не с теория, която може да се научи и запомни, както с реалността на самоподхранването – ние си имаме работа с нещо, което трябва да проникне в непрекъснатия процес на живот чрез антропософията.

И наистина е така - човекът ще осъзнае следното, особено когато се занимава с резултатите от антропософията във връзка със собствените си душевни загадки: Ученето - скъпи участници - колкото и странно да звучи, това е истина, която всеки, който се занимава с антропософия, може да изпита, особено по отношение на загадките на душата. По принцип не можете да научите антропософия. Можете да позволите на резултатите ѝ да ви доближат, можете да четете книги, да слушате лекции. Но ако не преживявате непрекъснато това, което сте усвоили по този начин, ако не го свързвате с човешката душа в един непрекъснат процес - както

непрекъснато свързвате физическите вещества на външния свят с физическите процеси чрез процеса на хранене и метаболизъм - ако човек не свързва с душевните процеси това, което е представено в антропософията, ще види, че то губи значението си за душата, точно както физическото губи значението си за тялото, ако не се въвежда непрекъснато в това тяло. И както гладът и жаждата изразяват липсата на физическа храна, така и едно тревожно и патологично раздразнително същество, изплуващо от дълбините на душата, изразява това, което трябва да бъде повлияно от реално познание за духовното значение на живота на въображението и волята. И ако човек напредва, като винаги е способен да култивира в съзнанието си, като храна за душата си, това, което му дават антропософските изследвания, тогава той намира това, от което се нуждае, за да балансира душевния си живот, това, което трябва да чувства и преживява като непрекъснато, живо решение на непрекъснато живите загадки на душата. И трябва да се казва отново и отново: Антропософията не зависи от това – въпреки че чрез допускане и изследване на изложеното в споменатите книги, човек може да тръгне по пътя на самостоятелното антропософско изследване – че всеки човек може да провери чрез антропософията какво е представено в антропософията. Дори и да не направите това, все пак можете да използвате здравия си разум, за да откриете какво е в антропософията. Без да става антропософски изследовател, човек може да използва здравия си разум, за да следва това, което антропософският изследовател твърди. Но освен този здрав разум, човек има и нещо друго. Дори да е лаик в областта на физиологията или биологията, той не знае химичния състав на храната, която яде, но той проверява какво всъщност представлява храната за човека, като я консумира и комбинира силите със силите на телесните му процеси. По този начин той може да обедини резултатите, които антропософията му предлага, начина, по който тя показва как да се решат загадките на душата, с душевния си живот и ще открие, че това го удовлетворява емоционално.

И какви са душевните загадки пред този антропософски форум? Душевните загадки, схванати в тяхната живост, не са нищо друго освен израз на душевно-духовен глад и жажда. И решението на душевната загадка не е нищо друго освен усвояване на истинско духовно съдържание, истински духовни същества, които се обединяват с човешкия дух и с човешкия душевен живот. И така, бих казал, духовното насищане, което трябва непрекъснато да се повтаря, е решението на загадката на душата. Колкото по-ярко човек схваща процеса и колкото повече осъзнава как антропософията се стреми да достигне до всеки аспект на практическия живот, как се стреми да се вкорени в най-обикновените неща и да достигне до голямата загадка на съществуването, като въвежда човека в божествения духовен източник на съществуване, като го води към неговото безсмъртно аз, толкова повече ще

осъзнава, че антропософията не може да бъде теория, а нещо, което може да се преживее. Р

От тази гледна точка, скъпи дами и господа, антропософията се опитва да окаже влияние върху най-разнообразните практически области на живота. От тази гледна точка тя се е опитала да оформи това, което често обсъждах тук като основаването на нашето Валдорфско училище от Емил Молт, това, което се опитва да се осъществи в практическата социална област.

Антропософията, както виждате, решава загадката на душата, като се обръща към цялото живо човешко същество – тяло, душа и дух. По този начин тя преодолява едностранчивостта на познанието и душевния живот, които неизбежно биха възникнали с напълно признатите резултати на съвременната естествена наука в нейната област, което също се разглежда като триумф на антропософията.

Все пак, дами и господа, хората биха забелязали това и биха обърнали внимание, ако антропософията не беше толкова погрешно разбрана, както се случи например през миналото лято тук в Щутгарт на Антропософския конгрес, където д-р фон Хайдебранд в лекция, която беше и отпечатана, представи едностранчивостта на чисто външната експериментална психология, основана на валдорфското образование. Не защото трябва да се противопоставяме на тази експериментална психология – ще бъде възможно тя да бъде оценена сама по себе си и нейните резултати по правилния начин в собствената ѝ област, ако, от друга страна, това, което се изследва толкова външно, може да бъде пронизано с това, което може да бъде постигнато духовно и душевно от антропософията. Защото антропософията разбира това, което действа от духовно-душевните светове във физическото тяло на човешкото същество; това е разбрано.

Но по този начин могат да се оживят всички външни изследвания, може да се оживи образованието, може да се оживи медицината – това също беше разгледано в по-ранни лекции тук – и може да се оживи социалният живот.

И тук бих искал да посоча един прекрасен пример от лекцията, изнесена от Емил Лейнхас на гореспоменатия конгрес, която е отпечатана и тук и която обяснява какво не може да постигне икономиката, възникнала само от имитирани научни методи. Тук е поставено началото на истинско възстановяване на социалния живот, произлизащ от духовното и душевното. И каква е крайната причина за това?

Чрез антропософията можем да видим как мисълта има формиращ ефект. Мисълта не само има формиращ ефект в човешкото тяло като душевно-духовен елемент, но и има формиращ ефект, ако можем да я въведем в човешкия социален живот по правилния начин като социални идеали, а волята, която е била разбрана по правилния начин, действа и в социалните отношения. Защото, както знаем, че човешкото тяло се разтваря чрез него, така и това, което като разбран елемент на волята е правилно въведено в социалния живот, ще разпознае в подходящия момент, когато някоя институция е надживяла себе си и трябва да изчезне, за да

могат плодовете ѝ да се преродят в нова форма. Точно както душата и духът се издигат от физическото по описания начин, така и висшите структури на социалния живот се издигат чрез изчезването на определени външни институции, които са наджили предназначението си, чрез това изчезване, работещо заедно с пластично-конструктивното. Бих казал, че въпросът за социалните загадки може да се влее и в социалния живот, решавайки това, което се вижда в правилното антропософско разбиране на загадките на човешката душа.

Но чрез това човекът стига до това да разбере себе си по правилния начин, да бъде пропит с правилната вътрешна сила, с истинската сила на своето истинско „аз“, което живее в човешкото чувство, в човешката душа. Между живота на идеите и живота на волята живее винаги неразбираемият, винаги неосезаем, но не по-малко осезаем емоционален живот на човека. И в това емоционално същество, за тези, които са способни да гледат на живота по този начин, както го характеризирах днес във връзка със загадките на душата, те преживяват вечния „аз“, който преминава през повтарящи се земни животи. Тогава човек знае как да гледа на пластично-творческия, развит живот на въображението и на одухотворения живот на волята, който се разпада.

По този начин човек се учи да схваща онова, което е влязло в човека чрез раждането или зачеването, по такъв начин, че то първоначално сочи към по-ранни земни животи, към състоянието в първичните времена, когато външният космос е бил толкова малко отделен от вътрешния живот на човека, че той не се е нуждал от повтарящи се земни животи, а от непрекъснат духовен, душевен и природен прогрес, за да постигне този прогрес. Човек се учи да гледа към повтарящите се земни животи, към духовно-душевните животи, лежащи между тях; човек се учи да гледа в бъдещето до състояние, в което човек отново ще се е свързал с духовното, така че повтарящите се земни животи да загубят смисъла си, в което човек се издига до одухотворяване на своето съществуване - бих казал - с преживяване, което се стреми от чисто неодушевеното към духовността.

Чрез решението на загадката на душата човек бива воден до истинското решение на загадката на света; човек се издига до човешката душа, до космоса. Но чрез това човек постига живо знание, живо прозрение, което, както вече посочих, е духовна храна. Така знанието, както е представено от антропософията, се превръща в истинска вътрешна опора за душата в стихията, където животът е колеблив.

Сигурност, препитание и ориентация в живота могат да бъдат намерени чрез търсене на духовната храна, която идва от антропософията. Това е нещо, което тайно ни кара да се радваме, в което бихме могли да се изгубим и ни връща към себе си, превръщайки го във вътрешна опора, давайки на вътрешния ни баланс вътрешен център на тежестта. И в трудните моменти от живота, когато често сме в опасност да потънем в нещастие; можем да намерим опора в настроение на душата, което е вътрешно поддържано от пълното осъзнаване на духовността, която изпълва

човешкото същество, където осъзнаваме напълно, че животът на мисълта не е напразен, че той може да намери реалност в силата на душата и света, който му придава пластична форма. Това дава подкрепа в трудните житейски моменти, поставя живота на здрава основа и води по правилния път до края на живота. Понякога думи, изречени преди началото на хилядолетието, все още се задържат. Затова, във връзка с казаното днес, бихме могли да си припомним думите на един древен гръцки мъдрец от времето на Сократ, който, от първоначално интуитивно осъзнаване, изрича важните думи: „Когато човешката душа, освободена от тялото, се извисява в свободния етер, тя е безсмъртен дух, освободен от смъртта.“ Да, загадките на душата могат да бъдат решени чрез истинска наука. Човек може да стигне до това убеждение, опитвайки се да разреши загадките на ежедневието на душата чрез истинско духовно прозрение. Човек може да види проблясък на знанието за безсмъртието в обикновените събития от живота. И този, който може правилно да прецени индивидуалните проявления на мисълта, чувството и волята, вече вижда безсмъртното в тях. И тогава той гледа към безсмъртието във всеобхватния смисъл и по този начин стига до истинско разбиране на вечното в човешката природа, което е вкоренено във вечната основа на съществуването в Космоса, в еволюцията на света.

Същността на антропософията

Уважаеми присъстващи, Антропософията се разглежда от много хора, които са били само повърхностно запознати с нея, като повече или по-малко фантастичен опит да се проникне в една област на света чрез познанието, област, с която един сериозен учен не би трябвало да се занимава. Защото всъщност антропософията се стреми да намери средствата да проникне чрез истинско познание в онези свръхсетивни светове, в които е вкоренен безсмъртният зародиш на човешката душа и от които човешката душа може да научи истинската си природа. Сега е добре известно, че дори днес доста сериозни учени вече се занимават с всякакви аномални душевни способности, които се срещат в много личности, което показва, че в човешкото същество наистина се разкриват съвсем различни световни връзки от тези, които могат да бъдат овладени с признатите научни методи.

Но тези личности, които се обръщат предимно към ненормалните човешки душевни и телесни способности, които след това регистрират това, което излиза наяве чрез наблюдение, по напълно научен начин, търсят закони за това, които единствено наистина дават антропософските духовни пътища. Тъй като се стреми да отведе обикновените, нормални човешки познавателни способности отвъд обичайната им мярка, антропософският път на духа често им се струва като нещо фантастично, като нещо фантастично, а понякога дори го категоризират като суеверие. Но не може да се каже, че тези с визионерска, мъглява и мистична природа биха могли да намерят особено удовлетворение в това, което днес се счита за антропософия.

Тази антропософия със сигурност не иска да приема своята научна нагласа и съвестност по-малко сериозно и методично от самите признати науки. И дори да е вярно, че днес има много хора, които просто поради известно недоволство от живота се обръщат към всичко, което по някакъв начин се нарича окултно, трябва да се каже, че много скоро такива натури по-специално няма да могат да намерят удовлетворение в строгото, методично мислене, което се търси в антропософията, както и в други области на науката. Това, разбира се, не пречи на някои хора просто да я отхвърлят с леко махване на ръка поради нещо необичайно в антропософията, тъй като тези, които се интересуват от антропософия, принадлежат към неврастеничните или истеричните типове! И затова е донякъде трудно да се говори накратко за самата същност на антропософията в една уводна лекция. Бих искал да го направя, като се опитам да подложам на разглеждане изследователските пътища на антропософията днес пред вас и след това да намекна за някои от съществените резултати.

Само от тези думи ще разберете, че поне по дух антропософията се стреми да подражава и да живее според идеала на строгия научен метод, появил се през последните три до четири века научни изследвания. Антропософията не иска да бъде в опозиция на легитимните пътища на научното познание. Тя иска само да

разшири това, което науката дава за сетивната област, в онези сфери, които могат да бъдат описани като свръхсетивния свят, но по този начин, ако не иска да действа по дилетантски начин, се сблъсква с две много сериозни препятствия, които възпрепятстват човешкото познание.

Първият показва как строгото научно познание се сблъсква с определени граници, как то наистина може да доведе до задоволителни резултати, когато борави с факти, но как веднага се сблъсква с незадоволителни, когато иска да излезе отвъд сферата на фактите, които могат да бъдат възприети или комбинирани от човешкия ум. Знаем, че най-сериозните учени в областта на естествените науки са много взискателни тези граници да не се преминават от всякакви фантазии. Именно в това отношение Антропософията първоначално се позиционира категорично на почвата на научното мислене. Ясно е обаче, че мисленето, което хората прилагат в обикновения живот и в науката, в никакъв случай не е подходящо само за сферата на външните факти. Сега някои се опитват да преминат към чистото мислене, за да проумеят какво се крие зад света на сетивните възприятия. Но човешкото мислене не се спира само на факти. По-скоро, образувано чрез социалната култура на последните няколко века, то е придобило свой собствен характер от тези факти и, оставяйки философските спекулации, навлиза в неудовлетворени области, в един вид празнота. Това е източникът на многото спорове между философските системи на светогледа. И това е източникът на чувството, че ако човек философства в света с мислене, избягало от фактите, той може субективно да насочва посоката и течението на мисленето и следователно това, което може да бъде постигнато, трябва да остане неудовлетворено, защото трябва да носи елемент на субективен произвол на човешкото същество. Това е единственият капан на философските светогледни спекулации.

Но има хора, които, от най-дълбоките копнежи на човешката душа, които се стремят към познанието на вечното, се чувстват неудовлетворени само с познание за природата, които разбират незадоволителната природа на философските разсъждения, оставени на произвола на съдбата, и затова се обръщат към един повече или по-малко неясен мистицизъм, с убеждението, че могат да проникнат в дълбините на човешката душа чрез вътрешно съзерцание и чрез това вътрешно съзерцание в човешката природа да разпознаят вечността на човешката душа отвъд смъртта и раждането.

Тези, които гледат на тези често искрено замислени мистични стремежи с отворен ум, ще могат да видят и заблудите, в които човек попада именно чрез тези мистични размишления. В края на краищата, това, което човек приема за обикновеното си съзнание, са само външни впечатления и възприятия. Те общуват с душата, те се представят. Те се усещат и усещат, а резултатите от тях разпалват импулсите на волята. Но в края на краищата, всичко, което е в душата чрез обикновеното съзнание, е резултат от външни възприятия. И тези, които вярват, че

вече могат да извадят нещо вечно от дълбините на душата с това обикновено съзнание, не могат да изследват вътрешния живот на човек по безпристрастен начин. Тези, които знаят как впечатленията, които човешката душа е изпитвала преди десетилетия, впечатления, за които не е била напълно осъзната, се обработват вътрешно, трансформират се в сферата на идеите и се пропитват с емоционално съдържание, как тогава тези идеи могат да бъдат извадени от душата след много години, претърпели пълна трансформация. Ако човек не е съвестен, може да се поддаде на илюзията, че е извадил нещо божествено от дълбините на душата, когато всъщност само е извадил нещо преобразено, което е дремело там дълго време.

Трябваше да спомена тези две капани още в началото, защото в една уводна лекция мога само да създам усещане за строгостта, с която антропософията се стреми да проникне в свръхсетивния свят и как тя се стреми да избегне илюзорните пътища в двете посоки. По този начин Антропософията признава, че човек може да проникне в свръхсетивните светове по задоволителен начин нито по пътя на оставените на себе си философски спекулации, нито чрез мистицизъм. Като ясно осъзнава това предварително условие за собствената си задача, антропософията стига до заключението: Човекът, който понякога е воден толкова сигурно от практическите задачи на живота от раждането до смъртта и който е отведен от тях към триумфите на науката, не може, ако разбира себе си правилно, да вярва, че може да проникне в свръхсетивните светове чрез всичко това. Следователно Антропософията не се обръща към тези обикновени сили на познание, нито към ненормални, а си казва, че във всяка човешка душа има спящи когнитивни способности, които могат да бъдат възпитани чрез съвестни, строго регулирани, методични вътрешни душевни упражнения. Трябва да имате интелектуално смирение. Трябва да можеш да кажеш: Оглеждам се назад: какъв бях, когато бях съвсем малко дете, когато светът преминаваше пред душата ми като сън, как трябваше да развивам способностите си седмица след седмица, година след година, как трябваше да ги изваждам от дълбините на човешката си природа. Сега антропософията показва, че е възможно да се вземат всички душевни способности, които са се развили от детството, и като зрял човек да се поеме развитието им в свои ръце и да ги доведе до по-висши способности. Това е, което отличава антропософията от другите области на знанието: последните вземат предвид обикновените когнитивни способности, но антропософията започва там, където свършват тези науки, като развива тези способности в свръхсетивни когнитивни способности.

Това не се случва чрез някакъв фантастичен метод, нито чрез външно действие, а по-скоро по такъв начин, че в обучението ѝ преобладава същият строг метод, който иначе се познава само когато човек наистина разбира същността на науката. Развитието на антропософията не е по-лесно от провеждането на изследвания в

обсерватория или медицинска клиника. Упражненията изискват години на самопознание за индивида. Описах ги по-подробно в книгите си „Как да познаем висшите светове“ и „Окултна наука“. Основното е да се развие човешкият мисловен живот на обикновения живот, да се укрепи вътрешно. Точно както човек може да укрепи мускул, когато се използва за работа, така може да се укрепи и въображаемият живот на душата, когато е насочен в определена посока.

Укрепването на човешкия въображаем живот трябва да бъде поставено в центъра на вашето съзнание, така че да заеме управляем комплекс. Необходимо е човешкото същество да преживява това въображение така, както иначе гледа само на външно сетивно възприятие. Трябва да гледаме на това външно възприятие безпристрастно, обективно, трябва да го приемаме такова, каквото е. Точно същото отношение трябва да съществува в душата към това, което се практикува като медитативно, концентрирано мислене.

Поради тази причина е добре, ако човек не внася никакви идеи от паметта в тези душевни упражнения, защото те са се преплели и трансформирали, а взема напълно ново изречение или поговорка от някакъв източник. Тогава съдържанието на образа се включва в душевния живот и цялата душевна дейност се стреми да се концентрира върху това единствено съдържание. Всички сили, действащи в душата, са насочени към това съдържание и това важи за всички упражнения. Те трябва да бъдат подчинени на човешката воля; в дейността не трябва да има нищо внушение или съноподобие. Колкото стриктно човек е съзнателно отдаден на математическа операция, толкова стриктно трябва да се концентрира върху определена мисъл. Това ни позволява да се концентрираме върху определена мисъл по начин, който иначе е възможен само с външни сетивни впечатления, така че вътрешната идея да придобие точно същата живост и наситеност като външното преживяване. Чрез тези съзнателни усилия на мисълта човек се изправя пред самата мисъл по съвсем различен начин. Едва сега се научаваме да разпознаваме, че нашият обикновен мисловен живот, посветен на външни факти или спомени, е обвързан с човешкия организъм. Това ново мислене е вътрешно образно. Душевният живот води до образно преживяване, преживяване, което аз нарекох имагинативно, не защото се постигат просто въображения, а защото човешката душа наистина може да навлезе във вътрешен пластичен образен живот и защото в него усеща как става все по-свободна от тялото и придобива все повече и повече безплътен душевен живот. Но едно нещо трябва да е ясно: в началото всичко, което се постига, е вътрешно субективно преживяване. Тези, които се отнасят сериозно към антропософията, ще видят огромната разлика между това ново мислене и болезненото, халюцинаторно. Тези, които имат само повърхностни познания за антропософията, посочват по подвеждащ начин, че висшите душевни способности, които се хвалят, не могат да бъдат нищо друго освен това, което преобладава като съноподобни душевни преживявания във видения и т.н. В действителност антропософията е насочена към

противоположния полюс на патологичното. Там човекът губи обикновеното си съзнание; халюцинаторът живее в своите халюцинации; внушаемият човек живее единствено в преживяването на това съноподобно, илюзорно състояние. Тези, които насочват душевния си живот към реалното въображение, знаят, че в началото те преживяват само образи, но винаги имат втора личност, съзнание, редом с тях, точно както в обикновения живот и в науката. Те имат своята човешка личност с ежедневен, здрав здрав разум, който може постоянно да контролира и подлага на критика това, което възниква като второ, имагинативно съзнание.

Но това, което трябва да върви ръка за ръка с подобни упражнения, за да се практикува не само концентрацията на мислите, насочването на способностите на душата към някакъв комплекс от идеи, за да може човек да придобие вътрешна сила, е същият произвол в противоположната дейност. Човек скоро ще забележи, когато се концентрира по този начин, че тези мисли заемат вниманието му, че може да се погълне от тях. Сега човек трябва да се научи да използва свободната си воля по такъв начин, че да може отново да изважда такива идеи от съзнанието си и да ги потиска също толкова произволно, колкото ги е приел. От една страна, виждаме ободряването на душевния живот в погълнатия комплекс от идеи, а от друга страна, пренасочването му. Това празно съзнание не е състояние на сън, а пълно съзнание, което съзнателно е елиминирало един ментален образ.

След като направите тези упражнения, ще можете да обхванете живота си от раждането нататък, но навътре. В дълбините на душата ни тече поток, от който можем да извлечем един или друг спомен, но обикновено само фрагментарно и във времеви фрагменти. Но като се докоснем до въображаемия живот на душата, ние схващаме отделните ѝ елементи едновременно в една картина, имаме пред себе си основните сили, които я формират, и как те действат в човека от раждането му. Сякаш времето, през което обикновено преглеждаме спомените си, се е превърнало в един единствен момент. Това е първото свръхсетивно преживяване, което имаме. Виждаме през целия поток на нашия живот на земята. Човекът усеща в себе си второ свръхсетивно тяло, което не може да бъде развито с физическото, то може да бъде разпознато само чрез въображението. Освен това, то е нещо, което не е ограничено като единична форма в пространството, а нещо, което тече във времето, въпреки че може да се види в единична картина. Бих искал да нарека тази втора свръхсетивна телесност на човешкото същество тяло на формиращите сили, етерно тяло. Човек започва да вижда себе си вътрешно, как вътрешно насочва способностите си, как стига до моралните си сили и т.н. Научава се да разпознава себе си като цялостно човешко същество в хода на времето. Не може да нарисова това формиращо тяло по друг начин, освен като светкавица, която може да бъде уловена само в един миг, тъй като всичко в постоянно движение позволява само моментно възпроизвеждане, тъй като не може философски да се разсъждава върху това, което директно възприема, ако се продължава по описания начин.

След като душевните способности са укрепени, става възможно да се потисне всичко, разбирано в неговата цялост, както преди това отделните образни компоненти, така че човек сега да създаде празно съзнание и да стане способен да се изложи на един свят и да чака да види какво сега ще влезе в този свят. Това, което влиза в човешката душа, е съвсем различно от това, което присъства в света, с който сме свикнали в сетивата. Защото това, което сега влиза в празното съзнание, е свръхсетивното, вечното духовно на човешката душа. Човек е получил силата да наблюдава духовно-душевната сфера! Човек преживява момента на всеки отделен спомен, такъв, какъвто е бил преди душата да се е свързала с тяло чрез зачеване или раждане. Човек преживява духовната душа такава, каквато е била, когато човекът все още е бил вкоренен в духовната душа. По този начин човек получава представа за това, което е дадено на човека не само в резултат на неговото физическо тяло, но и от гледна точка на силите на наследствеността. Човек вижда как тези сили си проправят път във физическото тяло, но какво вече е било там, преди да завладеят тялото, преди първата поява на тялото в духовно-душевия свят. Стигаме до творческия аспект на духовната душа, като съпоставяме смъртното човешко тяло и това, което действа в силите на наследството. Тогава ще се доближим все повече до разбирането на безсмъртната част на човешкото същество. Това ниво на познание е вдъхновеното. Точно както диханието е първо в пространството и след това се обработва в тялото, така и духовната душа навлиза в смъртното човешко тяло и като я разпознаваме, говорим за вдъхновено знание. По този начин човекът е получил подготовка не само да укрепи света на мислите си, но и да развие света на волята си чрез духовно обучение, което надхвърля възможното в обикновения живот. От една страна, трябва да се отбележи, че човек може да проникне в свръхсетивните светове само чрез трансформиране на мисленето на обикновения живот и по този начин осъзнава, че антропософията започва там, където обикновената наука трябва да свършва. Обаче човек достига само до едната страна на свръхсетивното съществуване. Точно както животът на чувствата се намира между волята и мисленето в цялостната човешка душа, така и този живот на чувствата и волята трябва да се развива по-нататък по подобен начин. Отново, той трябва да се практикува със строга съвестност, точно както човек може да откъсне волята от човешкото тяло. Това ни отвежда от другата страна, до страната на смъртта, която води отвъд смъртта към човешката душа. Упражненията на волята се стремят към свръхсетивната област и следователно трябва да бъдат свързани с онези части, които вече попадат от свръхсетивното в обикновения живот. Това от своя страна може да се постигне по най-различни начини; насочвам читателя към вече споменатите книги. Бих искал да дам само няколко примера тук, чрез които може да се постигне освобождението на човешката воля от робството ѝ към тялото.

В човешкия живот импулсът на волята е пропит от инстинктивния ни живот. Но можем да стигнем до упражнения на волята именно като разгледаме как всичко, което е изолирано в интелекта, се превръща в единно цяло в душата. Когато мислим, елементът на волята живее в нашето мислене. Ако разгледаме как се развива наследеното ни мислене в обикновения живот, ще открием, че то се придържа към последователността, към хода на събитията. Ние се оставяме на мисленето си, повече или по-малко пасивно, на хода на събитията. Дори да освободим това мислене логически, това се случва по такъв начин, че искаме да разберем хода на събитията логически с нашата логика, но не се отдалечаваме от нея! Само когато откъснем мисълта от обичайния ѝ начин на действие, когато например си представяме драма парче по парче от последната сцена до първата, или когато преглеждаме деня вечер назад към сутринта, навлизайки в колкото е възможно повече детайли, така че да ангажираме напълно душевния си живот, или когато например, изкачвайки няколко етажа, следваме стълбището назад към първия и по този начин постепенно превръщаме силната воля в навик, вие също откъсвате волята от обикновения живот и постигате трансформация на волята на душата, докато се научите да наблюдавате собствените си действия, както можете да наблюдавате чужда личност. Човек трябва да придобие определено умение да върви редом със себе си и да се контролира като непознат, да упражнява волята си, за да предприема неща, които след това съвестно изпълнява. По този начин човек стига до това да отдели тази воля толкова напълно от физическото, че да знае: Сега искаш извън тялото си! Животът на чувствата тогава се свързва от двете страни, той се трансформира като живота на мисълта и волята.

Но тъй като това е най-съкровенията част от човешката душа, тя не бива да бъде изкуствено развивана, а този живот на чувства следва човешкото развитие в свръхсетивния свят.

Учим се да развиваме необходимия ентузиазъм за това, с което се сблъскваме в духовните светове, привидно по обективни причини. Когато волята е освободена по гореспоменатия начин, човек достига до третия етап на свръхсетивното познание, който се нарича интуитивен. Там думата се прилага, когато душата е наистина способна да се постави в духовния свят, свободна от тялото. Чрез издигането до тази интуиция човек се запознава с това, което продължава да действа в него, след като е влязло в човешкото тяло като негова душа и дух чрез зачеването и раждането. Той научава как душата се отделя от човешкото същество, кое е духовно и душевно, кое е независимо и безсмъртно, кое влиза през портата на смъртта, когато тялото е оставено да се разложи – тогава това, което се вижда интуитивно, влиза в духовния и душевния свят.

През деветдесетте години се опитах да разгледам проблема със свободата в моята „Философия на свободата“ и да покажа, че въпросът не е поставен правилно. Истината е, че човекът е зависим за голям брой действия, но той се откроява,

развива се в свободна личност, като се учи да оформя своите волеви импулси, схванати в чисто мислене. Само в тези области, в импулсите, които са в основата на нашите истински свободни действия, ние имаме предчувствие за това, което също живее обективно в човешкото същество и което влиза в духовно-душевния свят след смъртта. Във „Философия на свободата“ нарекох това морална интуиция. По-висок етап на развитие се формира от когнитивната интуиция, в която получаваме пълен поглед върху безсмъртието, че духовната душа влиза през портата на смъртта към по-нататъшни пътища в духовно-душевния свят. След като по този начин се разпознае вечната природа на човешката душа, човек опознава и средата на душата, преди тя да влезе в тялото и след като го е напуснала. Не само външният свят на сетивата се отваря, но развитите сили на сетивата могат да проникнат в човешката душа. Те са способни не само да извадят наяве мъглявото и мистичното, но и да видят истински вечното в човешката душа. Като имаме духовния и душевен живот на човека конкретно пред себе си, можем да различим двата свята един от друг – това, което принадлежи на духовно-душевния, и това, което принадлежи на физическо-телесния. Чрез опознаването на тези два свята човек се научава, именно чрез характеризирания интуиция, да познава нещо друго в човека, което се свързва с човешкото чувство и се разпознава като същност на човешкото чувство. Тогава наблюдението се простира до миналото, като човек не само вижда душата преди раждането. По-скоро гледа към повтарящите се земни животи, през какво е преминал духовният свят. Човек придобива увереност, че светове ще продължат да бъдат преживявани и в бъдеще, в повтарящи се земни животи на прогресивно развитие. Това става ясно за този, който вижда принадлежността на човешката душа към свръхсетивния свят.

И той разпознава това, което се издига до по-висше съществуване на сили, което пренася придобивките на двата свята от живот в живот. Но той разпознава не само човешката същност, но и духовно-душевната същност, свободна от илюзия, която се намира в сетивния свят, но която не е разпознаваема за обикновената способност за възприятие.

Чрез развиването на тези способности с течение на времето, човек се научава да гледа на този физическо-сетивен свят, не сякаш вече не може напълно да се доверява на здравия разум, а чрез развиване на втората личност наред с него, която има духовно-душевени сетива, способни да виждат това, което вижда физически-сетивно, също по душевен начин. Човек се научава и да гледа на космоса по различен начин. Тук обаче стигам до нещо, където антропософията е още по-антимистична!

Например, в обикновения си живот ние се изправяме пред слънцето като ограничено пространствено същество, описваме го в науката по познатия начин. Ако сега придобием по-висши когнитивни способности, тогава слънцето ни се представя по различен начин. Научаваме се да говорим за нещо, което не е

ограничено в рамките на своите контури. Опознаваме слънцеподобното, което прониква във всичко, което принадлежи на човешката среда, което изпълва и прониква в света, което прониква в човешкия живот. Можем ясно да разпознаем това трансформирано слънцеподобно качество и в самите себе си. То се оказва толкова свързано с нас, колкото всеки външен обект на възприятие. Разбираме колко много слънчево навлиза в човешкото същество, как то укрепва всички сили на растеж, как ни прави млади, поддържа ни млади, съпътства ни през живота, превръща подхранването ни в процес, прониква ни във възходящо развитие - това е резултатът от духовно-слънчевото.

В контраст с това, ние разпознаваме лунното. То прониква във всичко, което вече е съхранено в нас от раждането като сили на стареене, увяхване, умиране, като низходящ живот. От средата на тридесетте години нататък, разпадащите сили в човешкото същество вземат връх, дегенеративното, регресивното, болестното - всичко това се крие в лунното. Учим се да разпознаваме как всичко в космоса влияе на човешкото същество. По този начин можем да видим това, което разпознаваме от връзката между човека и космоса, отвъд звездите. Стигаме до духовно-душевен космос чрез пряко наблюдение, а не чрез аналогични заключения! Тук няма илюзии. Животът веднага разграничава реалността от фантазиите. Точно както човек може философски да различи самата идея за топлината на стоманата от конкретното докосване на нажежения железен прът, така и опитът в духовната сфера разграничава едва мислимото от това, което наистина е. И точно както човек напредва от въображението към вдъхновението, така и той знае, че напредва към реалния свят.

Така, в едно систематично развитие на човешките познавателни сили, духовно-душевият космос с неговите безсмъртни същества навлиза в обикновения свят на сетивния космос. По този начин, чрез съзерцаване на по-дълбоките сили на света и на човешката природа, човек също така осъзнава как се трансформира това, което е в човешката природа. С постигането на свръхсетивното познание, това, което иначе изглежда в ясни контури, се разтваря. Човешкото сърце, бели дробове и т.н. се разтварят в процеси. Може да се говори само за процеса мозък-бели дробове-сърце. Това, което иначе е рязко дефинирано в пространството, става подвижно. В това виждаме действието на слънцеподобните и лунноподобните сили и тук потенциалът на антропософията се разширява, за да включи оплождането на отделните науки.

Като се вгледаме в процеса на ставане и изграждане в човешкия организъм, в ставащите и дегенериращи растителни и животински същества, като открием силите на свръхсетивното в царството на мъртвия камък, ние откриваме връзките на вътрешното човешко същество с вътрешните сили на космоса. Има начин, по който антропософията може да има плодотворно въздействие върху медицинския елемент. Ето защо успяхме да започнем терапия с патология. В Щутгарт и Дорнах

имаме терапевтичен институт, основан на антропософски принципи. И е възможно да се получат прозрения за неправилните процеси на разграждане и да се разпознае как тази болест може да бъде излекувана чрез изграждане на сили. Вместо медицина, която само изпробва нещата, ние имаме лечебно изкуство, което, от една страна, обхваща както здравите, така и болните, а от друга - лечението. Тук имаме пример за това как антропософията може да има плодотворно въздействие върху отделните науки. [В Щутгарт има и физически и биологичен институт.] Въз основа на научните изследвания свръхестественото е включено в резултатите. Тези сили също имат значение за технологиите и за практическия живот в нова форма. Антропософията има плодотворно въздействие и върху художествената страна. Това се проявява в Гьотеанума, Училището за духовна наука близо до Базел. Когато Антропософията черпи от по-дълбоките душевни сили на човека, тя въздейства върху и от целия човек. Точно както орехът се управлява от същите сили вътре, както и в черупката, така и художествената рамка, от която се нуждае Антропософията, трябва да бъде като черупката около ядката, произтичаща от същите импулси, от които извират идеите, когато се раждат от духовно прозрение. Така се е появил новият архитектурен стил в архитектурата, скулптурата и живописата. В по-нататъшно развитие тя осъзнава това, което Гьоте е чувствал в душата си, когато е казал: Когато природата започне да ни разкрива истинските си тайни, ние чувстваме най-дълбокия копнеж по нейния най-дълбок тълкувател, изкуството. — Изкуството е тайно проявление на най-дълбоките закони на природата. Не чрез алегии или абстрактни символи, а чрез създаването на истински форми на изкуството, то показва, че антропософията не е теория, а директен живот, който може да има оплождащ ефект във всички области. Валдорфското училище в Щутгарт показва какво може да се постигне в познанието за цялостното човешко същество в тяло, душа и дух. Великите педагози не стоят в опозиция, а чрез схващането на цялостното човешко същество в детето, вече е постигнато най-високото педагогическо постижение в образованието. Валдорфското училище не е училище за светоглед, а религиозно образование се дава и в различните деноминации. Валдорфското училище е институция, в която практическото прилагане на обучението от сутрин до вечер се осъществява с педагогическо и дидактическо умение, основано на антропософски знания. Учителите знаят какво се развива във всяко човешко същество на всяка възраст, те могат да четат учебната програма и целите на преподаването от човека, не му присаждат нищо, а развиват в детето това, което вече е заложено в човека. Накрая бих искал да посоча как научният мироглед, поради своята едностранчивост в социално отношение, е стигнал до един вид задънена улица. Това, което трябва да се прояви в социалния живот, не може, както казва Маркс, да работи според абстрактни закони; човек трябва да гледа на цялостното човешко същество, на напълно развитото човешко същество. Днес едностранчивостта, която идва от

човека на сетивата и интелекта, вече се е превърнала във факт, както виждаме в Източна Европа. Именно това ни кара да копнеем за разбиране на цялостното човешко същество, на тялото, душата и духа. Само това, което има реално въздействие върху живота в социалната сфера, може да има лечебен и благотворен ефект.

Антропософията ще продължи да се развива в тази посока. По време на различните презентации на Антропософския конгрес в Щутгарт през лятото на 1921 г. беше показано как експерименталното образование трябва да бъде допълнено от резултатите на духовните антропософски изследвания и как само от това може да се формира пълноценно образование. Фалитът на националната икономика беше демонстриран от директора Лайнхас. Той показва откъде трябва да извират истинските животворни сили за здрава социална организация. Антропософията не иска да води към мистична, мъглява облачна кукувичева земя, към онези, които презират обикновеното ежедневие, но духът е толкова силно схванат, че можем да работим творчески и във физическо-практическото, защото духът, който е създал материята, не бива да бяга от нея, той, който е житейска практика, може да потопи всичко във физическо-материалното съществуване, така че то да става все по-съвършено в по-нататъшното си развитие.

И така антропософията иска да предложи знанието, за което голяма част от нашите съвременници копнее, дори и несъзнателно. Бих искал да обобща всичко казано, за да мога да характеризирам същността на антропософията.

Когато имаме пред себе си цялостното човешко същество, ние го гледаме чрез самите си сетива като чувствено същество според външната му форма. Но то не стои пред нас в едностранчивото разкритие на ново същество. В него живее душа, проникната от духа. Човешкото същество се нуждае от концепция за живота, която го прониква от духа. През последните няколко века постигнахме велики неща в областта на естествените науки. Въпреки това, все още сме далеч от осъзнаването на нейните идеали. Докато напълно признаваме постиженията на науката, антропософията признава, че тази наука се занимава с външните образувания на света. Точно както душата прониква и одухотворява човешкото същество, науката също се нуждае от нещо, което е вдъхновено от духа. Антропософията развива науката по-нататък. Защото тя иска да бъде нищо друго освен духовният, блажен елемент за тялото на естествените науки. И точно както срещаме хора в живота с души, проникнати от живота и духа, така и антропософията се стреми естествените науки да постигнат знание, което постепенно може да се превърне в душа, проникната от духа.

Същността на антропософията

Уважаеми участници! Антропософията в момента се разглежда от много хора, които първоначално се занимават с нея отвън, като повече или по-малко фантастичен опит за проникване в области на света чрез знания, с които сериозната наука не би трябвало да се занимава.

Сега антропософията наистина иска да проникне в онези области, които обикновено, повече или по-малко оправдано, се наричат свръхсетивни области и в които човешкото същество е вкоренено със своето по-дълбоко, вечно същество. Разбира се, днес вече има научни изследователи, които трябва да бъдат приемани много сериозно и които се обръщат към всякакви аномални човешки способности, които сочат факта, че човешкото същество е подчинено на други закони и е свързано със света по други начини, отколкото могат да бъдат определени от обичайните научни изследвания.

Обаче именно тези, които се обръщат към подобни ненормални човешки способности, които те след това, съвсем основателно, само регистрират научно и изследват според техните закони, често виждат пътя, който антропософията поема, като фантастичен, мъгляв, мистичен, такъв, който дори трябва да доведе до всякакви суеверни вярвания и ентусиазъм. Сега, скъпи дами и господа, не може да се каже, че в дългосрочен план ентусиазираните мистични натури могат да бъдат задоволени от това, което антропософията всъщност представлява по същество. Такива натури, които наистина днес има много такива, тичат навсякъде, където се говори за нещо окултно, както го наричат, такива натури много скоро откриват, че антропософията иска да се основава на строго мислене, на това, което може да се опише като съвестен научен метод. А това не е наистина подходящо за ентусиазирани, мъгляви и мистични натури. Разбира се, от друга страна, това не пречи на онези, които искат да отхвърлят непознатото за тях с леко махване на ръка, да открият, че неврастенични или истерични натури и други подобни идват към антропософията.

Сега, скъпи дами и господа, предвид тази карикатура, която все още много често се представя на антропософията, не е лесно да се характеризира същността на това изследване и този мироглед в кратка лекция. Ще се опитам да го направя тази вечер, като първо характеризирам пътищата, по които антропософията се стреми да проникне в онези области, които не са достъпни за обикновената наука. А след това ще се опитам да кажа нещо, поне накратко, за резултатите, които се получават по този начин.

Не бива да се мисли, че антропософията, както е разбрана тук, иска да се противопостави по някакъв начин на това, което уникалните научни методи са постигнали за човешкия прогрес през последните няколко века и особено през деветнадесети век. Трябва да се приеме като предпоставка, че антропософията

твърди, че е в пълно съгласие с научните резултати на съвременното време и че антропософията не иска да има нищо общо с никакви ненормални човешки способности, а само с подходящо продължение на напълно нормалната човешка способност за познание и душа. Често се смята, че нищо съществено не може да се постигне чрез такова нормално продължение и по-нататъшно развитие.

Антропософията първо трябва да се бори срещу това предубеждение. Но тук тя се сблъсква с две огромни препятствия. И като изясни тези две препятствия пред познанието по напълно безпристрастен начин, тя иска да намери начин да ги избегне.

От една страна, както вече споменах, имаме огромните резултати от научните изследвания от последно време с техните големи практически последици за живота. Антропософията разглежда директно възгледите на онези „предпазливи“ естествени мислители, които са начело на своята наука и които говорят за необходимите граници на това познание за природата.

Първоначално човешкото познание се представя с това, което произлиза от сетивните впечатления, което е достъпно за наблюдение и експериментиране и което човешкият интелект може да открие по отношение на законите в тази сетивна сфера. Сега често има опит да се отиде отвъд тази сетивна сфера чрез просто, самонасочено мислене към сфери, които се намират отвъд сетивния свят. Това са опитите, които чрез философско мислене, така да се каже, философска спекулация, се стремят да отидат отвъд сетивната сфера. Но всеки, който подхожда към тези теми не като лаик или дилетант, а като познавач на научните методи, може също да знае, чрез специалния начин на боравене с мисленето в естествената наука, как мисленето, което е произвела нашата научна съвест, как то не само произволно се обвързва с външните факти на сетивния свят, но как в по-ново време се е развило до своето величие именно чрез адаптиране към законите на външния сетивен свят, чрез съвестно следване на фактите, които могат да бъдат наблюдавани във външния сетивен свят. И след като човек е преминал през този процес на виждане как научното мислене следва фактите, тогава той познава и несигурностите и субективния произвол, с които се сблъсква, когато напусне безопасната територия на сетивните факти, територията на наблюдението и експеримента, и се отдаде на самоизоставеното мислене.

Ето защо онези, които са заговорени от светоглед, произлязъл от подобно мислене, се чувстват неудовлетворени. Те трябва да си кажат: Да, това, което един или друг мислител, излизайки отвъд сетивния свят, съчетава в мислите си, би могло да се окаже различно, ако е бил различно предразположен. И наистина се оказва различно. Философските системи спорят помежду си и спорът между философските системи оправдава точно онова недоволство, което веднага трябва да възникне за безпристрастния човешки ум, когато естествената наука прекрачи нейните граници по току-що посочения начин. Антропософията изобщо не е склонна да мисли за

природата по различен начин от самия строг естествоизпитател. И това, което тя се опитва да проумее за свръхсетивните светове, е предназначено само да бъде истинско продължение на единния научен светоглед, а не откриването, в дуалистичен смисъл, на някакъв втори свят на този, в който живеем като човешки същества. Но днес има много по-дълбоко залегнали натури, които се чувстват неудовлетворени от това, което науката може да даде за външната природа, в която е интегриран и човекът с неговата физическа телесност. Такива по-дълбоки натури след това се отвръщат от всяко изследване, от всяко съвестно познание в смисъл на наука и се насочват към определена мистична посока. Това е много често срещано днес: хората си казват, че външното наблюдение и външният експеримент осигуряват велики неща за практическия живот, но не могат да дадат на човешката душа, с нейните надежди за вечност и копнежа ѝ да проумее собственото си по-дълбоко същество. Такива натури тогава търсят начини да се гмурнат в по-дълбоките дълбини на душата и след това вярват, че ще намерят в тези по-дълбоки душевни дълбини, чрез мистично съзерцание, това, което не може да бъде намерено чрез външно наблюдение.

И това ме води до второто препятствие, което антропософията трябва да избегне. Тя не може да остане с ограничено познание за природата, както не може да остане с някакъв мъгляв мистицизъм. Защото именно човекът, който чрез безпристрастно наблюдение на душата – и човек наистина трябва да прониква все по-дълбоко в такова наблюдение чрез антропософията – човекът, който чрез безпристрастно наблюдение на душата прониква във вътрешното „аз“, знае как впечатленията, които може би сме погълнали в душите си преди десетилетия, може би полусъзнателно тогава, изплуват отново след дълго време, те не просто изплуват такива, каквито са били получени тогава, а в дълбините на човешкия ум се съчетават с всякакви чувства и усещания, често се преплитат с волеви импулси по такъв начин, че човекът дори не осъзнава тази подсъзнателна душевна дейност. И след това, след години, те изплуват от душата на мистика, който е погълнат от съзерцание. Те не знаят, че това са само трансформирани външни впечатления; Те ги смятат за божествени вдъхновения и вярват, че с това, което извеждат под формата на преобразени външни възприятия, се приближават до самите източници на съществуването на света, в които е потопена човешката душа със своята вечна същност.

Антропософията не се обръща и към тази страна на предполагаемото познание за вечното, а си казва: Във външното познание за природата възникват външните факти и техните закони; във вътрешното съзерцание възниква само това, което е пряк или трансформиран спомен за впечатленията от външния сетивен свят. И именно защото антропософията разглежда тези неща толкова подробно, тя стига до заключението, че е невъзможно да се надхвърлят границите на природните явления, от една страна, и да се проникне по-дълбоко в природата на самата

човешка душа, от друга, с когнитивните способности, които човек първоначално притежава за нормален живот, а също и за обикновената наука. Именно поради тази причина, защото Антропософията гледа безпристрастно и на двете посоки, тя търси пътя за по-нататъшно развитие на способностите на човешката душа.

Сега, скъпи слушатели, ако искате да поемете по този път, ви е необходимо нещо, което е трудно за постигане от човешките същества и което бих нарекъл интелектуално смирение. Трябва да можете да си кажете следното в определен момент от живота си: Като много малко дете изобщо не бях екипиран със способностите, които имам днес. Бях дезориентиран в света и от дълбините на моята човечност се развиха способностите, които ми правят възможно познанието днес, които ми правят възможна практическата ориентация в живота днес. В обикновения живот, а също и в обикновената наука, човек сега прави граница между това, което е придобито чрез образование, и това, което е усвоено през живота. Но всеки, който иска да прави изследвания в антропософски смисъл, не трябва да спира дотук, а трябва да осъзнае, че освен тези способности на обикновения живот и обикновената наука, в душата спят и способности, които могат да бъдат събудени чрез определени душевни упражнения, интимни душевни упражнения, и че чрез тяхното развитие човек стига до съзерцанието на един съвсем различен свят от този, който иначе го заобикаля. Развитието на тези способности не се осъществява чрез външни мерки, а чрез интимни душевни упражнения. И трябва да се отбележи, че тези душевни упражнения се извършват по такъв начин, че да са задълбочени и научно съвестни, което може да се придобие в сегашната легитимна област на науката. Първоначално обаче това, което може да се постигне чрез антропософията, е насочено към душата, но се прави толкова стриктно, че може да се обясни с методите на съвестната наука. Сега, целта на тези интимни душевни упражнения е да укрепят цялата човешка душа, от една страна, чрез укрепване на живота на въображението.

Скъпа публика, точно както укрепвате мускул, когато ви е необходима силата му за работа, така можете да укрепите и силата на въображението у човека, като просто го преведете, като го приложите в душевна работа, която иначе не се случва в живота. Ще опиша принципа на тази душевна работа, но подробностите – защото са необходими много години практика, за да се укрепят животът на въображението – могат да бъдат намерени в моите книги, например в „Как да познаваме висшите светове“ или във втората част на моята „Окултна наука“, или по-кратко представени в последната глава на моите „Загадки на философията“. Но, както казах, бих искал да представя принципите, същността на въпроса тази вечер.

Преди всичко, за да се засили човешката способност за въображение, лесно разбираеми идеи или комплекси от идеи се въвеждат в центъра на съзнанието и след това, отвърщайки се от всичко останало, душевният живот се посвещава изцяло на такъв комплекс от идеи. Добре е, дори почти необходимо, да се намери

такъв комплекс от идеи, като се търси – да речем – в книга, която в началото ви е напълно непозната, или просто като се обърнете на страница, като вземете някоя поговорка или изречение, за което сте напълно сигурни, че все още не е преминало през съзнанието, през душевния ви живот, или човек може да получи такова съдържание от някой, който е опитен в тези въпроси, върху което след това концентрира душевния си живот, на което, както описах в споменатите книги, се посвещава в медитация. Необходимо е човек да се посвети на душевно съдържание, което преди това е било непознато по този начин, защото когато човек извади някакво душевно съдържание от съкровищата на своите спомени, то е свързано с всякакви други области на душевния живот. Човек не може да знае какво изважда от подсъзнателните дълбини на душата и какво след това възниква като спомени. Можете да се предпазите от това само ако имате лесно разбираем набор от идеи, които досега са ви били непознати. Тогава става въпрос за концентриране на душата върху този набор от идеи, като същевременно пренебрегвате всичко останало, отвърщате се от целия останал живот и свят и я концентрирате по такъв начин, че напълно съзнателната воля, истинското отражение, никога да не престава, а по-скоро човекът се отдава на такава концентрация или медитация с пълен вътрешен произвол, със същия вътрешен произвол, с който човек се отдава и на външно, сетивно-перцептивно съдържание. Защото това, скъпи присъстващи, е идеалът на антропософския метод: да не се потапяме във всякакви физически или други скрити човешки състояния, а да се стремим към състоянието на ума, което човек има, когато е отдаден на външни сетивни впечатления. Антропософията е напълно погрешно разбрана, когато се смята, че се стреми към онези области, които включват визионерското, халюцинаторното, внушителното или други подобни. Във всички тези неща човешкото същество се обръща към вид душевна дейност, която се задълбочава в дълбини, които са само слабо активни по отношение на външно сетивно възприятие, външно сетивно впечатление. Антропософският метод не се спуска в тази мъглива тъмнина; той е противоположността на визионерското, халюцинаторното, сугестивното. Това е обратното на това, към което се стреми антропософският метод. Той доразвива състоянието на ума, което човек има по отношение на външните сетивни впечатления, но го развива по отношение на концептуално съдържание, което може да се характеризира по начина, който току-що описах.

И тогава човек трябва да се стреми все повече и повече да стане толкова жив в съзнанието си, когато се отдава на такова съдържание на мисълта, колкото иначе е само когато е изправен пред външно сетивно впечатление. Знаете, скъпа публика, колко по-жив е човек, когато е отдаден на външно сетивно впечатление, отколкото когато следва обикновения мисловен живот. Наистина е вярно, че се говори за бледи мисли в контраст с интензивните, пълноценно преживени външни сетивни

впечатления. Но антропософският метод трябва да се стреми да постигне тази живост и интензивност по отношение на характеризираните мисли, което иначе може да се постигне само по отношение на външните сетивни впечатления. Както казах, това изисква много издръжливост и енергия.

И духовното изследване, за което говорим тук, не е по-лесно от изследването в обсерватория, или във физическа, или химическа лаборатория, или в клиника. В тази насока е необходима много практика. Но когато това се случи, след известно време човекът наистина усеща вътрешна мобилност на въображението, която не е познавал преди, и се озовава в преживяване, което му казва чрез преживяването: Ти ставаш все по-свободен от физическото в душевното си преживяване.

Скъпа публика, всичко, което имаме в обикновения си живот за знание, всичко, което имаме за другите изрази на душата, е свързано с физическото.

Непредубеденият човек знае как нашите спомени са свързани с телесните функции.

Той не се поддава лесно на идеята, че човек може да бъде свободен от тялото, че - искам да използвам доста непривлекателната дума - че човек наистина може да живее духовно извън тялото си. Но това е, което човек може да постигне чрез постоянно увеличаване на такава практика. Човек стига дотам, че е извън тялото си с душевния си живот. Но в същото време човек знае, че в този вид познание, което описах като първи етап на висшето познание в споменатите книги, етапът на въображението, човек знае също, че с този душевен живот, който живее в живо, засилено, усилено мислене, в началото могат да се имат само субективни, образни преживявания. Това от своя страна отличава антропософския изследовател от лъжливия мистик или дори от патологичната природа. Този, който от патологични състояния се посвещава на душевна способност, никога не знае как да запази това, което има в душевното си състояние в обикновения живот. Бих искал да кажа: Той се плъзга с цялото си съзнание във визионерското, в халюцинаторното. Човекът, който като антропософски изследовател развива душевните способности, за които говорих, остава, дори когато развива тези способности, уравновесеният човек, който е в живота, човекът със строга самокритика и светокритика, който може да контролира във всеки момент какво се случва във втората личност, до която се е издигнал като имажинативно-когнитивна. Докато поради тази причина патологичният човек приема халюцинациите, виденията си, такива каквито са, за реалности, антропософският изследовател знае, че във въображението си има нещо образно, нещо субективно, но че саможивотът е увеличен, че той има този саможивот пред себе си по различен начин, духовно, отколкото е иначе в човешката душа.

Една разлика между това въображаемо познание и обикновеното въображение е, че то не е абстрактно, както са понятията и идеите на обикновеното познание, а че живее в напълно наситени образи. Ето защо го наричам въображаемо познание. В това въображаемо познание, при което субективното осъзнаване на собственото

същество е засилено, в това въображаемо познание, първият резултат от антропософското изследване се появява на определен етап от развитието на тези душевни способности. Човек се озовава пред себе си, като в голяма картина, вътрешните душевни сили, които действат в собственото му човешко същество от раждането му. Какво друго знаем за това вътрешно човешко същество? То се съдържа в потока от спомени, от които можем или произволно да избираме отделни области в образи на това, което сме преживели, или образите могат да възникват свободно. Така че не е това, което виждате сега, а това, което виждате първо, е сборът от онези сили, за които сега знаете, че са оформили вашите способности, са дали насока на вашите морални импулси. Човек вижда как, в единна картина, е станал и как се е оформил отвътре през годините. Това, което иначе е отминало във времето, се изправя пред човек в единен образ, но такъв, който притежава вътрешна подвижност.

Това е първото ново нещо, което човек вижда чрез подобно развитие на душата. Виждал съм това, което човек вижда по този начин и което сега знае директно: има второ тяло, духовно тяло в човека, което нарекох формиращо силово тяло. По-старото, инстинктивно знание, което вече знаеше нещо за тези неща, говореше за етерното или жизненото тяло. То не е нещо, което може да се нарисува – в най-добрия случай по начина, по който се рисува светкавица – човек трябва да знае, че си има работа с нещо, което е вътрешно подвижно, което се променя във всеки момент, което може да се улови само такова, каквото е в даден момент. Човек си има работа с – бих казал – времево тяло на човешкото същество.

Сега, скъпа публика, чрез въображаемо познание човек може първо да открие това вътрешно, това вътрешно подвижно, това формиращо тяло на човешкото същество, ако мога да се изразя по този начин. Но душевните развития, които характеризирах досега, трябва да продължат. Когато човек за първи път е практикувал концентрация върху определени идеи, той по определен начин въпреки това се отдава на тези идеи с пълна вътрешна воля, както само математикът се отдава на своите комбинации от мисли. Но по определен начин човек е здраво задържан от тези идеи. Но това всъщност не би трябвало да е така. Следователно, от самото начало – в споменатите книги ще намерите описание на подходящите упражнения, които трябва да се направят, за да се постигне това – не само тази концентрация върху образите трябва да се практикува от самото начало, но трябва да се практикува и второ нещо. Чрез същия свободен произвол, идеите, към които човек току-що се е обърнал с най-голяма сила, с повишена душевна сила, трябва да могат да бъдат потиснати отново, напълно потиснати, така че човек да се научи да установява това, което би могъл да нарече: празно съзнание, съзнание, което е празно, тъй като иначе само съзнанието е празно в съня. Но точно както вътрешното разположение на душата потъва и е напълно парализирано по време на сън, така тя остава будна, когато медитацията, както я характеризирам аз, я предшества. Тогава

човек е напълно буден в празното съзнание. И ще трябва да ви обясня как възможността да се живее в такова празно съзнание е точно това, което позволява на човек да влезе в духовен свят.

Преди всичко бих искал да отбележа, че всеки, който е придобил способността не само всеотдайно да преживява отделни образи, възникващи във въображението, но и да ги отстранява от съзнанието, за да могат да живеят будни в празно съзнание, постепенно придобива способността да потиска всичко, което сега характеризирах като тяло на формиращите сили, като великата картина на живота, която ни прави вътрешно разбираеми в живота на силите, които ни оформят от раждането ни. Човек стига до това, до целия този вътрешен живот, след като първо го е разгледал напълно, отново от съзнанието. Но когато човек стигне до създаването на празно съзнание по отношение на собствения си вътрешен живот, тогава с цялата яснота възниква и вторият етап на човешкото познание, който споменах. Моля скъпата си публика да не се обижда от изразите. Те са само начин на изразяване. Нямам предвид нищо суеверно или традиционно, а само това, което самият аз характеризирам. Споменах втория етап в човешкото познание: вдъхновеното познание. Първият етап е въображаемото познание, вторият етап - вдъхновеното познание.

Чрез постигане на това вдъхновено знание чрез празното съзнание, човек е способен да разшири съзнанието си отвъд раждането, като потиска вътрешната душевна картина на тялото от формиращи сили. Сега човек преживява душата, духовно-душевното на собственото си същество в състоянието, в което е била, преди да се обедини чрез раждането - или да кажем чрез зачеването - със силите на наследството, които са силите на тялото, което човек е получил от своите предци, от своите родители. Човек започва да разбира съдбите, през които душата и духът, вечното ядро на човешкото същество, са преминали, преди да се обединят с физическо човешко тяло. Може би ще попитате, скъпа публика, как човек знае, че това, което вижда, наистина принадлежи на душевно преживяване преди раждането или преди зачеването? Уважаеми присъстващи, бих искал да изясня това, което се явява пред антропософския изследовател, чрез едно сравнение. Когато имам спомен за преживяване отпреди десет години, знам от самото съдържание на спомена, че то не е нещо, което е възникнало в съзнанието по това време, а самото съдържание на спомена ме насочва към времето преди десет години. Така съдържанието на това, което човек преживява като духовно-ментално, е, че то показва собственото си време във връзката, че човек знае, че това са преживявания на душата, преди тя да влезе в земно тяло.

Колкото и странно да изглежда това за днешното човечество, хората ще бъдат убедени, че душевните способности се развиват с пълна, убедена съвест, не за да се спекулира или да се потапят в мистични мъглявини, а за да се стигне до истинско прозрение за това какво представлява вечно-духовно-душевното ядро на

човешкото същество. В това отношение Антропософията има принос за по-нататъшното културно развитие на човечеството: тя ще покаже, че самият опит трябва да се развива допълнително, че самото преживяване трябва да се увеличава, така че в нарастващото познание човекът да стигне до съзерцание на това, което е неговото вечно ядро на битието. Поради тази причина Антропософията може да действа в областта на естествените науки по абсолютно същия начин, както най-строгий естествоизпитател. Тя няма да злоупотребява с обичайния метод на познание, тя може, в рамките на оправданите граници, да бъде хекелианска за външното физическо поле, изповядва Хекел, защото от друга страна, тя знае как да развива когнитивни способности, които се доближават до непосредствено прозрение за вечното, духовно-душевно ядро на битието в човека. Тогава, скъпа публика, когато човек е развил това духовно-душевно ядро, когато е постигнал вдъхновено знание, той не само опознава какво представлява самата човешка душа, но както опознава сетивната среда чрез човешкото тяло, което е сетивата, опознава сетивната среда, по същия начин, по който опознава духовната среда чрез това познание за собствената си душевна същност, когато тя е била в безтелесно състояние, преди да се премести във физическо-земното тяло чрез раждане или зачеване.

Но не е достатъчно да се спрем само до това вдъхновено знание. Развит е само един аспект от душевните способности, а именно способността за въображение. Другият аспект, волята, също трябва да бъде развит в човешката душа. Тогава, може да се каже, животът на чувствата и емоциите, който се намира точно по средата между живота на въображението и живота на волята, следва от само себе си. Този живот на чувствата е най-съкровеният елемент на човешкия душевен живот. Той следва вдъхновеното, въображаемо познание и това, което сега ще характеризирам по-нататък, като покажа как човек може да отведе човешката воля и в духовния свят, освобождавайки я от тялото.

От широкия набор от упражнения, които съм очертал и обяснил в споменатите книги, бих искал да открия няколко принципа, които показват как се осъществява това развитие на волята.

Преди всичко бих искал да посоча едно много просто упражнение, но такова, което трябва да се предприеме с постоянство и енергия, за да се постигнат реални положителни резултати. То се състои в това да се започне от осъзнаването, че обикновеното ни мислене вече е пронизано от волята по всяко време. Наистина е така, че в абстрактното мислене можем да различим душевните способности според въображението или мисленето, според чувството, според волята. В действителност всичко, което е въображение, чувство и воля, се слива в душата. И дори в най-чистото мислене, волевият елемент винаги присъства. Следователно, за висшето обучение на духа, волевият елемент трябва първо да се развие в мисленето. Но обикновеното мислене, а също и мисленето, което човек първоначално използва в

обичайната си наука, е в хармония с външните последователности на фактите. Колкото по-рано е представено по-рано, толкова по-късно е по-късно. И дори ако освободим мисленето за обикновения живот и обикновената наука от външната темпоралност и пространственост, то все още ни е необходимо в обикновената логика по такъв начин, че да искаме да стигнем до заключението, че нещата са подредени в пространството и времето. Ако отделим и мисленето от реалността, това е само обикновен път, за да стигнем до истинската реалност чрез мислене. Но това, което трябва да бъде волевото обучение, трябва да откъсне това мислене от обичайната последователност на фактите и това може да се направи чрез представяне, ако мога така да го нарека, в обратен ред. Да предположим, че представяме мелодия или драма в обратен ред, драма от последните събития на пето действие обратно към първите на първо действие. Когато човек представя в обратен ред на възможно най-малки части, тогава е принуден да приложи по-силна воля към мисленето, отколкото би било иначе. Човек може да тренира мисленето си, или по-скоро волята, която живее в мисленето, в тази посока особено добре, като всяка вечер проследява собствените си дневни преживявания назад във възможно най-малки части, започвайки от преживяното през вечерта, стигайки до следобеда, до сутринта и след това наистина до най-малките детайли - бих казал - до атомизирането на дневния живот, така че да си представи, че се качва по стълбище по такъв начин, че когато стигне върха, след това да се върне мислено назад, връщайки се назад от последното до предпоследното стъпало и така нататък. Ще видите как това става все по-трудно и по-трудно, колкото по-малки са участъците, които правите. Но именно чрез това волята, която живее в мисленето, се откъсва от външната последователност от факти и постепенно ще забележите как не само я откъсват от външната последователност от факти, но и как я откъсват от собствената си телесност. Можете да се подкрепите с други упражнения, например като развиете навик да наблюдавате себе си като втора личност редом със себе си в собствените си действия и в проявите на собствения си живот. Ако практикувате такова ясно самоанализиране, ако, така да се каже, наблюдавате всяка стъпка, включително всяка стъпка от душевния ви живот, сякаш отвън, ще укрепите волевия елемент.

Когато човек след това навлезе по-дълбоко в душата, казвайки: „Сега имаш намерение да извършиш едно много специфично, конкретно очертано действие в някое бъдещо време“, ти отвеждаш самонаблюдението дотам, че то се превръща в дейност, че поемаш собствения си вътрешен живот в свои ръце, ставаш господар на своето развитие, докато иначе си се оставил на потока на живота. Когато човек поеме в свои ръце това, което потокът на живота извършва за собственото развитие на душата, тогава той успява да откъсне волята от обикновеното физическо тяло. Тогава човек идва и с волята извън тялото си и тази воля, която може да бъде

преживяна извън тялото, се обединява със силата на въображението, която характеризирах.

Но по този начин се стига до развиване на нещо в човешкото същество, което с право не се счита за способност за възприемане в обикновения живот – и знам, уважаеми присъстващи, колко напълно оправдани са причините душевните способности да не се считат за когнитивни способности – но когато душевната природа на човека е толкова възвишена, както я описах, тогава способността да обича, предаността към нещо външно, наистина може да се превърне в способност за познание. И точно както безтелесното въображение, което е подобно на паметта, но отново съвсем различно от нея, ни представя картини на живот, който иначе не можем да разпознаем, така и тази воля, която е станала безтелесна и сега представлява повишена способност за любов, представлява повишено преживяване в реалността и, тъй като е безтелесна, в духовната реалност. Ние придобиваме способността, която споменах в книгите, наречени интуитивно познание; ние придобиваме способността не само да позволяваме на откровенията на духовния свят да се вливат, както при вдъхновеното познание, но и да преживяваме във външния духовен свят със собствения си живот. Когато говоря за интуитивно познание, естествено имам предвид засилване на това, което в обикновения живот се нарича интуиция, познание, което не се основава само на абстрактно-логическо мислене. Това, което имам предвид обаче, е точно увеличаване на това, което иначе се нарича интуиция и представлява реално когнитивно преживяване на човешкото същество в обективната духовност. И когато човек е постигнал тази интуиция, тогава той опознава и другата страна на своето същество. Чрез описаното дотук той достига до момента на своето раждане, до онази духовна душа, която е предшествовала раждането или зачеването. Сега, развивайки волята за интуитивно познание, за да може да излезе от себе си с волята, сега той достига и до познанието за това, което излиза от човешкото тяло в действителност, когато човешкото същество преминава през портата на смъртта. Едва в този момент човек разпознава духовно-душевното, което преминава през портата на смъртта, като нещо вечно, когато чрез развитие на волята е схванал това духовно-душевно по такъв начин, че то наистина може да излезе от себе си, от обикновения човек, от телесното същество, в интуитивно познание. И сега човекът съзира природата на безсмъртието от двете страни, от страната на неродените и от страната на това, което обикновено се нарича безсмъртие. По този начин, както казах преди, човекът опознава и духовната среда, в която живее преди раждането или зачеването и след смъртта.

Но щом тези два свята бъдат схванати, щом сетивният свят е наистина разпознат в съответствие с естествения закон, щом духовният свят е разпознат чрез когнитивните способности, които описах, тогава все още има нещо в човешкото същество, което не може да бъде обяснено от нито един от тези сватове. След като

се запознаем с двата свята – аз ги наричам „два свята“, въпреки че те представляват само едно цяло – ние сега стоим пред мистерията на човешката душа. Но ние също така придобиваме способността да виждаме през това в човека, което чрез неговото развитие обединява двата свята в самия него. А това е онова в човека, което преминава през повтарящи се земни животи, което по този начин преминава през повтарящи се земни животи по такъв начин, че живее съществуването тук във физическото тяло между раждането и смъртта, или да кажем между зачеването и смъртта, но след това друго съществуване между смъртта и новото раждане. И тъй като човек се учи да разпознава какво душата придобива чрез единия и другия живот, когато се вгледа в това, което дават резултатите от развитието и от двата, човек стига до гледната точка за това, което е в основата на повтарящите се земни животи. И самите тези повтарящи се земни животи също се превръщат в гледна точка.

Виждате ли, скъпа публика, че говорейки тук съвсем сериозно за Антропософията, не мога да ви представя тези неща от повтарящи се земни животи като фантастични творения. Трябва да ви представя всичко, което човешката душа трябва да направи, за да стигне когнитивно до тези неща. Днес, разбира се, трябва накратко да представя това в уводна лекция и много лесно би могло да се помисли, че само някой, който е преминал през всичко, което описах по принцип по-подробно в споменатите книги, може да види в тези области. Сега тези книги са именно там, за да може всеки да прави предложените упражнения до определено ниво и за да може това, което казва антропософският изследовател, да бъде проверено чрез действително наблюдение. Но антропософският изследовател използва обикновен здрав разум, обикновено мислене. И всеки, който, неповлиян от определени предразсъдъци, които за съжаление са толкова широко разпространени днес, просто се запитва: „Разумно или неразумно ли е това, което се представя?“, не е нужно самият той да става изследовател, а може да използва здравия си разум, за да си състави мнение за стойността или липсата на стойност на антропософските резултати. Точно както не е нужно човек да е художник, за да получи правилно впечатление за една картина, така не е нужно човек да е антропософски изследовател, за да прецени дали нещо, което излиза наяве в антропософията, е разумно или неразумно. Интуитивното познание завършва етапите на висшето познание по определен начин.

Сега, скъпа публика, дори в обикновения живот интуицията сочи към определена област. В книгата си, която беше публикувана отдавна, написах я в началото на деветдесетте години на миналия век, в моята „Философия на свободата“, посочих как истински свободните действия на човека се основават на импулси на мислене, свободно от чувствеността, на морални идеали, които са създадени от човешкото същество от един духовен свят, напълно свободен от тялото, така че в тази „Философия на свободата“ в началото на деветдесетте години на миналия век

говорих за най-дълбоките импулси на моралния живот на човешкото същество като морални интуиции. И се опитах да схвана понятието за свобода по начин, който би ръководил днешната естествена наука, като покажа, че въпросът дали човек е свободен или несвободен е напълно погрешен, че въпросът трябва да бъде формулиран по такъв начин, че да се осъзнае, че човек е несвободен за голям брой от своите действия, че те произтичат от неговите инстинкти, неговите влечения, които са обвързани с тялото. Но човешкото същество се развива до степен да изпитва интуитивни морални импулси, които са чисто духовни по природа и въпреки това са импулсивни за морални действия. На този етап от развитието си, по начина, по който схваща моралната интуиция, той е свободен. Това, което днес характеризирам като интуиция на познанието, е само разширяване и задълбочаване на това, което всъщност може да бъде преживяно от всеки, който търси този морален свят в неговите импулси чрез истинско себепознание. Това, което дава на човек истинската му ценност и достойнство тук, в този свят, неговата морална природа, е това, което, когато е правилно разбрано, сочи към края на всяко познание. И тогава антропософията трябва да доведе до вмъкването на въображение и вдъхновение между интуицията, която тя разширява в космическото и човешкото, и между това и обикновеното познание, както го характеризирах днес.

И така, скъпа публика, ето как човек постига познание за собствената си вечност в човешкото същество. Но ако човек развие способностите, за които говорих, тогава светът около нас също ще се доближи до човека по различен начин. Човекът, така да се каже, като цялостно човешко същество, се превръща в сетивен орган за външния свят. И докато преди сме се срещали със света само, бих казал, като сетивен гоблен, чиито закони интелектът след това разпознава, духовният свят навлиза в човешкото съзнание, имажинерното, вдъхновеното и интуитивното съзнание, в нова, метаморфозна форма, но по такъв начин, че по-ранното, сетивното, е напълно запазено. И навлиза по такъв начин, че съзерцанието на природата, което иначе присъства у човека, който става антропософ, се запазва. Докато халюцинаторът, визионерът, се отвръща от природата и обикновено също няма любов към нея, всичко, което е дадено от външната естествена наука и обикновената любов към природата, остава напълно непокътнато за този, който става антропософски изследовател. Само че материалният свят, който е обект на външната естествена наука, е пропит с духовния свят, който е винаги около нас, точно както е и физическият. Сега външният, физически свят, ако мога да се изразя сравнително, се явява в известен смисъл в резки контури, в завършени форми. Духовният възглед, който се придобива по описания начин, развива всичко според определени процеси, според събитие, според ставане. Това дава съвсем нов поглед върху природните и космическите събития. И не искам да се откажа от това да опиша конкретни детайли като пример, въпреки факта, че подобни неща все още не

са много добре приети днес. Виждаме слънцето, например, като ограничена структура в небето. Изследваме го с нашата наука, с астрономията, астрофизиката и т.н. Но това, което срещаме като слънце, се появява в нова форма в описаното свръхсетивно познание. Сега то се появява не само обвързано с мястото, където иначе се появява, но се появява като нещо слънчево, проникващо и протичащо през и проникващо целия космос. Човек се научава да разпознава слънчевото като проникващо във всички пространства. И като го свързва с човешкото, човек се научава да разпознава слънчевото в по-дълбокия му смисъл. Бих искал да се изразя по следния начин, за да се изясня.

Като имаме външния свят около нас, който ни осигурява нашите преживявания, ние сравняваме тези преживявания с това, което формираме вътре в душата си от тях по отношение на идеи и чувства. И след това все още имаме преживяванията в паметта си, можем да ги преживеем отново. Можем да преживеем отново нещо, което отдавна е отминало, и да се свържем с отдавна отминалото минало. Така че има връзка между този - бих казал - абстрактен душевен живот и външния конкретен сетивен свят. Но има и връзка между по-дълбоката част от собственото човешко съществуване и това, което се разпознава чрез свръхсетивното възприятие. Ние носим в себе си ефекта на това, което е слънчево, което духовното виждане открива в нас. Този слънчев елемент навлиза в нашето човешко същество, точно както външното сетивно преживяване навлиза в нашите спомени, само че то формира нещо по-дълбоко в човешкото същество. Този по-дълбок аспект трябва първо да бъде разпознат само чрез такъв поглед, какъвто го описах. След това човек се научава да разпознава, че всичко, което е в нас по силата на растежа, тоест по силата на младостта, което е дори силата, която преобразува нашите хранителни вещества в нашия собствен човешки процес, че това е подобното на слънцето в нас. Ние опознаваме изгряващите, поникващите, никнещите сили на вселената и поникващите, никнещите сили, подмладяващите сили в нас самите, във взаимовръзките им. Така опознаваме една по-интимна връзка между човешкото вътрешно същество и космоса. Точно както се учим да разпознаваме слънчевото по този начин, ние се учим да разпознаваме лунното.

В нашето сетивно възприятие ние преживяваме луната като затворена, ограничена, контурирана същност. За духовното възприятие, което описах, това лунноподобно качество се превръща в умиращите сили в космоса, които проникват във всички пространства и изпълват цялото време. Всичко, което се разпада, всичко, което се появява в космоса по парализиращ начин, всичко, което води до смърт, е лунна сила. И бихме искали да кажем: слънчевото и лунното, както сега ги описвам, са просто концентрирани или консолидирани в телата, които сме си дали чрез външно сетивно възприятие. Ние опознаваме света като процеси, като ставане, и тези процеси, това ставане, продължават в нашето собствено човешко вътрешно същество. Ние също така опознаваме външните природни царства, как те са

проникнати от такива космически сили. Точно както опознаваме слънчевото и лунното, ние опознаваме други планетарни или други сили на вселената без суеверен мистицизъм, чрез много точно наблюдение, което е развито точно. Човек опознава взаимодействието на един космос, което не може да бъде схванато само математически или астрофизически, а духовно и душевно. Човек опознава това взаимодействие в човешката природа и разпознава взаимодействието на подобни космически сили в растителната и животинската природа. Научава се да разпознава слънчевия елемент, който подтиква растението към цъфтеж, и лунния елемент, който се разкрива в отмирането на растителния свят. Научава се да разпознава силите чак до минералното царство.

Когато човек напредне към това знание, се появява и страната на антропософското изследване, чрез която тази антропософия има плодороден ефект върху всички останали области на живота. И това е надеждата, на която антропософският изследовател се посвещава и която - поне отчасти - е реализирана още в началото си, че антропософията може да стане плодотворна за другите науки, за практическите области на живота.

Вече имаме медико-терапевтичен институт в Дорнах и Щутгарт, който е базиран на антропософията. Този медико-терапевтичен институт е базиран на изследвания, които могат да се провеждат на антропософска основа върху връзката между човека и околната вселена. Чрез присвояване на космическите ефекти по този начин - както успях само да загатна с разпознаването на слънчевото и лунното - човек не просто получава познанията за човешката природа, които ни дава обикновената физиология или биология. Опознава се и цялото човешко същество, но по такъв начин, че рязко очертаното се слива - то остава, но едновременно с това се слива, показва се от различна страна като процес. Докато в обикновената биология, както е свикнал човек, се говори за белите дробове, сърцето, мозъка и т.н., от гледна точка на антропософията трябва да се говори за мозъчния процес, който е живо там, не просто или не просто показан в частите си чрез външни физически експерименти, а наблюдаван; за сърдечния процес, за белодробния процес, за всичко, което съставлява човешкото същество, за процесите, за едно ставане. Всичко това е, в края на краищата, само вътрешно продължение на възходящото слънчево ставане и низходящото лунно ставане.

И ако продължим да изследваме тези неща, ние не само опознаваме здравия човек с неговите органи, но и патологичните [дегенеративни и] анаболни процеси, растежа, парализите, унищожаването на органи. Човек се научава да разпознава как процесите могат да бъдат задържани в отделните органи. Човек се научава да разпознава как процесите могат да се разпространяват, когато разбира връзката между такива вътрешни анаболни и катаболни процеси. С анаболното и катаболното във Вселената, със слънчевото и лунното, човек може да види как тези сили присъстват в растителното, минералното и животинското царство. И тогава се

появяват лекарствата за определени заболявания, тъй като знаем: в този орган протича катаболен процес, така че трябва да му противодействате с катаболния процес, който се наблюдава отвън в това растение или в онзи минерал. Учим се да разпознаваме вътрешната връзка между човешкия организъм и царствата на природата. Човек се научава да разпознава как медицината може да се развие от обикновени проби и грешки до рационално разбиране както на здравето, така и на болното човешко състояние, как патологията може да стане рационална, как терапията може да стане рационална, как процесът на възстановяване и болест може да бъде разбран. Това е, което се очертава като развитие на антропософска основа, което е плодотворно за медицината.

Добре осъзнавам, скъпи дами и господа, че повдигането на подобни въпроси е все едно да разбунеш гнездо на стършели. Но светът се е сблъсквал с много неща, които са били необичайни в по-стари времена, и това, което в началото е било посрещнато с враждебност, понякога по-късно се е превърнало в общоприета практика. Антропософският изследовател трябва да се утешава с такива неща. Ще цитирам само този пример за оплождането на медицината за оплождането на отделните науки. В Щутгарт имаме и физиологичен, физически и биологичен изследователски институт и се опитваме да въведем антропософския метод в отделните науки по антропософски начин.

Но антропософията може да има и обогатяващ ефект върху други области на живота. Ние бяхме – защото антропософията съществува като духовно движение от доста време – изправени пред задачата да построим дом за антропософското движение. Приятели на антропософското движение се обединиха, за да създадат дом за това движение. Тази сграда, известна като Гьотеанум, Училището за духовна наука, беше построена в Дорнах, близо до Базел. Какво би станало, скъпи дами и господа, ако някое друго духовно или културно движение трябваше да построи такава сграда? Те щяха да се обърнат към архитект, който би им дал рамка в ренесансов, рококо или античен стил, и след това щяха да направят в нея това, което е настояще.

Антропософията не би могла да продължи по този начин. Тя не иска да бъде нещо, което се изразява едностранчиво чрез идеи, което се разпространява само на теория, така да се каже, а нещо, което обхваща директно цялото човешко същество и следователно достига до всички области на живота. Ако мога да използвам едно тривиално сравнение, то би било следното: Когато погледнете орех, си казвате: орехът е образуван от определени сили, които действат в него, но черупката е образувана в посока на същите сили. По принцип не можете да отделите закономерността на черупката на ореха от закономерността на самата ядка. И двете са едно! Такава иска да бъде антропософията. Следователно, тя трябва да изгради своята черупка, своята рамка, своя дом от един и същ импулс с нов архитектурен стил, с архитектурния стил, който съответства на най-съкровените ѝ импулси, точно

както черупката на ореха е образувана от същите природни сили и техните посоки, както самата ядка на ореха.

И когато от амвона в Дорнах езикът на идеите се използва, за да се говори за това, което може да се види в духа за човека и вселената, тогава този израз на идеи чрез езика на мислите трябва да съдържа точно същия живот, който съдържат колоните, картините и скулптурите на този Гьотеанум в Дорнах. Форми на изкуството, без да са алегория, без да са сламени алегии или абстрактна символика - нито това, нито другото се среща - а всичко да се е вляло в истински форми на изкуството. Всичко трябва да говори от един и същ живот, от който съдържанието на духовното виждане може да се изрече в мисъл. На антропософска основа човек вярва, че се приближава до художествен възглед, който наистина е в съответствие с мисленето на Гьоте. Може би човек може да види най-дълбоко това, към което Гьоте се е стремил в областта на изкуството, ако си припомни такива изказвания на Гьоте като тези: Изкуството е проява на тайни закони на природата, които никога не биха станали очевидни без него. И Гьоте казва още: Когато природата започне да разкрива тайната си на някого, този човек изпитва най-дълбок копнеж по нейния най-достоеен тълкувател, изкуството.

Да, скъпа публика, човек може да изрази своите идеи за тайните на природата чрез художествени форми, без да стане нехудожествен, без да стане алегоричен или символичен, и по този начин се създава архитектурен стил, който е непознат и днес. Антропософията не можеше да се обърне към нещо друго, което би било чужда рамка. Антропософията не иска да бъде теория, антропософията иска да бъде живот. Следователно, тя трябваше да се влее и във формите на самия архитектурен стил, който представлява сградата, който е оформил сградата, в която антропософията трябва да живее първо.

С това посочих втора област, която може да бъде обогатена от антропософията: областта на изкуството. Антропософията иска да има обогатяващ ефект и в други области на изкуството. След няколко дни тук ще се проведе евритмично представление. По този повод ще бъде възможно да се загатне как антропософията може да бъде плодотворна в смисъл на подобно изкуство на движението.

В Щутгарт Емил Молт основава Валдорфското училище, което аз ръководя. Това Валдорфско училище се стреми да използва ползотворно онова, което идва от антропософските източници в областта на педагогиката и дидактиката. Как от тези източници произтича истинското човешко знание? Ние опознаваме човешкото същество в неговата цялостна природа, тяло, душа и дух, не само чрез никакви абстракции, а чрез конкретно наблюдение. Учим се да следваме детето, докато то постепенно оформя външното физическо тяло от духовното и душевното. Учим се да почитаме божественото духовно същество в детето и се учим на пълно единство, на взаимно формиране на физическото и духовното. Антропософията не иска да основава училища в обичайния смисъл в педагогическата и дидактическата област.

Стигаме дотам, че оставяме засега какви са религиозните светогледи, например, на представителите на отделните религиозни области. Католическите свещеници преподават на католически деца във Валдорфското училище, протестантските свещеници преподават на протестантски деца. Тъй като обаче голям брой деца на дисиденти са били записани във Валдорфското училище след откриването му, беше необходимо да създадем безплатно религиозно образование за тях; Това обаче се провежда по същия начин като другите, като урок за мироглед. Самото училище не иска да присажда никакви антропософски теории в децата, а иска да позволи на това, което може да произтече от антропософското знание, да се влее в педагогическо-дидактическото умение, в практиката на образованието.

Антропософията не иска да се противопоставя на постиженията, постигнати чрез великата педагогика на деветнадесети век. Антропософията е наясно със значимите максими, които съществуват в това отношение, но също така знае, че първо трябва да се придобият средствата, за да се изпълни оправданото педагогическо търсене. Тези средства могат да се крият само в проникновено познание за човека и Антропософията би искала да осигури тези средства чрез познанието за човека, което може да се постигне чрез одухотворено виждане, както го описах днес. По този начин антропософията може да има плодотворно въздействие в областта на образованието.

Скъпи мои участници, колко малко всъщност има познание за човешката природа в днешно време, познание за човешката природа, подходящо за образование, беше демонстрирано в лекция, изнесена на Антропософския конгрес, проведен в Щутгарт миналото лято. Отделните теми, обсъждани на този антропософски конгрес, щяха да нахлуят в света и да бъдат широко обсъждани, ако не бяха възникнали на антропософска почва, която и днес е толкова непопулярна. От богатото поле на обсъжданото искам да подчертая лекцията на д-р фон Хайдебранд, учител във Валдорфското училище. По изключително ярък начин тя показва как експерименталната педагогика, към която многократно се работи днес, трябва да бъде допълнена от пряко вникване в душата и духа на детето, както може да произтича от антропософията. Антропософията не се противопоставя на легитимността на експерименталната педагогика и психологията, но тази легитимност постига своята практическа стойност именно като е проникната от духа. Антропософията никога не се противопоставя на легитимните открития на естествената наука. То се стреми да извади най-вече това, което може да се намери в тези естественонаучни открития, навсякъде, където е възможно, и да го направи в пълна хармония с легитимните изисквания на съвременното отношение на естествената наука.

Уважаеми присъстващи,

В днешния свят е особено необходимо да се стигне до по-дълбоко разбиране в

област, която е безкрайно близка до хората и чиято близост трябва да е особено очевидна за тях в настоящето, което се е появило от голямата, ужасна глобална катастрофа. Вярвало се е, че социалният живот на човека може да бъде овладян и от законите на природата, които са едностранчиво научни. Социалните закони са били имитирани и постепенно, съвсем автоматично, от несъзнаваното, социалните сили са били имитирани от естествените закони, от това, което е било естествено ефективно. Днес всеки, който гледа живота безпристрастно, може да види резултатите. Много други неща биха могли да се посочат, освен марксизма, които могат да се извлекат от чисто природните сили по отношение на социалните прозрения; достатъчно е само да се посочи начинът, по който този възглед вече е опустошителен и разрушителен в Източна Европа, защото се прилага на практика. Това, което започна на Изток, виси заплашително над Европа. И Европа – всъщност съвременната цивилизация – ще избегне тази предстояща гибел само ако отново се потопим в духовното и психологическото. Ако можем да развием концепция за цялото, за цялостното човешко същество в тяло, душа и дух, тогава ще получим и прозрения и перспективи за нашия социален живот, прозрения за това как моралните импулси от свободния, от цялостното човешко същество, могат да се влеят в социалния живот. Едностранчивият икономически поглед, макар и да може да остане икономически поглед, ще доведе до прозрение за социална структура, която отчита цялото, цялостното човешко същество. Начало на това имаше и в лекцията, изнесена от Емил Лайнхас на гореспоменатия конгрес в Щутгарт, която вече беше отпечатана. В тази лекция Емил Лайнхас показва по отличен начин как съвременната национална икономика е достигнала до един вид фалит и как от нея не могат да се намерят никакви социални импулси, които да са плодотворни за живота. Антропософията си е поставила за задача да пренесе когнитивно преживяването в човека в живота, в социалния и морален живот.

И за да спомена още нещо – което е споменато само като последно, но в никакъв случай не е от най-маловажно значение – бих искал да обърна внимание на факта, че макар антропософията да може да ободри импулсите на социалното, тя може също така да задълбочи религиозния опит, дори когато не действа външно в човешкото общество, а по-скоро в най-дълбоката вътрешна същност на човешкото същество. Антропософията – о, тя е погрешно разбрана, когато се характеризира по този начин – Антропософията не иска да бъде никаква секта, със сигурност не иска да основава нова религия, тя иска да задълбочи това, което хората могат да преживеят в религиозните си улове, като го освети с яснотата на разбирането за духовния живот. Тези, които вярват, че религията или дори християнството са застрашени от антропософията, страдат от сериозно неразбиране; първо, погрешното разбиране, че това, което те представят като идеал в съляпа вяра, може да се окаже валидно пред лицето на нарастващото познание за природата; и след това се поддават на съляпата преценка, че яснотата, ясното прозрение за духовния

свят, биха могли по някакъв начин да смущават най-дълбокото благочестие. И това най-дълбоко благочестие може да се засили, ако може да се постигне на основата на истинско познание за духа. Антропософията не иска да основава нова религия или нова секта, а иска да служи на живота като духовна наука, а също така иска да служи на най-съкровения, най-интимния, религиозен живот на човешките същества. И така, в заключение бих искал да обобща каква е същността на антропософията. От моите дискусии тази вечер би трябвало да стане ясно как антропософията в никакъв случай не е в противоречие със съвременните, прогресивни мирогледи, а как е изцяло в съответствие с тях. Но както човешкото същество ни представя физическото, телесното и ние преживяваме от това физическо, телесно, неговата мобилност, неговата физиономия и други откровения на духовната душа, така и когато разглеждаме естествената сфера в строгата естествена наука, би трябвало да признаем, че в рамките на естествената сфера, с която човешкото същество е свързано със своята вечна сърцевина, откъдето произлиза с това, което е безсмъртно в него, е едно с божествено-духовната същност на света. И както можем да разпознаем напълно човек само когато видим душата и духа му във физическото му тяло, така ще разпознаем напълно света, космоса, само когато искаме да съпоставим външното познание на естествената наука с духовното познание на антропософията. Но антропософията се стреми да направи точно това. То се стреми да бъде във връзка с природата и света, като приема за модел човешкото същество, в чиято телесност се разкриват душата и духовността. И така, скъпи присъстващи, макар че Антропософията би искала да разгледа познанието за външната природа с пълно признание, тя би искала да добави и нещо, което може да бъде там, вдъхновението, одухотворяването на тази външна естествена наука.

Същността на антропософията

Уважаеми участници! Антропософията все още е приемана от много хора днес, които са способни да я гледат отвън само като повече или по-малко фантастичен опит да се проникне в области на света чрез знание, с което един сериозен учен не би трябвало да се занимава. И е вярно, че антропософията, развивайки специални сили на познанието, иска да проникне в области на живота, които са важни за хората преди всичко и до които науката, с нейните големи триумфи, които са напълно признати от антропософията, няма достъп. Преди всичко трябва да се каже, че днес вече има учени, които приемат работата си много сериозно и които се занимават с всякакви аномални човешки душевно-телесни сили. Тези учени посочват как човешките същества могат да развият ефекти, които показват, че са вкоренени в света по начини, различни от тези, които може да определи само естествената наука. Но именно такива сериозни учени намират пътя, поет от антропософията, за фантастичен. Те го виждат като отворен за ентузиазъм или може би дори за суеверие. Във всеки случай, те не го виждат като път, който може да се приеме сериозно научно.

Сега наистина трябва да се каже, че онези хора, които са склонни към ентузиазъм, към мъглав мистицизъм и които са от типа, които днес, както е толкова често срещано, лесно се обръщат към всичко, което по някакъв начин се нарича окултно или подобно, в никакъв случай няма да намерят трайно удовлетворение в антропософията. Защото тази антропософия се стреми да работи със сериозността, съвестността и методологията, които са напълно в съответствие с посоката на по-новото научно развитие. И преди всичко, здравото, хармонично, човешко мислене трябва да се прилага в тази антропософия. И така е, че ентузиастите и суеверните хора скоро я избягват. Разбира се, това не пречи на онези хора, които искат да отхвърлят всичко, което им е непознато с леко махване на ръка, да кажат: Само неврастениците или истеричните хора имат интерес към антропософските изследвания.

Сега, скъпа публика, трудно е да се обясни природата на антропософията в кратка вечерна лекция предвид това. Но ще се опитам да покажа пътищата на тази антропософия и поне да загатна за резултатите, до които тя може да стигне, за да характеризирам каква може да бъде тази антропософия, макар и да не е за мечтатели или суеверни хора; но как тя може да бъде храна за душата на всички онези, които, притежаващи здрав разум в практическия живот, но именно поради това се нуждаят от подкрепа, сигурност и насока за душевния си живот, в съответствие с духовното развитие на нашето време, а също и от определени сили, които могат да бъдат истински ефективни във външния практически, социален живот само ако са извлечени от духовен, от свръхсетивен свят и извеждат човешката душа от такъв свят.

Сега, никое духовно изследване не би могло да направи никакво впечатление или да упражни някакво плодотворно влияние в дългосрочен план, ако би противоречало на значителните развития, които са се случили през последните три до четири века, и особено през деветнадесети век, чрез естествената наука и нейните практически резултати. Но това със сигурност не е това, което антропософията иска. Тя се стреми да следва в духовния свят самите пътища, които са довели до значителни резултати в естествената наука. Следователно тя трябва да застане на страната на онези естественоучени, здравомислещите естественоучени, които, след като са проследили старателно пътищата на естествената наука, говорят за ограниченията на естествената наука. Тези ограничения скоро стават очевидни, когато човек вземе предвид, че естествената наука може да наблюдава само външния сетивен свят, може само да комбинира фактите на външния сетивен свят, които произтичат от наблюдение или експеримент чрез интелекта, чрез ума, и след това може да комбинира определени природни закони от тези наблюдения, от тези експерименти; природни закони, в които обаче е впрегнат и човекът с неговата физическа телесност. Но опитите, правени да се надхвърлят границите, определени от сетивния свят, само чрез разума - както се казва още чрез философското мислене - винаги оставят безпристрастния човек неудовлетворен. Непредубеденият човек чувства: щом научното мислене, такова каквото сме свикнали с него днес, напусне пътищата на сетивния опит, експеримента и наблюдението, мисленето, оставено на произвола на съдбата, навлиза в несигурност. Спорът между философските системи свидетелства до каква степен мисленето, оставено на произвола на съдбата, навлиза в несигурност. Антропософските изследвания в частност показват ясно как това мислене, което имаме в обикновения живот и в обикновената, призната наука, не само се обвързва със сетивния опит на уравновесения естествоизпитател по навик или произвол, но как самото то е зависимо стъпка по стъпка от този сетивен опит, така че има сигурност само когато този външен опит, този сетивен опит, го ръководи.

Накратко, скъпа публика, точно когато човек не може да мисли по лаически и дилетантски научен начин, той вижда неадекватността на този вид мислене, оставено на произвола на съдбата, което някак си иска философски да проникне в свръхсетивното. Много хора в наше време следователно не се замислят особено за задоволяване на душевните си нужди, на копнежите си за вечното в човешката душа, чрез такова самоизоставено мислене. И в наше време, когато старите традиции на религиозния живот, на вярата като такива, стават все по-нестабилни, хората наистина се нуждаят от такива нови опори. Затова в наше време се намират много по-дълбоки умове, които разбират: философията на живота, която се осланя единствено на разума, не може да даде на душата необходимата опора и сигурност. Ето защо такива дълбоко настроени натури днес се обръщат към определени мистични посоки.

Особено когато човек говори сериозно за това какво може да бъде антропософията за днешния човек, трябва да характеризира тези две капани, които трябва да избягва в своите изследвания. Едната капан е чисто интелектуалният мироглед, който иска да отиде отвъд свръхсетивното чрез мислене, оставено на произвола на съдбата; другата са определени мистични насоки. Те се стремят да проникнат в по-дълбоки шахти на човешкия душевен живот чрез човека, така да се каже, потапяйки се в собственото си вътрешно същество. Те се стремят да извадят от тези по-дълбоки шахти това, което не присъства в обикновения живот и което свързва вечното в душата с вечните, управляващи света сили. Антропософията трябва да обърне внимание на тези две капани, защото трябва да покаже, че е абсолютно сериозна в това да не спира небрежно от нито една от страните, когато не може да осигури сигурна основа за познание. Всеки, който може да наблюдава вътрешния живот на човешката душа с отворен ум – уважаеми участници – не може повече да остане с повече или по-малко мъгляв мистицизъм, отколкото може да отиде отвъд границите на познанието за природата чрез самоизоставено мислене. Обикновено не знаем как това, което живее в дълбините на душата, е свързано с външни сетивни впечатления. Обикновено не знаем как работи човешката памет. Преди десетилетия някой може несъзнателно или подсъзнателно, без напълно да го осъзнава, да е получил някакво впечатление от външния свят. То е слязло в душевния живот; там се е трансформирало. Може да се е свързал с човешкия емоционален живот; с човешки симпатии и антипатии, с импулси на волята. Той се е превърнал в нещо съвсем различно, но все още е само трансформирано външно впечатление. И тогава, както се казва, то се изважда от душата чрез вътрешно съзерцание и се смята, че идва от вечни дълбини, а не от някакъв външен свят чрез външно впечатление. По този начин в мъглявия мистицизъм могат да възникнат илюзии върху илюзии. Ето защо антропософията не може да се спре на това мистично потапяне в човешкия интериор. Ако човешкият вътрешен живот се приема такъв, какъвто се появява в обикновения живот и такъв, какъвто се използва и за изследвания в обикновената наука.

Именно защото Антропософията е напълно наясно, че човек не може да проникне до нищо, което не е вече налично под някаква форма в този обикновен живот, антропософията трябва да търси когнитивни сили, които все още не са развити, които спят в човешката душа – може да се каже и с научен термин – които лежат латентно в нея и могат да бъдат проявени.

Че в човешката душа дреме такива сили, че те могат да бъдат пробудени, че могат да се превърнат в по-висши сили на познанието от тези на обикновения живот и обикновената наука, може да се докаже само чрез практика, за което искам да ви говоря тази вечер. Но дори за да стигнем до търсенето на такива сили на познанието чрез собственото душевно развитие, е необходимо нещо, което бих нарекъл интелектуална скромност. В даден момент от живота тази интелектуална

скромност трябва да ни каже: Някога си бил дете с подобни на сънища душевни сили, душевни сили, които са били без никаква ориентация към външния свят, с душевно състояние, което е било скучно в сравнение с това, което имаш днес. Външното образование и живот са извадили от душата това, което е дремело в нея. Те са развили онези сили на възприятие, които днес са общопризнати у човек, получил съответно образование, независимо дали в живота или в друга област. Сега, за веднъж в живота си, трябва да си кажете с интелектуална скромност: от гледна точка, която сте постигнали по този начин чрез обикновеното образование, чрез обикновения живот, сега можете да вземете саморазвитието си в свои ръце и да стигнете по-далеч, отколкото сте били, можете да извлечете нови сили от душата, които спят в нея. И именно с такива сили, дремещи в душата на всяко човешко същество и които в своето развитие не представляват нищо друго освен продължение на нормалните човешки душевни сили, Антропософията се стреми да прави изследвания. Изследване на това, което се крие зад сетивния свят, изследване на това, което е скрито в човешката душа като нещо вечно и което е свързано с най-важните копнежи и житейски загадки на тази човешка душа. Няма обаче да ви говоря за външни мерки, които биха могли да се предприемат за развиване на такива сили, спящи в душата. Първо трябва да ви говоря за интимните упражнения на човешката душа, ако искам да характеризирам пътищата, които Антропософията поема към свръхсетивния свят.

В книгата си „Как да познаваме висшите светове“ и във втората част на моята „Окултна наука“, както и в други книги, аз подробно посочих всичко, през което трябва да се премине в енергични и упорити душевни упражнения, за да може човекът да стигне до такова свръхсетивно познание. Ще трябва да характеризирам подробно същността на написаното там.

Първото нещо, което е включено, е развитието на душата по отношение на [силите на] представяне и мисъл. Точно както можете да укрепите мускул, като го използвате в работа, така наистина можете да укрепите силите на мисълта на човешката душа, като ги използвате по определен начин, като ги използвате отново и отново, всъщност ги използвате отново и отново в ритмична последователност, така че те да се превърнат в нещо съвсем различно от това, което са първоначално. За да се направи това, е необходимо да се внесе ясно дефинирана идея или ясно дефиниран комплекс от идеи в центъра на съзнанието, а след това чрез силна вътрешна воля да се откъсне вниманието от всичко останало и да се съсредоточи целият живот на човешката душа върху тази една идея или този един комплекс от идеи. За да се постигне необходимото обаче, този комплекс от идеи трябва да бъде такъв, че да не е взет от обикновения ни спомен. Вече посочих как това, което извличаме от обикновения спомен, може да ни постави в илюзия, то извиква спомени, които спят в несъзнаваното. Човек не може да знае какво ще излезе от душата, ако вземе идея или комплекс от идеи от обикновения си спомен и я

направи фокус на душевния си живот, а след това се концентрира върху нея. Следователно, човек трябва да вземе нещо, което намира, да речем – това е само пример – в някоя книга на някой друг, поговорка, изречение. Важното не е съдържанието, а фактът, че човек укрепва мисленето си, като работи с мисли, и че взема някакъв материал, който преди това му е бил непознат, който ново навлиза в душевния му живот. Ще видим след малко защо. Или пък може да помоли някой опитен човек в тази област да състави такова заклинание. Защото важното е, че това, което влиза в центъра на душевния живот и върху което след това се концентрира целият душевен живот, върху което се фокусира цялото му внимание, се доближава до човешкото същество както иначе само всяко външно сетивно впечатление, като цвят или звук или каквото и да е друго външно сетивно впечатление. Това, към което се стреми Антропософията в този път на изследване, е съвсем определено външното сетивно възприятие. Това външно сетивно възприятие ни се представя отвън, принуждавайки ни да приемем неговото съдържание. Точно както човекът се изправя пред външното възприятие като нещо чуждо и затова е особено бдителен към него, така и душевният живот трябва да се изправи пред това, за което говорих тук, което трябва да бъде поставено в центъра на преживяването. Защото човекът трябва да бъде толкова бдителен в мисленето си, колкото е и когато се изправя пред външно сетивно впечатление.

По този начин, скъпи присъстващи, вече насочвам вниманието ви към факта, че това, към което се стреми антропософията като път на познание, не бива да се бърка, както за съжаление все още често се случва днес, с всичко, което клони към патологичната, болната страна на душевния живот. За всеки, който може да погледне човешкия психически живот с отворен ум, е ясно, че дори обикновената памет – разбира се, тя се намира в сферата на здравето – е свързана с човешкия физически организъм и че когато нормалната връзка между човешката душа и физическия организъм се развива в посока на ненормалното в процеса на спомняне, когато душевният живот се обвързва по-тясно с физическия организъм, възникват онези патологични състояния, които се изразяват в халюцинации, видения, илюзии, лесна внушителна способност и т.н., и които се намират точно на противоположния полюс от този, към който водят антропософските пътища на познание. Всичко, което ни се представя патологично, води душевния живот по-дълбоко в телесните функции, по-дълбоко, отколкото се крие способността за запомняне. Това, което се развива чрез описаното укрепване на мисленето, прави човешкото мислене все по-подобно на поведението на човешката душа при възприемане на външно сетивно впечатление. Точно както човекът е много по-жив, когато възприема външно сетивно впечатление, отколкото при обикновеното, по-пасивно мислене, така и мисленето трябва да бъде енергизирано, така че да стане толкова живо и интензивно, колкото би било преживяването на външно сетивно впечатление. Именно в това оживяване на света на мисълта човек все повече

забелязва, че прониква в душевен живот, който не е обикновеният. Знаете, уважаема публика, колко блед, с право наречен блед, е обикновеният мисловен живот в сравнение с живота в сетивни впечатления и във външни процеси като цяло. Точно както човек обикновено живее в сетивни впечатления и външни процеси, такъв трябва да стане и целият мисловен живот за онези моменти, когато иска да се посвети на свръхсетивното познание.

Сега, за да избегна погрешно разбиране, трябва да посоча друга разлика между анормалните състояния на ума, които току-що споменах: човекът, който търси антропософско знание, развива такава сила на мисълта, докато обикновената личност продължава да съществува в пълноценното си, здравословно състояние на ума. Развива се втора личност, така да се каже. И първата, личността със здрав разум, със здрава критика, остава контролираща редом с развитата личност, личността с по-високи когнитивни способности. Когато някой изпадне в халюцинации, видения, илюзии, когато стане медиум, когато е изложен на внушения, тогава цялата му обикновена, здрава личност навлиза в състояние на халюцинации, на илюзии и т.н. Радикалната разлика на напълно здравия антропософски път е, че обикновената личност винаги остава толкова здрава, колкото е в живота, контролираща, критикуваща, редом с развитата друга личност. При това условие може да се каже, че – за някои хора това отнема години, в зависимост от тяхното разположение, но за други само месеци; Някои могат да го постигнат за няколко седмици чрез медитация и чрез концентриране върху специфично мисловно съдържание, така го наричам – може да се каже, че може да се постигне човек да се чувства подобно на това, което чувства по време на обикновено мислене. При обикновеното мислене той се нуждае от физическия организъм. В това отношение може да се каже, че антропософската духовна наука напълно признава валидността на материализма.

За да развие изобщо душевните си способности в обикновения живот и в обикновената наука, човек се нуждае от физическото тяло. И той се освобождава от физическото тяло само като укрепи мисленето си, направи го по-интензивно, по-живо. Мисълта се освобождава от физическото тяло до същата степен, до която външните сетивни явления са свободни от физическото тяло. Помислете колко независим е физическият апарат на окото от останалата част от човешкия организъм. Не мога да го характеризирам по-подробно сега, бих искал само да загатна. Това, което се случва в окото под влиянието на външния свят, е това, което до известна степен прави човека подчинен на обективен свят в сетивните възприятия на окото. Чрез свързването на мисленето му с този обективен свят, самото мислене също се въвежда в обективен свят. Чрез сетивното възприятие човек излиза от себе си по определен начин.

Тук не е мястото за дълбоки епистемологични разсъждения, но това, което казвам, може да бъде разбрано от всеки прост човешки ум. Човек излиза от себе си, когато

прави упражнения за медитация и концентрация, както ги описах. Но тогава човек осъзнава как едва сега постепенно се учи да развива душевния живот като такъв, независимо от тялото. Колкото и гротескно и парадоксално да звучи за съвременния човек, човек научава чрез опит, чрез практиката на живота какво означава да имаш мисли извън човешкия физически организъм. Тези мисли обаче са различни от обичайните бледи мисли, а също и от тези, които се занимават с природните закони. Тези развити и засилени мисли са толкова образни, колкото самите външни сетивни впечатления. Това, което е напълно ясно за антропософския изследовател, не бива да липсва на този етап от познанието. В споменатите писания и другаде съм нарекъл този етап от познанието етап на въображението.

Въображаем не защото човек си представя нещо, а защото мисленето преминава напълно от абстрактната форма в образната, в живата, в засилената форма. Но това, което е абсолютно необходимо за всеки, който се впуска в антропософско изследване, да осъзнае в рамките на това въображаемо мислене, е, че той знае: сега вие носите със себе си само нещо в мислите си, което живее във вашето собствено човешко същество.

Виждате колко внимателно трябва да се опише антропософският път на познанието. Трябва да се подчертае, че този първи етап позволява на човек да преживее по-интензивно собственото си вътрешно същество, но че трябва да осъзнае, че все още не преживява външен свят, а само това човешко вътрешно същество. Но ние постигаме първи резултат, когато изследваме вътрешното същество чрез такъв по-интензивен, образен, въображаем процес на въображение. Защото постепенно се научаваме да имаме пред душата си, като в цялостна житейска картина, всичко, което ни е формирало, което ни е повлияло вътрешно, духовно, от раждането до настоящия момент. Обикновено носим това, което имаме в душата си, само под формата на обикновен спомен. Потокът, от който възникват спомени за това или онова преживяване, независимо дали доброволно или неволно, по същество тече подсъзнателно. Знаем колко абстрактно е то, колко сенчесто е в сравнение с реалните преживявания, когато сме потопени в тези споменни образи. Тези споменни образи не бива да се бъркат с това, което сега се случва преди въображаемото познание. Не възникват просто спомени, а по-скоро нещо, което подсказва как човек е станал. Да, още от първите години на детството човек вижда вътрешните сили, които са развили обикновените житейски способности у него. Вижда как са се развили моралните и интелектуалните способности, как са били интегрирани в силите на растежа и храненето. Човек наистина се вглежда в човешката вътрешност.

Научаваш се да разпознаваш това, което нарекох формиращи сили на човешкото същество. Наистина се научаваш да разпознаваш второ тяло. Но ако искаш да го характеризираш точно, трябва да кажеш: това е времево тяло. То е нещо, което се развива постоянно по подвижен начин. Не можеш да го нарисуваш, без да

осъзнаваш, че го рисуваш или рисуваш като светкавица. Това, което е подвижно във времето, може да бъде уловено само в един миг и така е с това човешко тяло на формиращи сили. Всъщност то е единна организация във времето и трябва да се разбира по този начин. Винаги е имало по-стари интуиции за такива висши прозрения и това, което наричам тяло на формиращи сили, е било наричано още етерно или жизнено тяло. Ако човек се научи да го разпознава по предложения начин, не чрез логически заключения или по друг начин, а чрез пряко вътрешно виждане с придобитото въображаемо знание, тогава той знае веднъж завинаги: какво е човешка организация, не се разиграва само от факта, че съществува сбор от химични и физически сили, които съставляват човешкото физическо тяло, но и защото духовна душа е влязла във физическата организация при раждането или зачеването и че в нас действа втора, духовна душа, свръхсетивно тяло, което не е само пространствено, което е времево, което е винаги подвижно. И човек се научава да разпознава вътрешната връзка, която съществува между мисленето, въображението и силите на растежа. Докато човек гледа на човешкото същество само от физиологична и биологична гледна точка, той открива силите на растежа, от една страна, а от друга, чрез вътрешно наблюдение, например, абстрактните сили на мисленето. Чрез въображаемото съзерцание, за което току-що говорих, човек се научава да разпознава как се осъществява постепенен преход между обикновените сили на растежа и силите на мисленето, как, укрепвайки се, въображението води до това, което едновременно с това носи растеж, развитието на вътрешната органична сила от етап на етап в растящото човешко същество. Така въображаемото познание се превръща в първи резултат от антропософското вътрешно изследване.

Сега не е достатъчно просто да се концентрира душевният живот върху някаква идея или върху комплекс от идеи. Въпреки че всичко, което описах и което е обяснено в споменатите книги, има за цел да даде възможност на човек да извършва такива упражнения в пълен произвол, с пълно вътрешно спокойствие, както би имал иначе само в обикновения живот, и също така да се стигне до такава концентрация, до такова насочване на вниманието към определена идея, въпреки това е така, че човек постепенно се чувства отдаден на такива идеи, чувства се твърде силно отдаден, ако не се предприемат други душевни упражнения в различна посока. Следователно, човек трябва, също толкова вярно, колкото се концентрира върху определени идеи, отново да прави упражнения, така че тези идеи в съзнанието, когато пожелае, да угаснат, на свой ред да бъдат изтласкани от съзнанието. Тогава човек стига до установяване на това, което може да нарече съзнание. В противен случай празното съзнание присъства у хората само през времето от заспиване до събуждане. И ако човек не е преминал през никаква школа за практика, тогава има голямо изкушение да изпадне в един вид сън, когато съзнанието се изпразни от външни впечатления – или дори когато е толкова силно обзето от външни впечатления, че вече не ги различава. Способността за постигане

на празно съзнание е от съществено значение за по-нататъшния напредък в антропософските изследвания. Това не означава, че човекът навлиза в някакъв вид сън или сънуване, а че може да остане напълно съзнателен, без да внася нищо чрез собствената си вътрешна сила, както би направил иначе с външни впечатления или със силно развит живот на мисъл, чувство или воля. И тогава, когато животът на мисълта е засилен по описания начин, толкова силно засилен, че човек е сякаш вътрешно обхванат в прякото преживяване на тази споменна картина, за която говорих, когато целият му предишен живот на земята стои пред очите му като огромна картина, ако въображаемият му живот е достатъчно силен, тогава човек може също така да успее, докато е напълно буден, да приглуши, да изхвърли от съзнанието и да създаде празно съзнание, индивидуалната идея, която е довел до центъра на съзнанието по този начин или която се е поставила там. След като човек практикува това известно време (отново, варира от човек на човек в зависимост от неговото разположение), може да определи дали това отнема повече или по-малко време. Мога само да кажа, че антропософските изследвания не са по-лесни от изследванията в обсерватория, лаборатория или клиника; човек трябва упорито и старателно да се подлага на подобни упражнения, каквито описвам сега, в продължение на дълго време.

След като сте успели да изгоните отделни идеи от съзнанието си, след като са били там, и да създадете празно съзнание, тогава можете да премахнете от съзнанието си и това, което се е представило на душата като таблица от спомени, което ви се е явило като тяло от формиращи сили, като времеви организъм. За да направите това, е необходима силна вътрешна душевна сила. Човек първо трябва да я придобие, като смекчи други образи, докато съзнанието му се изпразни. Но накрая човек постига тази сила да смекчи цялото формиращо тяло, така че то да проникне в по-дълбоките слоеве на съзнанието. Тогава може да настъпи моментът, когато имажинативното познание за първи път навлезе във втория етап на свръхсетивното познание за разбирането на човешкия саможивот, втория етап на познанието, вдъхновеното познание.

Не се отчайвайте от израза; човек трябва да има изрази навсякъде. В този случай те не означават нищо традиционно или суеверно, а само това, което характеризирам тук. И така, след като човек първо е укрепил мисленето си, след като е укрепил душата си до такава степен, че може да се установи празно съзнание, тогава обективният духовен свят може да проникне в това празно съзнание, точно както дишаният въздух прониква в белите дробове като нещо обективно.

И сега, чрез директно възприятие, човешкото същество преживява това, през което е преминало духовно и душевно, преди да се свърже с физическото човешко тяло като духовно и душевно същество. В този момент на вътрешно самотърсене се случва великото и могъщото: духовното и душевното в себе си, в собствената си същност, се появява пред погледа на душата; човек вижда душата такава, каквато е

била в чисто духовно-душевен свят, преди да се съедини с физическо-телесните субстанции и сили чрез раждане или зачеване, които са ѝ дадени чрез наследствените сили на родителите и предците.

Същността на антропософското изследване е, че то води до възприемането на истинската душа-духовност не чрез просто мислене, не чрез мистично съзерцание, а чрез развитието на душевните сили, които иначе спят в хората. Разбира се, когато човек чуе нещо подобно, би било лесно да каже: Е, тогава само онези, които стигат до такива прозрения, могат да говорят с такава убеденост за безсмъртието на човешката душа – или по-скоро, когато говоря за това, за което говорих досега – за неродената природа на човешката душа. Сега, първо, е възможно чрез книги като тези, които споменах, всеки човек да направи първите стъпки към такова свръхсетивно познание, каквото описах. И дори днес те да са все още необичайни пътища за душата, всеки, който е навлязъл в тях, знае, че те все повече ще се превръщат в пътища на човешкото развитие. Тъй като едва сега навлизат за първи път в духовното развитие на човечеството, те могат да изглеждат парадоксални за мнозина. Но точно както е нужно човек да бъде художник, за да бъде очарован от добра картина с пълна вътрешна душа, да я прозре в същността ѝ, в това, което художникът е искал, точно както е нужно човек да бъде антропософски изследовател, за да разпознае като истина това, което антропософският изследовател твърди. Здравият разум е напълно достатъчен, както е достатъчно обикновеното възприятие на художествено постижение, за да го оцени. Защото в човешката душа има изначална предразположеност за възприемане на истината. Следователно не може да се каже, че само онези, които са духовни изследователи по описания начин, могат да разпознаят резултатите от духовното изследване. Само че в продължение на много векове човешко развитие хората са свикнали изобщо да не приемат такива неща, което постепенно е породило предразсъдъци за ума, за интелекта, които и днес не позволяват това, което характеризира антропософското изследване като негови пътища и резултати, да изглежда разумно за здравия разум на здравия човек.

Вече описах как човешкото същество може да постигне собственото си безсмъртие, като се развива в една посока, гледайки отвъд раждането или зачеването чрез въображаемо и вдъхновено познание. Пътищата на антропософските изследвания обаче трябва да стигнат по-далеч. Не само силата на въображението и силата на мисълта трябва да се развиват, но и човешката воля трябва да се развива на по-високо ниво. Ще изложа отново принципите на това. Вярно е, че това, което е най-съкровенията част от човешката душа, човешкото чувство, съдържанието на човешкия ум, се намира точно по средата между мисленето и волята. Но това, което се намира в центъра на душата, когато нашият емоционален живот се развива към висшите светове, е когато, от една страна, се развива животът на мисленето, както е посочено, а от друга страна, се развива животът на волята.

Ако, от една страна, един вид идеал за антропософията е преживяването на душата във външното възприятие, то, от друга страна, за развитието на волевите сили, дремнали в душата, идеалът става това, което се случва в моралния живот, преди всичко в всеотдайния живот на любовта, в човешката душа. Знам, уважаеми присъстващи, че когато говорим за всеотдайна любов, споменаваме нещо, което много хора искат да държат далеч от всички реални сили на познанието. Не е така обаче любовта, каквато съществува и е оправдана в обикновения живот, да се счита за някакъв вид сила на познанието. Но както мисленето се развива от една страна, така и способността за всеотдайна любов се развива от друга страна, за да се освободи по този начин волята от физическия организъм, точно както животът на мисълта може да се освободи от физическия организъм по посочения начин. Очевидно тук изобщо не става въпрос за упражнения на душата в способността за любов. Въпреки това те водят до повишена способност за любов, до степен на прозрение. Отново само ще намекна за принципа. Следното упражнение развива по-специално волята и развива такава способност: Представете си нещо, което сте свикнали да си представяте само по определен начин от по-ранното към по-късното, от началото до края, сега в обратен ред. Например, човек си представя драма назад от последното събитие на пето действие до първото събитие на първо действие. Или си представя мелодия назад. Или си представя само вечерта след обичайния дневен живот назад. Но човек трябва да навлезе в колкото се може повече подробности, трябва да си представя на малки части назад. Какъв е смисълът на това? Уважаеми присъстващи, в обикновения си живот ние развиваме мисленето си чрез външната последователност от събития. Мисленето е пасивно отдадено на външната последователност от събития. По този начин то се прави зависимо и от законите на физическия човешки организъм. Физическият човешки организъм е отдаден на външната последователност от събития чрез физическите сетива. Мисленето е зависимо от тази последователност от събития. И като извежда преживяванията по образен начин чрез паметта, то въпреки това остава зависимо от външната последователност от факти. Разбира се, някой може да възрази: с логическото мислене човек прави себе си независим от тази последователност от факти. Но какво в крайна сметка цели, когато прави себе си независим? Именно да разпознае още по-добре външната последователност от факти. Мислим логично, за да можем да виждаме още по-добре пространствената и времева последователност от факти. Освобождаваме се от тази зависимост от външния свят на фактите, но и от зависимостта от мисленето, като развиваме мисленето по този начин, като мислим отзад напред, по този начин в обратен ред на последователността от външни факти. Но по този начин сега развиваме волята. В живота на душата мислите, чувствата и волята си взаимодействат. В абстрактното мислене можем да разделим трите; в живота на душата волята присъства във всяка мисъл, свързвайки и разделяйки мислите; и мислите са активни във волята, дори ако

връзката между мислите е толкова неясна за обикновеното съзнание, колкото състоянието на съзнанието по време на сън през нощта. Но именно волята, когато е отдадена на мисленето, се развива свободно и независимо от света на фактите, а също и от човешкото тяло чрез такова обратно мислене.

Ако към тези упражнения се добавят и други, които бих описал като засилена човешка интроспекция – всичко това трябва да се прави с абсолютно вътрешно спокойствие и пълна произволност – човек извършва такава интроспекция по такъв начин, че наблюдава какво прави, какво мисли и чувства, през целия път, как ако човек застане до себе си като друг, като втори човек, той става замислен по отношение на волята, след което волята постепенно се откъсва от физическото, ако упражненията се изпълняват само дълго и енергично, особено ако човек също така активно се занимава със собственото си развитие. Помислете само как хората биват помагани в обикновения живот от това, което самият живот им предоставя. Разбира се, всеки днес е различен от това, което е бил преди десет или двадесет години, по отношение на определени фини нюанси на душевния живот. Животът е направил това. Но ако вземете саморазвитието си в свои ръце, си поставяте целта: трябва да включите това или онова качество; ако работите за включването на такива качества, работите особено енергично за освобождаване от определени навици, тогава развивате това, което откъсва волята от физическата телесност. И сега човек стига до това, че волята живее в душата, така да се каже, само дотолкова, доколкото е напълно пропита от мисли навсякъде; тя е откъсната от тялото, станала е прозрачна. Помислете колко малко прозрачна е волята, когато формираме мисълта, да речем, да вдигнем ръката си, да вдигнем дланта си. Мисълта, намерението, е ясно и след това, когато ръката се вдигне, виждаме от сетивното впечатление какво се е случило. Разгръщането на волята, което се намира между тях, е толкова скрито от човешкото съзнание, колкото и самите процеси на заспиване. Но сега ние изпитваме воля, в която сме напълно потопени, както иначе сме само в мисли, воля, свободна от тялото, която се подчинява на въображаемите и вдъхновени идеи, свободна от тялото, които сме получили преди.

И сега, уважаеми присъстващи, докато преживяваме как нашата воля може да стане свободна от тяло, както можем в известен смисъл да излезем от телата си с нашата воля, ние сега преживяваме същността на човешкото безсмъртие от другата страна. Това излизане от тялото не е нищо друго освен образ на знанието, което се случва, когато човек прекрачи през портата на смъртта. Докато човек е извън тялото си, той осъзнава какво преживява чрез тази засилена воля, чрез тази воля, която е станала съзнателна, което аз наричам етап на интуитивно познание. Докато е извън тялото си, веднага става ясно чрез неговите качества като образ на това, което влиза в духовно-душевния свят като духовно-душевно същество, когато човек напуска физическото си тяло във физическа телесност. В това интуитивно познание човек се

учи да разпознава другата страна на човешката вечност, която се простира отвъд смъртта.

Виждате ли, скъпи присъстващи, вечната част на човешката душа не излиза наяве чрез антропософски изследвания, а се сглобява от пренаталното и, ако мога така да се изразя, следсмъртното съществуване, от неродеността и безсмъртието. И като опознаем какво е вечно, какво е безсмъртно в човешката душа, човек се научава да разпознава и световите, които обграждат тази човешка душа, когато тя е в чистата си духовно-душевна природа, като гледа каква е била душата преди раждането или преди зачеването. Разбира се, възможно е и друго възражение, възражението: Да, как знаете, че това, което гледате в съзнанието си, наистина се намира във времето преди раждането или преди зачеването? Сега, точно както при обикновената памет, когато си спомняте преживяване, което сте имали преди десет години, самата памет съдържа времето, тъй като не можете да повярвате, че имате нещо в съзнанието си, което е там само в настоящето, точно както съдържанието на самото съзнание сочи към времето, в което се е случило преживяването, така че това, което преживяваме като духовно и умствено, носи в себе си времето преди раждането или преди зачеването. Но ние осъзнаваме и световите, които не са сетивните, защото ги възприемаме чрез човешките сетива само между раждането и смъртта. Но световите, които възприемаме чрез душевните сетива, ако мога да използвам израза, преди раждането и след смъртта, те вече са отключени. Ние ги опознаваме като конкретни, същностни светове. И опознавайки тези светове, ние опознаваме и духовно-свръхестествения свят, който винаги ни заобикаля, до който не можем да проникнем чрез просто философско разсъждение. Можем да го проникнем само като развиваме все повече и повече въображаемо, вдъхновено, интуитивно знание. Това интуитивно знание, което в известен смисъл е най-висшето ниво на познание за гледане на външния духовен свят, вече идва при нас в обикновения живот, макар и в различна форма. И аз трябваше да посоча това още в началото на деветдесетте години - ако мога да направя тази лична забележка - от моето собствено душевно развитие в моята „Философия на свободата“ как моралните импулси на човешкото същество - и моралният живот дава на човешкото същество неговата действителна стойност и неговото действително достойнство - са извлечени от един свят, който аз също наричах интуитивен свят тогава, свят на духовна субстанция. И вече казах в тази „Философия на свободата“: Истинските морални импулси са извлечени от един духовен, свръхсетивен свят чрез чисто, освободено от чувственост мислене. Установих свободата в човешкия живот, като посочих, че въпросът обикновено се задава погрешно. Човек пита: Свободен ли е човекът или несвободен? Той е също толкова свободен, колкото е и несвободен. Несвободен по отношение на всичко, което са обикновените действия на живота, които са обвързани с физическия организъм, където са импулсирани от инстинкти, нагони. Но човек се развива все повече и повече към свобода, като черпи импулсите си за морален, етичен живот от

духовния свят чрез чисто мислене, дори в обикновения живот, дори и повече или по-малко несъзнателно. И човек е свободен дотолкова, доколкото моралните му импулси идват при него от духовния свят. Следователно, това, което човекът схваща като морални интуиции, става модел за това, което сега трябва да се твърди в антропософските изследвания като най-висше ниво на познание, като интуитивно ниво.

Човек би могъл да се изкуши да каже: можем да научим в нашия морален живот това, което познавателният живот също трябва да постигне. В нашето обикновено съзнание обаче ни е дадена възможността да имаме такива интуиции в нашия морален живот. Те се съдържат в това, което ни предлага нашата съвест. Що се отнася до познанието за свръхсетивния свят, към който принадлежи човешката душа със своята свръхсетивна част, първо трябва да се търси интуитивно познание, след като човек е преминал през въображаемо и вдъхновено познание.

Вдъхновеното познание първо предлага обективното, навлизането в чужд свят. Интуитивното познание е пълното отдаване на обективния духовен свят. Човек опознава достатъчно последната обективност само когато първо признае, че въображаемото познание води само в собствения субективен свят. И когато човек опознае духовния свят по този начин, тогава всичко, което е там като сетивен свят, се разкрива и под формата на духовно. Тоест, човек остава изцяло на почвата на естествената наука за областта на природата. Човек не говори и не фантазира за всякакви духовни, мъгляви същности в природата. Човек се издига чрез истинско познание до това, което се вижда като духовни същности, когато обективно наблюдаваните сетивни неща и същности се метаморфозират пред духовния поглед по начина, за който днес мога само да ви загатна в няколко случая.

Виждате ли, в сетивния възглед и в обикновената наука слънцето е дадено със сетивни контури. Ние го виждаме по този начин за обикновеното съзнание. То е дадено със сетивни контури в пространството. Обикновената наука изчислява правилното му, безспорно положение чрез астрономията и астрофизиката спрямо това слънце. За духовния възглед, който ви описах, слънцето се променя. Това е, разбира се, за едната личност, която остава напълно непокътната, както я вижда. В противен случай човек би станал халюцинатор, а не духовен изследовател. Но това, което остава толкова напълно непокътното, се проявява едновременно в своята свръхсетивна същност. Човек се научава да разпознава, че слънцето не е само съществото, което стои пространствено там в пространството, но че един слънчев елемент, който е само консолидиран и концентриран във физическото пространство на слънцето, изпълва цялото пространство на вселената, което е достъпно за нас, прониквайки във всички същества в природните царства и също така прониквайки в самия човек. Човек опознава духовната, свръхсетивна сила на слънчевия елемент. И точно както човек осъзнава в обикновеното си съзнание, че външните факти живеят в човека като чувства, като мисли, като задействащи механизми на волевите

импулси, така и той осъзнава, че в дълбините на човешката природа външното духовно-свръхестествено слънцеподобно качество намира своето продължение. Човек опознава слънцеподобното качество в собствената си човешка природа. Би искал да каже: всичко се трансформира от рязко очертана форма в ставане, в продължаващ живот. И собствените вътрешни органи на човека се метаморфозират пред свръхсетивното око по такъв начин, че се появяват в процеса на ставане. Докато сърцето, белите дробове, мозъкът и другите човешки органи са рязко дефинирани за обикновения сетивен поглед, така да се каже, представляващи нещата, за свръхсетивния поглед се случва да говорим само за сърдечен процес, стомашен процес, мозъчен процес, белодробен процес. Всичко се слива с живот, оживява. И докато слънцеподобната есенция се излива в този живот, ние възприемаме на по-високо ниво всичко, което е зараждащ се живот, което е свързано с това, което ни прави млади и ни поддържа млади, какви са растящите, поникващите, кълнящите сили в човешкото същество, но също и поникващите, поникващите сили там, в царствата на природата, в растителното царство, в животинското царство, а също и в минералното царство. Сега човек се учи да вижда през царствата на природата и собственото си вътрешно човешко същество духовно и душевно. Особеното е, че иначе човешкото същество се разглежда като цяло; отделните му органи са отделни части. Сега човек се учи да разпознава как отделните органи са присвоени на различните области, различните сили на космоса. Човек се учи например да разпознава как мозъчните сили са присвоени на слънчевите сили, тъй като те са в първата половина на живота, както други органи, а именно сърцето, са присвоени на слънчевите сили.

Но човек също така се научава как да разпознава слънчевото, от една страна, например, лунното, от друга. Отново, луната се вижда само сетивно като ясно дефинирано космическо тяло. Лунно качество протича през цялото външно пространство, всички външни сфери на природата и самото човешко същество. Това включва всички сили на упадъка, всички сили на регресивното развитие, всички сили, чрез които остаряваме, чрез които органите ни се притъпяват, затъпяват, по някакъв начин се сливат в низходящо развитие. Сега човек опознава този механизъм на човешкия организъм и външния механизъм на природата от нова перспектива, като е способен да види слънчевото и лунното заедно.

И по същия начин, във връзка с други небесни тела, ние научаваме за даването на сила, поддържането, поддържането на процеса и превръщането. Човек се учи да го разпознава в неговото продължаващо действие в човешкото същество, в неговото действие отвън в природата. Но по този начин човек навлиза в област, където може да се покаже как антропософията може да бъде изключително плодотворна за други науки, на които тя не стои в опозиция, а които би искала да развие по-нататък, като напълно осъзнае какво самите те могат да постигнат, как духовната наука може да има плодотворно въздействие върху други области на живота.

Като се научи да вижда по този начин превръщането, процеса на човешкия вътрешен организъм, човек се научава да разпознава по по-интимен начин здравето на човешкото същество, болестта на човешкото същество. Човек опознава разпадането на някои органични процеси, както се случва при болестните процеси. Човек се научава също така да разпознава как може да допринесе за възстановяването чрез противоположни процеси. Преди всичко, човек опознава връзката между външната природа и човешкото вътрешно същество. Например, човек се научава да разпознава как определени дегенеративни, разрушителни сили на един или друг орган могат да бъдат балансирани от слънчевите, градивни сили, да речем, в растителното или минералното царство. Човек опознава лечебните сили, като следва свръхсетивното в природата и в човека. И това може да произлезе от антропософията, която вече се е появила именно във връзка с медицината.

Лекарите са възприели предложенията, които могат да възникнат от този вид антропософски изследвания, и са създадени медико-терапевтични институти в Дорнах близо до Базел и в Щутгарт, които са в процес на разработване, по изключително точен начин, на лечебните методи и средства, произтичащи от предложенията на антропософията. Това е пример за вида кръстосано оплодяване, което антропософските изследвания могат да осигурят за отделните науки и практически области на живота. Това, което иначе може да се изпробва само емпирично и едва след опит може да се каже как работи в една или друга посока в човешкия организъм, може да се разбере, защото естественият процес според слънцето и луната и според другите космически процеси, както и вътрешният човешки естествен процес, душевният процес и духовният процес, могат да бъдат разбрани. Рационалната медицина, медицината на вътрешното прозрение за патологичните и лечебните процеси, може да замести обикновената медицина на пробата и грешката. По подобен начин в Щутгарт се създават институт по физика и биология. Това е всичко, което искам да спомена. Отделните науки със сигурност могат да бъдат оплодени от антропософията.

Но това, което Антропософията предоставя по този начин, като посочва нашето собствено безсмъртие във връзка с одухотворяването на свръхсетивното във вселената, може да има плодотворно въздействие върху живота и по други начини. Това трябва да се покаже с конкретен пример, сградата в Дорнах, Гьотеанумът, Училището за духовни науки в Дорнах, близо до Базел. Антропософията се практикува отдавна и е дошло времето, когато редица приятели на Антропософията дадоха началото на изграждането на дом за Антропософията. обстоятелствата, които не е нужно да описвам тук, доведоха този дом за Антропософията, този Гьотеанум, близо до Базел.

Ако необходимостта от изграждане на собствен дом за духовно движение беше усетена в която и да е друга област, тогава щеше да се осъществи контакт с този или

онзи архитект. Може би щеше да бъде построена романска, готическа или ренесансова сграда или нещо подобно. Антропософията не би могла да направи това. Колкото и да се оспорва художествената страна на създаденото, това, което някои твърдят, в никакъв случай не е. Но ако човек е пропит с това, което антропософията може да даде като отношение на душата, тогава той самият е строг критик и първоначално описва това, което трябва да опише, само като начало. Гьотеанумът също трябва да бъде описан от тази гледна точка. Тъй като Антропософията не се стреми към едностранчивост, а защото извира от цялостното, пълно човечество и от своя страна иска да постави цялостното, пълно човешко същество в света, не би могло да става въпрос за изграждане на произволно стилизирана сграда като дом.

Бих искал да използвам едно тривиално сравнение: точно както отделните форми на ореховата черупка са изградени по абсолютно същите закони като ядката – както виждате, същите сили действат в черупката в тяхното положение и във взаимното им отношение, както и вътре в ядката – така, ако антропософията трябва да се разбира не като теория, не като сбор от скучни идеи, а като реален живот, появяващ се в идеи, тогава това, което се явява като нейна рамка, така да се каже, нейната структурна обвивка, трябва да бъде направено от абсолютно същия дух като идеите, в които е представен свръхсетивният живот. Следователно, всичко, което е реализирано в Дорнах, било то архитектурно, живописно, скулптурно или по какъвто и да е друг художествен начин, трябва да произлиза от същия дух като това, което е изречено като Слово на подиума. Тази поява на идеи и мисловни форми не може да бъде нищо друго освен ядката на ореха към черупката, към това, което говори от форми, които не са сламоподобни алегии или символи; там всичко се е вляло в истински художественото. И все пак, дори ако цялото е само начало, човек все пак може с известна сигурност да се позове на Гьоте и по-специално на неговия възглед за изкуството. Достатъчно е само да се помисли как го е казал Гьоте: „Когато природата разкрива явната си тайна на някого, този човек изпитва дълбок копнеж по нейния най-достоеен тълкувател – изкуството.“ В друга поговорка Гьоте изразява същото чувство: „Изкуството е проява на тайни природни закони, които никога не биха били разкрити без него.“

В това, че антропософията, по начина, по който е била характеризирана, наистина иска да проникне в най-дълбоките закони на природата, в законите на свръхсетивния духовен свят, тя се чувства вдъхновена от артистичното и знае как да впише живото, а не символичното, в материалното. Тя има точното чувство за материалното, така че не се чувства комфортно в някаква артистична, символизираща облачна кукувичка земя, а в най-изтъкнатия смисъл позволява това, което е нейният духовен живот, да се разкрие чрез формата на изкуството. По този начин, без да се случва нищо дидактично, това, което надхвърля всяка теория в

познанието на свръхсетивното, може едновременно да бъде плодотворно за художествената област.

Мога да дам само изолирани примери за практическите ефекти на антропософията. Трето, бих искал да спомена Валдорфското училище в Щутгарт, което вече е намерило определени последователи и тук. Това Валдорфско училище е основано от Емил Молт и се ръководи от мен. То се ръководи по такъв начин, че не е предназначено да се противопоставя на големите постижения на педагогиката и дидактиката от деветнадесети и началото на двадесети век. То е съзнателно за великите педагогически максими, които съществуват. Но именно тези аспекти, които днес често се изразяват в областта на образованието като копнеж за реформа, показват, че е необходимо нещо, за да се приложат на практика добронамерените максими на великите педагози в индивида. Антропософията не иска да замени старите максими с нови теоретични в тази област, а да служи на тяхното практическо приложение. Ето защо Валдорфското училище в Щутгарт определено не е училище, където Антропософията трябва да се присажда на децата; това е далеч от нашите мисли. Затова тихомълком поверихме католическото религиозно образование на католическия пастор, а протестантското религиозно образование - на протестантския пастор. Само за онези деца, които иначе биха били дисиденти, ние осигурихме безплатно религиозно образование. Религиозният аспект на светогледа не е това, което придава специфичния характер на Валдорфското училище. Това, което се стреми да постигне, е антропософското познание да ни научи да разпознаваме човешкото същество по отношение на тяло, душа и дух, да разпознаваме това в детето; че, въз основа на познанията ни за човека, можем да четем учебната програма за всяка учебна година, за всеки месец, за всяка седмица от детето; че само чрез истинско познание за човека можем наистина да установим изкуството на образованието и изкуството на преподаването. В практическата страна на образованието и преподаването, в „как“ да го осъществим, трябва да позволим на това, което антропософията може да даде, да окаже своето въздействие. И ако хората не бяха толкова против антропософията, чисто поради неразбиране, каквито са, тогава много повече внимание щеше да се обърне на неща, които се случиха това лято по време на антропософския конгрес в Щутгарт.

Например, един учител в това валдорфско училище показва колко едностранчиво е всичко, което би трябвало да бъде направено плодотворно за преподаване чрез експериментална педагогика и експериментална психология, особено в последно време. Антропософията също не противоречи на това, което се прави в тези експерименти, но може да покаже, че това, което се научава за човека по този начин, може да даде плод по правилния начин само ако човек навлезе и в душата чрез вътрешно съзерцание в душата; когато уроците не се основават само на експериментални резултати за паметта, развитието на силите на ума и волята, за

умората и т.н., които са получени външно, където човек може да стои далеч от човешката душа. По-скоро това, което може да се извлече от самата душа, ще даде плод само когато човек придобие и способността да се вгледа отблизо в човешката душа, в тази прекрасна, загадъчна човешка душа, която се развива от първия детски ден, от седмица на седмица, от месец на месец. Само когато имаме правилното чувство за прозрение, сме способни да образуваме. И антропософията, защото не просто излиза на повърхността, а се учи да разпознава цялостта, пълноценното човешко същество в тяло, душа и дух, може да създаде такова по-висше, вдъхновено, одухотворено изкуство на образованието.

Изкуството на образованието е това, което антропософията се стреми да практикува във Валдорфското училище. Това не е някакъв мироглед, който се налага на децата. Сега един учител от Валдорфското училище обсъжда по особено интимен начин – лекцията вече е публикувана като брошура – значението на експерименталната психология и в какво може да се превърне тя чрез задълбочаване. Според мен д-р фон Хайдебранд представи нещо изключително важно тук, по отношение на оценяването на едностранчивия ход на развитие в настоящето. Това несъмнено щеше да бъде обсъждано много повече в педагогическите среди, ако не беше израснало именно върху толкова нехаресваната почва на антропософията.

И антропософията може да има живо въздействие и върху външния социален живот. Ето и един пример, дори и да е само малко начало. Емил Лайнхас също изнесе лекция на Щутгартския антропософски конгрес, която също вече е отпечатана, и в нея той направи оживена критика на съвременната икономика. Заглавието е „Фалититът на националната икономика“. Емил Лайнхас показва как тази национална икономика трябва да остане безплодна за реалния социален живот, ако се разбира само по модела на външното, естественонаучно мислене, а не се допълва от познанието за духовните, свръхсетивни сили, действащи особено в човешкия живот.

Виждаме, особено в социалната сфера, опустошителния ефект на начин на мислене, който би искал да приложи едностранчивия природонаучен подход и към социалния живот. Нека да разгледаме ужасното опустошение, което нараства все повече и повече и което в крайна сметка представлява заплаха за цяла Европа, всъщност за целия цивилизован западен свят. Нека разгледаме какво се случва в социалната сфера в Източна Европа и да осъзнаем, че основните причини за появата на тези разрушителни сили са въпреки това, че не сме успели да проникнем социалния живот с това, което произтича от духовно-възприемащо съзнание. Ако гледаме на хората само както са правили учителите по икономика от деветнадесети и началото на двадесети век, невдъхновени от духовно-научното познание, тогава в крайна сметка трябва да се появят разрушителни социални сили, както са се случили в Източна Европа, и трябва да се превърнат в заплаха за целия образован

свят в много по-висш смисъл, ако в нашия социален ред не се въведе духовен елемент.

Сега, скъпи дами и господа, засегнах само няколко области, в които антропософията може да бъде плодотворна, както в научните, така и в други области на практическия живот. Едва на последно място бих искал да предложа нещо, което трябва да се спомене последно, макар и да не е последното: Като води до прякото съзерцание на вечното в човешката душа, като води до прякото познание за това, което се намира отвъд раждането и смъртта, до нероденото, до безсмъртното в човешката душа, като води до онези светове, в които човешката душа живее, когато не е облечена във външно физическо тяло. Запознавайки се с тези два свята, тя се запознава и с това, което е в човешката природа, по-дълбоко от физическата човешка природа, по-всеобхватно, по-интензивно от това, което душата преживява, когато е в духовния свят преди раждането или след смъртта. Това, което се намира в човешката душа, не се изчерпва в съзерцанието на естествения или свръхсетивния свят.

След като опознаем двата свята, които, разбира се, само изглеждат като два свята, а всъщност взаимодействат според целия смисъл на изложението, така че не може да се говори за дуализъм срещу монизъм в антропософията; когато човек се научи да разпознава нещо в човешката душа, което се разкрива като синтез на тези два свята, тоест най-съкровено, човешко, вечно ядро на битието, което преминава през повтарящи се земни животи, така че човешкият живот е съставен от такива парчета, които се намират между раждането и смъртта и между смъртта и новото раждане. И като се научи да разпознава външния космос от гледна точка на неговото духовно значение, човек се научава и да гледа по различен начин на времена, когато човекът е бил все още по-близък до външното космическо съществуване. Тогава на земята не е имало повтарящи се животи. И в бъдеще, когато човекът отново ще е намерил по-интимен съюз с космоса, повтарящите се животи на земята също ще престанат. Но за дълъг период от време трябва да наблюдаваме, чрез същите сили, които описах, това, което може да се нарече съзерцание на повтарящите се земни животи. Чрез това човек се води по когнитивен начин към духовния свят.

Както вече посочих, човешкото чувство и възприятие са повлечени от развитието на силите на мисълта и волята. Това човешко чувство, доколкото живее и иска да живее в религиозна преданост, може да се задълбочи само когато на човешката душа е представено и знание за това, което е вечно в душата, което е духовно и свръхсетивно в космоса. Антропософията със сигурност не иска да основава някаква секта в света. Тя не иска да основава нова религия. Вземете целия смисъл на това, което се опитам да обясня днес: това е нещо, което иска да се стреми научно, но което, поради специалния си вид научно стремение, никога не може да се превърне в просто специалност, защото засяга всяко човешко същество.

Следователно не може да се каже: Антропософията е нещо като ботаниката или зоологията или геометрията, които в своите висши части могат да бъдат разпознати само от отделни специалисти. Антропософията е нещо, което засяга всяко човешко същество. И развитието на духа ще доведе до това, че то ще засяга все повече и повече хора. И всеки човек, чрез това, което е в него в тяло, душа и дух, може да разбере и възприеме това, което Антропософията, макар и като резултат от упорити изследвания, може да представи на света, стига да е отворен за него. Но фактът, че свръхсетивният свят се появява в резултат на изследвания, всъщност не отнема религиозния живот на човек, а го задълбочава. Религиите имат всички основания да гледат на антропософията като на нещо, което може да им предложи помощ, което може да даде на хората точно това, от което се нуждаят, за да стигнат отново до религиозна преданост, след като съвременният живот е отнел голяма част от тази религиозна преданост, особено в съвременния интелектуален живот. Следователно е пълно погрешно схващане да се вярва, че истинската, неподправена религиозна преданост, истинският, неподправен религиозен опит биха могли по някакъв начин да бъдат застрашени от антропософията. Това е друга област, в която антропософията може да бъде изключително плодотворна.

Тези, които виждат какво всъщност е заложено на карта, биха могли да кажат, че антропософията по-специално е съобразена с най-дълбоките човешки копнежи на по-активните умове на съвременното човечество.

И ако трябва накратко да обобща с няколко думи това, което се опитам да опиша като същност на антропософията – макар че това може да се направи недостатъчно само в кратка лекция – бих искал да кажа: човешкото същество стои пред нас с физическото си тяло. Ние го гледаме. Неговата душа и дух говорят от дълбините на неговото същество. Говори от лицето му, от всяко негово движение. Нямаме цялостния човек пред себе си, ако не видим тази духовно-душевна част в естествено-физическата. Естествената наука я е довела до високо ниво на съвършенство през последните три-четири века, особено през деветнадесети век. Антропософията не иска да разчита на лаикство или дилетантство, въпреки че е за всеки. Антропософският изследовател иска да изключи всякакъв лаикство или дилетантство в областта на естествената наука. Той иска да види истинска наука и истинска методология, развити в областта на естествената наука. Но по този начин той е особено осъзнат как външната естествена наука, която с право е отпразнувала такива триумфи и е оказала толкова значително влияние върху практическия живот, как тази естествена наука представлява нещо външно, което може да се сравни с физическото тяло на човешкото същество.

Накъдето и да погледнем с непредубедените очи на цялостно човешко същество, въоръжено с прозренията на естествената наука, срещаме нещо подобно на начина, по който душата и духът се проявяват в човешката физиономия и човешките движения; срещаме нещо като наука, като познание за душата и духа в познанието

за природата. Бих искал да кажа: чрез своята физиономия, чрез начина, по който се развива, познанието за природата може да насочи към този духовно-душевен аспект на определено познание. Точно както естественото човешко същество разкрива духа и душата в начина, по който е оформено тялото му, така и истинското научно познание разкрива едно висше, свръхсетивно познание, което отива към духовната душа. Това, което са човешката душа и човешкият дух в човешкото тяло, това, дами и господа, е това, което са душата и духът в познанието. За истинската естествена наука антропософските пътища и резултати са това, което са душата и духът в познанието.

Антропософията и загадките на душата

Уважаеми присъстващи! Загадките на [природата] се обръщат първо към човека, доколкото той е осъзнато същество и доколкото трябва да приложи знанията си в практическия живот. Загадките на душата са различни. Ако знанието е необходимо преди всичко за ориентация в света, ако се намираме в свят, който не иска да бъде осветен за нас чрез знание, така да се каже духовно, като в тъмна стая, тогава трябва да се каже: загадките на душата са тези, които се преживяват директно, но по начин, за който много хора нямат адекватна представа. Днес се говори много за несъзнателния и подсъзнателния живот на душата. Тъй като обаче едва ли имаме достатъчно начини да получим по-точни представи за този подсъзнателен живот на душата – както е предназначена да покаже тази вечер – то е и така, че дълбокото влияние на загадката на душата върху човешкото същество не може да бъде достатъчно оценено от прякото съзнание на настоящето и от това, което е призната наука в това настояще. Съмненията относно нещата, които са тясно свързани с копнежите и надеждите на човешкия душевен живот, не само носят у човека чувство за нестабилност на душата, не само го лишават от сигурността на душевния живот, не само отнемат силата да намери и запази позицията си в живота в морален и социален смисъл, но и се намесват в цялата вътрешна конституция на живота на човешкия организъм като цяло. Въпросът тук не може да бъде напълно разбран, освен ако не се знае, че в по-дълбоките слоеве на душата съществуват сили, които първоначално са непознати за човешкото същество – и въпреки това те действат по същия начин като съзнателните сили, но – може да се каже – те проникват по-дълбоко в цялата човешка природа.

В началото изглежда като нещо дребно, когато човек трябва да се поддаде на съмнение по един или друг въпрос, защото наистина има достатъчно причини за съмнение относно големите загадки на света, които могат да бъдат решени само в течение на дълго време. Но самото съмнение, когато се вкорени в най-съкровения живот на душата, когато, така да се каже, душата трябва непрекъснато да издържа съществуването си, не съзнателно, а несъзнателно - ако може да се изрази така - измъчвана от съмнение, тогава това съмнение разяжда толкова дълбоко организма, че постепенно атакува и физическото здраве. Защото това, което произлиза от душата, не се намесва веднага във физическия живот. Но това, което гризе душата по този начин в продължение на дълъг период от време, малко по малко и отново и отново, и особено по такъв начин, че не достига напълно до съзнанието, в крайна сметка подкопава физическото здраве и по този начин всъщност цялото съществуване на човека. Поради тази причина цялата област на тези душевни мистерии, особено напоследък, отново е в полезрението дори на сериозно стремящите се учени.

Антропософията, както е разбрана тук, иска да работи стриктно на основата на най-сериозната научна съвест и методология, която е могла да бъде развита едва през последните четири до пет века, особено през деветнадесети век, в научните изследвания. Тъй като обаче Антропософията иска да се занимава с най-дълбоките копнежи, най-искрените надежди и най-силните сили и източници на живот на човешката душа, Антропософията засяга всяко човешко същество – и може да се каже – следователно е в нейната природа да се обръща не само към отделната област на науката, но и към всички хора. Може да се види също как простото, здраво човешко разбиране, ако не е обзето от едни или други предразсъдъци, със сигурност може да намери пътя към разбирането на антропософските методи на изследване. Говорих за това в двете лекции, които наскоро изнесох тук във Филхармонията. Днес моето представяне ще се съсредоточи върху загадките на душата.

Тези душевни мистерии също напоследък бяха изнесени пред научния форум с голяма интензивност. Тази естествена наука, която, където е оправдана, е напълно призната от антропософията и която с право изтъква отново и отново своите големи триумфи за познанието и за живота в най-ново време, тази естествена наука, особено в наши дни, е принудила сериозните мислители, бих казал, да се изправят пред загадките на душата. Научното изследване се занимава, в края на краищата, предимно с това, което е дадено на човека чувствено и което може да бъде проследено до неговите закони чрез наблюдение и експеримент и чрез комбиниращия ум. Но това, което това научно изследване все повече губи от поглед в последно време, е самият човек. Методите на естествената наука се прилагат и винаги ще се прилагат към външната човешка природа, физическата организация на човешкото същество. В разширяването на тези методи към големите въпроси на душевния живот, антропософията трябва да установи, че тези методи на естествената наука не остават верни на себе си, дори и при велики изследователи. Поради тази причина бих искал да започна с това, че посоча начина, по който съвременните естествени науки, по-специално, често подхождат към загадките на душата и как антропософските изследвания въпреки това трябва да възприемат негативно отношение към този подход, защото, както подчертах в предишните лекции, — трябва да се действа по-стриктно и критично в свръхсетивното, в областта на душата и духовния живот, от научна съвест, отколкото се действа от страна на естествените науки, когато се разглеждат въпроси за душата и духовния живот.

Бих искал да започна с пример, за да покажа как естествената наука вярва, че може да подходи към загадките на душата и как антропософията трябва да подходи към тези загадки по съвсем различен начин. Бих искал да насоча вниманието към едно произведение, което наскоро направи голямо впечатление в определени кръгове, защото се занимава със загадката на душата чак до човешкия въпрос за

безсмъртието и диша изцяло научен дух. Това е произведението, в което Оливър Лодж пише за това, което уж е успял да научи за душата на сина си Реймънд чрез медиумично изкуство след смъртта му. Може да се цитира този опит на Оливър Лодж, който се счита за неуспешен за антропософията, да проникне в душевния живот до въпроса за безсмъртието, защото всеки, който е запознат с научната съвестност на естествените изследвания, ще види на всяка страница от, бих искал да кажа, може да види на всяка страница от тази обширна книга на Оливър Лодж как се спазват строгите методи на естествената наука, как всичко, което естественият учен е свикнал да използва в лабораторията или в кабинета по физика, сякаш се прилага тук към изучаването на душата. Бих искал да спомена само експеримента, който беше най-поразителен и който за мнозина беше почти своеобразен „experimentum crucis“.

Оливър Лодж, с помощта на медиум, уж получил послания от душата на сина си Реймънд Лодж, който загинал във войната. Сред тези послания било едно от особено значение. Според Оливър Лодж, душата на сина му му направила откровение чрез медиума, че Реймънд Лодж е бил сниман с други другари две седмици преди смъртта си, че е била направена групова снимка, че фотографът е направил две снимки една след друга и че начинът, по който Реймънд Лодж седи, е малко по-различен на първата и втората снимка. Никой не знаеше нищо за тази снимка, когато медиумът донесе посланието, което уж идвало от душата на Реймънд Лодж. Семейството на Оливър Лодж не знаеше нищо. Снимката беше направена във Франция и все още не беше пристигнала в Англия, когато се проведе съответният сеанс. Въпреки това, въпросът беше описан подробно от медиума. За строгия натуралист Оливър Лодж изглеждаше, че този експеримент несъмнено е установил, че душата на починалия му син е проговорила. Защото кой би могъл да знае нещо за това, което е било напълно непознато на мястото, където е проведен експериментът. Всички източници на грешки, каквито ги познаваме от физическите изследвания например, бяха внимателно изключени. Следователно впечатлението от този експеримент, както беше описан в подробната книга, беше изключително поразително, дори за непредубедените читатели. И все пак, въпреки че един строг естествоизпитател говори тук с наблюдение на цялата научна сигурност, антропософията трябва да посочи, че нейният вид изследване на свръхсетивното трябва да бъде по-критично от подобен научен метод, насочен към сферата на душата. Защото в крайна сметка казаното тук не е нищо повече от лаическо мнение относно изследването на душата.

В човешкия организъм просто съществуват необичайни сили и способности и в определени гранични области съвременната наука има много общо с такива необичайни способности. Антропософията обаче няма нищо общо с тези необичайни способности, а само с по-нататъшното развитие на нормалната човешка способност за познание в свръхсетивната област. Възможно е да се знае

как могат да действат необичайните способности, как е възможно чрез специални - и това винаги са всъщност болестни предразположения на човешкото същество, което обаче медиумизмът предполага - как чрез такива предразположения условията на сетивното преживяване могат да бъдат пробити в определени случаи, как може да се преодолее пространството, но също така и как може да се преодолее времето, и как е със сигурност установен резултат, че чрез такива необичайни, патологични способности човек вижда например как пада от кон по време на езда, която ще се състои след две седмици. Ако предвиждането е правилно, събитието се случва въпреки всички предпазни мерки, взети за предотвратяването му. Такива преживявания са проверени резултати; те обаче не се основават на нормалните когнитивни способности на хората, а на необичайни способности.

Но ако Оливър Лодж сега смята, че някакъв свръхсетивен свят му е говорил, тогава трябва да се отбележи, че в този случай не е необходимо да присъства нищо повече от това, че медиумът е имал такава далновидност. Двете фотографии наистина са пристигнали в Англия по-късно и погледът на Оливър Лодж е спрял върху тях. По-късното виждане на фотографиите може да се види и опише чрез необичайните способности на медиума, основани на такава далновидност. Така че в този случай не си имаме работа с нищо повече от развитието на необичайни способности, които не гледат в свръхсетивна сфера, а виждат само какво се случва в обикновения физически свят. Тези способности могат да направят само това: да пробият условията на пространството и времето, които иначе са дадени на нашите сетивни способности.

Споменах този пример във въведението само за да посоча колко критична е антропософията, въпреки факта, че тя посочва в най-строгия смисъл пътя, който наистина води в свръхсетивната сфера и ни показва как вечното ядро на човешкото същество е свързано с вечното в космоса и как индивидуалното, ежедневно събитие в живота на душата може да се вземе като отправна точка за великите въпроси за раждането и смъртта, за безсмъртието и нероденото. Въпреки че антропософията търси такива пътища към свръхсетивното в най-строгия смисъл, тя въпреки това трябва критично да отхвърли онова, което, имитирайки ненормални човешки способности, може да се занимава само с това, което в крайна сметка се случва само в сетивната сфера. Всеки, който разбира значението на подобна критика за антропософията, няма да иска да вижда антропософията в светлината на онези недоразумения, в които тя все още се вижда днес от мнозина, които се занимават с нея само повърхностно. Но целият изследователски метод на антропософията се основава на необходимостта от прилагане на научна методология към най-съкровения вътрешен душевен живот. То трябва да събуди спящи способности в душата и ги събужда – не чрез никакви фантастични или мистични методи, а чрез систематично обучение, както го описах – поне пробно – в двете вече споменати

лекции. Но за съвременното човечество би било по-лесно да си състави безпристрастна преценка по подобни въпроси, ако хората бяха готови да се образуват за това колко различно хората по света искат да основат своето виждане, а също и вярата си, на интимните основи на душевния си живот. Бих искал да посоча само две полярни противоположности, така да се каже, когато става въпрос за характеризирание на разнообразните способности на хората по света.

По този начин разликите между Запада и Изтока по отношение на разбирането им за душата са особено очевидни. Като представителен дух на Запада, бих искал да цитирам Хърбърт Спенсър, който наистина е придобил такова огромно, макар и неоправдано, влияние върху начина на мислене на по-новия възглед за природата. Където Хърбърт Спенсър говори за образованието, той говори и за целта на образованието на човешкото същество и по този начин ни дава възможност наистина да се вгледаме в това как той се чувства по отношение на загадките на душата.

Ще представя само накратко какво той внушава: Дори ако образуваме хората да бъдат добри граждани, да бъдат ефикасни членове на човешкото общество, да бъдат ефикасни професионалисти, най-важното в образованието е това, което дава възможност на хората да образуват другите. Родителското призвание е най-висшето в образованието. И в този случай е особено интересно да се видят причините, които Хърбърт Спенсър дава за това мнение. Той казва, че най-висшата цел в човешкия живот е да създаде следващото поколение, потомството. Следователно, най-висшата цел на образованието е да отгледа следващото поколение. Тук не се цели критика на твърдението на Хърбърт Спенсър. Човек може да направи това твърдение, ако е напълно на земята, която иска научно да обоснове горе-долу всичко, което е валидно в човешкия живот, само на основата на външното сетивно възприятие, външната естествена наука.

Но полярната противоположност на този възглед ни представя един мислител от Изтока, който е особено значим в творчеството си през втората половина на деветнадесети век: руският мислител Владимир Соловьов. Той насочва погледа си към загадката на човешката душа от съвсем различен ъгъл, така да се каже. Той казва, че човешкият живот има стойност само ако, от една страна, си постави за цел да се усъвършенства в истината; без тази цел човешкият живот би бил безполезен. Но той би бил безполезен и ако човекът не се причастява към безсмъртието, защото според Соловьов стремежът към съвършенство, който по някакъв начин би могъл да бъде изоставен на унищожение, би бил най-голямата измама, която вселената би могла да извърши върху едно човешко същество. Следователно, той изисква човекът да се стреми към съвършенство в истината и да се причастява с безсмъртието за най-висшите душевни загадки, и по този повод отново говори по много характерен начин – като полярната противоположност на Хърбърт Спенсър – като казва: Колко мрачно и пусто би било съществуването, ако трябваше да се

изчерпва само в поредицата от поколения, които се произвеждат едно след друго, ако колелото на съществуването се въртеше по такъв еднообразен начин. Виждаме тогава, че на Запад и на Изток двама представителни човешки мислители се изразяват в противоположни сетива за една и съща област. Може да се каже, че когато Хърбърт Спенсър се занимава с духовни въпроси, той разглежда изцяло външната природа и прилага към човешката душа само това, което според него може да се приеме според модела на признати научни заключения и съждения. Соловьев изисква обратното и то от дълбините на човешката душа. Той изисква нещо като цел на човешкото развитие, което също се основава на приемствеността на поколенията, но което далеч надхвърля това, което според него би съществувало в еднороден ход на едно и също колело, което би се въртяло само в историята. Сега, едното ми се струва също толкова несъвършено, колкото и другото. В Хърбърт Спенсър виждаме как един мислител не може да се издигне, бих казал, от дълбините на естествената наука до висотите на загадката на душата. В Соловьев виждаме как от мистични дълбини изниква неопределеното, много мистично звучащо искане за безсмъртие, но как и тук няма абсолютно никакъв начин да се стигне до истинско знание в тази област. И може би може да се каже, особено в днешно време, че ако човек погледне безпристрастно тези две страни и е искрено и честно отдаден на това, което се е очертало като най-висш разцвет на централноевропейския, на немския интелектуален живот, то задълбочаването, което е необходимо тук по отношение на загадката на душата, трябва да се намери именно в този немски интелектуален живот.

Това, дами и господа, исках да кажа първо, за да покажа, че човек наистина трябва да има идеи за начина, по който хората през деветнадесети век са искали да подхождат към загадките на душата, как, така да се каже, душата е днешният парещ въпрос и как особеностите на интелектуалния живот в най-разнообразните региони на земята представляват пречки и спънки за намирането на напълно безпрепятствени пътища към регионите, в които е вкоренено вечното на човешката душа. Отначало човешкото същество ни се явява като единно същество. И това е напълно оправдано. Но в това единно същество трябва да търсим формите на реалността, които са навлезли в него. Начинът, по който антропософията се опитва да направи това, често е оспорван от онези, които се наричат абстрактни монисти или други подобни. Антропософията по никакъв начин не нарушава оправдания монизъм. Защото никой не отрича, че има единна дейност във водата, когато се покаже как кислородът и водородът ефективно присъстват във водата. Нито пък се отрича това, което срещаме като единна човешка природа, когато съвестно търсим научно формите на реалността, които се сливат в човешката природа. Но тези форми на реалност се сливат по мистериозен начин. Когато се посветим на външните си сетивни наблюдения и ги задълбочим чрез призната наука, чрез физиология, биология и т.н., виждаме външната физическа телесност на човешкото

същество. От друга страна, виждаме как душата се разкрива от тази физическа телесност, как тя прониква във физическата телесност, как я оживява и позволява на духа да се влее в нея.

Но само когато осъзнаем, по безпристрастен начин, как тези различни форми на реалност – физическата, душевната и духовната – работят заедно в единното човешко същество, можем да се надяваме да се доближим до решение на загадката на душата. Разбира се, не казвам, че загадките на душата могат да бъдат окончателно решени от антропософията днес, но човек може да се надява да посочи пътя към решението. И отново и отново човек бива посочван към двата края на физическото земно съществуване, които се приближават толкова мистериозно до човека, когато пред очите му се появяват великите загадки на душата. Човек бива посочван към раждането и смъртта. Нека първо разгледаме тези физически цели на човешкия живот, а след това да се възнесем в свръхсетивната сфера.

Това, което представлява външното физическо тяло на човека, ние виждаме в неговата собствена форма само в трупа пред нас. Следователно, всъщност е съвсем правилно това, което много натуралисти са казали: че характеристиката на смъртта е всъщност присъствието на трупа. Това важи и за смъртта. Но ако погледнете това, с което се сблъсквате в трупа, без предразсъдъци, то е достатъчно характерно за цялото човешко същество.

Дю Боа-Реймон вярвал – както заявява в известната си лекция „За границите на естественото познание“ – че човешкото същество, като съзнателно, будно същество, не е прозрачно за собственото си знание, че това знание достига определени граници, когато става въпрос за човешкото съзнание. От движенията, които материята в нашата нервна система претърпява, не можем да разберем – казва Дю Боа-Реймон – как се чувстваме: „Виждам червено, чувам органни тонове, усещам аромата на рози.“ Но Дю Боа-Реймон смятал, че обикновената естествена наука може да се използва, за да се разбере спящият човек, в когото е просветнало съзнанието, и по този начин точно това, което според него е непостижимо за обикновеното естествено познание. Не! Но чрез това, в което естествената наука е велика днес, спящият човек може да бъде разбран също толкова малко, колкото и растението. Това, което прониква в едно същество като живот, може да се види само в свръхсетивното познание, в свръхсетивното съзерцание, както го характеризирам в моите писания „Как да познаваме висшите светове“ и „Окултна наука: Очерк“ и в двете вече споменати лекции. Това, което пронизва човека като спящо същество, толкова ободряващо, колкото растението, не може да бъде познато чрез обикновената естествена наука. Тук човекът е достъпен като физическо същество едва след като е починал. И когато е умрял и лежи пред нас като труп, виждаме как той започва да следва съвсем различни закони от тези, които е следвал от раждането или зачеването до смъртта.

Но когато човешкият труп се приближава към своето разлагане, той следва същите закони, които виждаме в естествения свят и които разбираме чрез обикновената наука. Така че в това, което се случва с човешкия труп, ние имаме пред себе си това, което би бил човекът, ако не беше проникнат, като телесно-физическо същество, от духовно-душевен елемент, който трябва да го изтръгне от смъртта, от разлагането, във всеки момент от живота. Защото законите на природата, които разбираме с обикновената естествена наука, разтварят човешкия организъм и това, което го държи заедно, следователно трябва да следва различни принципи. Така ние опознаваме човека във физическото му тяло, когато то е отделено от душата и духа. Законите, които действат там, трябва да действат в човека през целия му земен живот, защото те са законите на физическото, химическото съществуване на веществата и силите, които човешкото физическо тяло съдържа. Сега те биват преодолявани в обратна посока от това, което е в човека освен тези вещества и физически сили. Но ако човек иска да опознае човешкото физическо тяло в най-чистата му форма, тогава трябва да го потърси в трупа. Там човекът е напълно отдаден на външната физическа природа и там може да се види как той носи тази физическа организация в себе си по всякакъв начин.

В споменатите книги и лекции посочвам, че в човешката душа има спящи сили, които могат да бъдат събудени, точно както силите постепенно се събуждат в душата на детето, докато то живее в подобен на сън душевен живот. Ако само човешките същества имаха интелектуалното смирение да си кажат един ден: Ти някога си бил много малко дете със сънлив душевен живот, който се е изливал във физическото ти същество; образованието и животът са извадили от дълбините на твоята мисъл, чувство и воля, които днес имаш за ориентиране в света и за опознаване на себе си, и които преди всичко са довели до триумфите на признатата наука, особено на естествената наука. Но не можем ли да предположим, че когато човек притежава всичко, което животът, образованието и наследените черти могат да му дадат, въпреки това в някакъв момент от зрелия си живот той предполага душевни способности - ако искам да се изразя научно - като „латентни“ в душата? Не можем ли да кажем, че във всеки един момент от живота си можем да вземем собствения си душевен живот в свои ръце и да го продължим от точката, в която сме го спрели? Само практиката може да докаже, че това е възможно. Но практиката на антропософските изследвания също показва това. Бих искал да спомена само накратко, че именно чрез вътрешните душевни упражнения у хората се пробуждат подобни спящи способности. Тези душевни упражнения, които се отнасят предимно до живота на въображението и мисълта, се състоят в медитация, в систематично регулиране на концентрацията върху много специфични концептуални комплекси. Какво постигаме, когато укрепваме и енергизираме душите си по начина, описан в споменатите книги?

Точно както мускулът, когато се използва, се укрепва чрез употреба, така и нашите душевни способности се укрепват и ободряват по много специфичен начин, когато подобни душевни упражнения се извършват от човек с постоянство в продължение на дълъг период от време. И ако трябва да характеризирам как хората достигат до такива способности по нормален начин, бих искал да кажа: Когато ние, като честни хора, погледнем мислите си и как те се развиват от външното ни възприятие и от явленията на живота, тогава можем само да кажем: Това се случва в нас по такъв начин, че бихме трябвало да признаем: „То мисли в нас.“ Защото фактът, че мисля, се обявява за безпристрастно самоанализ: ние забелязваме как „то“ мисли в нас. И ние отнасяме това мислене обратно към себе си, като виждаме мисленето, разкрито чрез тялото ни, и казваме: „Мисля“, докато за обикновеното съзнание и за обикновената наука всъщност би трябвало да изразим само: „То мисли в нас“. Но когато укрепим душевния живот чрез подходящи упражнения за медитация и концентрация, тогава наистина стигаме до вътрешното съзнание, което може да изрази: „Мисля“.

Защото тогава мисленето се откъсва от това, което е физическата организация. Знам колко парадокси се изразяват за днешното съзнание с такова изречение. Но и тук антропософията, със своите изследвания, които са ярки, действа с голяма предпазливост и критика. Антропософията е добре запозната с това как обикновеното мислене е обвързано с физическата организация на човешкото същество. Тя не се представя по аматьорски или дилетантски начин. Тя е съгласна с онези, които изучават централния орган на нервната система, мозъка, и ни показват как се проявява тази или онази част от човешките душевни способности, когато тази или онази част от мозъка бъде отстранена. Антропософията също така изследва как паметта и способността за запомняне са свързани с физическия организъм. И затова стига до заключението – което някои дори могат погрешно да разберат като вид материализъм – че за цялата обикновена душа физическото тяло е абсолютната основа. Но след това, когато се правят подходящи упражнения за медитация и концентрация и когато мисленето се засилва, мисленето като душевен живот се откъсва от физическата организация, едва тогава душата се явява като самостоятелна единица. Тогава човекът знае: „Мисля“ и в това „Мисля“ той знае, че мисленето сега протича като самостоятелен процес, чисто душевно-духовен, вече не обусловен, вече не зависим от телесната организация.

И в допълнение към мисловните упражнения се добавят и волеви упражнения. Отново бих искал да характеризирам само принципно как тези волеви упражнения водят до много специфична цел. Някой би могъл да каже: Точно както е неоправдано да се каже на обикновеното мислене „Мисля“, така от друга страна, трябва да е ясно, че човекът, доколкото собствената му воля се влива в действие, е изправен пред истинска неизвестност. Вземете само най-простото волево действие, например, вдигането на ръка или длан: Първо имате мисълта за вдигане на ръката

или дланта. Тази мисъл обаче е ясно в съзнанието. Но след това идва нещо напълно неопределено, като това, което се преживява в съзнанието като цел на действието, влива се във физическия организъм и се утвърждава там като волеви импулс.

Защото накрая виждате само резултата от този волеви импулс: вдигнатата ръка, вдигнатата ръка. Виждаме началото и края на целия процес, средата е обвита в пълен мрак.

Докато Антропософията развива своята визия, тя разпознава сходство между това, което постоянно се случва в будния дневен живот на волята, и това, което мисленето показва като особено между заспиването и събуждането. Това, което се намира между мисълта за целта и мисълта, която след това заявява постигането на целта във волята, е нещо, което стои пред душата, точно както животът на душата, който се случва между заспиването и събуждането. Всеки, който със засиленото съзнание, което може да се постигне чрез медитация и концентрация, наблюдава как сънят се приближава към човек и как се случва отново събуждането, знае, че има нещо положително в процеса на предизвикване на сън. Не само физическото тяло на човека навлиза в различен етап, но всъщност душата и духът извършват положително действие при заспиването и събуждането, че в съня се случват положителни, само несъзнателни преживявания, които са абсолютно същите като преживяванията, които се намират между целта на действието и мисълта, която заявява постигането на действието. Така че ние всъщност преследваме постигането на действие в будния дневен живот, когато преследваме волята на съзнанието в обикновения дневен живот. Упражненията на антропософския изследовател са предназначени да проникнат в тази тъмнина, където волята се осъществява в обикновения живот на душата, ако човек прави упражненията, които обичам да предлагам в такива случаи. Има много упражнения, но сега ще спомена само тези, които са характерни, защото представляват нещо фундаментално.

Докато иначе, например, последователността от външни факти се представя в реда, в който се случват, обичайният начин да се започне е този процес да се представи в обратен ред, така че например човек да усети мелодията назад или да представи петактна драма назад в малки части, от пето действие първо до първо, или, както може да бъде особено плодотворно за всеки, да си представи хода на ежедневието си, протичащ назад в картини вечер, така че ако е слязъл по стълбище, да се качи по него отдолу нагоре, от най-ниското стъпало до най-високото. Това кара волята, която живее в мисълта, да се откъсне от външния свят на фактите, а също и от собствената физическа вътрешност на човека.

Така че, както от една страна, чрез медитация и концентрация, мисленето става независимо, свободно и се разгръща чрез тези упражнения на волята, така и волята се превръща в нещо, което е независимо от организма. Докато обикновената човешка воля, доколкото е зависима от инстинкти, влечения, желания и емоции,

които имат своята основа в тялото, докато тази воля също има своята основа в тялото, тя става независима от физическото тяло чрез такива упражнения на волята. И точно както човешкото същество, като прави мисленето си независимо от физическото си тяло, е способно да погледне отвъд раждането и зачеването в своето пренатално съществуване и да види душевното и духовното вечно в това съществуване, както е било в душевен и духовен свят, преди да слезе във физическото съществуване, за да се съедини с физическо тяло, как следователно, чрез укрепване на живота на мисълта, душевното съществуване може да бъде видяно преди раждането или зачеването, така и образът на това, което ще стане човешкото същество след преминаване през портата на смъртта, възниква чрез тренираната воля. Чрез създаването на определени помощни средства за волята, която по този начин може да се отдели от тялото, тази воля става все по-способна да проникне във външното обективно съществуване, свободно от тялото.

Добро трениране на волята, например, е да се върви критично редом със себе си, сякаш като втора личност, по отношение на собствените действия, постъпки и морални мотиви, така че човек да може обективно да гледа на собствените си действия, както иначе би гледал обективно на друг човек. По този начин човек вътрешно заздравява волята си, така че тя да стане независима от всяка телесност. Тази помощ все още е много полезна: трябва само да опиша как човек винаги е различен след определени периоди от време. Всички знаем как сме се променили след десетилетие в цялостното си състояние на ума и живот. Но това, което ни е направило различни, е самият живот. Животът ни е отвел в своето велико училище, дал ни е различни или променени душевни преживявания, отнел ни е определени навици, дал ни е други и т.н. Ние сме повече или по-малко пасивно предадени на живота, когато става въпрос за трансформация, за метаморфоза на собствената ни душа или телесна конституция. Но ако вземете това, което действа във вашите морални навици и мотиви, в свои ръце, например като си кажете: Имате навик, искате да го промените и да го направите съвсем различен, или нещо подобно, и ако го практикувате достатъчно, особено ако си поставяте цели, които се движат във времето, тогава ще постигате все повече и повече от това, което е независимостта на волята от физическото тяло на човешкото същество. Но чрез това нещо се развива в познавателна способност, за която с право се казва, че тя, каквато е в обикновения живот, не бива да се превръща в познавателна способност, и аз знам много добре какво говори против прилагането на тази способност, каквато е в обикновения живот, като познавателна способност. Но тя не бива да се използва по този начин и в антропософията; тя трябва да се трансформира. Тя трябва да претърпи метаморфоза на свръхсетивно ниво.

Това е любов, способността да обичаш. В обикновения живот тази способност да обичаш е свързана и с физическия организъм. Чрез такива упражнения на волята, както посочих, и чрез вътрешно освобождаване на волята от физическото тяло,

човешкото същество става способно да се отдаде изцяло на външна цел. Но това не е чувствена цел, а духовна цел. Това, което се е случило с човека чрез такива упражнения, мога да характеризирам по следния начин. Но ви моля да не разбирате погрешно това, което давам като характеристика. То е предназначено в съвсем реален смисъл, но е предназначено за по-нататъшното развитие на нормалните способности на човека, а не за обикновеното съзнание.

Вземете човешкото око. То е относително независимо, интегрирано като вид независим организъм в човешкия организъм като цяло до известна степен. Можем да използваме окото по подходящ начин в служба на цялото ни човечество, като бъдем напълно прозрачни в себе си. Бих искал да кажа в преносен смисъл: окото ни служи, защото е безкористно интегрирано в нашия организъм. Ако окото се помътни, например ако стъкловидното му тяло се помътни, ако се появи някакъв вид катаракта и то се напълни със собствена материя, тогава възможността да се гледа във физическия свят на сетивата чрез окото също престава. Със сигурност не бива да се твърди, че нашият физически организъм например може да се сравни с болно око, изпълнено със собствена материя в обикновения ход на живота. Но за висшето познание е така. Именно това, което го прави здрав организъм в обикновения физически живот, го прави и неспособен да служи на човешкото същество да проникне във висши, свръхсетивни светове в обикновения живот. Ако, от друга страна, правим такива упражнения на волята, както посочих, за да проникнем в това, което иначе би останало тъмно във волята, тогава ние правим и целия човешки организъм прозрачен по духовно-душевен начин, така да се каже, превръщайки го в сетивен орган, в цялостно чувство, в тотално чувство. И като по този начин правим целия човешки организъм толкова безкористен в известно отношение, колкото е окото в човешкия организъм за външно виждане, ние даваме възможност на човешкия организъм да погледне в свръхсетивния духовен свят, за да се постави в него. Защото тези упражнения, за които говорих, правят човешкия организъм прозрачен.

За обикновеното съзнание, обикновеният човешки организъм наистина е пречка за висшето познание. Той е инструментът за обикновения живот, за поставянето на човек в обикновения свят. Но човек може да се постави във физическия свят само като проникне в това физическо тяло със своята духовна душа. В известен смисъл това физическо тяло е непрозрачно. Когато стане прозрачно по посочения начин, ние гледаме навън в духовния свят. Но като по този начин откъсваме и волята от физическото тяло, в нашето знание навлиза образ на смъртта, каквато е в действителност за човека като цяло. Като се научим да разпознаваме как можем да останем в съзнанието си като човешки същества, независими от физическите си тела, и с нашата воля, насочена към бъдещето, ние получаваме представа за това какво се случва с душата и духа на човешкото същество, когато трупът е поет от

външните сили и закони на природата. Ние получаваме картина на душата и духа, които се освобождават от тялото, когато физическото тяло на човек умира. Както виждате, скъпи присъстващи, антропософията не може философски да спекулира или мистично да фантазира за човешкото безсмъртие по някакъв лекомислен начин. Тя трябва да показва стъпка по стъпка как човешкото същество, в систематично вътрешно развитие, се издига до състояние на прозрение, което му позволява например наистина да разпознае това, което преминава през раждането и смъртта, като духовно-душевното, вечното ядро на човешкото същество, недокоснато от физическото тяло. И сега можем да кажем как това, което като труп след смъртта се поддава на външните закони на природата като физическа телесност, се отнася до това, което може да бъде постигнато като духовно-душевно в медитативно или волево развитие. Пътят, по който върви антропософското познание и живот, е противоположен на този, по който човекът преминава, когато като физическа личност преминава през смъртта. Смъртта обединява човека с физическо-сетивната реалност, както можем да я видим с нашето интелектуално познание. Това, което се преживява като упражнение в антропософските изследователски методи, обединява душата с духовното, като я откъсва от физическо-телесното както по отношение на мисълта, така и на волята. И като откъсваме волята и мисълта от физическото тяло, умът, усещането и чувството, които са в центъра на живота на душата и най-съкровено от живота на душата, също се откъсват от физическото тяло. Човек се научава да разпознава какво може да избяга от смъртта и се научава да го разпознава, като едновременно с това се учи да разбира какво всъщност означава смъртта в човешкия живот при такива условия.

Посочих, че силите, които откриваме да действат в трупа, винаги присъстват в човешкото същество между раждането и смъртта или между зачеването и смъртта. Другите сили, за които говорих, които се използват в свръхсетивното познание за непосредствения духовно-душевен живот, който отива във вечността, винаги присъстват като противодействащи сили на онези сили, които стават видими в трупа при смъртта, така че животът е непрекъсната борба между тези два вида сили. И човекът, със своя ум, който стои по средата между мисълта и волята, по този начин участва в тази борба и вижда как силите, действащи в трупа, непрекъснато са подложени на определен вид разпад. Защо е така? Е, мисленето на обикновеното съзнание, присъстващо между раждането и смъртта, се обръща към онези сили, които действат в трупа. Трябва само да запомните следното - бих могъл да приведа много доказателства от дълбините на антропософията, но за днес може би е достатъчно, ако просто го посоча.

Винаги, когато покълналият и покълнал органичен живот, който живее в храната, поеме контрол и се развива, особено когато човекът спи, когато конструктивният живот, който развиваме, особено в детството, където трябва да оформим организма

си пластично, тогава съзнателният мисловен живот отстъпва. Във физическия организъм съзнателният мисловен живот не се обръща към конструктивните сили, а към разрушителните, към умиращите сили, към онези сили, които се появяват само обобщено, силно увеличени в един единствен момент, в човешката смърт. Би искало да се каже: Това, което се появява в смъртта в най-висша степен, живее в нас непрекъснато и ако не живееше в нас, тогава обикновеното човешко мислене не би могло да се развие. Това обикновено мислене се обръща към силите, които винаги умират в нас, към разрушителните сили, които ни състаряват през втората половина от живота, като вземат връх над силите, които също винаги присъстват в нас и ни подмладяват. Тези подмладяващи сили действат в нашата воля и в подсъзнателната област на мисленето. Но докато обикновеното познание се занимава с разрушителните сили, свръхсетивното познание, към което се стреми антропософията, насочва познанието точно към противоположния полюс. Като превръща човешкия организъм в сетивен орган в по-висш смисъл, както вече беше посочено, човек може да направи прозрачно това, което иначе би било спящо, дремещо във волята, и по този начин може да погледне в духовния свят и да опознае това, което не може да види в състояние на сън, защото нашият собствен организъм е непрозрачен. Тази воля в духовния свят става прозрачна и тогава ние разглеждаме мисленето на обикновеното съзнание, като се учим да разпознаваме ободряващото мислене, което изгражда човешкото същество и действа от духовния свят, като поема това, което човекът получава чрез раждането от силите на наследствеността. Това, което човекът получава по този начин като сили на растеж, може да се приложи като наблюдателни сили в наблюдението и в експеримента, докато физическият експеримент трябва да се обърне към умиращите сили. Така виждаме раждането и смъртта непрекъснато да действат в човешката природа. И като виждаме смъртта не само в този единствен момент от човешкия живот, но като я виждаме разпространена в отделните ѝ [основни елементи] върху цялото земно съществуване, ние я сблъскваме с това, което постоянно се бори с тази смърт и което, когато прозрем през нея, показва как човешкото същество живее във вечно съществуване, което преминава през раждане и смърт непроменливо, нетленно, би могло да се каже.

Антропософията се стреми да проследи отделните ежедневни събития от душевния живот – обикновеното мислене, което тя чувства свързано със силите на умирането, и обикновеното желание, което тя чувства свързано със силите на изграждането и растежа – по такъв начин, че в по-нататъшното им търсене да се намерят начини за разрешаване на голямата душевна загадка за човешкото безсмъртие. Бих искал да кажа: Душевното същество е вътрешно озарено по отношение на знанието, когато можем да добавим към това, което имаме в обикновения душевен живот, само като отражение на сетивното познание, по този начин свръхсетивното познание. В обикновения живот ние носим безсмъртната душа в себе си, но тази безсмъртна

душа е изпълнена само с това, което получава от външни впечатления. Дори нашите спомени в крайна сметка са само спомени за външни впечатления, дори когато тези външни впечатления са били възприети и трансформирани от волята и ума. И дори това, което обикновеният мистицизъм често погрешно приема за откровение, се оказва само отражение на външното физическо-сензитивно съществуване за безпристрастно познание. Човекът носи в себе си безсмъртието, но първо трябва да осъзнае по-дълбоките причини за тази своя собствена природа в свръхсетивното съзерцание, като преобрази цялата си познавателна способност.

След това той прониква през портите, които показват пътищата към действителните велики загадки на душата. В това отношение човек може да различи три нива на съзнание. И в тези три нива на съзнание, като и трите могат да живеят в човека, ясно е показан пътят, който човек трябва да извърви, ако иска да разреши загадките на душата. Засега ще пренебрегнем много скучното състояние на съня, което е вид несъзнателно съзнание. Но от това несъзнателно състояние на сън, като от дълбините на море, излизат сънищата, които са не по-малко забележителни по своята символика, когато се разглеждат съвсем безпристрастно, както понякога ни се струват, за да споменем само един пример, като визуализация на съвестта.

Трябва само да си спомним как в съня, когато човек например е извършил грях на бездействие срещу приятел, този грях на бездействие се появява като визуализирана съвест. В това отношение биха могли да се посочат много неща. Но ако човек погледне с непредубеден поглед към това, което присъства в този сънлив живот, трябва да каже: Този сънлив живот се подиграва на всичко, което по ориентиращ начин създава човешкото същество в будния дневен живот, чрез който единствено той може плодотворно да се постави в света между раждането и смъртта. Откъде идва това? Именно онези, които прозират факта, че човекът присъства като духовно-душевно същество по време на сън и че съзнанието му е само приглушено, ще могат, когато изучават сънливия живот, да наблюдават това спорадично проблясване на съзнанието в съня по такъв начин, че човекът тогава, със своята духовна душа, стига само до периферията на физическото, че все още не навлиза напълно във физическата сфера, когато се събужда или, когато сънищата съпътстват заспиването му, излиза от нея.

Когато човек живее с душата и духа си в периферията на физическото си тяло и това физическо тяло е изправено пред него като тъмна същност, тогава възникват сънища, обременени с произвол. И когато физическата организация на човешкото същество се окаже твърде слаба, за да, бих казал, напълно абсорбира душата и духа в собствената си организация, да се проникне с нея и да я проникне със себе си, тогава духовно-душевното преживяване на сънищата продължава във физическия организъм, където се превръща в халюцинаторен, визионерски, медиумен живот, вид живот, който е лесно внушаем и т.н. Да, именно тези образувания възникват, когато това, което би трябвало да остане само в периферията на физическото тяло

като съноподобни образувания, като съноподобни душевни преживявания, се потапя твърде дълбоко във физическия организъм, което се проявява като патологични прояви на душевния живот. Това води онези загадки на душевния живот, които са свързани с халюцинаторния, визионерския или медиалния живот, към решение. Антропософията трябва да гледа негативно именно на тези явления, ако искат те да се утвърдят по такъв начин, че нещо от духовния свят наистина да може да бъде разпознато чрез тях. Но когато човешкото същество, с душата и духа си, не само се рее в периферията на физическото, но когато напълно се потопи във физическото си тяло, така че двете да станат едно, когато произволният живот на съня, образите на съня, са пропити от силите на ориентационните линии, които са формирани от законите на пълноценното физическо тяло с външната физическа природа, тогава навлиза здравият, буден дневен живот. Тогава това, което е физическата човешка организация, се е превърнало в едно с духовната душа в нейните умиращи и градящи сили; тогава те работят заедно като едно. Но човекът, който живее в своята духовна душа, работи чрез инструмента на физическото тяло, което му дава ориентация във физическо-сетивния свят. Когато чрез описаните упражнения човекът не само става напълно едно цяло с физическото си тяло в своето духовно и психическо същество, но отвъд това целият физически организъм на човека се превръща в сетивен орган, тогава настъпва третото състояние на съзнанието - свръхсетивното съзнание. Тогава обикновеното будно съзнание на деня се отнася към свръхсетивното съзнание по същия начин, както сънят се отнася към будния живот на деня. Приближавайки се към загадките на душата, можем да различим по-тъмното съзнание на съня, по-светлото съзнание на будния ден и свръхсетивното съзнание. Именно последното ни води във вечните дълбини на човешката душа, към въпросите за нашето предраждане и нашето безсмъртие. Дори онези загадки, които сочат към болезнената страна на психическия живот, могат да бъдат решени, като се сравнят техните феномени по подходящ начин с това, което може да се развие по здравословен начин като свръхсетивно познание.

По този начин се опитам да покажа какво може да постигне свръхсетивното познание по отношение на разрешаването на загадките на душата. Възможността за развиване на такова свръхсетивно познание, както го описах, е налична едва днес, след като човечеството е преминало през научната епоха и е успяло да получи съответните знания чрез съвместно разработените, сериозни, научни методи. Следователно, най-безопасният начин да се продължи в областта на свръхсетивното познание е да не бъдеш лаик или дилетант в областта на естествените науки, а да се научиш как наистина да изследваш в областта на естествените науки и да оставиш на естествените науки това, което е тяхно, а след това да оставиш на духовното това, което му принадлежи.

Но в по-ранни времена хората винаги са имали някаква представа как да проникнат в скритите дълбини на душевния живот, което днес се постига чрез укрепване на душевния живот. Хората са говорили за праг, който трябва да бъде преодолян, ако човек иска да проникне в истинския душевен живот, и са говорили за това как може да се говори за преминаване на този праг чрез интуитивно съзнание. Но е имало и много характерни начини да се говори за това как това познание за свръхсетивното е лечебен процес. Човешкият стремеж към здраве в интимна общност се оказва свързан с това проникване със свръхсетивното познание. Сега, по отношение на душевния живот и неговите загадки, човек ще научи отново, че чрез изпълнението със свръхсетивното познание наистина протича процес на изцеление. За да разберем това, не е нужно самият човек да бъде психолог, както не е нужно самият човек да бъде художник, за да оцени една картина. Точно както човек ще може да оцени една картина, ако е бил отгледан здравословно, така и този, който е бил правилно образован по отношение на здравия разум, ще може да разбере какво казва антропософът и да прецени дали е здравословно или нездравословно за човек. Човек може да провери чрез здравия разум това, което твърди антропософът, и като го приеме, няма да почувства нищо друго освен нещо, което се свързва с цялата душа на човека по лечебен начин, което преди всичко снабдява човека със силите, които му дават морална и социална опора и го водят към това, което може да дава морални импулси от духовния свят.

Поради тази причина бях длъжен да говоря за свръхсетивните сили още в началото на 90-те години на XIX век в моята „Философия на свободата“, където представих като морална интуиция онези сили, под чието влияние човекът става морално свободно същество, така че това, което трябва да се постигне чрез антропософското познание, вече съществува в предчувствие в нашия морален живот и в нашето обикновено съзнание. И като отваряме вътрешно своите познавателни сили за силите, които живеят в него, ние се въоръжаваме с течения, които имат лечебна сила и дават опора на живота ни. По този начин антропософското познание не дава на човека теоретични възгледи, а нещо, което се влива в цялото му съществуване, свързвайки реалността на външната природа с вътрешния морален свят, така че тези две вече да не се разпадат на две. И всеки, който някога е стоял пред пълния обхват на душевните въпроси, които възникват тук, ще разбере и как човек може да се стреми към познание за душата, както се говори тук.

Ако някой днес е искрено запознат с естествените науки, тогава той гледа към произхода на земята – дори ако теорията на Кант-Лаплас е модифицирана днес – от който физическото съществуване произлиза от чисто физическа мъглявина газова топка, и от това по-късно се е появило това, което представлява висшите природни царства, а също и човекът. А днешната физика показва как краят на земята един ден ще бъде завършен в разгара на смъртта, как чрез голям труп, който ще бъде погребан, който човекът възприема като съдържание на човешкото си

достойнство, човешката си ценност и моралната си ценност. Чрез тези научни идеи човекът днес получава представа за произвола на сетивно-физическия свят, защото сетивните сили по необходимост пораждаат форми на явление, за разлика от които моралният свят би трябвало да бъде изоставен на разпад, ако силите, приети от науката, имаха изключителна валидност.

Но ако погледнем на света по такъв начин, че не се обръщаме към обикновените сили на мисълта, към силите на умирането, към които се обръща интелектуалното познание, защото то е обвързано със силите на умирането и с тези сили може да схване само мъртвата, неживата природа, а ако посочим безсмъртната, живата природа на световното съществуване, като се издигнем от обикновеното познание за душата до онова познание за душата, което е дадено на свръхсетивното виждане, тогава нашата душа е закотвена в едно безсмъртно световно съществуване и едва тогава се открива перспектива за истинско решение на загадките на душата. Ако някой сега искаше да каже: Но на тази антропософия липсва сигурната основа на външното познание за фактите, защото тя иска да гради само върху това, което е развито от вътрешния живот на душата. Така че всеки, който прозре всичко, за което днес само успех да загатна, пак ще си каже: Такова възражение е подобно на това, което би направил някой, който би казал: Всичко трябва да стои на твърда земя, за да не падне. Това, разбира се, е вярно за нещата, които стоят на земята. Ако, от друга страна, погледнем в космоса, би било глупаво да се запитаме: На какво се крепи Земята, на какво се крепи Луната, на какво се крепят другите тела във Вселената? Те просто се поддържат от взаимно взаимодействащите си сили; те се поддържат взаимно.

И човек трябва да осъзнае как това, което антропософията се заема да постигне, всъщност характеризира света от най-разнообразни гледни точки и по този начин се подкрепя взаимно. Докато човек не схване космическия аспект на антропософското познание по този начин, винаги ще мисли, че то е неоснователно, точно както би могъл глупаво да мисли, че земята е неоснователна, защото не почива на твърда основа във вселената, както всяко друго тяло почива на основа. Сетивното познание и интелектуалното познание трябва да почиват на основа. Но това, което се развива от душата по посочения начин, носи себе си, като се стреми да проникне от най-разнообразни страни в свръхсетивната област на битието и по този начин подготвя пътя за истинското, жизнено решение на душевните загадки. Следователно можем да кажем: както душевните загадки са свързани с процесите на възстановяване и заболяване на цялото човешко същество, така и процесите на възстановяване трябва да се крият в проникването в познанието за свръхсетивната човешка природа, в познанието за истинското безсмъртие на човешкото същество. По свой начин най-новата епоха би трябвало да възстанови инстинктивното знание от по-ранни времена.

Думи на истината наистина извират от дълбините на по-старите човешки стремежи, но съвременните времена не могат да се стремят към знание по същия начин, както по-ранните времена. Естествените науки ни са научили да се стремим към знание по различен начин по отношение на човешкото съществуване и природното съществуване. И както знанието се търси в естествената сфера, така и в свръхсетивната сфера, не по начина на мъгляв мистицизъм, а с ясно развитие на силите на познанието към вечното. Но когато това се случи, тогава съвременният човек, който е намерил опора в живота пред лицето на загадките на душевния живот, може отново да говори, както някога е правил древният грък: „Когато напуснеш тялото и се възнесеш в свободния етер, ще бъдеш безсмъртен бог, избягал от смъртта!“

Антропософия и познание на Духа

Мои уважаеми участници!

В известен смисъл, днешната ми лекция ще създаде предпоставка, тъй като в последните си лекции тук, в Берлин, дадох научната основа за изследването на антропософията с науката на настоящето и би било само повторение за уважаемата публика, която присъстваше тогава, ако днес повторя тези основи. Затова днес ще имам да кажа няколко неща, които могат да бъдат разбрани съвсем самостоятелно, но които изискват тези лекции за своята научна обосновка.

Когато човек говори за дух и духовно познание, трябва да се каже, че той всъщност посочва нещо, което е постоянно присъстващо за него, поне доколкото е буден.

Човек не може да се съмнява, че както познавателната, така и волевата му дейност с външния свят се осъществява от него по такъв начин, че е духовно активен с цялото си същество. И така човек всъщност говори за духовна дейност, сякаш е нещо самостоятелно. Трудностите всъщност започват едва там, където става въпрос за по-дълбоко проникване в природата на човешкия дух и духовните основи на света. Когато това се каже, могат да се посочат най-разнообразни неща. Защото от много страни тези вътрешни душевни трудности възникват във връзка с духовния живот в човека. И аз, така да се каже, ще избера само един пример, който илюстрира как тези трудности възникват и в крайна сметка обхващат цялата човешка душа. Ще дам пример, който може би не винаги се усеща толкова силно, колкото други. Но голяма част от това, с което човешкото същество трябва да се справи поради вътрешната съдба, която трябва да преживее, се крие в полу- или изцяло подсъзнателни психически процеси. Хората не винаги осъзнават произхода на своето вътрешно страдание и своето вътрешно настроение. Но с безпристрастно самонаблюдение, което се основава на определено, също научно самообразование, човек може да открие произхода на тези настроения, тези чувства на щастие и страдание в душевния живот, които означават много, наистина много, за начина, по който човек може да се ангажира с живота, начина, по който може да бъде активен в живота и начина, по който може да работи за доброто или злото на своите събратя по света. И затова бих искал да посоча как, когато обобщава това, което нарича свой духовен живот, човек може, така да се каже, да усеща безсилието на този духовен живот отново всеки ден; както казах, дори и да не го усеща, резултатът от тези несъзнателни емоционални връзки в душевния му живот сочи към него. Човек усеща безсилието на духовния живот всеки път, когато види този духовен живот да се парализира, когато го види да потъва в състояние на сън, и между заспиването и събуждането, този духовен живот напълно потъва в един вид непознат за него свят. Тогава той сякаш чувства безсилието на онзи духовен живот, който е способен да задържи в земното си съществуване чрез собствената си

душевна сила. Ходът на света му отнема този душевен живот, отнема му тази вътрешна духовна дейност всеки ден.

Но след това, когато човек наблюдава с известна безпристрастност как се събужда отново от сън, как може би с прехода през съновидения живот, който може да вижда само като нереален в сравнение с външната физическа реалност на света, отново влиза във физическото си земно съществуване по такъв начин, че сякаш укрепва душевната си природа с всичко, което прониква в телесната му организация, с всичко, което е активно във волята му, тогава човешкото същество чувства, или поне може да почувства, разлика. Той чувства как духовният живот става зависим от физическата телесност. Но едновременно с това чувства, че не може да погледне надолу в тази физическа телесност. Той чувства, че в известен смисъл този духовен живот потъва в собственото му същество, така да се каже, потъва в един вид мрак, в който не може да погледне. Той чувства как това, което нарича свой духовен живот, е обхванато от процесите на телесния живот, от нервните процеси или от други. Той не може да го прозре, то му се изплъзва сякаш в един вид вътрешен мрак.

Това, което човек може да почувства, когато е способен да се впусне толкова дълбоко в собственото си безсилие пред духовното същество на човешкото същество, би могло да се сравни с един вид емоционален задух. И този емоционален задух, с всички несигурности на живота, които той съдържа, може да се разпростре върху цялото състояние на ума като вътрешен, духовен облак и да породви великия въпрос на живота: Какво съм аз? За какво съм тук на този свят? И отново, когато човек види как духовният му живот е потопен във физическия, сякаш в тъмнина, той се чувства сякаш, ако трябва да го сравня с нещо физическо, въздухът, който диша, се разваля от метаболизма. Той се чувства сякаш е в някакъв вид психическо задушаване, или поне може да го усети. Но именно тези два полюса на несигурност и несигурност лежат в сърцето на човешкото същество. И това е, което е довело до това човечеството винаги да търси същността на това, което всъщност е духовното.

Антропософията, в смисъла, в който е разбираана тук, в моите лекции, се стреми да подходи към този духовен свят от гледна точка на съвременното човешко съзнание. Тя обаче трябва да е добре наясно с това, което лесно се поставя пред вратата на духовния свят, така че човекът или не е в състояние да премине през него по правилния начин, или изобщо не е в състояние да премине през него. Защото два мощни врага на вътрешния човешки живот дебнат пред портите на духовния свят: суеверието, от една страна, с всичките му заблуди, и съмнението, от друга. Тези, които страдат от суеверие, въпреки че се чувстват толкова щастливи в него, са тези, които не искат да се примирят с това, което съвременната наука може да предложи. След това те извикат всякакви образи от произвола на вътрешния си душевен живот, чрез които се опитват да разберат какво е духовният свят за тях. Да, човек

може, в известен смисъл, бих казал, с известна повърхностност на ума, да се задоволи със заблудите на суеверието. Но ако искаш или трябва да бъдеш активен човек, ако искаш да се намесваш в живота, когато се сблъскваш с явления в природата или в човешкия живот, тогава усещаш как навсякъде това, което човешката душа произвежда под формата на суеверни заблуди, се разбива и в крайна сметка се оказваш с известна липса на ориентация в живота. Не можеш да намериш пътя си в живота, защото се блъскаш във всичко, животът се изпълва с ъгли и ръбове, защото това, което се разкрива в нещата, е нещо различно от това, което суеверието извиква от душата.

Тези, от друга страна, които са се потопили повече в съвременната наука, образоват мисленето си чрез явленията на външния свят, чрез това, което наблюдението и експериментът могат да дадат на съвременния човек. Но те често откриват, че това мислене се придържа към външната основа на познанието, това, което предоставят единствено сетивата. Това ги кара да си кажат: Мога да приложа това мислене само към това, което ми казват сетивата. И намират това мислене, така да се каже, за твърде слабо, за да проникне по някакъв начин от света на сетивата в свят на свръхсетивното, в свят на духовното. Тогава се прокрадва съмнение. Това съмнение може да бъде измислено, може би дори може да бъде логически оправдано. Но съмнението не може да се живее дългосрочно, ако човек не иска да си помогне да го преодолее чрез всякакви повърхностности и илюзии. И ако направите последното, тогава съмнението се установява дълбоко в ума и се захваща за физическата обвивка през пътищата, които водят от ума към тялото. Постепенно, под влиянието на съмнението, човек се чувства като слабак и тогава може да се окаже, че колкото повече се заплита в съмнение с логиката и науката си, толкова повече последиците от съмнението го обземат в живота и той изпада, така да се каже, ако изразът изглежда преувеличен, той все пак има известно основание, в един вид умствена „консумация“, която го прави неспособен да се ангажира пълноценно със задачите на живота. И ако той не забелязва как съмнението го поглъща, тогава другите го забелязват и това, което съмнението е направило от него, се връща при него по начина, по който е ценен в живота.

По този начин човек може да се вгледа по-задълбочено в начина, по който човекът се поставя и трябва да се постави по отношение на това, което нарича духовен свят. В наше време хората, които току-що са се усъмнили в непосредственото си прозрение, в непосредственото осъзнаване на здравословната преценка на човека в духовния свят, или намират известно успокоение, като се обръщат назад, или изобщо не излизат от това, което се е случило с тях, към и във всякакви стари традиционни светогледи и вероизповедания. Мнозина изпитват известен страх, известна срамежливост да излязат от това, в което са родени или израснали като стари вероизповедания, защото се страхуват да не загубят тази опора в живота, като в резултат на това загубят поглед към духовния свят.

Други, които не могат да се придържат към това, което ни е предадено чрез неизмеримите сили на човешката цивилизация и различните откровения на духовния свят, преживяват днес странни развития. Те се отчайват от възможността здрав човек да може да вижда в духовния свят и затова се обръщат към това, което антропософията, в хармония с истинската естествена наука, също трябва да разбира, но в определено отношение към болния човек. Те се обръщат към това, което може да им бъде предадено чрез всички видове медиумистични изкуства. Те се придържат към това, което определени натури могат да видят във видения и други подобни. Каква е основата за това? Във всеки случай, ако човек наистина подходи към темата безпристрастно, може да се каже, че един медиум може да възникне само от факта, че физическата организация е такава, че определени външни впечатления могат да бъдат проникнати и потиснати, че по-дълбоката физическа природа може да се раздвижи повече, отколкото когато човек е отдаден на здравите си сетивни впечатления. От това, което може да се разкрие по определен начин, се смята, че човек може да научи много за това, което не се разкрива в нормалното състояние на живота, и това тогава се разглежда като намеса на друг свят в този, нашия свят. Лесно е да се докаже, че във всички случаи, когато нещо визионерско се появява в човешката душа, то се основава на някакъв вид разстройване на човешката организация. Без да се задълбочаваме в патологичното, е невъзможно да се обясни какво възниква по визионерски начин в човешката душа като духовно съдържание. И така виждаме как онези днес, които се отчайват от способността на нормалното, активно човешко същество да проникне в духовния свят, се обръщат към ненормално активния човек.

Пред лицето на тези неща антропософията се държи по такъв начин, че започва от здравия човек, както душевно, така и телесно. И когато трябваше да се занимава тук с това как човек може да събуди спящи сили на познанието чрез определени душевни упражнения в живота и науката, за да проникне в духовния свят, беше направено предварителното условие, че такива упражнения се предприемат само когато е налице абсолютно психическо и физическо здраве. Антропософията трябва до известна степен да се занимава с току-що характеризираните насоки, които се предприемат за навлизане в духовния свят, ако иска да обсъди връзката си с духовния свят. В това отношение може да се види, че определени духовни съдържания, които хората днес повече или по-малко приемат като съдържание на откровението, са ефективни преди всичко чрез своята почтена възраст. Днес виждаме и какво впечатление прави тази почтена възраст на такова откровение върху хората, търсещи духовното. Виждаме хора, които се съмняват в пътищата, които човешкият дух на науката може да поеме в духовния свят.

И така, те се връщат към древните времена на човешкото развитие или се обръщат към това, което все още се простира от такива древни времена до нашето време, за да видят, така да се каже, как хората някога са стигали до това, което е достъпно в

традиционните религиозни вярвания като мироглед, чрез собствените си способности за познание. Със свръхсетивното виждане, както го развих в последните си лекции, човек стига до изключително важно духовно откритие за развитието на човешкия духовен стремеж. Ако погледнем безпристрастно какво всъщност присъства в традиционните вярвания, които съществуват днес, към които хиляди и хиляди хора се обръщат с най-дълбоките нужди на душите си, ще открием, че в крайна сметка те се основават на пътища на познание, по които хората някога са вървели, може би по много различни начини, отколкото ние смятаме за правилни днес. Може да се каже, че всичко, което приемаме като мироглед от историческото развитие или традиция, или което приемаме чрез вяра, някога е било считано за знание. Всички свръхсетивни твърдения и догми, които могат да бъдат открити в нашите вероизповедания, в нашите мирогледи, в нашите философии, се основават на това, което хората някога са търсили в себе си, на пътища, които са подобни в някои отношения на пътищата, за които днес ще говоря отново като антропософски, но които са били коренно различни в по-ранни времена. Но дори и днес можем да получим известно разбиране за пътя към духовния свят, като обърнем поглед обратно към пътищата, по които някога е било вървяно към тези духовни светове. Сега бих искал да посоча два пътя, по които хората са тръгнали, и двата от които са напълно непроходими за нас, западните днес. Но ако ги погледнем с отворен ум, ще видим, че в крайна сметка тези пътища са възникнали от същото отношение, по което действаме и ние днес, когато търсим духовния свят чрез антропософията. Тези два примера са древноиндийската йога практика, чрез която сериозните търсачи на духа някога са се стремяли да влязат в свръхсетивния свят, и освен това, това, което може да се нарече аскетизъм във времената, когато той не е бил в състояние на упадък, и двата пътя, които, както казах, не са подходящи за нашето западно човечество, но чрез които човек може да се издигне до разбиране на пътя, който е необходим днес.

В какво се е състоела древната практика на йога? Освен всичко друго, тя е включвала един вид регулиране на дишането на човешкото същество, така че човекът, с цел познание, не се е отдавал на естественото дишане, което е негово в обикновения живот, а по-скоро е дишал различно, според определени закони. Каква е действителната цел на такова йогическо дишане? Какво е значението на факта, че човек си налага вътрешното задължение да диша различно, да вдишва различно, да го задържа различно, отколкото в обикновения живот, а също и да оформя издишването по особен начин, за известно време и отново, и отново, и отново? Целта на това е да насочи съзнанието си към един вътрешен човешки процес, а именно дишането, което иначе протича несъзнателно, изцяло или поне в по-голямата си част. Бих искал да кажа, че ние приемаме дишането за даденост в обикновения си живот. Не обръщаме внимание на дишането. Но в момента, в който индийският ученик по йога започне да диша различно от начина, по който приема

дишането за даденост, цялото внимание на душевния му живот се насочва към този процес на дишане. Процесът на дишане се превръща в нещо, което той може да преживее силно вътре в себе си. И какво преживява той накрая? Той преживява връзката между дихателния процес и човешкото мислене. Представеното тук може да се характеризира по следния начин с абстрактни логически термини. Докато вдишваме, ние едновременно ритмично го изтласкваме нагоре в органа на нашето мислене, мозъка и нервната система. Дишането се преплита и вълнообразно се движи през това, което се случва в мозъка. Като съвременни хора, когато дишаме, не обръщаме внимание на това как дишането протича през мисловния процес. Но именно това протичане иска да изясни индийският йогин. Той пронизва това, което за нас е абстрактно мислене, с по-плътния поток на дишането, който осъзнава. По този начин той укрепва мисленето си по начини, които протичат изцяло вътрешно в човешкия организъм. Той ободрява мисленето си, но го и оживява. Това, което сега идва вътрешно в съзнанието му, е различно мислене от това, което се случва в ежедневието.

За този, който е практикувал йога, това мислене от ежедневието изглежда така, както труп изглежда на жив човек. Обикновеното абстрактно мислене или мисленето, свързано със сетивните възприятия, изглежда мъртво в сравнение с вътрешно живото мислене, което се постига чрез такова укрепване на съзнанието. Но след това, чрез засиленото си мислене, този, който е правил такива упражнения отново и отново за определено време, гледа по-дълбоко в света. И тъй като мисленето му сега е станало толкова силно чрез това укрепване, каквито иначе са само нашите сетивни възприятия, когато например насочваме очите си навън, възприемаме света на цветовете и той ни прави силно впечатление, или когато възприемаме звуци през ушите си, той вижда, защото мисленето му сега е придобило същата сила като възприятието му. Въпреки че не вижда външния свят с мисленето си, той преживява света. Това, което е било видяно по този начин от духовните светове от индивиди, преминали през такава йога практика, след това е било включено в развитието на цивилизацията на човечеството. И някои от онези, които днес приемат това или онова, което им е било предадено традиционно и исторически като мироглед, го приемат, без да знаят, че то е включено в човешкото духовно развитие от резултатите на тази йога практика. Може да се каже, че във всички мирогледи, дори в тези, които си приписват философска сигурност – ако човек може само да ги погледне правилно от вътрешна душевно-историческа перспектива – голяма част от това, което днешният човек приема, идва именно от това, което някога е влязло в човешкото съзнание по описания начин.

Чрез този, оживен начин на мислене, човешките същества изследват нещо за вечната природа на своето битие, изследват нещо за факта, че са съществували като духовно-душевно същества, преди да слязат от духовно-душевните светове в това, което се е развило за тях в утробата на майка им от физическия свят като техен

физическо-телесен организъм. С мисленето, което е наше собствено, без да преминаваме през никакво обучение, което да укрепва и оживява мисленето, ние възприемаме само онази част от човешкото същество, която съществува между раждането или зачеването и смъртта. С ободрено и оживено мислене човек възприема в човешките същества това, което е тяхната собствена вечна същност, това, което може да живее дори без да е във физическо тяло, и това, което веднага се обявява пред оживеното мислене като това, което е живяло като духовно същество в духовен свят преди началото на нашия физически живот. Човек получава живо прозрение за духовната природа и духовния минал живот на хората. Това е единственият път. Първоначално той е насочвал последователите си да гледат предимно на това, което се нарича предсъществуване на човека във връзка с неговия живот на земята. И те са се посвещавали на практиката на йога с известна едностранчивост. Чрез това те са получавали прозрение за съществуването, в което човешкото същество е присъствало духом и душата си преди раждането или зачеването. Те са говорили за тази част от човешкото съществуване, сякаш е нещо самоочевидно. И по този начин са преодолявали безсилието, което хората изпитват пред духовното, когато го виждат да се спуска в състояние на сън всеки ден. Това, което става несъзнателно в съня, не се изплъзва от оживеното мислене. Защото това, което става невидимо за спящия, е, така да се каже, пропито с вътрешен духовен живот, но по такъв начин, че се простира отвъд раждането и смъртта и се обявява като това, което има формиращо въздействие върху човешкия организъм – и то вече е налице от момента на зачеването – така че не може да се разбира като продукт на човешкия организъм, а трябва да се разбира като това, което се потапя и обгръща в този организъм като неговата вечна, духовно-душевна природа.

Друга посока е тази, която сега е довела определени хора от различни културни епохи до прозирание на същността на един духовен свят, но от друга страна, е разпространявала светлина в живота. Както казах, въпросът често е приемал вреден обрат. Но с антропософската наука човек може да погледне назад към времена, когато аскетизмът – имам предвид сега – все още не е бил деградира в своите вредни течения, когато все още не е бил определено духовно кокетство, а когато е трябвало да представлява най-честния път на познание за определени търсачи на души. Аскетизмът се състои в това, че човекът в известен смисъл се настройва, парализира – може дори да се каже – обичайните си житейски функции, че потиска това, което иначе би избликло и нахлуло в съзнателния му живот от инстинктите, влеченията и страстите му в обичайния живот, че той, от пълна вътрешна сила на душата си, за да заповяда на определени вътрешни вълнения, които са свързани с организма и дейността на органите, да застане неподвижно за известно време, че дори обучава тялото си да поддържа по-спокоен ритъм за известно време по отношение на телесно-физическите функции и това, което е свързано с тях: импулсите, желанията и страстите. Каква е била причината за това? Тя се е

основавала на прозрение, придобито чрез опит. Защото тези аскети са стигнали до определени прозрения и, стигайки до тях, са знаели какво е аскетизъм за тях. Те стигнаха до осъзнаването, че нашето физическо тяло наистина е законният проводник на всичко, което сме предназначени да преживеем между раждането и смъртта, но че то е пречка за възприемането на духовния свят и че всичко, което позволява на същността на духовния свят да се появи в съзнанието, има ефект на спускане по посочения начин върху изразите на тази физичност. Тези, които по този начин, така да се каже, са премахнали физическата пречка за поглед в духовния свят, са гледали повече към другата страна на човешката вечност. Те са гледали към портата на живота, през която човек трябва да премине, когато оставя физическото си тяло чрез смъртта, когато отново влиза в духовния свят с вечното си същество. Те не са гледали толкова предсъществуването на човешкото съществуване, колкото по-скоро живота, в който човек влиза, когато е преминал през портата на смъртта. Дадох ви тези два примера, за да покажа как в други времена хората са стигали до преживявания и възгледи за духовния свят, основавайки се на определен произход. Но днес сме изправени пред световно развитие, културно развитие, живот на цивилизация, който преди всичко трябва да влезе в правилна връзка с външния свят. Тези, които са придобили прозрения за духовния свят или чрез практиката на индийската йога, или чрез аскетизъм, в известен смисъл са се направили неподходящи за външния живот. Преминавайки през описаната йога дихателна практика, човек се настройва да стане изключително чувствителен и да усеща всичко, което се случва около него, с изключителна лекота. Той развива склонност да се отдръпва от външния живот, точно както когато се докоснат рогата на охлюв, той се отдръпва от външния свят в черупката си. Така виждаме, че онези, които са стигнали до истински прозрения за духовния свят, са се отдръпнали и са живели в отшелнически убежища, обръщайки малко внимание на живота с външния свят. Същото откриваме и при тези, които влизат в контакт с духовния свят чрез аскетизъм. Те се подлагат на упражнения, целящи да настроят процесите и силите на физическите им тела, като по този начин ги правят неподходящи за намеса в по-активния живот на външния свят. Отново, тези хора също са доведени до известна неспособност да се намесват във външния живот. Но отново е било необходимо тези хора - по причини, които не принадлежат тук - да се посветят на познанието за висшите светове, така че след това другите, които по-скоро чрез авторитет са приемали това, което такива знаещи хора са могли да им разкрият, след това са го приемали добросъвестно и са извършвали във външния живот това, което затворническите отшелници не са могли да изпълнят. Но подобно поведение противоречи както на настоящите ни знания, така и на изискванията на съвременния живот.

Ние, хората, които не живеем като първоначалните йоги-учени или като някогашните аскети преди Коперниковата или Галилеевата епоха, а живеем в

епохата, в която богато развитата естествена наука е променила целия ни външен живот и изисква от нас нещо, ако искаме да бъдем осъзнати, трябва да знаем и как да се намесваме енергично в живота. Днес трябва да осъзнаем, че за нас, като хора на настоящето, вече не е възможно да проникнем в духовните светове по описаните начини. Но това не пречи на съвременния човек да намери пътя си към свръхсетивния свят, ако предприеме определени неща, както вече посочих по-рано, които нямат нищо общо с дихателната практика, а се състоят от медитация и концентрация, чрез които човек може да оживи мисленето си. По този начин това е подобно на вътрешното преживяване на практикуващия йога. Или когато описвам упражненията на волята, които човек може да предприеме, целящи да образуват себе си, да поемат собственото си развитие в свои ръце, да се откажат от определени навици с всички сили и да постигнат нещо по отношение на разположение или дори отношение към живота, тогава това, което човешкото същество преживява по този начин чрез укрепване на волята си, може да има известно сходство с това, което са преживявали древните аскети. Но целта не е да се отслаби физическото тяло, а по-скоро да се поддържа в пълната му ефикасност и пригодност за външния живот.

Но какво печелим, когато, от една страна, ободряваме мисленето си чрез медитация и концентрация по начин, подходящ за настоящето време? Постигаме нещо, което дори в познанието не е необходимо да се отдръпва от външния свят, а по-скоро достига до много определена връзка с външния свят, връзка, която е изцяло в хармония с това, което сме свикнали да прилагаме като наши методи за наблюдение на външния свят на по-ниско научно ниво. Ще дам пример в тази насока, пример за това какво може да стане с нашето мислене чрез чисто умствено оживление, чрез вътрешно душевно укрепване на това мислене, именно по отношение на външния свят.

Голяма част от съвременните ни възгледи за живите същества, за връзката между животните и хората например, са придобити чрез сравняване на отделните органи, например на висшите животни или на животните като цяло, със съответните органи на хората. Сравняваме и други неща, например състава на кръвта и други подобни. От това си формираме представа как човешката организация би могла да бъде свързана с това, което срещаме например в организацията на висшите животни. Но има една особеност. Това, което ще кажа сега, е може би малко фино, но целият съвременен път на познанието към свръхсетивните светове наистина е фин и трябва да се разглежда в неговите детайли и особености. Нека приемем, че един непредубеден наблюдател на висшия животински свят си формира ментална картина, не просто външен поглед чрез сетивата, на висше животно, и че след това си формира ментална картина и на структурата и организацията на човешкото същество. Той може да визуализира връзката между двете. Но ако такъв наблюдател сега трябваше да направи следното, той веднага би забелязал колко

мъртъв, колко неодушевен, колко абстрактен е всъщност неговият мисловен живот. Просто човек не прави това в обикновения живот и в конвенционалната наука и затова не осъзнава колко неодушевени са неговите наблюдения и мислене. Да предположим, че той си е изградил представа за тяхната външна организация и т.н. по отношение на висшите животни. Ако съживи тези мисли, той не може да напредне и да извлече мисълта за човешката организация от живата мисъл за организацията на висшите животни. Той може да намери връзка между двете само като първо формира мисълта за висшето животно, след това тази за човешкото същество и след това ги свърже. Но той не може живо да извлече мисълта за човешкото същество от тази на висшето животно. Мисленето му няма тази вътрешна жизненост. Ние познаваме тази жизненост от наблюдението как растем, осъществяваме ежедневния си метаболизъм и т.н. Но нашите мисли стоят една до друга. Не можем да позволим мисълта за човешката организация да израсне от мисълта за животинската организация, както отделните органи израстват от по-недиференцирания човешки организъм в човешкия зародиш по време на ембрионалния период. В обикновения живот нямаме живо мислене и цялото ни мислене носи този отпечатък както за обикновената наука, така и за обикновения живот. Но в момента, когато човек прави душевни упражнения, които вътрешно укрепват мисленето, мисленето оживява и човек стига до вътрешно преживяване на формата на висше животно с тези живи мисли, като навлиза в това как висшето животно носи основната насока на своята организация хоризонтално, докато човекът я носи вертикално, как човек освобождава ръцете си от задачите, които имат при животните. За да може да направи това, Човекът трябва да развие вътрешна връзка с това, с което няма връзка в обикновеното мислене. Защото, скъпи уважаеми присъстващи, по отношение на външната природа ние често мислим различно, защото се справяме с мъртво мислене, когато мислим за човешката природа, за живата природа като цяло. Например, ние гледаме намагнетизирана игла, която може да се върти около оста си, и откриваме, че тя има особено отчетлива посока, която сочи към северния магнитен полюс от една страна и към южния магнитен полюс от друга. Това ни води до идеята, че магнитната посока север-юг в пространството има нещо отличително в сравнение с другите посоки. Ние диференцираме пространството, което иначе би ни се сторило без разлика. Когато човек е развил живо мислене, вертикалната посока може да бъде оживена по подобен начин, което човек придобива, като привежда животинската организация, която е ориентирана в съвсем различна посока, във вертикалната посока. Човек се учи по този начин да преживява света и цялото пространство оживява. Но това му позволява да премине от живата мисъл на животинската организация към живата мисъл на човешката организация. Мисълта за самата човешка организация израства от живата мисъл на животинската организация. Човек вижда: чрез наблюдение на явленията на външния свят, мисленето става

живо. В случая с индийския йогин, то оживява едва чрез неговото влизане във връзка с духовния свят; той не е влязъл в такава връзка с външния свят, каквато е необходима на нас в нашия процес на познание.

Развиването на способността да осъзнаваме света като живо същество по този начин все още не гарантира, че имаме работа с реалността. Това, което развиваме като живо мислене, все още може да бъде просто фантазия. Човек трябва да има критерий, за да знае, че не си има работа с просто фантазия, а с нещо, което, живеейки в нашето живо мислене, живее и отвън в самите неща, така че мисълта, която преживявам като жива, представлява това, което живее отвън в самите същества на природата. Тази характеристика възниква за този, който по начина, по който съм го представил в „Как да познаваме висшите светове“, в моята „Окултна наука“ или в други книги, върви по пътя на знанието към живата мисъл. Реалността на живата мисъл му се представя просто чрез факта, че когато я има, той изпитва душевна болка, страдание, като цени и преживява тази жива мисъл с всяка стъпка, която прави навътре в живота. Да, истинското висше знание не може да бъде постигнато без душевна болка, без душевно страдание. И какво показва това страдание, тази болка?

Е, тази болка и страдание не са нищо друго освен това, което произтича от факта, че целият ни организъм, цялото ни човешко същество, става вътрешно чувствително, защото иначе само сетивата са чувствителни. Свикнали сме с чувствителността на сетивата; те вече не ни причиняват болка, въпреки че и в сетивата – например в очите – протичат процеси, които, ако изобщо имахме усещане за болка за такива процеси, щяха да ни се сторят като процеси на болка. Ние нямаме усещане за болка за тези процеси. Но когато целият ни организъм се превърне в цялостен сетивен орган чрез посочените упражнения, тогава първоначално усещаме това като болка, като вътрешно психическо страдание. Затова човек трябва да казва отново и отново: Този, който изпитва радост, изпитва удоволствие, наистина може да бъде благодарен на живота за тази радост и това удоволствие. Прозрения в по-дълбок смисъл няма да дойдат при него чрез това. Всеки, който е придобил малко знание, знае колко много дължи на страданието и болката, които обикновеният живот вече му е дал; така че тези страдания и болки са го подготвили сега, във вътрешно самовъзпитание към живото мислене, да изпита и страданията и болките, които именно това живо мислене подготвя за човека, защото той е точно поставен във външния свят. Преживявайки реалността в страданието, ние преживяваме духовния свят, който сега схващаме с жива мисъл, със същата степен на реалност, с която преживяваме сетивния свят чрез сетивата си. По този начин ние се превръщаме изцяло в духовни сетивни органи, ако мога да използвам този парадоксален, самопротиворечив, но много реален израз, и само като цялостно човешко същество можем да станем такива. Тогава възприемаме духовния свят в неговата реалност. Тогава знаем как живата мисъл е също толкова реалност, колкото знаем как да

различим в обикновения живот парче нажежено желязо, което наистина хващаме с пръсти, от такова, което само си представяме в съзнанието.

По този начин, за да се схване висшият, свръхсетивен свят, тези две неща са свързани: че живата мисъл се преживява в човека и че чрез вътрешната, душевна болка, цялото му същество е пронизано с вътрешна чувствителност. Мисълта трябва да стане жива – цялото човешко същество трябва да стане чувствително към онези моменти в живота си, когато иска да търси връзка с духовния свят. Виждаме, че като съвременни хора, ние оставаме изцяло в сферата на душата. Не се обръщаме към процеса на укрепване на съзнанието чрез редовно или нередовно дишане. Нито се обръщаме към процеса на парализиране на телесните си функции. Ние оставаме изцяло в душата с нашите упражнения, но на друго ниво развиваме същото нещо, което е било развито чрез йога практиката и чрез аскетизъм за зрението на висшия свят. Ние развиваме тези висши прозрения и въпреки това оставаме човешки същества, които могат напълно да се изправят пред силния живот, който, нито като хора на прозрението, нито като хора на действието, не е нужно да се оттеглят в отшелничество. Защо е така? Ние само извършваме вътрешни душевни упражнения, но в резултат на това достигахме до ободряващата мисъл, която индийският йогин е постигал само като е позволил на по-силния поток да се влее в другия на дишането. И от друга страна, чисто вътрешно, ние стигаме до душата, което по някакъв начин се превръща в един вид понижаване на физическите процеси. Но сега имаме и двете в ръцете си. Можем например да запазим страданието само за душата и можем да се върнем към здравето си душевно и телесно състояние, когато се събудим от сън. Защото трябва да се подчертава отново и отново, че важното в антропософските методи е, че можем да се върнем от това състояние, което ни води в духовния свят, до това състояние, в което стоим с двата крака на земята. Но когато човек е успял да оживи мисленето по този начин, тогава знае, че притежава нещо съвсем различно от това, което някога е имала толкова осмиваната природна философия. Окен и Шелинг също са стигнали до живо мислене. И всеки, който чете произведенията на Шелинг днес, ще забележи, че в тях има нещо, което не е мъртва мисъл, което е жива мисъл. Но това, което Шелинг не изразява, е това, което прави живота му мислене различно от простото изображение на такова мислене. То е различно поради това, което добавих, което свидетелства, че сме се превърнали в сетивен орган с цялото си същество: болките, страданията, които човек разпознава като необходимост, когато у човека трябва да се зароди висше познание. Следователно, може да се каже, че такова познание, което изглежда присъства у Шелинг, дава само един вид вътрешна душевна сладострастност, докато знанието, което имам предвид, е съвсем сериозно, когато възниква въпросът: как може човек да го понесе?

И още една разлика възниква между антропософското знание и това на Шелинг. Когато придобиваме знание чрез обикновената наука или спекулативната

философия, ние сме свикнали с факта, че щом го имаме, то остава с нас, превръщайки се в споменни образи. Бих искал да кажа: не е толкова лесно, колкото с антропософското познание за духа, защото той е живо същество. След като човек е получил достъп до определена област на света по посочения начин, за да погледне в духовното, независимо колко силно е преживяването и колко мощно е видението в даден момент, след кратко време то е избледняло, като изстинал сън. И ако човек иска да го съживи, трябва да го събуди отново в себе си, защото току-що е влязъл в сферата на живите. И както никой в сферата на живите не може да каже, че това, което е било преди, прави ненужно това, което идва след това – например, че ако сте яли веднъж преди осем дни, не е нужно да ядете отново след осем дни – така е и тук: че знанието, което сте придобили в духовния живот, трябва да се придобива отново и отново. Това придава на душевния живот определено разположение по отношение на свръхсетивния свят: разположението, че духовното се проявява като живо, като трябва да бъде обхванато отново и отново от живите сили, за да бъде там за съзнанието. Накратко, човек изживява пътя си към свръхсетивния свят, като едновременно с това преживява реалността на този духовен свят, точно както изживява пътя си към реалността чрез сетивата. Но след това, когато човек е развил това живо мислене в себе си, проникнато от вътрешна чувствителност и вътрешна способност за чувстване, тогава той вече не се изправя пред човека, с когото общува, по същия начин, както при мъртвото мислене. При мъртвото мислене особеността е, че имаме този човек пред себе си, формираме си определени представи за него, които след това носим в себе си. Но всички тези представи не се простират отвъд пространството, затворено от кожата на човека. Ако, от друга страна, погледнем човека с живо мислене, тогава към физическо-сетивния поглед върху човека се добавя духовен човек, който от своя страна е структуриран в себе си. Ние гледаме човека във физическата му форма. Но това ни се струва затворено в духовна обвивка и тази духовна обвивка ни насочва към по-ранни земни животи. Виждаме как настоящият живот на земята, в който се живее настоящата форма, е повторение на предишен живот на земята. И ние виждаме човека по такъв начин, че разпознаваме какво е преживял в духовния свят през времето между предишната си смърт и началото на настоящото му земно съществуване. Ние разглеждаме духовната и душевна природа на човека, каквато е била преди слизането му във физическия свят, и виждаме как се е развила дейността на духовната и душевна природа, която все още няма тяло, как е насочена към проникване с пълно, а сега и духовно съзнание, в тайните на човешкото тяло. Сега осъзнаваме дълбокия смисъл на поговорката „Човекът е малък свят“. Защото този малък свят е малък само в пространството в сравнение с големия свят на космоса. Той съдържа не само тайните на космоса. Той съдържа много повече, отколкото може да се види с обикновени очи в космоса, когато изследваме външния космос с интелекта и насочваме погледа си в него, за да можем да го

разпознаем или да действаме в него. Така човекът, като духовно-душевно същество, живее в духовен свят преди зачеването си и погледът му е насочен към човешката организация, към човека, какъвто е затворен тук със своята духовно-душевна същност в кожата си. Това е светът, в който човек живее между смъртта и новото раждане, и ние гледаме на този свят през това, което - ако можем да използваме този израз - виждаме като духовна аура върху и чрез човешкото същество и което ни насочва към света, в който е живял преди земното си съществуване.

И ние разглеждаме другата структура, чрез която ни се изразява как човекът действа пред нас. Ако наблюдаваме с обикновения си интелект как един човек среща друг в живота, тогава можем да го отдадем на така нареченото съвпадение, ако забележим, че тази среща има по-дълбок смисъл за човека. Ако забележим, че тази среща, може би чрез събирането на тези двама души, е решаваща за целия им живот на земята, все още можем да го отдадем само на случайността, че тези двама са се намерили. Но ако го погледнем със засилено мислене, което гарантира реалността, тогава разпознаваме как целият живот на тези двама души се е движил с определена магия и че единият от тях най-накрая е попаднал в полезрението на другия, защото другият му е бил симпатичен. Това се превръща в сигурност, както си казват чувствителните хора, когато достигнат определена възраст, както го е казал например приятелят на Гюте, Кнебел: Когато погледна назад към живота си, ми се струва, че сякаш съм го искал от несъзнателни, вътрешни желания. Оказва се, че това, което иска да излезе наяве в съдбата на човек, ни свързва във вътрешното ни същество с битието на другия.

Тук стигаме до това, което древните аскети, хората от йогата, са наричали карма, как съдбата се развива във връзка с последователните земни животи. Днес това все още изглежда парадоксално за много хора. Но всеки, който се заеме сериозно с въпроса как може да се обоснове реалността на живота мислене, в края на краищата ще си изгради представа за връзката между човешката съдба и това, което човек развива като висши, свръхсетивни сили на познанието. Точно както може да се каже, че това, което живее в света на цветовете, е непознато за слепородените, но че светът на цветовете не трябва да се отрича поради това, така и за висшето познание връзката между човешката съдба и повтарящите се земни животи не изглежда да противоречи на човешката свобода. Когато човек обмисли човешката свобода, може да изглежда, че тя няма нищо общо с такъв възглед за кармата и повтарящите се земни животи. Но не е така. Например, аз не съм несвободен, защото строя къща тази година и се нанасям в нея на следващата година. Но аз не съм вече несвободен, защото развивам определени сили в себе си и че те след това търсят своите пътища в земния живот. Тя остава, както при строежа на къща, все още свободата на човешкото същество. Но чрез такова прозрение човек вижда как човешкото действие е втората връзка в човешката аура. И чрез това човек получава представа за онази част от нас, която работи

непрестанно, докато човекът е активен във физическия свят. В нея живеят не само обикновените сили на възприятие, но и това, което човекът иначе може да усети във връзка с храносмилането си, например. По този начин човек сега вижда това, което преживява ден след ден, това, което обогатява живота му, чрез което той става все по-велик – в духовния смисъл това се има предвид, разбира се – и това, което след това отива в духовния свят чрез смъртта: Той вижда мистерията на смъртта. Това е антропософският път към духовния свят. И този път обяснява и защо онези, които не искат да го извървят, сега го осъждат, както виждаме днес. Те имат несъзнателен страх от това, което един ден трябва да бъде преодоляно в по-висша реализация, от страданието, от това, което довежда човешките функции до определено спокойствие, но спокойствие, което е под вътрешно господство. Затова те предпочитат да виждат видения и т.н., произтичащи от понижена телесност, както е при медиума, но които нямат познавателна стойност. Докато познавателната стойност произтича от това, че не се преживява това, което се работи чрез външната телесност, а това, което се преживява от вътрешната душа, но като определено страдание, което гарантира сигурността на свръхсетивния свят. И тъй като пътят към свръхсетивния свят се търси по този начин, резултатите му също трябва да бъдат съобщени по такъв начин, че цялото представяне да е израз на сериозността, която трябва да проявят онези, които искат да се изкачат по пътя към духовния свят и оттам искат да донесат знания за този духовен свят на други хора. Днес сред хората трябва да се наложи идеята, че посланията за духовния свят могат да бъдат провъзгласени от онези, които вървят по този път, и че тайната на раждането и смъртта може да бъде разкрита чрез него. Трябва да могат да се издигнат хора, които търсят познание за духовния свят, не само за природния свят в естествената наука. И както не е нужно човек да е художник, за да усети красотата на едно природно явление, не е нужно човек да е духовен изследовател, за да усети стойността на това, което духовният изследовател има да каже за свръхсетивния свят. Само когато се развие връзка, в която духовният свят може да бъде разбран по подобен начин, както човек може да разбере произведенията на изкуството, дори и да не е художник, само тогава ще съществува правилната връзка между духовния изследовател и недуховния изследовател, точно както днес вече съществува правилната връзка между астроном и неастроном. И духовната наука ще установи правилната връзка между духовния изследовател и тези, които искат да се заемат с духовни изследвания. И тъй като тази връзка е насочена към истината, истината също трябва да се усеща, ако хората позволят на чувството си за истина и здравия разум да надделеят, което е и целта на посланията на духовния изследовател. Но тогава, когато съществува такава връзка между духовното изследване и този живот, както току-що описах, тогава това, което може да внесе духовните импулси на тази духовна наука в реална житейска практика, ще отстоява живота. Какво имаме от духовния свят днес? Имаме мисли от духовния

свят, живеем в мисли и идеи, но както ги характеризирах, те всъщност са мъртви. Но ако човек е способен да влее антропософска духовна наука в тези идеи, тогава тя дава живот на тези мисли и идеи. В резултат на това хората, които са способни да разберат тези антропософски мисли, самите те са вътрешно духовно оживени. Имаме ли дух в сегашната ни култура? Можем да кажем: имаме дух в смисъл, че сме развили красиви, велики мисли от духа. Но в тези мисли живият дух не присъства. Антропософията не иска да развива мисли за духа, а да влее самата жива мисъл в хората като духовна кръв, така че те да бъдат пропити с духовна кръв в духовната си природа, точно както са пропити с физическа кръв във физическата си природа. Тогава обаче ще успеем да пропитаем отново целия си живот с дух, но не само с мисли и абстракции от духа, а с живи идеи на този дух. Тогава обаче големите въпроси на живота, особено социалните въпроси, ще бъдат решени по съвсем различен начин, когато можем да кажем: Ние не само имаме мисли за духовното, но самият духовен свят ходи сред нас. Там е, където ние самите сме като физически човешки същества. Но тъй като ние – всеки от нас във физическото си тяло – носим духовно същество в себе си, ние сме спътници на духовни същества, които ходят сред нас. Ще се отнасяме към света по съвсем различен начин и големите загадки на настоящето и близкото бъдеще ще ни се представят по съвсем различен начин, когато спрем да имаме само мъртъв дух в мислите си, а когато можем отново да кажем: Ние, хората, не сме сами на земята, ние не просто таим мисли за дух в себе си, които като мисли са недоказани и водят от една страна до суеверие, а от друга до съмнение. Защото със сигурност можем да кажем: Ние не сме сами на земята, духовни същества са сред нас, свързани са с нас, духовните същества се грижат за хода на света заедно с нас, а ние се грижим за хода на света, когато влезем във връзка с тях!

Следователно, антропософията не търси духа, който често се оказва мъртво нещо в живота и може да ни даде само мрачна картина на бъдещето. По-скоро антропософията се обръща към живия дух, за да могат хората не само да имат идеи за духа, но и живият дух да ходи сред тях!

Антропософията и познанието на Духа

Преди да премина към същинската тема, позволете ми само да отбележа, че в днешната лекция трябва да се кажат всякакви неща, за които дори научното обосноваване не може да бъде представено днес, поради причината, че в последната лекция тук преди седмици спорът между антропософията и науката беше опитан по такъв начин, че антропософията, която имам предвид тук, нито се отдръпва от този спор, нито иска да се противопостави на научните методи на съвремието. Но все пак, тъй като предполагам, че голяма част от присъстващата аудитория вече е чула нещата, може би ще се въздържа от повторението им днес. Когато говорим за великите мистерии, пред които е изправена човешката душа, когато тя гледа към духовния свят или иска да почувства нещо, въпросите, които възникват, по принцип не могат да се отнасят до факта, че във всеки един момент човек може да се съмнява, че има работа с духовни същества в собствения си живот. Всъщност, почти би могло да се каже, че въпросите за природата на духовния свят възникват именно защото човешкото същество знае, че като се занимава със света, то има работа с дейността на това, което е дух в него. Но от друга страна, то не може да се справи с въпроса: Каква е природата на това духовно, с което самият той има работа? Всъщност всички въпроси, свързани с духовния свят, в крайна сметка трябва да се сведат до това: Каква е природата на духовното, което познаваме добре? Именно съдбата на това, което познаваме добре, е заложена на карта в тези загадъчни въпроси за съществуването. Дори тези, които сериозно, не просто от кокетство, отричат духа, те отричат само, че това, което те считат за дух, има самостоятелно значение по отношение на материалното съществуване. Така че тяхното отричане се отнася до същността на духовното, а не до самото духовно.

Но защо, след като човек притежава дух, той среща трудности в тази област? Това е въпросът, който всъщност възниква повече или по-малко несъзнателно в човешката душа. Някои хора изпитват тези въпроси съзнателно, повечето несъзнателно, но не може да се каже, че ги изпитват по-малко значимо за настроението и разположението на душата. Те също така изпитват, че тези въпроси се случват в дълбините на душевния живот и се издигат до ежедневното състояние на ума чрез всякакви състояния на щастие или страдание, така че наистина може да се каже, че човек е повече или по-малко подходящ или неподходящ за себе си и за света, в зависимост от това как се справя с тези фундаментални въпроси на съществуването. Сега, човек би могъл да цитира много неща, които карат човек да си задава тези въпроси. От цялото изобилие от онова, което измъчва, изпълва със съмнение и други подобни в човешката душа, искам да подчертая нещо, което може да илюстрира как подобни въпроси-гаданки, както са замислени тук, се представят пред човешкото същество.

Всеки ден, когато преминаваме от будно състояние в сън, виждаме това, което носим в себе си в будно състояние като нашия бурен, пълноценен духовен живот, виждаме го как потъва в сферата на безсъзнанието. И чувстваме, съзнателно или несъзнателно, чувстваме в това спускане на нашия съзнателен духовен живот в безсъзнанието безсилието на това, което всъщност съзнателно носим в себе си като нашия ежедневен, познаващ духовен живот от будно състояние до сън. И дори само да го усещаме, това чувство се превръща в душевно настроение за това, което може да се преживее, когато най-ценното в живота, нашият съзнателен психически живот, слезе в безсъзнателното състояние. И тогава се питаме: Трябва ли този духовен живот, заради който всъщност искаме да бъдем хора, също по някакъв начин да слезе в тази съдба, без да е свързан с присъщо, поддържащо, както казваме, вечно съществуване?

Това е едната страна на въпроса, която е толкова смислена и силна. Но този въпрос съществува и в контраст. Събуждаме се, може би чрез прехода на съновидения живот, който обаче трябва да виждаме като илюзорен в сравнение с това, което наричаме реалност в обикновения живот. Ние схващаме, така да се каже, телесността с душата си; преминаваме в това състояние, в което използваме тялото си във всеки момент, който развива здравословния ни телесен живот. Но дори и тук има нещо, което ни се струва мистериозно, защото виждаме това, което всъщност наричаме дух, да потъва в тялото. Използваме органите на нашето тяло, както ни се струват. Но как духовното действа чрез ръцете и краката ни, как действа чрез сетивата ни, как използва тялото, е нещо, което първоначално се изплъзва на обикновеното ни съзнание. И може да се каже: Докато човек осъзнава безсилието на духовното чрез момента на заспиване, човек може да осъзнае при събуждането как това, което наричаме духовно, потъва в един вид непознат свят. Не знаем как това, което бихме искали да наричаме духовно, се потапя в нашия физически организъм. Припадъкът, от една страна, и потъването в мрак, от друга, са двата полюса, които възникват като дълбоко сърцераздирателни загадки на човека, но които човек не може да избегне.

И как стои човечеството като цяло днес, възприемайки тези въпроси като истински загадки на съществуването? Може да се каже, че за духовния свят, към който човек търси връзка по вече споменатите причини, възникват две неща, две неща възникват именно за човека на днешния ден. Едното е изпълнено с илюзии за духовния свят, другото е изпълнено с болки и мъки, чийто произход остава неразгадаем. Едното е суеверие, другото е съмнение. Тези, които все още не са се запознали с великите резултати на съвременния научен мироглед, тези, които все още не са били докоснати от съвестния метод, използван от една част на света, изпадат в суеверие в по-голяма или по-малка степен. Те приемат това, което им идва от само себе си или ги преодолява от антропософския мироглед и знание, те приемат това и изпълват умовете си с това, което може да възникне в човешкия

вътреш, без то да бъде оправдано по верен, честен начин към самите тях. Те изпълват света, така да се каже, с всякакви мисли и емоционални конструкции и по този начин се чувстват удовлетворени по определен начин. Но в момента, в който искат да се справят със света, това, което са погълнали по този начин чрез суеверие, се проявява навсякъде, сблъсквайки се с всички възможни кътчета на света. Събитията и нещата, които ни се изправят пред външния свят, не съответстват на това, което черпим отвътре като илюзии. Човек се оказва дезориентиран в този свят и негоден за действие, защото силите, на които разчита, в крайна сметка се провалят; те са просто сили, родени от неговата воля и желание. Това е ситуацията, с която се сблъсква по отношение на тези въпроси по-малко научно настроената част от човечеството.

Другата част от човечеството, която от своя страна се е потопила в съвестните, научни методи на съвремението, така че да е способна да разпознае какво значение има науката за цялостната култура на днешния ден, често е тренирала мисленето си да търси връзки във външния свят на сетивата. Тя е усетила докъде може да стигне човек, кои идеали все още трябва да бъдат решени, например в областта на естествените науки. Но тя също така е научила, или поне вярва, че е научила, че когато ангажира мисленето си с това, което му се представя външно чрез сетивата, за което може да намери определен вид закон чрез мислене, който след това го удовлетворява за сетивния свят, тогава това мислене вече не е достатъчно, за да се издигне до духовно ниво. Самата сила на духа в съвременната наука кара човек твърде много да се отчайва от силата на това мислене, когато става въпрос за проникване отвъд сетивната сфера в духовната сфера чрез собственото човешко изследване. И така се случва този, който все още е искрено докоснат от науката, да се съмнява.

Но – скъпи присъстващи – точно както суеверният човек трябва да се дезориентира, защото илюзиите му не се оказват сила за действие, честният човек, който се съмнява със сърцето си, вече не може да се справи със себе си. Защото това, което възниква от съмнението, прониква дълбоко в човешкия ум с такава сила, че се движи по онези пътища, които днес все още са малко разбрани в науката, които водят от човешкия ум, от радостта и страданието, от радостта и болката, към здравето на нашите нерви, на цялата ни органична система, че се влага в това, което имаме в умовете си, и че ние, също и физически, постепенно отслабваме чрез съмнението. Бих искал да кажа: Умствената консумация, която трябва да придобием чрез съмнението, продължава във физическата форма на човека. И така, когато съмнението ни гризе, ние също отслабваме в живота и най-вече се срамуваме и се отдръпваме от всичко, което в края на краищата би трябвало да се окаже необходима връзка с духовния свят, според нашите предположения или дори според здравия ни разум. Ето защо голяма част от онези, които са изпитали тези съмнения, търсят убежище в област, където антропософията със сигурност няма да

ги търси, защото тя започва от здрав душевен живот и се стреми да развие висши познавателни способности у човека чрез по-нататъшното му развитие, чрез което той може да вижда в духовния свят. Но онези, които днес често са обзети от съмнение, не се обръщат към собствената си здрава природа, която преди всичко трябва да бъде развита; те се обръщат към това, което трябва да се разглежда като повече или по-малко патологично, към виденията, към това, което често възниква в будното съзнание като сънища. И можем да кажем: всички тези явления всъщност в крайна сметка се основават на разстройване на човешкия организъм.

Няма медиум, в който човешкият организъм като цяло да не е настроен така, че именно защото човешкият организъм не функционира правилно, да излизат наяве аномалните духовни явления, на които се възхищаваме при медиумите. Дори изключително образованите хора не могат да видят, че трябва да има огромна несигурност, когато човек се оставя да бъде воден по пътища, водещи към патологичното, в името на знанието. Освен това може да се каже още: Всичко това винаги трябва да се основава на факта, че нещо в човешкия организъм не функционира по нормалния начин, така че винаги има нещо, което може да се появи пред човечеството само ако самият човешки организъм се отклони от здравословния път.

Това доказва по принцип как днешните човешки същества ще се хванат за всичко, за да достигнат до необходимите знания за духовния свят. Антропософията, както я имам предвид тук, се занимава с път в духовния свят - това би трябвало да е особено ясно от последната ми лекция - който преди всичко започва от здравословен човешки душевен и телесен живот. Моля, прочетете го. Днес не мога да повтора всичко това, което посочих като душевни упражнения, които трябва да се изпълняват, подходящи за съвременния човек и за цялата култура, които трябва да се изпълняват така, че висшите познавателни способности да се развият от обикновените душевни сили, точно както висшите способности се развиват от несъзнателните сили у детето. Прочетете го, ще намерите всичко това в първата подготвителна част на моите писания, в частта, която се отнася до факта, че всичко, което присъства в душевния и телесен живот на човек по отношение на безпокойство, прибързаност, несъзнателност и т.н., и т.н., трябва първо да бъде подложено на внимателна самодисциплина. Тази първа част от книгите ми често се казва, дори от противници на антропософията, че трябва да се вземе предвид, защото дава повече или по-малко морални напътствия на простия човек, който не знае нищо за антропософията.

Сега, дами и господа, не може да се отрече, че това е така, но от друга страна, тези усилия са насочени към развиване на познавателни способности в здравата човешка душа, в цялостното здраво човешко същество, чрез които духовният свят може да стане видим. И ако, изхождайки от тези възгледи и посредством такива познавателни способности, погледнем назад към хода на човешката история, по

този начин ще намерим средствата да разберем какво изисква съвременната душа в смисъла на антропософията по отношение на духовното познание.

Както казах, тъй като хората днес често отказват да проникнат в духовния свят по свои собствени пътища, те търсят сред вече споменатите пътища това, което е там под формата на почитани традиции и религиозни вероизповедания. Те го приемат и дори внимателно подбират това, което приемат, защото е там, защото са родени в него, са били отгледани в него. Те го приемат и след това, за да се оправдаят малко пред себе си, казват: Да, тези неща трябва да се основават на вярата, докато истинската наука трябва да се различава от вярата, но тя всъщност се отнася само до външното, сетивното. Но ако човек погледне не само с външно историческо око, а с окото, изострено от висши, свръхсетивни сили на познание – както е описано в моите книги и в последната ми лекция – ако човек изследва историческото в духовния живот, то се представя по различен начин, отколкото се вижда през днешната наука. Преди всичко виждаме откъде всъщност идват светогледите, в които хората се раждат и обучават днес.

Всеки, който е способен да изследва тази област, ще открие, че всичко, което днес приемаме като традиционни вярвания, което е станало убедително през своята епоха, е придобито в по-стари епохи на човешкото развитие по пътя на познанието, не на вярата, а по пътя на познанието, както е било подходящо за по-старите времена. Живеем във времето, което се е възпитало да има понятия за това, което може да се счита за научно. И не можем да не застанем на мнението, че вземаме предвид това, което е било включено в човешкия духовен живот чрез съвременното културно развитие.

Ако след това погледнем назад към по-старите духовни култури, ще видим, че от тях са произлезли велики и могъщи неща, но те са се появили по пътя на човешкото познание. Днес ние разполагаме само със знанието, което се предава чрез волевите ни импулси. Ние ги приемаме, без да търсим техните източници. Но те се крият в по-стари прозрения и ако общуваме с тях, ще можем да получим яснота за това какво може да направи антропософията за днешния, за съвременния човек, чрез връзката с духовния свят.

Нека разгледаме например два примера за по-стари знания, чрез чието въздействие всъщност можем да открием живота, в който сме родени и образовани днес по отношение на вярата. Бих могъл да избира и други примери от изобилието, но бих искал да открия два характерни примера, които са довели хората до старото знание. Бих искал да открия един определен вид древна, ориенталска, така наречена йога система, чрез която хората в древността са се опитвали да укрепят своята мисловна система по такъв начин, че да могат не само да виждат сетивния свят чрез укрепената мисловна система, но и да виждат духовния свят чрез нея.

Това е едната страна на по-старите прозрения. Вече не можем да стигнем дотам, но

като се задълбочим в тях, човек получава разбиране, така да се каже, за това, от което се нуждае съвременният човек в тази област.

Какво е постигал йогинът, когато е правил определени упражнения, които е трябвало да го доведат до засилено мислене? Той е споделял с човечеството като цяло, че вътрешният живот е много по-изпълнен с душа от нашия настоящ живот. Човек трябва само да разбере какво всъщност е живяло в душите на по-старата човешка раса. Те не са могли да се въздържат, но, наблюдавайки външната природа, са добавяли към чутото в един тон, в своето съзерцание, това, което се е родило в душата им като духовно същество и което е преобразило цялата природа за тях в нещо, което се е проявявало духовно и душевно навсякъде.

Този, който е живял като учен йога там в далечна Азия, сега е бил в същото положение като общото човечество. Той е бил в същото състояние като общото човечество, което току-що описах. Човекът от онова време е копнеел да се измъкне, ако е искал да придобие знание, и е копнеел да се измъкне, като е искал да укрепи мисленето си.

Съществува един метод, който мнозина смятат за особено пагубен, но той произлиза от нещо, което е било съвсем подходящо за по-стари времена, и бих искал да го опиша в най-старата му форма, за да стане напълно разбираем.

Първоначалният учен по йога, в стремежа си към знания, разработил упражнения, свързани с човешкото дишане. Той изпълнявал дихателен процес през определени, повече или по-малко по-кратки или по-дълги периоди от време, които не протичали по същия начин като обикновеното. Например, той избирал различно време за вдишване, задържане на дъха и издишване. Така той навлязъл в съвсем различен вид дихателен ритъм, живял в него и се почувствал толкова трансформиран в мисловните си сили, че сега възприемал мисленето като много по-силна, много по-могъща сила, отколкото е чувствал в ежедневието. Чрез това той погледнал в онзи друг свят, в който копнеел да погледне. И ако се запитаме на какво се основава всичко това, можем да отговорим: Да, в обикновения живот дихателният процес всъщност протича по такъв начин, че не му обръщаме внимание, че той се носи в несъзнаваното. Най-много го осъзнаваме. В противен случай той може да навлезе в човешкия душевен живот само в полусъзнателно или четвъртосъзнателно състояние. Но това, което живее като несъзнавано за обикновеното съзнание, е било издигнато в съзнание от древния учен по йога по такъв начин, че е било модифицирано. Той осъзна дишането си.

Друго следствие от това е, че когато поемаме дъх, той и неговият ефект проникват в целия ни организъм. Това, което представлява дихателният ритъм, е изцяло продължено в мозъка; това, което мозъкът извършва, е проникнато от дихателния процес. В мозъчната ни дейност ние винаги се занимаваме с нещо, което е проникнато от вътрешния дихателен процес, просто не го забелязваме. Нека се научим да гледаме на музикалното преживяване по психологически здравословен

начин! Бих искал да кажа, че истината би ни станала очевидна, че си имаме работа с мисловен процес, който е свързан с непрекъснат поток през органите. Йогинът осъзна това, което се случва вътрешно, но е напълно несъзнателно състояние. Чрез различното дишане, което практикуваше, мисленето се превърна в нещо съвсем различно за него.

Той не го е правил наум, не е мислил само по логически правила, а по такъв начин, че то е придобило музикален характер. Но това също така позволява на мисленето да схване нещо съвсем различно, отколкото може да схване с просто логически форми. Старият индийски учител по йога е усещал чрез това, по свой начин, как може да влезе в друг свят, който е търсил, чрез такова енергизиране на телесния си организъм и по този начин на душевно-духовната душа. Но сега, това, което се постига по този начин, води човека толкова много обратно към собственото му същество, отвежда го далеч от външния, силен свят, с който ние, като съвременни хора, сме изправени, че ние, като съвременни хора, не само не трябва да вървим по този път, но и не можем да вървим по него. То води хората толкова назад в себе си, че те трябва да се върнат в духовно отшелничество. Такъв метод на познание идва от хора, които в края на краищата са се отделили от останалия човешки живот. Това е бил един от начините. Не трябва да им подражаваме, защото такива отшелници не се вписват в нашата съвременна култура. Можем да се доверим само на хора, които са способни да се потопят напълно в живота, който е задача за цялото човечество. Това трябва да се вземе предвид за най-висшите сфери на познанието, в противен случай ще се загуби нещо, което принадлежи на по-стари времена.

Сега, това е едно нещо – уважаеми присъстващи – което бих искал да ви представя. Другото е това, което е разработено за онези форми, които се разбират под името аскетизъм. Аскетизмът се връща към форми, които са били подходящи в миналото. Той се основава на факта, че определени функции, които иначе биха се случили, сега са изкуствено намалени, така че организъмът да не е толкова енергично активен, колкото би трябвало да бъде, когато човек е ангажиран в обикновения живот. Но по този начин човек има много специфични преживявания и чрез опознаването им, това, което той разпознава от друга страна, се допълва. И този аскетизъм, който е понижаване на живота на тялото, се основава на нещо, което се наблюдава от древни времена, че това е факт за света, който ни заобикаля тук, между раждането и смъртта. За този свят нашият организъм е абсолютното средство, чрез което можем да придобием знания и енергия в и за този свят. Просто трябва да осъзнаем, че това се основава на факта, че имаме другите сетива, ние преживяваме себе си заедно с останалия свят.

Но този организъм е, тъй като е активен в енергиен смисъл за този физическо-сетивен свят, следователно е пречка за познанието на духа. Ако човек го подложи на аскеза, тогава той не функционира по такъв начин, че да бъдем напълно потопени в сетивния свят, тогава той става все по-малко пречка за проникването в

[illegible]

Бих искал да започна с нещо, което често е предмет на нашия светоглед днес. Човек търси – Гьоте го е правил по своя път, съвременните хора го опитват по свои собствени пътища, аз самият го опитвах в по-старите си писания – човек търси днес да сравни какви са например външните форми на живите същества. Да кажем, че днес съвременният човек се стреми да разбере формата на висше животно, той

получава прозрение за формата на висшето животно. В резултат на това той има висшето животно пред себе си, докато прави своите изследвания. След това той носи със себе си вътрешен поглед върху това висше животно. Той пази в душата си един вид ментален контраобраз на това, което е преживял там. Но тогава съвременният човек трябва да погледне например човешката форма. Сега той също получава прозрение за тази човешка форма, нека предположим, че е постигнал същото, което е направил по отношение на формата на висше животно. След това той сравнява тези две и изготвя един вид теория на развитието. Той прави всичко това с понятията, в които ние просто се раждаме днес, в които сме образовани чрез нашия обикновен психически живот. Но сега се питаме за нещо много важно, което обаче съвременните хора днес малко усещат. Нека си представим съвременен човек с много точна вътрешна представа за висш бозайник, основана на сегашното му научно образование. Сега се запитайте: Ако имате тази представа, можете ли да схванете жизнената сила от тази мисъл чрез вътрешна, жива трансформация на мисълта? Можете ли да стигнете от това, което природата ви представя, до прехода в живата човешка форма? Претърпяват ли вашите мисли същата метаморфоза като природата навън, от идеята за животното към идеята за човешкото същество? Сега, скъпа публика, разгледайте съпоставените понятия и мисли за животните и хората и след това сравнете тези мисли. Ще стигнете до нещо възхитително, но то не е живо мислене, не е жив свят от мисли. Човекът стои там със своя свят от мисли, който е неговият вътрешен контраобраз на това, което живее отвън; но той се обръща към висшата животинска форма с абстрактни, безжизнени мисли. Но когато се изпълняват посочените от мен упражнения, тези упражнения се изпълняват, тогава наистина се постига нещо за човешкия душевен живот, което вече може да се сравни с това, когато един труп се превърне в живо същество чрез някакъв процес. Ние всъщност си казваме: животното например има отличителната черта, че посоката на главата му е хоризонтална; човекът се различава по това, че преминава от хоризонтална към вертикална посока и така нататък. Гледаме магнитната стрелка и я подравняваме с различните посоки в пространството. Навсякъде тя се държи различно, отколкото когато я поставим в ос, която върви от северния магнитен полюс към южния. Казваме си: Това е специална посока, която има нещо общо с вътрешната природа на силите, които живеят в магнитната стрелка. Човекът придобива такъв поглед за външния свят, но след това го придобива и за висшите светове. Той придобива знание, което се състои в това да знае, че животното има основната си посока хоризонтална, докато човекът има различна посока в цялото космическо пространство, с посока вертикална. Когато го има вертикално, че гръбначният мозък по този начин е във вертикална посока, човек вътрешно се запознава с живата концепция за това как външният свят приема жива концепция отначало. Пространството престава да бъде просто неопределено, простиращо се в празнотата; пространството е изпълнено отвътре с посоки и

есенции на силата. И след като човек е разпознал животинската форма в себе си, той развива възможността в себе си. Човек се научава да преживява как самата мисъл за животинската форма се трансформира в човешка форма; Човек се учи да разпознава един вътрешно движещ се мисловен живот. Но той се учи да го разпознава като човешко същество, което не идва в отшелничество, както прави старият учен по йога, а което именно чрез това може наистина да влезе в настоящия живот, защото стигаме до живите концепции, които повече от всичко друго водят хората до свързване с най-съкровени същности на външния свят. Но сега, скъпа публика, може да възразите: да, винаги е имало философи, които са стигали до определени живи понятия, но въпреки това създават впечатление, че стоят на нещо неоснователно. Човек не може да бъде уверен, че това, което се случва в живата мисъл, се проявява по същия начин и там, в реалния свят. Да, ако нещата останат такива, каквито са били при Шелинг или Окен, ако останат такива, тогава човек не е защитен от това просто да схване нещо фантастично по нереален начин. По-скоро мисълта може да даде един вид вътрешна сладострастност, която човек поражда по жив начин, подобно на цветната структура на растението, която израства от листната структура. Но в този път на познанието реалността се постига чрез нещо друго. Човекът, който съживява мисленето по правилния начин, започва да преживява нещо, от което обаче съвременният човек често се отдръпва. И тъй като се отдръпва от това, той се отдръпва и от цялата антропософия, която търси истинския духовен свят чрез тези пътища на познанието. В момента, в който човек навлезе в тези специфични области на живота чрез тези упражнения, става ясно, че всяка такава жива концепция не действа в душата по същия начин, както мъртвата концепция, която иначе имаме, а по-скоро всяка от живите концепции, които постепенно придобиваме, първоначално ни въздейства по такъв начин, че ни причинява болка, причинявайки ни душевно страдание, което ни засяга не по-малко от всяко физическо неразположение. Това е мястото, през което трябва да преминем и където трябва да се отворят портите на духовния свят, че всяка жива концепция, която от своя страна го води малко по-дълбоко в духовния свят, че всяка такава жива мисъл причинява страдание и болка в душата. Защо е така? По причината, скъпи слушатели, че ние не само трябва да развием живо мислене, но и трябва да преживеем реалността в това живо мислене. Но ние можем да преживеем реалността само когато върху нас самите се упражнява въздействие.

Нека разгледаме нашите сетива, окото. Това, което се случва в окото, е, наред с други неща, и чисто химични процеси на разлагане. Ако тези процеси не бяха толкова тихи, щяхме да усещаме и болка там, но за тези от нас, които вече са достигнали определен етап на развитие, това е преодоляно. Това, което някога е трябвало да се усеща в други фази на човешкото развитие, сега се постига чрез безболезнено възприятие.

Трябва да преживеем това състояние на болка, така че то да ни се яви като проникнато от самата душа и дух, защото цялото човешко същество трябва да се превърне в всеобхватен сетивен орган. Човек не може да види в духовния свят, докато човешкият организъм не се превърне в духовно и душевно око. Трябва да преминем през това състояние на страдание, което превръща целия ни човешки организъм в сетивен орган за духовния свят. Целият ни организъм, преодолявайки това страдание, става сетивен орган за духовния свят. Едва тогава, когато човек преживее това, знае, че стои в истински духовен свят. Тогава ще си кажеш: Много съм благодарен на съдбата си за радостите си, но това, което съм придобил като знание, дължа на преживяното болезнено и това е, което всъщност ме доведе първо до особената същност на това, което е знанието. Това е, което ме тласна да преследвам тази същност по-нататък. Без да преминем през трагедията на живота, но и да я преодолеем, вратите към духовния свят не се отварят в реалността. Но когато те се отворят, тогава от живота мислене възниква нещо съвсем различно, тогава това, което наистина възниква, е, че ние гледаме – точно както гледаме с очите и ушите си цветовете и звуците – ние гледаме конкретния духовен свят, към който самите ние принадлежим с вечната част от човешкия си живот, че сме вкоренени в духовния свят около нас. И след като сме успели да се издигнем от индивидуалната животинска форма, както е описано, откриваме, че възниква по-нататъшна стъпка: сега имаме пред себе си човек и можем да го изследваме по различен начин, отколкото в клиниката или в дисекционната зала, когато животът го е напуснал. Можем да проумеем същността на човешкото същество по различен начин. Точно както човек се предава на мисълта за животинската форма, която сега е оживяла, вътрешната форма на растеж на животното, така и той вижда в човека, стоящ пред него, не само физическата форма; сега, от чисто духовна гледна точка, човек може да види нещо, което наистина може да се разглежда като духовно-душевна аура на човека. И когато човек се вгледа в тази духовно-душевна аура – това виждане е резултат от преживяването на мисълта – тогава вижда какъв е човекът, стоящ пред него, като духовно-душевно същество, преди да е бил човекът, преди да слезе от духовната душа; вижда човека във връзка с това, което живее в него от предземното му съществуване. Живата мисъл ни помага да направим това, когато я следваме във физическия свят.

По този начин антропософията се стреми да достигне до истинско разбиране на духовно-душевната същност в живота, който предшества този земен живот. И като разглеждаме човешкото същество в неговата същност, която може да съществува и без той вече да има тяло, човек също така опознава по-точно каква е същността на духовната душа; вижда в това духовно виждане как един съвсем различен свят стои пред нашето духовно виждане през времето, предшестващо нашето раждане.

Тук, на земята, като човешки същества, ние не можем да виждаме в себе си. Това, което анатомията ни предоставя, е външност. Когато например един пръст се движи

само от импулса на волята, какво знае човекът за това, което се случва в организма му, за да накара пръста да се движи?

Съвременната антропософия признава същите научни основи като другите точни науки в своята област. И ако бяхме проучили всички закони на звездното небе докрай, всичко, което показва пътя на облаците и слънчевите лъчи, щяхме да проумеем всичко, което иначе ни заобикаля в земния живот, тук, в човека, който е наречен микрокосмос, все още щеше да има по-богат брой загадки за светогледите, отколкото там в космоса. Това, което е отвън в космоса, човек изследва в живота си между раждането и смъртта. По-чудесно от всичко, което изгражда слънчевите системи в света, е това, което може да се намери в микрокосмоса.

В света, от който слязохме, преди да се обединим с физическото си тяло, по онова време, когато живеехме като духовно-душежни същности в самия духовно-душевен свят, ние разгледахме това, което носим в себе си като човешки същества. Всяко внимание, всяка мисъл е насочена към това, което човешкото същество може да преживее във времето непосредствено преди да слезе: Как да се свърже с това, което е свързано с мен по линията на наследството? Детето преживява трансформацията на мозъка си, как това се случва в съответствие с вътрешни закони. Ние преживяваме въплъщението, преди да слезем в това въплъщение. Това е едната страна, която постигаме като наше живо мислене.

Другата страна е, че сега се учим да гледаме какво прави човешкото същество. Виждаме как един човек среща друг човек в определена година от живота си, виждаме как тази среща поражда нещо изключително смислено, което след това дава на собственото му съществуване в този физически живот на земята съвсем различна посока. Виждаме това и си казваме: това е въпрос на случайност. Но този, който е способен да гледа по правилния начин, вижда как човек, още преди да влезе в този земен живот, вече има определени харесвания и нехаресвания и как те се състоят в отхвърляне на едното и приемане на другото. Ако човек отрече това, тогава е същото като светът на цветовете за някой, който е роден сляп и е опериран; той би могъл да отрече и цветния свят. Така че изглежда като нещо фантастично, когато онзи, чието духовно око е отворено, гледа, както от детството антипатията и симпатията проправят пътя към мъдростта или също така към това, което първоначално се явява в живота като немъдрост. Човек опознава само чрез живота, преодоляващо страданието мислене, тази човешка дейност, преплетена със симпатия и антипатия, колко кратък е резултатът от самата антипатия и симпатия. Тогава човек поглежда към съдбата и как тя е била спечелена в по-ранни земни животи. Човек се учи да гледа в повтарящи се земни животи. Тук свързващият елемент на човечеството може да бъде открит по духовен и душевен начин. Той обединява истинското, дълбоко религиозно чувство, обединява онова, което търси само образованието на това, което присъства в умовете ни, обединява се с онова, което е изискването на най-дълбокия ни сърдечен живот.

Чрез ангажирането с това духовно знание, човешкото същество получава възможността да има и знание как да намери онези, с които е образувало общност тук, в духовния живот.

Така отново показах една стъпка от това — скъпа публика — която води от сетивно-физическия към духовния свят чрез антропософията.

По този начин се постигат чисто духовно-душевно процеси, които древноиндийският учител по йога е открил чрез дихателния си процес. Ние не убиваме човешкия физически организъм, а се приближаваме до душевния живот, оставяме душевния живот да претърпи вътрешно страдание, което едновременно с това обаче поставя човека външно като агент, воля, в днешния свят и не го предопределя да бъде отшелник. Това е, което трябва да се преосмисли в съвременната култура: открито да се изправим срещу човека, който представя своите изследвания на човечеството по този начин, да се изправим срещу него, като се съгласим с него.

Той не може да направи нищо друго, освен да показва отново и отново, като описва методите и резултатите, как това, което прави, е само продължение на това, което човек може да намери за оправдано в обикновения живот. И ако се каже, че това се отнася само за онези, които вече гледат в духовния свят, тогава трябва да се отговори: Не е така, че човекът, по силата на своята организация, не е способен на грешки и съмнения, а е предразположен към истината. Следователно, всеки, който не е художник, може да застане пред картина, нарисувана в истина и красота, и да я почувства по този начин.

С това здраво човешко чувство човек може да застане пред това, което антропософският духовен изследовател има да каже, и да разпознае истината за себе си, дори ако самият той все още не е изследовател. Тези, които не са, могат да преценят истината чрез здравите сили на човечеството. Но това, което антропософията се стреми да постигне, според нея, не е просто цел на отделни отшелници, а това, от което съвременният човек наистина се нуждае.

Какво имаме в днешния интелектуален живот? Древният човек е имал вътрешен душевен живот, който е пренасял дори във външните светове. Ние можем да виждаме във външните светове, но сме загубили този вътрешен духовен живот. Имаме абстрактни понятия, които са отлични за правене на всичко, което не изисква живи вътрешни сили на познание. Но това ни подтиква да подчертаваме отново и отново: с вашите мисли, които са толкова великолепни, Нямате нищо друго освен нещо мъртво в основата си; имате мисли-идеи от ума и макар че със сигурност не искаме да си спомняме старите времена, в които духовното знание се е търсело по такива начини, в такива стари времена е бил откриван жив духовен възглед по начин, подходящ за времето, хората от онова време са постигнали вътрешен душевен живот, нещо, което е осъзнавало живия дух във вътрешния душевен живот.

Ако се обърнем отново към това живо мислене, както го разбира антропософията, тогава знанието не само ще ни даде живи понятия, но и ще ни даде живия дух, който ходи сред нас. По този начин ние също ще преживеем физическите растения и животни и ще свържем собствените си човешки чувства с тези духовни същества, със самия жив духовен свят, който от своя страна ще бъде въведен във физическото, сетивно съществуване чрез това, което сега е живо знание, за разлика от мъртвото знание.

Първо трябва да си го изясним съвсем ясно: искаме знание, което не просто призовава нашия свят с мисли, а призовава самия дух. То е ефективно навсякъде, където човек действа от духа. И особено днес, когато социалният живот е в такова ужасно състояние, човек чувства нужда от нещо, което трябва да присъства в социалния живот като духовен елемент. Човек вижда по-специално в социалния живот, че той не може да продължи без участието на духа. Накратко, антропософията би искала да намери разбиране сред онези хора, които, така да се каже, усещат пулса на съвременната култура. Антропософията иска да влезем в настоящето с живия дух, а не само с мисли и идеи на духа, защото трябва да осъзнаем, че само с този жив дух ще можем да решим задачите, които са поставени пред цялото човечество. Само като ги решим по жив начин, можем да израснем в култура в бъдеще, която ще поддържа хората в техния духовен и физически връх.

Антропософията и познанието на Духа

Уважаеми присъстващи! Преди да започна днешното си изказване, позволете ми да кажа няколко думи като увод. Това, което ще кажа днес, може да бъде напълно научно обосновано. И ще се опитвам отново и отново да установя връзка с науката, като покажа, че антропософията по никакъв начин не се противопоставя на обоснованите резултати и съвестните методи на изследване на днешния ден. Но аз вече си позволих да направя съответните забележки, поне в общи линии, в лекцията, която ми беше позволено да изнеса тук, на същото място, преди няколко месеца. И тъй като мога да предположа, че голяма част от уважаваната публика, която присъстваше този ден, е тук отново днес, повторението на казаното тогава би могло да им се стори излишно. И затова ще пропусна казаното тогава за връзката между антропософията и науката.

Уважаеми присъстващи! Когато говорим за духовния свят, пред човешката душа възникват фундаментални въпроси и загадки, които не са просто теоретични, а са свързани с вътрешния мир и радост, с цялата вътрешна съдба на човешката душа и със способностите и ефикасността на човешкото същество в живота. Но природата на тези трудности, които възникват за човешкото същество във връзка с духовния свят, не винаги се разглежда по правилния начин. Фактът, че човешкото същество има духовна същност, която да претендира за себе си, не може да породни никаква мистерия или съмнение. Защото човек знае във всеки момент от будното си съществуване, че именно това, в което се чувства в истинското си човешко достойнство и в истинската си човешка природа, е това, което той описва като свой дух. Той е загрижен за такива загадки, които възникват в тази насока. В крайна сметка той е загрижен за съдбата на този дух, който всъщност съставлява неговото същество. Дали този дух е нещо, което принадлежи на ефимерното, дали можем да му припишем продължителност, дали е това, което излиза от материалното съществуване като балон, дали е това, което придава смисъл и стойност на материалното. Така че за това по същество става въпрос, а не за духа като такъв. Дори материалистите няма да отрекат духа, а ще го разглеждат само като резултат от материалните процеси на света.

Ако човек изпитва желание да изследва природата на духа, не само заради науката, но и заради щастието на ежедневието, то е защото, пред лицето на тази съдба, душата - може да се каже - от несъзнателни дълбини, които всъщност се издигат в съзнанието само от научния мироглед, защото от тях непрекъснато възникват неудобни, тревожни настроения. И те са свързани с огромен брой преживявания, които проблясват през душата ни. Бих могъл да спомена много от тези преживявания, които карат човек да се тревожи за духа, но ще дам само два примера, два, които са точно такива, които човек не винаги осъзнава, които не винаги влизат в съзнанието на човек. Но именно такива тревоги живеят в

подсъзнателните дълбини, пораждайки настроения и състояния на ума, носейки щастие или тъга на душата и които нахлуват във всичко, което прави човек способен или неспособен в живота. Когато ги дефинираме, често описваме нещо, което простият, наивен ум не довежда до съзнание, но което е вкоренено още по-дълбоко в душата и е свързано с целия живот на чувствата и усещанията. И от тази област бих искал да дам два примера.

Първото е чувството, което възниква в момента, когато човек преминава от будно състояние в състояние на сън, което всъщност се случва всеки ден в живота на човек. Вътрешната духовна дейност, в която човешкото същество намира истинското си същество, избледнява. Тя става напълно несъзнателна и човекът навлиза в неопределеното. Дори и човек да не го усеща винаги, в това преживяване има нещо, което би могло да се нарече безсилие на обикновения духовен живот. Има нещо в световното съществуване, в което навлизаме чрез състоянието на сън и което ни отнема състоянието, в което осъзнаваме човешкото си достойнство и човешката си стойност, което ни отнема духовния живот. Това безсилие пред духа е единственото нещо, което, повече или по-малко, наполовина или изцяло несъзнателно, стои в основата на загадъчните въпроси за духовното същество. И от друга страна, това е, което може да възникне, когато човек се събуди сутрин, може би чрез прехода на състоянието на сън, което той може да види само като сбор от хаотични преживявания във връзка с реалността на будния живот, след което е потопен във физическото си същество, служейки на телесните си сетива, на органите си. Но тогава човешкото същество забелязва - бих казал - другия полюс на това, което повдига въпроси за природата на духа в него. Той забелязва, че във връзка с това, което е като духовно същество, той е заявен в телесното си присъствие. Той живее в сетивата, в нервната система, в крайниците. Но ако си зададем най-простия въпрос: как движим ръката, раменната става? В нашето обикновено съзнание не можем да обясним какво произтича от намерението за извършване на действието надолу в тялото, какво работи и се вплита в това телесно съществуване, така че в крайна сметка се получава повдигането и спускането на ръката. Сякаш това, което наричаме наш духовен живот, потъва в тъмнина. Така, от една страна, виждаме чувството за безсилие на духовния живот, а от друга – спускането в неопределена тъмнина, която лежи вътре в нас. И когато човек, преживявайки нещо подобно, си спомни всички душевни настроения и предразположения, които произтичат от това, тогава някак си му натрапва въпросът: Да, каква е истината за този духовен живот? Има ли друг духовен живот, в който това, което ми се струва толкова безсилно и тъмно, е някак си вкоренено, което гарантира неговото продължаващо съществуване? Но тогава между човека и този духовен свят се поставят две мнения, два врага на мисълта и чувството, които изпълват човека с илюзии за духовния свят и които се хранят с нещо в него, в настроението и състоянието на душата му.

Първото е суеверието. Човекът, който иска да осъзнае връзката си с духовния свят, наистина се стреми навътре, търсейки, не чрез знанието си, а по волята си, да се предаде на всякакви илюзии, всякакви облаци на преценката си, неща, които би трябвало да му кажат нещо за духовния свят. Трябва само да намекна за тези неща, за да усетите какви източници на илюзия се крият в това, което наричаме различните форми на човешкото суеверие. Но нека видим как суеверният човек трябва да се справи в света.

Това, което той си представя в себе си и което би трябвало да визуализира връзката му с духовния свят, се сблъсква с външната реалност на всеки ход. Нека погледнем процесите и нещата около нас. Ако подходим към тях според техните закони, ще открием, че е вярно нещо друго от това, в което вярваме от суеверни идеи. Това води до известна дезориентация. Ние се лутаме през живота, вместо да се чувстваме свързани с нашата духовност, с реалните закони на света. И също така ставаме негодни, защото не можем да намерим сили в себе си да се адаптираме към законите на външния свят. Суеверният човек в крайна сметка трябва да се превърне в негоден човек за себе си и за своята среда. Именно тези, които поради определена воля или определена житейска ситуация трябва да откажат да се занимават с целия научен живот на днешния ден, стават жертва на суеверията. Тогава тези, които са малко докоснати от значимите прозрения на научния живот, лесно стават жертва на дезориентацията и негодността в живота, които току-що описах.

Тези, които наистина навлизат в този научен живот, които съвестно проникват с научните методи в това, което сетивата, експериментът и наблюдението могат да предложат, са изложени на друг полюс на умствения опит. Такива хора тогава чувстват как трябва да оформят интелекта, за да може той да намери пътя си незамъглен и необезпокояван от всякакви илюзии в царството на истинската реалност. Но след това те чувстват още повече: с този интелект, който е толкова добре пригоден за царството на [сензитивния] свят, човек не може да се издигне в свръхсетивния свят. И именно тези, които приемат научния живот сериозно, тогава са хвърлени в съмнение. И тези съмнения, когато обхванат сериозния ум, сериозната душа, те се спускат от интелекта, в който първоначално са вкоренени, дълбоко в живота на чувствата и емоциите. И именно чрез антропософските изследвания ние разпознаваме колко тясно е свързан нашият емоционален живот със състоянията на страдание и радост в нашата физичност. Така че в крайна сметка това, което се спуска от интелекта в ума като съмнение, се простира в телесното съществуване. Така че човек – в този случай можем да използваме този радикален израз – е хвърлен от съмнение в определена психическа изтощителна болест, след това във физическа слабост и неспособност. Чрез съмнението той в крайна сметка става негоден за живот, за себе си и за своите близки.

Тъй като тези неща засягат толкова дълбоко съвременния човек, личностите, които приемат духовния живот сериозно, търсят най-разнообразни средства за информация, за да изградят връзка с духовния свят. Виждаме как точно тези последни натури сега се обръщат към това, което поради своята неяснота и липса на сигурност никога не може да формира основата на истинското познание. Те се обръщат към патологията на човешката природа. Тъй като се съмняват в това, което здравата душа и здравото тяло могат да произведат по отношение на познанието за свръхсетивния свят, те се обръщат към ненормалната човешка природа и вярват, че в това, което могат да намерят в отклонение от това, което произвежда нормалното познание, може да се намери нормално познание, което сочи към неща и процеси в друг свят от този, в който човек също се чувства също толкова малко у дома си и където не може да иска духовното да потъне в безкрайна тъмнина. И така, особено съмняващите се от областта на науката често се обръщат днес към медиумичните явления; те се обръщат към болната човешка природа, от която произлизат всякакви видения, всякакви вътрешни възгледи, които в крайна сметка не са нищо повече от халюцинации. Защото можем да видим, ако погледнем безпристрастно фактите в тази област, как медиумът, който по отношение на нормалния си познавателен живот е откъснат от околната среда, как той, от болестна физичност (защото здравата природа произвежда здравословна способност за познание), има всякакви вътрешни преживявания, които след това съобщава. Никога не е възможно да се изследват тези преживявания със същата точност, с която например се изследват тези на сън. В случая със знанието е важно това, което се преживява отнякъде, да може да се изследва от здравословното човешко разбиране на ежедневната реалност. Можем да направим това със сънищата, но не по същия начин с медиумичните откровения, защото не виждаме през тях, защото те не живеят в нас самите. Нито пък може да се провери от гледна точка на знание какво произтича от болна природа като видения и халюцинации. Винаги ще открием, че нещо не е наред някъде, когато от душевния живот произтичат визионерски или халюцинаторни явления. И може да се каже: това е само продължение на отчаянието от здравословното нормално познание пред лицето на свръхсетивното, което се изразява в подобно търсене.

От друга страна, в днешно време има много натури, които все още не са излезли от това, което образованието, от това, в което сме родени, ни дава, но вече има достатъчен брой натури днес, които, отчаяни от други начини за навлизане в духовния свят, сега стигат до това, което бих казал, че най-наивните умове търсят, за да задоволят своите духовни нужди. Ето го, почитан от времето, резултат от развитие от древни времена до наши дни, ето го. Човек може със сигурност да усети как подобни признания, и те се простират в нашата съвременна философия, как те наистина разкриват нещо от духовен свят. Но всъщност човек може, тъй като те са просто там като резултати, тъй като са запазени от традицията и се обръщат

към човека в определена завършена форма, все пак да не дават нищо друго освен това, което в днешно време се нарича вяра, за разлика от действителното знание. Тези, на които им липсва смелостта да проникнат в познанието, се стремят да оправдаят вярата си чрез всички възможни концептуални конструкции. Но тези, които подхождат към събитието с по-дълбоки прозрения на душата и го проследяват от период на период, които не само следват външните факти на историята, но и проследяват вътрешния живот на душата на човечеството в историческия живот, те откриват, че всичко, което се случва днес в традициите, в мирогледите, които съществуват като вероизповедания или като философии, на които човек след това се посвещава с определена вяра, всичко това води обратно към стари форми на познание, а не към стари форми на вяра.

Уважаеми присъстващи, със сигурност няма да бъда от онези, които препоръчват подобни стари форми на стремеж към знание за наши дни. За да можем обаче да обясним как човекът, по природа и същност, може да стигне до познание за друг свят, е необходимо да обсъдим начина, по който човекът в по-ранни епохи на човечеството и как това, което е било разкрито в резултат на тези по-ранни пътища на знание, как това, без да имаме яснота днес за това какви са били тези пътища на знание, как това е било предадено на хода на развитието на човечеството, как то все още е там днес. Хората биха се учудили, ако осъзнаят с пълна историческа точност как дори най-очевидните философии съдържат само резултатите от онези, които съществуват въз основа на по-ранни знания.

Бих искал да подчертая два примера за начина, по който са били стигани до подобни прозрения в много, много древни времена. Бих могъл да цитирам и други, но ще избира два характерни. Резултатите от тези пътища на познанието, които вече не могат да бъдат наши, все още живеят днес в традицията. Много, дори милиони хора, се посвещават на тях, без да го осъзнават. Защото това, което живее във всички вероизповедания и във всички мирогледи, някога е било търсено от отделните хора по техните пътища на познанието. По-специално, първият път на познанието, който ще посоча, не е наистина правилно характеризирани в момента. Защото той всъщност характеризира само това, което е останало в древния ориенталски свят като стари традиции, но е останало дефектно и упадъчно, на това, което е било напълно оправдан стремеж към знание.

Първото нещо, което бих искал да характеризирам, е това, което обикновено е известно като така наречения йога път на ориенталските духовни търсачи. Чрез този йога път – без хората непременно да го знаят – за който се твърди, че дава резултатите, на които много хора се посвещават, към какво са се стремили те? Това ще ни стане ясно, след като обобщим най-важните му характеристики. Един процес, към който ученият по йога се е обърнал особено, е дишането, различно от обикновеното дишане.

Разбира се, знам, скъпа публика, че дихателните техники по-специално могат да бъдат доста вредни за хората днес. Но това, което е вредно за човешката природа днес, може да се проследи до форми на пътища към знание, които някога са били напълно оправдани в по-стари, по-примитивни форми на човешката природа и които всъщност са били пътища към духовния свят от същността на човешкия дух по онова време. Ученият по йога се е опитал да вкара в различен ритъм това, което иначе се случва несъзнателно в човешкото същество, което става осъзнато само в патологични състояния или по друг начин в някои аномални случаи, което по този начин по същество се случва несъзнателно у здравия човек. Той се е опитал да вдишва, да задържа дъха си и да издишва отново по различен начин, отколкото в обикновения живот. Какво се е надявал да постигне по този начин? Той се е стремил да доведе единствения елемент от човешкия душевен живот до познание за други светове, различни от обикновените, елемента на мисленето. И ученият по йога е забелязал, че чрез това аномално дишане неговият мисловен процес е бил доведен до съвсем различна ориентация. В каква ориентация? Можем да изясним това, като се обърнем към физиологията на днешния ден. Когато вдишваме, дихателният поток се задвижва през гръбначния канал в мозъка. Това е несъзнателен процес за съвременния човек. Но това не прави по-малко вярно, че чрез процесите, които протичат в тялото и са външната страна на душевно-духовните процеси на живота, не само всичко, за което мозъкът е инструмент, се изтегля през тях, но и това, което е изтънченият ритъм на дишане. Докато мислим за света, финият поток, който възниква от дишането, вибрира, тече, вълнува и се преплита непрекъснато в мозъка и нервната ни система. Дишайки по необичаен начин, йога ученикът осъзнава какво остава несъзнателно в дихателния процес по време на нормално дишане. И той е успял да проследи какво сега се влива в мозъка от дихателния процес,

И в резултат на това мисленето стана различно. В древността мисленето беше много живо за човечеството. В древността за човечеството хората не виждаха, както днес оправдано виждаме чисти цветове навсякъде през външните очи и чуваме чисти тонове през външните уши, древният човек виждаше навсякъде това, което възникваше в душата му като душевно-духовно. В облака, в гръмотевицата и светкавицата, в извора, в растението, в камъка, навсякъде, където човекът виждаше, освен звуците, които ухото издаваше, освен цветовете, които окото доставяше и така нататък, навсякъде човекът в по-стари времена виждаше духовна душа. Хората днес казват: Това бяха фантазии. Те не бяха плод на въображението, точно както ние възприемаме руменината през очите си, така и древните възприемаха духовното и душевното във вълните и вятъра, в светкавицата и гръмотевицата, в растенията, камъните и животните, в изворите и потоците, в слънцето и луната. Това мислене, което беше общо достояние на човечеството в онези древни времена, разбира се, беше и мисленето на йога-ученика. Но като изпрати всепоглъщащото

дихание чрез това мислене, то се превърна в нещо друго за него. Чрез мисленето, което разви в резултат на това, той възприемаше един различен свят от обичайното си мислене. Той възприемаше света, който му даваше преди всичко сигурността в собственото му съществуване.

И когато днес четем чудесно поетичните описания, дадени в Бхагавад Гита, например, за природата и функционирането на човешкото „аз“, те са били придобити чрез факта, че йога науката се обединява в мислене, придобито чрез саморегулиращия се процес на дишане. Преди всичко, старецът, виждайки духовното във всички неща и процеси на външния свят, не е имал своето вътрешно духовно. Чрез йога процеса той е осъзнал своето духовно „аз“. И това, което често отеква от древни времена, което е било променено само отвън, продължава да живее в мирогледи и вероизповедания. И много философи и религиозни вярващи не знаят как това, което казват за човешката душа и „аз“ във връзка с вечното, се е развило с течение на времето от древни времена, когато е било резултат от обучението на древни йоги. Но може да се осъзнае, че това са вътрешни упражнения, които са били предназначени да водят пътя нагоре към този начин на познание в свръхсетивните светове, така че човек да опознае връзката си с един различен свят от този, който иначе ни заобикаля. От една страна, в посока на мислене, това беше такъв път на познание.

Друг по-стар път на знание е този, който все още се препоръчва в много случаи, който е по-малко вреден от пътя на йога, когато се прилага към днешната природа, но който не може да донесе истинско знание днес. Пътят на йога е неподходящ за днешното човешко същество. Защото чрез извършване на определен дихателен процес човек прави организма различен от това, което е иначе. Организмът става фин и чувствителен. Най-леките вдишвания на живот се вплитат в него, така че човек става изключително чувствителен към твърдия, здрав външен свят. Затова йогинът обича да се отдръпва от това. В миналото, когато хората са търсели висше знание от онези, които са се отдръпвали от живота, това е било възможно. Това не се отнася за нашия живот днес. Нашият съвременен живот е стигнал дотам, че всеки, който иска да даде на хората знание, трябва да бъде напълно потопен в живота. Ще кажем за този, който иска да се оттегли в живота на отшелник: Ти не можеш да ни разкриеш нищо. Само когато живееш живот с нас и въпреки това стигнеш до определени прозрения, тогава можем да следваме твоите пътища на знание. Следователно, ние се нуждаем от различни пътища на знание за съвременния човек, отколкото са били старите. И един такъв по-стар път на познание е бил аскетизмът. От своя страна, това, което е било практикувано като аскетизъм в древността като легитимен път, е било изопачено и това, което може да се прочете и научи за този аскетизъм днес, в много случаи не е това, което древното човечество някога е използвало по своя легитимен начин, за да търси знание, което в много случаи живее много повече от това на йогите в днешните

светогледи. И така, на какво се основава този аскетизъм? Той се основава на понижаване, на отпускане на нашето физическо тяло. И това е бил опитът на онези, които са преминали през такъв аскетизъм, когато са настройвали телесните си функции, когато всичко е протичало по-гладко, отколкото в обикновения живот, това, което се случва във физическото тяло, така че са били изпълнени с преживяването на вътрешна сила. Волята е станала чисто духовна, когато външното физическо съществуване е било настроено. И такива аскети са си казвали: Да, тези телесни функции всъщност не са нищо повече от пречка за проникване в духовните светове. За обикновения външен свят нашето тяло наистина е правилният инструмент. Можем да живеем духовно и психически в свят между раждането и смъртта само ако можем да се посветим на това, което външната среда действа в сетивата ни по чисто физически и физиологичен начин. Само когато можем да използваме тялото си нормално, можем наистина да живеем с външния свят. Но именно защото това тяло, както според когнитивната, така и според волевата страна, е толкова добре пригодно за будния живот между раждането и смъртта, то се оказва неподходящо, за да позволи на хората да изпитат вътрешна одухотвореност в нейната чистота. Затова такива аскети са се стремели да настройват физическото, така че духовната душа в тях да се издигне. И са чувствали блаженство, когато тя се е издигнала. И в това блаженство те усещаха онова, което иначе би било въплътено в безсилието, съединено с дух, който никога не потъва в безсилие, в мрак. Те се чувстваха съединени с духовността на космоса. Ако настроим тялото си по-слабо, ще станем негодни за външния свят. Това, което ние, хората, трябва да правим днес, в епоха, когато сме заобиколени от великолепна външна култура, не бихме могли да направим. Бихме станали негодни, ако искахме да се посветим на такъв аскетизъм в стария смисъл. Следователно, за съвременния човек вътрешната практика трябва да протича така, както описвах по принцип в последната лекция и както ще намерите подробно описано в книгата ми „Как да познаваме висшите светове“, в моята „Окултна наука“ и в други мои писания. Там показвах и в тези писания показвам как съвременният човек практикува чисто в душата и духа, не като прави дихателни упражнения, отнасящи се до физическото, не като настройва физическото тяло, а като прави упражнения, които трябва да се правят чисто вътрешно, интимно, упражнения, които се състоят от концентрация и медитация на мисълта, които се състоят в това човек да не се посвещава на друг дихателен процес, а на друг начин на мислене. Това е разликата между стария метод на йога и упражненията, описани в споменатите книги – упражненията, които не превръщат човек в отшелник и не разграждат физическото му тяло. Старият учен по йога се е осланял на дихателни процеси, които съвременният човек трябва да опита, като се концентрира върху определени нишки на мисълта, като преодолее абстрактното мислене, което иначе е навсякъде в

обикновения живот и в обикновената наука, и по този начин навлезе във вътрешна мобилност.

Бих искал да кажа, че нашите упражнения са насочени към постигане на обратното на това, което е искал да постигне древният учен по йога. Той е имал наивното убеждение, споделяно от останалата част от човечеството, че особеността на времето е, че мисленето му е вътрешно живо и че иска да го успокои. Той е търсел абстрактността на мисленето, която вече имаме днес, просто защото човешката природа се е развила допълнително и от която искаме да избягаме днес, за да придобием знание за други светове. Забележително е, че в древността с всички сили човек се е стремил към това, което вече имаме днес, и че днес, обръщайки се директно към мисленето, ние отвеждаме това мислене в различни посоки, отколкото е в обикновения живот и в обикновената наука. Че ние вътрешно оживяваме днешното абстрактно мислене, което все повече възприемаме като мъртво мислене, така че да преминем от абстрактна, мъртва мисъл към вътрешно жива мисъл. Това е тайната на днешната практика: да оживим абстрактната, мъртва мисъл, която присъства в нас в обикновения живот и в обикновената наука. По този начин ние постигаме целта днес да погледнем в други светове в нашето знание. Това, което се случва в процеса, ни води до характеристиките на определени фини процеси. Но човек трябва да реши да се задълбочи в тези тънкости. Ако не иска да направи това, не може наистина да разбере пътя на познанието към висшите светове. Практикувайки такива упражнения – както казах, днес няма да ги описвам по-подробно – човек първо забелязва как мисленето му постепенно оживява. И ще намеря до какво се стига чрез пример, подходящ за днешната култура.

Да предположим, че гледаме, както е свикнал човек, който е имал научно образование, едно - да речем - висше животно. Ние си изясняваме, именно чрез нашето абстрактно мислене, което представлява вътрешните условия на живота и взаимоотношенията, които са формалните замисли, в това висше животно. Ние си изясняваме всичко това, доколкото е възможно за днешната наука да получи правилна представа, така че да можем да визуализираме същността на животното вътрешно. Това, което визуализираме по този начин, след това сме свикнали да свързваме например с формиращото развитие и вътрешната физическа същност на човешкото същество. След това си представяме как се формират вътрешните органи, как функционират в човешкото същество и как се развива външната форма. След това сравняваме това, което можем да установим за човешкото същество, което развиваме в природни закони, с това, което получаваме за животното. И като сравняваме двете, ние стигаме до определена представа, независимо дали в повече или по-малко материалистичен или духовен смисъл, за връзката между хората и висшите животни.

Но сега се питаме нещо друго, нещо, което човек всъщност се научава да пита едва когато се посвети на такива упражнения, които се отнасят чисто до мисленето и

оживяват мисленето. Тогава се пита: Да, когато човек се обърне към висшия животински свят с обикновеното си абстрактно мислене и осъзнае какво може да осъзнае за него, способен ли е тогава да се издигне от своята идея за животното до идеята за човека? Можем ли с вътрешната си жизненост да правим с идеята това, което можем да правим външно с трансформацията на формата, която наблюдаваме във външния свят, и след това да сравняваме в различните ѝ аспекти и да се свързваме помежду си чрез логически абстракции? Можем ли с вътрешната си жизненост да правим с идеята това, което можем да правим с идеята за животното, за да стигнем до идеята за човека? Преживява ли човек по този начин в абстрактното мислене това, което е предпоставено в нас там, в природата, като сили на растеж и формиране? Не, не се преживява. Но ако [той] се посвети на по-новата, чисто душевна йога, ако стигне до това да оживи това мислене на човешкото същество по такъв начин, че чрез придобиване на идеята, чрез която вътрешно визуализира този процес, тогава той стига с тази идея, в която тя се трансформира по начина, по който трябва да се трансформира външният процес, до съвсем различната природа. Тогава той се потапя с тази жива концепция в нещата, докато в противен случай, ако човек има само абстрактно мислене, той стои и не се потапя в тях. И така, чрез тази съвременна система от упражнения, свързани с мисленето, човешкото същество се трансформира вътрешно напълно. Мисленето му става вътрешно нещо съвсем различно и му позволява наистина да се потопи в света, към който принадлежи, но да се потопи в това, което вътрешно преживява духовно. И потапяйки се, той се уверява в това: това, което живее в мен като духовно същество, което може да изглежда потопено в тъмнина и безсилие, въпреки това е основано в духовен свят. Защото, потапяйки се в живата мисъл, той се слива с духовното на света, живее заедно с вечната, духовна основа на съществуването и по този начин човек опознава своята вечна природа по отношение на мисълта.

Но тогава, скъпа публика, наистина започват съмненията. Пътят първоначално е такъв от едната страна. Не бива обаче да се мисли, че онези, които търсят пътя си на познанието в този съвременен смисъл, първоначално ще живеят в чисто блаженство, като навлязат в съвсем различно състояние на духа от това на обикновеното съзнание. За какво става въпрос тук, може да се съди по основателните възражения, които могат да бъдат повдигнати от всички страни срещу него – и искам да кажа съвсем категорично – които могат да бъдат повдигнати с известно право, възраженията, които произтичат от факта, че се посочва философия като тази на Шелинг или на Окен: гениални, могъщи, изобретателни светогледи, произтичащи от един вид живо мислене. Но ако навлезем и в двете с непредубедено човешко чувство, по начина, по който Шелинг или Окен са формирали мислите си за отделни факти, тогава, по по-образен начин, те се променят така, че да се впишат в нещо друго, така че да могат да се потопят от

битието в ставането, има само просто мислене, просто пребиваване във вътрешни образи. Нищо не гарантира съществуване, реалност. Именно в това човек трябва да упрекне подобни мислители: макар че те задействат мисленето, те не могат да му придадат характер, чрез който то да гарантира неговата реалност в непосредствения познавателен живот на човешкото същество. И тук можем да посочим, че каквото и да се стреми в антропософска форма да проникне в свръхсетивния свят, може да го направи, когато човек се стреми да следва пътя на познанието по правилния начин чрез описаните тук упражнения. Тогава той стига до такива живи мисли. Той ги развива, като ги използва, за да се опита да схване света, потапяйки се вътрешно в него. Но точно когато има такава жива мисъл в даден случай и иска да схване нещо съвсем сериозно с нея, тогава вътрешно той наистина изпитва това, което може да се нарече най-дълбока вътрешна душевна болка, най-дълбоко вътрешно душевно страдание. Такава мисъл, която може да се трансформира вътрешно, не е без болка, не е без страдание в душата. Ето защо всеки, който е придобил дори малко знание, никога няма да ви каже нищо друго освен това: Да, това, което съм преживял външно като щастие, като удоволствие, като удовлетворение от живота, за това съм доста благодарен на съдбата си; но това, което съм придобил като малко знание, дължа основно на страданията, които животът ми е донесъл, най-вече на душевните страдания. И тези душевни страдания, които ме обзеха сами, така да се каже, ми донесоха и увереността, че реалността на живата мисъл може да бъде преживяна само чрез вътрешно преживяване на нейното действие, нейната истина, в страданието и болката, и че истинското познание за духовния свят не може да бъде постигнато без вътрешна трагедия.

Това би могло да се види и чрез един донякъде безпристрастен, по-фин начин на гледане на нещата. Ами нашият сетивен подход? Е, скъпа публика, когато се отдадем на сетивното възприятие, първо настъпва фина промяна в нашия сетивен орган; дори в чудесно устроеното око настъпват малки промени. Днес, тъй като вече не осъзнаваме това, което ранният човек е възприемал – тези малки промени като болка – ние сме толкова организирани, че ги преживяваме с известна фактическа безболезненост, защото не сме в тях с целия човек. Но това, което оживената мисъл поражда, ни кара, като цялостно човешко същество, да осъзнаем, че физическото човешко същество е проникнато от духовното. Тази практика ни прави сетивен орган и ние трябва да придобием способността да възприемаме духовния свят, който придобиваме чрез този сетивен орган, като първо преминаем през и преодолеем болката и страданието. И като ги преодолеем, не само здравето физическо тяло остава, но и душата в нас вече е способна да гледа директно в духовния свят. Но след това, чрез това виждане, което ни се предава, като се превръщаме в чист сетивен орган след преминаване през болката, това, което ни се представя по този начин, се свързва с това, което се представя на движещата се

мисъл. Човек придобива съзнание за реалността на духовния свят чрез сетивните органи, взаимодействащи с оживеното мислене, точно както иначе придобиваме съзнание за реалността на света на цветовете и звуците. Но по този начин, скъпа публика, съвременният човек също така придобива способността да вижда в друг свят. По този начин той има духовна реалност пред окото на душата си, така да се каже, като цялостно човешко същество става око на душата и, освен чувствената реалност, духовната реалност лежи около него. Например, човекът, такъв какъвто е физически оформен, също се явява пред душата ни по различен начин, когато имаме живата мисъл. Той живее в образи. И когато гледаме човек, това, което стои там пред нас като външна човешка форма - дори това, което стои там като външна човешка форма - ни показва нещо, което е свързано с чисто духовната душа. Ние гледаме, така да се каже, духовна душевна форма, точно както гледаме с физическото око телесната форма. И гледайки този духовно-душевен аспект, ние свързваме с физическото тяло това, което аз наричам, без колебание - дори ако това може да ни обиди - ауричен аспект на човешката природа. Виждаме ауричен аспект; виждаме духовно-душевен организъм. И този духовно-душевен организъм показва чрез собствената си природа, точно както физическият организъм показва, когато имаме възрастен човек пред себе си, че някога е бил малко дете. Това, което виждаме като ауричен човек, сочи към това, което сме били като чисти духовно-душевени същества в духовно-душевен свят, преди да слезем във физическия свят и да се съединим с това, което е било подготвено в тялото на майката за съюз с чистата духовна душа от този физически свят. И не само че ни се посочва по този общ начин какво сме били самите ние, когато сме се подготвили за това, но ни се посочва и по конкретен начин какво е бил човекът по това време. Постепенно опознаваме човека като духовно-душевно същество в духовно-душевния свят, по същия начин, по който опознаваме физическия човек чрез очите и интелекта си. Трябва обаче да се издигнем до определено ниво на съзерцание, което се състои в това да си кажем: Да, ние гледаме външния свят, който ни заобикаля, с всички способности, които имаме в нормалния си живот между раждането и смъртта. Виждаме всичко около нас в звездите, в облаците, в царството на природата; но най-малко се вглеждаме в себе си. Защото знаем, ако сме безпристрастни, че това, което виждаме в себе си, е по същество само картинно представяне на това, което преживяваме във външния свят.

Между раждането и смъртта човекът е организиран около външния свят.

Невероятно изобилие от съдържание се разкрива на човека, когато той насочва очите и другите си сетива към тази среда, от звездите до най-малкия червей. Но този, който е достатъчно безпристрастен, може интуитивно да види, че това, което носи в себе си, е оформено по още по-чудесен начин. Да, външният свят може да бъде славно оформен и чрез науката можем да разкрием велики и могъщи закони от него. Ако можем да го погледнем не чрез анатомията, не чрез това, което се

разкрива на външната наука, която води до славата на външния свят, а чрез вътрешните способности, тогава ще си казваме във всеки момент: Това, което се крие в човешката природа, разкрива много повече от космическия външен свят. То се различава само по външно пространство, но не и по изобилие. Можем само да гадаем за тази човешка вътрешност в обикновеното си съзнание, но тя наистина е микрокосмос, малък свят, и колкото и величествен да е външният свят, тук, в човека, той изглежда още по-величествен. Но между раждането и смъртта ние схващаме това само интуитивно. Защото, когато използваме сетивата и волята си, ние се спускаме в тъмнина. Не виждаме това, което изгражда дробовите ни; не се убеждаваме, че това, което изгражда дробовите ни, е по-голямо и по-могъщо. Ние гледаме в сърцето си, но не можем да се убедим, че вътрешната организация на сърцето е много по-мощна от това, с което се сблъскваме като организация, когато търсим връзките между земята и слънцето. Можем само да гадаем за всичко това. С инструментите на науката обаче не можем да погледнем навътре. Но ако погледнем в света със свръхсетивно зрение – в света, в който сме живели като духовни същества преди нашето раждане, или, да кажем, зачеване – тогава откриваме, че докато тук, между раждането и смъртта, космосът е нашият външен свят, към който насочваме делата си, нашето духовно „аз“ преди зачеването – човешкото вътрешно същество – е нашият външен свят.

Ние гледаме тази човешка вътрешност, защото трябва да се потопим активно в нея. Например, трябва да се подготвим за трансформацията, която се случва толкова чудесно в детето, докато мозъкът му се развива. Гледаме какво правим от душата и духа си, преди да слезем във физическия свят. Ние виждаме не само човешкия вътрешен свят, който ни се струва тъмен между раждането и смъртта; това не е само нашето знание, не е само това, на което се възхищаваме, когато позволим на симпатията и антипатията си да играят; това е и това, към което сме насочили действията си преди раждането или зачеването. Волята на човешкото същество е насочена към това, което тогава той е в състояние да направи от вътрешната си организация. И, дами и господа, колкото и несъзнателно да се случва това в обикновения живот, то трябва да бъде постигнато. И това, което човешкото същество преживява в чисто духовния свят чрез знание и дейност, е това, което след това, макар и несъзнателно, се осъществява в този физически живот на земята. И това е едната страна на ауричния човек.

Другата страна на ауричния човек се появява пред нашето съзерцание, когато не извеждаме пред очите си външната форма, а това, което живее във волевите импулси на човека, в делата му. Там наистина се учим да гледаме света по различен начин, а именно света на човешките същества. Човек си казва: Това, което хората правят, му се струва така, както светът на цветовете се струва на успешно опериран сляп човек. Той опознава един съвсем нов свят, като отваря външно сетиво. По този начин за нас се отваря сетиво, като се превръщаме в сетивен орган като цялостно

човешко същество. С това обаче ние гледаме по различен начин на това, което хората преживяват. Преди всичко ние опознаваме себе си с този сетивен орган, не като аскета, който понижава външната си физичност, за да няма пречка за духовното, който е причинил страдание, за да стигне до духовното чрез страданието на физическото; ние стигаме до духовното чрез страданието в душата. Но чрез това ние опознаваме в себе си какво е духовно-душевно в този земен живот. Ние се учим да разпознаваме това, което се подготвя като духовна душа и от своя страна се стреми да излезе от физическото като втора аура, когато преминаваме през портата на смъртта. Така ние се запознаваме с живота си след смъртта, като самите ние се превръщаме в сетивни органи. Запознаваме се с това, което преминава през портата на смъртта като вечната душевна природа на човека. Запознаваме се със силите, които се стремят в нас към духовния свят, към духовното в космоса, точно както сме се стремяли с делата и зрението си преди раждането.

Но осъзнаваме и нещо друго. Научаваме се да разпознаваме например, че когато един човек срещне друг, двата житейски пътя се сливат. Развива се нещо, което е от решаващо значение за съдбата и на двамата. Двата оттам нататък тръгват заедно по своя житейски път. Това обикновено се нарича съвпадение. Но ако човек се научи - бих искал да кажа, като слепия човек, когато е опериран, се научи да вижда цветовете - ако човек се научи да знае какво прави в живота си със сетивните органи, които формира от себе си като цялостно човешко същество, тогава, от ранно детство нататък, той следва това, което прави, от симпатии и антипатии - от симпатии и антипатии, които се заменят с други. Това, което се превръща в неговия житейски път, винаги се стреми да излезе от нас, за да можем да начертаяме чертата, сякаш планирано, към това, което се е превърнало в неговата съдба. Виждаме: това, което оформя живота му, идва от него вътре. Разбираме по-точно това, което по-възрастните хора, които са станали мъдри чрез възрастта, са казвали безпристрастно. Приятелят на Гюте, Кнебел, веднъж е казал: „Когато погледнеш назад през живота, животът ти се струва старателно планиран и се чувстваш привлечен от отделните решаващи моменти, сякаш са произлезли от предварително начертан план за живот.“ Така човек може да надникне в собствения си живот и да разпознае как той е оформен от действия, произтичащи от харесвания и нехаресвания, от инстинкти и желания. Оттам пътят води към съзерцанието на нишката на съдбата чрез повтарящи се земни животи. Учим се да разпознаваме как това, което изниква в симпатиите и антипатиите, се връща към по-ранни земни животи. Може само да се загатне как по този начин, превръщайки се изцяло в сетивен орган, човек постепенно получава поглед върху повтарящите се земни животи, през които преминава нишката на съдбата. Човек вижда вечното духовно чрез висшето чувство.

Сега е времето, когато по един много модерен начин човек може да намери пътя си към онези други светове, с които душата му все пак трябва да се чувства свързана, как може да намери този път за истинско знание, без да се отчуждава от живота, а като се ангажира напълно с него. Сега той може да се задълбочи в това, което придобива по този начин като познаващ, така че да стимулира цялото си същество. Сега това, което е знание, се свързва с вътрешната религиозна преданост, сега, когато човек намира пътя по модерен начин, знанието от своя страна може да доведе до религия, сега знанието може да доведе до истинска, искрена преданост. Човек достига тази цел на знание по път, който е изпълнен с вътрешния път. Преди това човек е трябвало да настрои тялото. Сега човек оставя тялото такова, каквото е, за да остане подходящо за външния живот, за да може да има доверието на другите хора. Но в душата, като кара душата да работи още по-усилено, човек въпреки това страда; човек произвежда страдание по вътрешен начин, което преди се е произвеждало по външен начин. И сега, ако такава антропософия, както е предвидена тук, бъде разбрана, може да се разбере, че индивидът може да бъде разбран, ако човек го слуша без предразсъдъци. Днес, в известен смисъл, всеки един човек може да следва определени правила, за да си проправи път в духовния свят. Но това не е необходимо, защото човек може да схване чрез собствения си здрав разум това, което духовният изследовател може да разкрие чрез своето виждане, и да го разбере. Точно както е нужно човек да бъде художник, за да прецени красотата на една картина, толкова е нужно човек самият да бъде духовен изследовател, за да открие истината за това, което духовният изследовател казва. Защото чрез своето по-висше виждане този духовен изследовател е воден само във висшите светове. Той трябва също така да разпознае реалността на тези светове чрез здравия си разум. Точно както човек проверява чрез здравия си разум, че един сън не съответства на външната реалност, така и човек трябва да разпознае, чрез по-напреднала логика, истината и реалността на това, което духовният изследовател разбира в духовните светове, за да разбере истинската връзка на човешките същества с тези духовни светове по такъв начин, че да няма чувство на безсилие или тъмнина. Но в същото време възниква нещо друго, от което имаме голяма нужда в настоящето. В настоящето сме изцяло потопени в поток от идеи и мисли. Науката и много други аспекти на живота ни дават тези идеи и мисли, но тези идеи и мисли са абстрактни и в смисъла, в който бяха споменати днес, мъртви. Най-много имаме мисли за духа, идеи за духа, но духът не живее сред нас. Това е, което ние, като съвременни хора, трябва да признаем, когато погледнем назад към минали епохи. Разбира се, не можем да пожелаем те да се появят отново. Много неща, които хората някога са смятали за правилни за своя начин на живот, сигурно ни се струват доста непривлекателни. И по отношение на този начин на живот днешните хора имат огромен брой надежди и илюзии. Но ако не искаме да върнем старите времена, трябва да кажем: те са живели в духа; защото са се потапяли в

духа. Те не са се посвещавали на абстрактни мисли. Този духовен живот се е превърнал в живот за хората, не само мисли за духовността. Днес имаме само мисли за духовността. Отново ще имаме духовна жизненост сред нас. Това ни е необходимо, като развиваме мисли за духовното, развиваме ги по такъв начин, че конкретното, живото духовно да се движи в нас самите, така че да бъдем проникнати до най-съкровено то ни същество не само от мисли, но и от духа, така че да знаем и: духовните същества живеят около нас, с нас, в нашия живот на волята, в нашите мисли. Нуждаем се от духа не само под формата на мисли, нуждаем се от живия дух навсякъде сред нас. Трябва да знаем, от своя страна, че можем да извикаме преживяването на мисълта, на живата воля, не само абстрактното, но и конкретното духовно. Ако знаем, че духовното живее в нас като мисъл, че живее с нас като спътник, може да ни вдъхнови, може да ни изпълни с ентузиазъм, може да ни отвори истинското ни човешко съществуване и човешко достойнство, тогава, с такова човешко отношение към света, издигнато в свръхсетивното, в духовното, можем да намерим пътища, които ни водят до изисквания, отправени днес с дълбок копнеж и дълбока трагедия, а също и с много илюзии. Но ние трябва да търсим духа като спътник в нашите начинания в настоящето и бъдещето, като одухотворяваме мислите си и като съживяваме мъртвите мисли. Това, и нищо друго, е целта на антропософското изследване на света, на антропософските пътища, които би трябвало да водят от физическия свят към духовния свят заради вътрешна благословия, за истинско преживяване на всеобхватната реалност, която е не само физическа, но и духовна. И само в духовната реалност човек може да намери удовлетворението за онези загадки, които споменах в началото на днешната лекция. Ако знаем, че духовното живее в нас като мисъл, че живее с нас като спътник, може да ни вдъхнови, може да ни изпълни с ентузиазъм, може да ни отвори истинското ни човешко съществуване и човешко достойнство, тогава, с такова човешко отношение към света, издигнато в свръхсетивното, в духовното, можем да намерим пътища, които ни водят до изисквания, отправени днес с дълбок копнеж и дълбока трагедия, а също и с много илюзии. Но ние трябва да търсим духа като спътник в нашите начинания в настоящето и бъдещето, като одухотворяваме мислите си и като съживяваме мъртвите мисли. Това, и нищо друго, е целта на антропософското изследване на света, на антропософските пътища, които би трябвало да водят от физическия свят към духовния свят заради вътрешна благословия, за истинско преживяване на всеобхватната реалност, която е не само физическа, но и духовна. И само в духовната реалност човек може да намери удовлетворението за онези загадки, които споменах в началото на днешната лекция. Ако знаем, че духовното живее в нас като мисъл, че живее с нас като спътник, може да ни вдъхнови, може да ни изпълни с ентузиазъм, може да ни отвори истинското ни човешко съществуване и човешко достойнство, тогава, с такова човешко отношение към света, издигнато в свръхсетивното, в духовното,

можем да намерим пътища, които ни водят до изисквания, отправени днес с дълбок копнеж и дълбока трагедия, а също и с много илюзии. Но ние трябва да търсим духа като спътник в нашите начинания в настоящето и бъдещето, като одухотворяваме мислите си и като съживяваме мъртвите мисли. Това, и нищо друго, е целта на антропософското изследване на света, на антропософските пътища, които би трябвало да водят от физическия свят към духовния свят заради вътрешна благословия, за истинско преживяване на всеобхватната реалност, която е не само физическа, но и духовна. И само в духовната реалност човек може да намери удовлетворението за онези загадки, които споменах в началото на днешната лекция.

Антропософия и познание на Духа

Уважаеми присъстващи! Забележките, които ще представя днес, изискват определена предпоставка, за да изглеждат оправдани в настоящето – бих искал да кажа – в нашата научна епоха. Тази предпоставка е изследването на това, което в момента трябва да се признае за научно възможно. Позволих си да обсъдя в последната си лекция, която имах честта да изнеса тук преди няколко месеца, какво трябва да се каже в това отношение, какво твърди Антропософията за връзката си с научния мироглед на днешния ден, как тя изобщо не е в противоречие с него, а напълно признава неговото значение и как тя от своя страна отива по-далеч от тази наука. И тъй като мога да предположа, че голяма част от днешната уважаема аудитория също е присъствала по това време, ми се струва нито възможно, нито необходимо да повтарям казаното тогава. Просто ще го приема за даденост и ще надгражда върху него това, което Антропософията сега има да каже чрез своите изследвания, чрез своите познания за връзката между човека и духовния свят. Когато говорим като човешки същества за трудностите, с които се сблъскваме, когато възникват загадъчни въпроси за духовния свят, когато говорим за такива трудности, тези трудности не могат да се отнасят до съществуването на духовен свят като такъв, с който човешкото същество се чувства свързано в земното си съществуване. Защото човек трябва само да размисли върху себе си и той живее в духовен свят. Чрез духа си той е когнитивно свързан с нещата около себе си, с действията, които самият той извършва. И дори най-пламенният материалист не отрича тази връзка на човека с духовния свят, доколкото човекът винаги е наясно със своя дух в будно състояние. Трудността започва едва когато човек погледне към природата на този дух, доколкото всъщност може да види човешкото си достойнство, истинската си човешка стойност, само чрез него. Човекът наистина трябва да си каже: Аз имам духа. Както казах, дори най-лошият материалист не отрича това. Най-много той вярва, че това, което човек преживява като дух в себе си, е продукт, творение на материалното съществуване. И именно защото човек се чувства като дух, защото усеща своята ценност и достойнство в тази духовна сфера, той трябва да се запита: Каква е тази същност на духа, как е основана може би в един всеобхватен духовен свят, който не принадлежи на преходното, а е постоянен пред лицето на преходното? С това бих искал да ви посоча, скъпи слушатели, вътрешните душевни трудности, с които човек се сблъсква всеки ден и всеки час, когато гледа същността на собствената си духовност. Тези трудности хората не винаги осъзнават напълно в пълния смисъл на думата. Но те живеят в дълбините на душата, независимо дали човек ги изследва или не, те живеят в тези дълбини на душата, изливат се в съзнателното душевно съществуване, съставляват щастието и страданието на най-съкровения човек, съставляват най-съкровенията съдба на човека, формират душевното настроение и състояние на душата. По този начин

човек намира своя път в света и става полезен за своите събратя и за света, доколкото може да се образова, дори и несъзнателно и наивно, за природата на духа. И от много недра възникват загадъчните въпроси в това отношение и бих могъл да цитирам много неща, които живеят в душата съзнателно или повече или по-малко несъзнателно.

Бих искал да открия два примера от всичко, което присъства в душата, два примера, които може би дори не принадлежат към най-често срещаните, но които могат да покажат точно с кои кътчета от душевния си живот се сблъсква човек, когато иска да се образова за духа. Всеки ден, когато преминаваме от будно състояние в спящо състояние, виждаме как нашата вътрешна духовна дейност, как тя парализира себе си, изгрява в неопределен мрак, как настъпва времето на съня, по отношение на което не можем да кажем какво всъщност е с нашата вътрешна духовно-душевна дейност и дейност. Тогава усещаме – може да се каже – безсилието на това, което е нашата духовност. Живеем в тази духовност от събуждането до заспиването; всъщност се чувстваме истински човешки, когато живеем в тази духовност, но виждаме как тя избледнява, притъмнява и е безсилна пред лицето на това ежедневие, което изчезва от нас, от това, което е истински човешко в нас, и без винаги да го усещаме – както казах – от несъзнателното преживяване на това безсилие идва това, което ни дава несигурност относно природата и съдбата на нашия ум. И това е едната страна.

Другото е, бих казал, полярната противоположност. Преживяваме го отново повече или по-малко несъзнателно – несъзнателно при повечето хора – когато преминаваме от спящо към будно състояние, най-много с прехода през повече или по-малко хаотични сънища, но знаем от здрав разум, че те имат само илюзорна стойност в сравнение с това, което в обикновения живот наричаме реалността на съществуването. С този преход през сънуващия живот ние завладяваме физическото си тяло с духовното си аз. Когато се събудим, ние схващаме сетивата си, как външният свят се отразява в сетивата ни в неговите цветове, звуци и т.н., и преживяваме това вътрешно. Вътрешно преживяваме как схващаме волята си и по този начин ставаме активни човешки същества. Обаче, както вече намекнах в последната лекция от различна гледна точка, в каква тъмнина всъщност гледаме надолу, когато имаме само проста воля, когато решим да вдигнем ръката си и да я движим? Имаме тази мисъл и след това виждаме как тази мисъл се осъществява в движението на ръката, във вдигнатата ръка. Но как мисълта се спуска надолу в организма, какви сложни процеси протичат, преди ръката да бъде помръднала, всичко това изчезва от нашето съзнание. Когато се събудим, ние хващаме тялото си с духа си, но това, което този дух преживява там долу, е обгърнато от пълна тъмнина дори по време на будно състояние, така че и в това будно състояние имаме само неопределено отношение към нашата духовност и нейното отношение към външния свят – към външния свят, който самите ние сме чрез тялото си – което ни

представя една мистерия. От една страна, ние усещаме безсилието на духа; от друга страна, ние усещаме как той потъва в нашата собствена вътрешна тъмнина, когато се събудим. От такива преживявания човек формира загадъчните въпроси за природата на духовността и тогава двама противници на душевния живот застават пред този духовен свят, към който човек се стреми със знанията си, с волята си, двама врагове, единият от които му замъглява този духовен свят, другият заплашва да му го отнеме. Един враг поражда именно онези, които дори в сегашното си съществуване все още живеят повече или по-малко наивно пред лицето на нашите научни мирогледи, приемайки много традиционни идеи в своя мироглед без да ги разглеждат, често като най-лошите илюзии за свръхсетивното, за духовното, защото чувстват, че не могат наистина да живеят в психично здраве без такива идеи за духовното. Тогава те се отдават на това, което идва от единствения враг на душевния живот: суеверието. Всякакви форми на душата извират от човешкия живот на волята и се поставят пред човешкия дух, желаейки да му кажат какво е в основата на външния свят като духовна реалност. Тези, които не са се запознали с научната съвест и методология на настоящето, много лесно се поддават на подобни идеи, но те също така изпитват тъжни последици от суеверието в човешката душа. Ако разбираме света по такъв начин, че приемаме това, което се влива в съзнанието ни чрез волята ни, като определящо за свръхсетивното, тогава отиваме да разпознаем външния свят. На всяка крачка срещаме препятствия, когато се опитваме да се ориентираме във външния свят. Вярваме, че това или онова трябва да важи в сетивния свят, защото го приемаме чрез нашето суеверие. Външната природа не потвърждава това, което предполагахме в нашето суеверно преживяване на всяка крачка. Това ни води до известна преориентация към този външен свят. Светът ни се струва различен, отколкото си го представяме. Ставаме несигурни в себе си и тъй като ставаме несигурни в себе си, губим способността да развиваме силни импулси за действията си. Ставаме негодни за собствените си действия, ставаме негодни за взаимодействие с други хора.

Това, скъпи присъстващи, е единственият враг, който възниква в човешката душа, когато се изправи пред загадките на духовния свят. Другият враг се появява предимно пред онези души, които навлизат в съвременния начин на научен живот. Те се учат да разпознават как да развиват мисленето си по съвестен, методичен, може да се каже точен начин, за да следват сетивните явления до техните външни закони и да ги проникват с идеи, чрез които те стават разбираеми. Но много често се случва, особено когато човек е съзнателно потопен във външния свят по този начин, да забележи как нашето мислене става, бих казал, тънко по този научен път, как то само постепенно става подходящо за това, което е сетивният свят, и как в своята тънкост не може да намери пътя си нагоре от сетивната към свръхсетивната област, именно поради своята съвестност. И тогава именно онези, които навлизат дълбоко в научната сфера, са нападнати от съмнението, другият враг на човешкия

душевен живот. Съмнението със сигурност е нещо, което е свързано с развитието и образованието на интелекта. Но когато съмнението се появи пред човешкия интелект, тогава то потъва в душата, потъва в ума. Тези, които, въз основа на дълбоките прозрения, които антропософията може да предостави, сега разпознават връзката между живота на душата и физическия опит на човешкото същество, знаят как това, което се случва в душата, се излива в тялото и как това, което - трябва да се каже така - се втурва от съмнението в тялото, как то първо причинява определена изтощителна болест на душевния живот в човека, как тази изтощителна болест може да ни отслаби - бих казал - до мозъка на костите, до крайниците, до мускулите, така че можем да станем негодни за душата си, за духовната си и за физическата си дейност именно поради съмнението. Именно защото това се преживява от съвременния човек от едната или другата страна, може би най-лошите съмняващи се чувстват особено принудени да търсят информация за духовното, за свръхсетивното, към което не искат да се обърнат от традиционните вярвания, подобно на първия тип хора, които се предават на суеверието. Тъй като искат да се обърнат към свръхсетивната сфера чрез знание, научните умове са водени да изучават ненормалния духовен живот, духовния живот на настроените хора, медиумите, хората, които имат всякакви халюцинации. Вижда се, че в ненормалния живот се случва нещо различно, отколкото в нормалния човешки живот на знание и воля, и се смята, че от този ненормален живот, който идва от медиумството или от виденията, може да се извлече нещо за човешките способности и връзката им с друг свят в сферата на обикновеното съзнание. Запознатите с антропософията знаят, че всички тези изходи са от патологичната сфера, от болния душевен живот. Душевният живот на медиума е болен, защото физическият му живот трябва да бъде настроен в момента, в който той действа като медиум. Това разстройване прави невъзможно за човека, действащ като медиум, да схване това, което душата му пряко преживява. Невъзможно е да се провери – дори за външен наблюдател, който може да е със здрав разум, когато наблюдава медиума – невъзможно е да се осъзнае каква връзка има човекът, медиумът, с друг свят, ако не е потопен в това преживяване. Медиумът, в края на краищата, е отделен и със здравето си човешко разбиране е разсеян от това, което преживява в своите медиумистични състояния. Винаги, когато човек има халюцинации, винаги можем да покажем как те имат своите корени в болна област на човешкото тяло и как това, което възниква в душата като други преживявания, може да бъде там само благодарение на тази болна част от човешката организация. По този начин нямаме възможност да намерим прехода, който търсим от здравия човешки душевен живот към познанието за свръхсетивното, за духовната сфера. Защото, където и да се обърнем към болния душевен живот, ни липсва контрол на всяка стъпка. И затова повечето от нашите съвременници се чувстват принудени да се придържат към почитани от времето, традиционни идеи, когато става въпрос за свръхсетивното, за

духовното, за това, което се е развило от по-ранни епохи на човечеството до наше време като съдържание на вероизповедания и мирогледи.

Тогава човек се насочва към тези светогледни съдържания, които навлизат директно в нашите философии – хората дори не осъзнават как това е така дори във философиите, които някои велики мислители считат за непредубедени, но не са – човек се придържа, както се казва, към вярата в това, което не може да се постигне със знание, с прозрение. И днес вече сме стигнали дотам, че да изграждаме всякакви изкуствени понятия, за да оправдаем вярата като нещо, което трябва да стои самостоятелно пред лицето на знанието, пред лицето на знанието, което би трябвало да е насочено само към нашето сетивно или подобно, докато единствено вярата може да бъде насочена към свръхсетивното. Но тази свръхсетивна област е взета от това, което е било предадено традиционно, и има ефект върху хората със силата, с която често го прави днес, през своята почитана възраст. Но ако погледнем безпристрастно в какво вярват хората и какво поддържат по отношение на светогледите, предадени исторически, можем да проследим това в реалната история – не само в историята, която е призната днес, но и в история, която е пропита с психология и изучаване на душата. Там човек вижда, че това, в което иска да вярва днес, това, което приема като идея в неговото въздействие върху света на чувствата, че в по-старите епохи на човечеството това някога е произлизало изцяло от прозрения, които отделният човек е получавал от нуждата си от знание, по пътища, които е трябвало да го отведат в свръхсетивното. Всичко, което днес е оправдано като религиозна вяра, всъщност може да се проследи до древното знание.

В един момент, даден индивид или общност от този човек са намерили своя път, чрез специални вътрешни духовни пътища, в свръхсетивния свят, са получили идеи от този свръхсетивен свят, са ги схванали с обикновеното си съзнание и са ги предали на своите събратя. Техните събратя са разбрали, че чрез такива пътища на познанието човек може да открие нещо за свръхсетивния свят. Такива по-ранни пътища на познанието може да са примитивни в сравнение с това, което е необходимо днес за нас, хората, в такива пътища на познанието. Но не е приемливо за истински безпристрастния човек да пренебрегне факта, че не може да не забележи как днешните вярвания се връщат към такива стари пътища на познанието, чийто източник на знание е просто забравен. И ако ги изследвате, понякога чрез външна история, чрез някакъв документ, тогава се чувствате обезпокоени, защото вече не се посвещавате на такива източници на знание; казвате: Това е добре за една по-ранна цивилизация и култура. Да, но – скъпа публика – днес ние вярваме на това, което идва от тези източници на знание, само сме го променили по някакъв начин, но истинското му съдържание се връща към тези източници.

Скъпи мои участници, антропософията, както я разбирам аз, предлага на хората път на познание в свръхсетивния свят и ще имаме повече да кажем за този антропософски път на познание, тъй като е подходящ за днешните хора. Но днес ще можем да общуваме по-лесно, ако разгледаме по-старите пътища на познание, които споменах в последната си лекция и чиито резултати са достъпни за наивния, а често и за образования човек днес, когато става въпрос за свръхсетивното.

Бих искал да характеризирам два от старите пътища на познанието, които са пред вас. Съществува и възможността да се характеризират безброй други подобни пътища на знание, но искам да избира два, защото са особено характерни и защото до голяма степен хората са забравили колко много от това, което хората днес възприемат като вярвания, идва именно от тези източници.

Бих искал първо да спомена – както казах, само за да сме на едно мнение, не защото бих искал да препоръчам подобен път на знание на някого, а защото именно чрез разбирането на старото можем да се издигнем до познанието на новото – бих искал първо да спомена пътя, който е добре познат, пътят, по който е било поето в древна Индия, за да се придобие познание за един различен свят от този, който обикновено заобикаля хората.

Първо бих искал да характеризирам това, което се нарича древна йога система на познание, която някога е била свещена в Ориента, но сега е деградирала. Йога системата на познание води, бих казал, до своя вид ерудиция, до своя вид познание за друг свят. Кои бяха съществените елементи на тази йога система? Бих искал да спомена характеристиката, която е съмнителна днес, когато се практикува – по онова време не е била съмнителна, но начинът, по който се практикува днес, е съмнителен – защото вече не е подходяща за днешната човешка природа, защото човешката природа се е променила от времената, когато се е извършвала йога практиката. Това, което е можело да се прави в древността, без да се навреди на човешката природа, и е правено в древността, да речем, от индийците, не може да се прави днес, особено от западниците, без да се навреди на тялото и ума им. Но нека се съгласим за това. Същественото и чисто съществено нещо, освен всичко друго, в практикуването на йога е модифицираното дишане в допълнение към обикновеното ежедневно дишане на човек.

Как протича този ежедневен процес на дишане? Повече или по-малко несъзнателно. Само когато сме засегнати от болест, осъзнаваме дишането си. В противен случай вдишването, задържането на дъха и издишването се случват до голяма степен несъзнателно. И именно върху тази несъзнателност на вдишването, задържането на дъха и издишването се основава безпристрастната реалност на нашия живот. Тези, които са вярвали в древен Ориент, че могат да станат учени по йога, са се обучавали за определени периоди от време да регулират дишането си по различен начин от самата природа, регулираща човешкото дишане. Те са създали различен ритъм за вдишване, задържане и издишване. Какво са постигнали

с това? Те са постигнали способността да дишат повече или по-малко съзнателно, докато иначе дишат несъзнателно, да преживяват дишането като напълно съзнателен процес. Това ми се случва, когато вдишвам, това ми се случва в целия ми организъм по време на потока на вдишване, това ми се случва по време на задържане на дъха, това по време на издишване. По-специално, йогинът фокусира вниманието си върху това, което сега е резултат от този променен процес на дишане, издигнат в съзнание, за неговото мислене. За неговото мислене, какво е резултатът тогава? Е, можем да го характеризираме физиологично в съвременния смисъл, какво се е случило там. Това, което несъзнателно се случва в процеса на дишане, какво е то във връзка с организацията на човешката глава, с организацията на мисълта? Вдишваме, дихателният импулс влиза в нашия организъм, работи нагоре през канала на гръбначния мозък до нашия мозък, до инструмента на нашето мислене, който извършва определена дейност от нервно-сензитивния живот, така че нещо протича през тази дейност от дихателния поток. В действителност ние не се занимаваме само с дейността на нашия нервно-сензитивен живот в нашия мисловен живот, но този нервно-сензитивен живот е пропит и проникнат от ритмичния живот на дихателния поток. Но ние не знаем нищо за това. Йогинът, който се е стремил към висше знание, е осъзнал това проникване на физическата част от неговата мисловна дейност с дихателния поток. Какво е постигнал той там? Можем да схванем какво е постигнал той там само като сравним това, което йогинът е преживял в съзнанието си по отношение на мисленето, когато сравним това, което е преживяла цялата му среда, останалата част от човечеството. Да, скъпа публика, в хода на историческото развитие човечеството се е променило повече, отколкото осъзнаваме днес по отношение на живота на душата. Това, което днес, бих казал, съставлява цялото ни съзнание, е било съвсем различно в древността. Днес виждаме външния свят, като поглъщаме цветовете чрез сетивата на очите си по един, бих казал, чист начин; чуваме външния свят чрез сетивата на ухото, поглъщайки звуците в определена чистота, и същото е и с другите усещания. В древността не е било така. Ние погрешно разбираме сетивата на ранното човечество, ако кажем, че то е фантазирано пътя си към света, както би го казал анимизмът. Не е било така. Ранните хора естествено са преживявали това, което е било във външния свят, като жива духовна душа, която се стреми нагоре вътре в тях. И като са гледали светкавици и гръмотевици, бързаци облаци, струящ се вятър, извори, растения и животни, са виждали всичко, което е обграждало хората във външния свят. Те са виждали не само пъстър, топъл, студен или по друг начин чувствено оформен свят, както правим днес. Не, те виждаха свят, в който всяка пролет беше пропита от духовната душа, във всяко полъхване на вятъра, което играеше около тях, в звездите, в слънцето и луната, те усещаха как духовната душа се изразява. Беше също толкова естествено за хората да виждат тази духовна душа, колкото е естествено за нас да виждаме цветове и да чуваме звуци. Това беше

обичайното преживяване на хората около йогина. Йогинът обаче искаше да изпита различен свят от този, който обикновено изпитваше. Ето защо той предприе упражненията, които току-що описах. И като насочваше съзнателния поток на дишането през мисленето си чрез тези упражнения, бих казал, че той направи нещо съвсем различно от мисленето си.

Наистина, човекът, който се е потапял по този начин, виждайки духовна душа във всеки извор, във всеки полъх на вятъра, във всичко, което е природа, не е притежавал силното его, силната самоувереност, която има днешният човек, силното чувство за себе си, което има днешният човек. Той не е можел да усети силния духовен елемент в собственото си аз. В известен смисъл, неговото същество се е сляло с външния свят, който е бил духовен елемент за него, точно както вътрешното му същество е било духовен елемент за него. Когато йогинът, дишайки по този начин, е трансформирал мисленето си, тогава неговият опит е бил, че е постигнал прозрение, подобно на нашето, но по този път на познанието; той е направил мисленето си силно, той го е отвел в абстрактното. По този начин той е възприемал духовността на собственото си аз. И е чувствал това аз вкоренено в друг свят, в един вечен свят.

И всички прекрасни неща, които са били казвани в по-стари времена за духовния свят, са били казвани от опита, че човекът, по описания начин, е стигнал до себе си, до Аз-а, че е почувствал своето Аз като вечна духовност, свързана с универсалната духовност на света. И ако прочетете най-красивите глави в прекрасната поезия на Бхагавад Гита, ще прочетете как е описано по такъв прекрасен начин как човек стига до себе си и до преживяването на духовния свят и ще се почувствате пренесени в специалния духовен път на онези древни времена. Голяма част от това, което е било разкрито на човека по този начин за човешкото аз, за човешката духовност и нейната връзка със световната духовност, живее в много от днешните традиционни вероизповедания, в днешните традиционни светогледи и дори във философиите, към които човек вярва, че може да се приближи без предразсъдъци. Хората не осъзнават колко много от това, което са възприели във вярата си в авторитетите, идва от опита на древния йогин.

Тези, които днес искат да се образуват за значението на днешните йога системи, обикновено грешат и вярват, че прилагайки такъв метод, все още могат да постигнат нещо специално днес. Това не е така. Хората ще си навредят, както психически, така и физически, ако искат да възкресят по пътя си на познанието това, което е било подходящо за древното човечество. Но дори по отношение на това, което е необходимо на днешния човек, за да постигне висше знание – и което искаме да обсъдим по-късно, също и за да съобщим за него – подобна характеристика на стари, вече ненужни пътища на познанието не може да ни служи. Бих искал да кажа, че от друга страна, обратното ни се разкрива като пример,

когато погледнем един по-стар път на познанието, този, който е бил извървян в аскетизъм, път на познанието, по който вече не можем да извървим днес. Не можем да имаме пътя на йога. Не можем да следваме пътя на йога, защото човекът, който живее в дишането си по описания начин, а след това живее в мисленето, проникнато от дишането, става толкова силно чувствителен, че вече не може да понася в голяма степен суровия външен свят. Поради тази чувствителност той трябва да се оттегли от външния свят, трябва да се предаде на определено уединение, дори на отшелничество. Но именно във възгледите на древните те са търсили мъдрост за висшите светове именно от онези, които не са преживявали това, което са преживявали те, а са се изолирали, така да се каже, в ъгъла, за да се стремят в това уединение към висшия свят, за да изследват свръхсетивното в човешката природа, за да могат да го провъзгласят на другите. Днес здравият човек не може да се свърже с човешките натури, които търсят уединение и отшелничество по този начин. Съвременният живот поставя толкова трудни изисквания, че трябва да намерим пътя си към него в неговата жизнерадост и съвременният човек може да има доверие само на този, който не е нужно да се оттегля от живота, а който се поставя в живота толкова, колкото и всеки друг. Следователно не можем да използваме пътя на йога. Това не би вдъхнало доверие у онези, които разбират себе си в рамките на съвременното културно развитие.

Същото важи и за стария аскетичен път. Какво прави аскетът в стария смисъл на думата? Той понижава телесните си функции, парализира ги до известна степен. Физическият му организъм би трябвало да е по-малко активен в онези периоди, когато би трябвало да е отворен за висше познание, отколкото би бил, ако се посвети външно на силен живот. Чрез това настройване на телесните функции, човекът, който се стреми към по-висш живот, преживява и осъзнава, че да, за живота, който водим външно, това тяло, което носим, е подходящо и уместно и може би всъщност не желаем различно тяло и затова няма нужда телесните функции да бъдат забавяни. Но ако искаме да погледнем в духовния свят, тогава това тяло, което е създадено за сетивния свят, е пречка. Ако го деградираме, направим го по-малко активно, отколкото е в обикновения живот, тогава премахваме пречката и свръхсетивният свят се влива в нашето съзнание. Това е просто преживяването на древните: тялото е пречка за познанието на висшите светове. От друга страна, чрез настройване на физическото тяло към болка и страдание, за да влезе в контакт с духовния свят, аскетът е навлизал във вътрешно преживяване, което го е отвеждало от суровия външен свят в уединение, в отшелничество. Оттам той е успявал да изследва много неща, които след това са потъвали дълбоко в човешката душа, когато тя е искала да знае: Как съм свързан с духовните светове, как да намеря щастието на ума си?

Но от друга страна, хората, които можеха да казват подобни неща – и това се връща обратно към нашите съвременни религиозни вярвания и мирогледи, без

хората да го осъзнават – от друга страна, хората трябваше да настроят функциите на своята физичност спрямо силния външен живот, трябваше да развият свръхчувствителност към този живот, към самотата, към отшелничеството. Старият път на аскетизма, който днес също е изкривен, не е подходящ за съвременния човек. Чрез такъв аскетизъм човекът първо се отчуждава от реалността, в която днес трябва да се поставим напълно, но също така се прави негоден за своите действия, прави се негоден да работи в полза на своите събратя. Но все още можем да разгледаме двата пътя, по които хората някога са се борили да получат представа за свръхсетивните светове.

Как един човек днес може да се издигне в свръхсетивния свят, скъпи слушатели, е нещо, което описах в последната си лекция тук, поне на принцип. Можете да го намерите описано подробно в моите книги „Как да познаваме висшите светове“ и „Окултна наука“, както и в други мои книги. Но там ще видите, че днешният човек вече не може да следва пътя, да речем, на реорганизация на дишането си, пътя на съзнателното дишане, за да промени мисловния си живот в смисъл, че обикновените човешки възгледи да се превърнат в прекрасния мироглед на Бхагавад Гита. Бих казал, че за своя път на знание, за своя път на мислене, човекът е тръгнал от нещо, което е било все още напълно подходящо за онези древни времена, нещо, което е било тясно свързано с телесните му функции.

Всичко, което ви описах в предишната лекция и което описвам в книгите си, са процеси, които не се осъществяват в дишането, които не се осъществяват по този начин в тялото, а се осъществяват в самия живот на мисълта, във вътрешния живот на душата, чрез специална тренировка в медитацията, чрез специална тренировка в концентрацията на мисълта, в съзерцанието. Днешните упражнения, които са предназначени да доведат до висшия свят, се извършват чрез практики, които се осъществяват в регулирането на самото мислене. Древноиндийският йогин е регулирал дишането си; ние регулираме директно обикновеното си мислене, внасяме различен ритъм, различна вътрешна закономерност в медитацията и концентрацията в мисленето. Ние не подхождаме към трансформация на мисленето си индиректно чрез дишането, ние отиваме директно към мисленето. Разбира се, не мога да повторя всички упражнения, за които можете да прочетете в споменатите книги „Как да познаем висшите светове?“ и „Окултна наука“; мога само да загатна за принципите по този начин.

Но какво постигаме, като правим подобни упражнения, които се обръщат толкова интимно към човешките мисли? Чрез тях ние прозряваме това, което днес имаме като обикновено мислене, чрез раждането и възпитанието, в неговата абстрактност, в неговата мъртвост, ако мога така да се изразя. Стигаме до същностно оживяващо мислене, докато древноиндийският йогин - бих казал - е тръгнал от известна оживеност на мисленето, от която е отишъл към абстрактното мислене, към мисленето, което имаме като нещо естествено в живота. Там той е преживял аз-а.

Сега ние имаме това аз чрез раждането и възпитанието; трябва, като схващаме мисленето, а не дишаме, да оживим това мислене. Но правейки това, ние стигаме до възприемане на обикновеното мислене именно като абстрактно, като мъртво и преминаваме към живо мислене чрез вътрешни упражнения.

Това е значителната трансформация, която трябва да претърпи съвременният търсач на знание, който иска да проникне във висшите светове, в света на духовното. Това е методът, през който трябва да премине съвременният търсач на знание, който води от абстрактното, от неодоушевеното, от мъртвото мислене към вътрешно живото мислене.

А сега бих искал да ви дам характеристика на съвременните форми на съзнание, докъде стигаме, когато придобием това живо мислене. Ще посоча нещо, което е близко до всеки човек днес. Ако имаме някаква връзка с днешните светогледи, ние осъзнаваме как е устроено едно така наречено висше животно, как протичат неговите функции, неговите телесни процеси. Ние формираме вътрешен образ на това висше животно в мислите си. Правейки това, ние визуализираме природата на това животно. Но след това можем да се обърнем към човешкото същество. Ние отново формираме вътрешна картина на човешкото същество, използвайки целия материал, който науката ни предоставя днес. По-късно тя ще бъде още по-пълна, но по принцип не е по-различна, стига мисленето да се прилага само абстрактно, както е днес при изучаването на природните закони - ние формираме образ на човешкото същество, на структурата на костите, структурата на мускулите, структурата на другите органи, на преплитането и взаимовръзката на вътрешните телесни процеси. След това сравняваме тази картина с картината, която имаме за висшите животни, и откриваме определена връзка. В зависимост от това дали мислим повече или по-малко материалистично, си представяме, че човекът тогава произлиза физически от висшето животно. Ако мислим по-идеалистично или духовно, си представяме тази връзка по различен начин. Но ние я разглеждаме, като формираме идеята за висшето животно, от една страна, и идеята за човека, от друга, и ги сравняваме, ние формираме нещо чрез това сравнение, което след това ще се превърне в нашия миросглед за нашата среда. Но сега нека си зададем един въпрос, който може да ни интересува. Каква е разликата между мисленето, с което човек сравнява понятието за висше животно с понятието за човек, както външно може да сравни висше животно с по-нисше животно, по-нисше животно с растение. Нека си зададем въпроса: Каква е разликата между това мъртво абстрактно мислене и онова живо мислене, което човек придобива чрез съвременните упражнения за познание за свръхсетивния свят?

Ако с обичайното си мислене формираме представа за висшето животно, за неговата вътрешна структура, за неговите процеси, за преплитането на жизнените му процеси, тогава, бих казал, ние вътрешно сме визуализирали съществото на това висше животно чрез мисъл. Но мисълта живее и тази мисъл се променя вътрешно,

ако живее, без да е необходимо да я гледаме. Тя формира мисълта на човешкото същество от себе си, тя претърпява тази метаморфоза вътрешно. С мъртво мислене можем да формираме само мисълта за висшето животно, след което да преминем с мисленето си към човешкото същество, към човешкото същество, което преживяваме външно, да намерим човешка мисъл, но с животинската мисъл никога не стигаме до човешката мисъл. Просто като позволим на мисълта да оживее в нас, чрез което човешката мисъл след това възниква от животинската мисъл, ние достигаем до различно, духовно отношение към света.

Бих искал да го илюстрирам по следния начин. Представете си магнитна стрелка. Можете да я насочите в много различни посоки. Само една посока е отличната, посоката, която сочи от северния магнитен полюс към южния магнитен полюс. Тази една линия е отличната. Където и да насочите магнитната стрелка, нямате такава отлична посока. По свой собствен естествен закон тази магнитна стрелка принадлежи в посока север-юг. По този начин, чрез живата мисъл, цялото пространство е диференцирано. В живото мислене ние нямаме пространството на безразличното съпоставяне, изчислителното пространство, а преживяваме пространството, в което нещо друго се превръща във вертикалната линия, която отива от земята до звездите; хоризонталната линия, която е допирателната към земята, върху която стоим. Пространството се преживява вътрешно от живата мисъл. След това се обръщаме към висшето животно, откриваме, че гръбначната му линия е хоризонтална и там, където тази линия преминава във вертикалната, са изключенията, които показват, че това, което казвам, е правилно. Виждаме вертикалната посока в човешкото същество, чувстваме, че тази линия е различна от тази, която животното поддържа с гръбнака си, и усещаме тази линия, в която сега се поставя човекът, и много други неща, които трябва да променим, когато преминем от животинска към човешка мисъл. Чувстваме, че се появява различно същество и като усвоим животинската мисъл, трябва да запазим формата гъвкава и да знаем: ако навлезем в различна пространствена посока, стигаме до различно същество. Позволяваме на едната мисъл да възникне от другата във вътрешния ни опит.

Помислете, скъпа публика, колко жив става душевният ни живот, колко одухотворен става душевният ни живот, докато съпоставяме едното с другото с мъртвата абстрактна мисъл, как стоим пред света, как сега ставаме подобни на преплитането, растежа и превръщането на външните неща с нашия вътрешен опит, как се потапяме във външния свят, вече не просто стоим до него.

Това е първата стъпка за съвременния човек. Да съживи абстрактното, мъртво мислене и по този начин да живее в духовността на света. Но всички вие – моя скъпа аудитория – можете да повдигнете съществено възражение, докато описвам това живо мислене. Можете да възразите, че е имало всякакви мислителни, естествени философи Окен, Шелинг, които са имали такова живо мислене в

известен смисъл; те са знаели как да схванат мисълта за външен обект по определен въображаем начин и са разбирали как да я трансформират, за да намерят нещо, което след това съвпада с друго нещо само по себе си. И съвременното човечество наистина е разпознало колко много фантазия има у Шелинг и Окен именно благодарение на това мислене. Но има нещо, което антропософията трябва да добави към това, което най-новата древност не е имала. Когато такива мислители като споменатите описват какво всъщност се случва в техния духовен живот, човек не намира това, към което антропософските изследвания и опит трябва да сочат.

Човекът, който, както го описах, формира мисли за нещата от външния свят, който самият той е жив, не може да направи и крачка с тази жива мисъл, без да почувства вътрешна болка, по някакъв начин страдание. И сега, когато тази жива мисъл се усеща като страдание, като болка – не първоначално във физически смисъл, защото тя може да бъде предадена само в тази посока – сега започва нещо, което може да се усети като реалност. Всеки, който осъзнае, че висшето познание в съвременния смисъл може да се постигне само чрез преминаване през страдание и болка, винаги ще ви каже нещо и за обикновения си живот: ще каже: „Това, което съм преживял като щастие, като радост, като късмет, съм благодарен на съдбата си. Това, което съм имал под формата на страдание, болка, разочарование и лишения в обикновения си живот, дължа на малкото знания, които съм придобил. И фактът, че съм придобил такива знания чрез обикновените болки и разочарования, които животът ми е дал, означава, че съм преминал предварителна подготовка за това, което трябва да се преживее, когато живата мисъл, като жива духовност, изпълва душата, следователно е жива и в душата и следователно също тласка душата към страдание и болка.“

Какво се постига с това? Чрез това цялата ни човешка природа се превръща в орган на възприятие – изразът звучи парадоксално – но вече не в орган на възприятие, който подобно на окото и ухото възприема външния свят, а в орган на възприятие, който духовно възприема себе си навътре и също така гледа в духовния свят, в света, на който живата мисъл дава своето мисловно съдържание и сега истински преживява този жив свят. Човек може да разбере защо трябва да преминаваме през болка и страдание. Сега е така – уважаеми присъстващи – че дори в такава съвършена структура като окото, се случват някои процеси, промени поради светлината, която действа върху него. Тези промени, които се случват, ако имаме фино чувство за това, щяхме да имаме усещане за болка и това усещане за болка би се променило само в усещане за цвят. И в най-ранните времена на човешкото развитие това е било, което човекът е имал. Сетивното възприятие е възникнало от болката, човекът е станал устойчив срещу нея, станал е неутрален, днес той изпитва сетивното възприятие директно; това, което е в основата на болката, се отдръпва от възприятието. Но ако искаме да се издигнем в духовния свят, трябва да си

проправим път през страданието и болката и едва когато сме ги преодолели, когато сме обърнали страданието, болката в своя полза, можем да надникнем в духовния свят, който ни се отваря, от една страна, чрез живата мисъл. И след това, след като сме превърнали целия си организъм в сетивен орган, като сме вдъхнали живот на мисълта и сме преодолели страданието, ние виждаме себе си, като съвременен човек, изправен пред духовния свят с разбиране, с наука.

Сега можем да търсим духовно знание за себе си и не е нужно да се оттегляме от живота в отшелничество. Можем да се потопим в живота, външната ни физичност не ни води към аскетизъм, външната ни физичност остава такава, каквато е, и следователно може смело да се изправи срещу външния свят и да изпълни всички изисквания, които днешният живот поставя върху съвременните хора. По този начин можем да създадем разбиране за духовния свят, като останем в този свят, в който съвременният човек един ден трябва да остане. Но когато създаваме такива прозрения, тогава човекът със сигурност се доближава до нас по различен начин, отколкото когато просто го гледаме със сетивните си очи. Обикновено ние възприемаме само външната физичност на тази човешка форма. Но човекът, който се е борил за подвижните, живи мисли, не вижда само тази външна, чувствена човешка форма; той вижда нещо духовно и душевно в тази човешка форма, аура, духовна и душевна аура. Думата „аура“ трябва да се разбира само в този смисъл, а не в някакъв суеверен смисъл. Човек съзерцава аурата, в която е вградена човешката форма, но в тази аура не само разпознава това, което стои външно пред него, а гледа и това, което човекът вече е бил в своята духовна душа, преди да слезе от духовно-душевния свят. Човек опознава човека чрез неговата аурична същност, която се разкрива чрез вида съзерцание, което аз характеризирах като духовно-душевно същество, и се научава да гледа назад към духовно-душевния свят, към своето предсъществуване, към живота, който е имал, преди да влезе в земния си живот. И човек не само научава в такава абстрактност, че човекът наистина е живял в духовно-душевен свят преди раждането си, но и опознава конкретното на това духовно-душевно човешко същество, тоест нашето „аз“, докато опознаваме външния свят чрез сетивното възприятие.

Мога да характеризирам това по следния начин. Докато сме тук, между раждането и смъртта, ние гледаме навън към външния свят, гледаме нагоре към космоса, възхищаваме се на звездите, възхищаваме се на славата на слънцето и луната; гледаме царствата на природата, виждаме все повече и повече от прекрасните закони, които живеят във всичко това чрез нашата наука. Но като погледнем навън и погледнем назад към себе си по безпристрастен начин, към това, което е вътре в нас, трябва да си кажем: Тъмнина е това, което човешкото същество вижда между раждането и смъртта в обикновеното съзнание, когато погледне във вътрешното си същество. Трябва да кажем: това, което живее там като наш организъм – със сигурност, част от него, но само в неговата мъртвост, показва анатомия, физиология

– но антропософията показва, че човешкото същество има свят там в съвсем различен смисъл, отколкото ни показва обикновената наука. Когато наистина опознаем какво е вътре в нас, ще си кажем: Да, въздухът, който дишаме, и неговите вътрешни закони са прекрасни, но това, което се случва в собствените ни дробове като закони, е по-прекрасно от този въздушен кръговрат с всичките му тайни. Слънцето е прекрасно там навън с всички ефекти, които произтичат от него, които се изразяват в светлина и топлина, но по-прекрасно от светлината, от топлинните потоци, по-прекрасно от всичко, което живее вътре в човешкия организъм, в структурата на нашето сърце. И така, когато погледнем човешката вътрешност от гледна точка на телесната организация, можем да си кажем: велик и могъщ е светът на външното познание; по-велико и по-могъщо е това, което живее в нас като микрокосмос.

Това, скъпа публика, е нещо, което човек се учи да разпознава все повече и повече. Можете да видите това от моята „Тайна наука“ и от други мои книги. Но това, което е скрито за обикновеното съзнание между раждането и смъртта днес, престава да бъде скрито, когато погледнем духовната и душевна природа на човешкото същество, преди то да слезе във физическия свят. Какъв е бил светът на човека, докато е бил духовно същество в духовен свят? Не външният свят на пространството, който иначе наблюдаваме, а именно този човешки вътрешен свят. Това, което е човешкото вътрешно същество за Земята, е външният свят за нашето духовно същество.

Точно както имаме слънцето, луната и звездите, трите царства на природата около нас тук, така имаме тайните на белите дробове и сърцето пред себе си в духовния свят, от който сме слезли. Имам човешката вътрешност като външен свят пред себе си и там придобиваме способността, която ние, човешките същества, упражняваме, за да се интегрираме с това физическо тяло. Виждаме вътрешните закони като външен свят, преди да слезем от предсъществуващия живот в земния живот; това е външният свят на духовното и душевното, който преживяваме преди зачеването. И едва когато влезем във физическото тяло, външният свят се появява около нас, а светът на човешкото вътрешно „аз“ изчезва. Това, което ни се разкрива от единствената аура, е там навън.

Другата аура, която придобиваме, ни разкрива какво живее в човешките действия. Тук, във физическия свят, ние гледаме на тези действия с обикновеното си човешко съзнание, виждаме как това или онова действие се извършва от детството нататък, виждаме среща между хора, виждаме как тази среща оформя съдбата за целия следващ живот, как тези хора сега образуват общност; както често се казва, това се появява извън обикновеното съзнание, като съвпадение.

Ако придобием съзнанието, което води до аурата, която характеризирах, тогава светът е подобен на този за слепия човек, претърпял операция. Преди той не е можел да възприема цветовете или светлини, но сега може да ги възприема. Преди

това, това, което човек е предприемал като стъпки в живота си, се е възприемало като въпрос на случайност. Но сега, след като духовното око се е отворило, ние гледаме първите стъпки, които детето прави, безкрайните симпатии и антипатии и виждаме как детето развива своите житейски стъпки все повече и повече.

Симпатиите и антипатиите, които възникват в него, насочват детето в следващите стъпки, които стават решаващи в човешкия живот, и осъзнаваме как целта вече е присъствала в симпатиите и антипатиите, които са били налице в първите детски стъпки. С други думи, ние наблюдаваме оформянето на човешката съдба и по един напълно естествен, елементарен начин осъзнаваме, когато духовното ни око се отвори – точно както осъзнаваме, когато погледнем възрастен, че е бил дете – можем да знаем, че тази съдба, кой ход на живота, че животът на хората на земята се преживява в повторения, че целият живот е причина и следствие от други животи между смъртта и новото раждане и че съдбоносното се пренася от един живот в следващия.

Някой може да си помисли, че това чувство за съдба отнема свободата ни като човешки същества. Но ние не нарушаваме свободата си повече, отколкото нарушаваме свободата си, като построим къща тази година и искаме да се преместим в нея следващата. Ние ставаме свободни само като създадем такива основи за живота си. Нито пък отнемаме свободата си, като построим къща за себе си в този живот за следващия.

И така, скъпи мои участници, духовният свят, връзката на човешкото същество с този духовен свят, се разкрива чрез антропософията, която преоткрива пътищата, по които отделните хора могат да се издигнат в духовния свят и да провъзгласят резултатите на своите събрания. Нуждаем се от метод, на който може да се има доверие по същия начин, както се има доверие на естествените науки. В споменатите по-горе книги описах как всеки може да стане духовен изследовател до известна степен и как хората могат да развият такива възгледи за свръхсетивното и духовното, които им придават истинската им стойност и истинско човешко достойнство. Но хората не е задължително да стават духовни изследователи. Точно както не е нужно човек да става астроном, за да включи астрономическите открития в знанията си, или ботаник, за да включи необходимите ботанически открития в образованието си, така и не е нужно човек да става духовен учен, за да включи откритията на духовната наука.

Бих искал да използвам друго сравнение, което съм използвал често, вярвам, че и тук. Човек, който иска да прецени нарисувана картина по отношение на красотата и художествената ѝ стойност, не е нужно самият той да е художник. Организацията на човека е насочена към истината и красотата. Дори някой, който не е духовен изследовател и чийто ум не е ориентиран към илюзии и грешки, може да провери това, което духовният изследовател казва, със здравия си разум. И дори духовният изследовател първо трябва да провери това, което му се разкрива чрез собствения

му здрав разум, точно както трябва да направи другият човек, защото висшето виждане му предоставя висш свят, но не и неговата реалност. Точно както първо проверяваме съня чрез здравия си разум, така първо трябва да проверим реалността на това, което виждаме във висшите светове, чрез здравия си разум. Този, който придобива точно ясновидство - не старото мистично ясновидство - този, който придобива това съвременно ясновидство, намира своя път в духовния свят чрез пътища, които са напълно подходящи за днешния човек, и това, което изследва там, може да бъде обстойно изследвано със здрав разум по посочения начин. Но какво печели нашата цивилизация от това, дами и господа? Е, това, което се печели, не е маловажно. Това, което се печели, със сигурност може да се използва. Имаме ли духовност днес? Имаме мисли за духа и живеем в тези мисли и идеи. Но ако погледнем назад към по-стари времена, беше различно. Да, скъпа публика, беше различно. Не искаме да извикваме отново стари времена, нито искаме да ги надценяваме. Знаем, че човечеството винаги трябва да се движи напред; не искаме да извикваме по реакционен начин това, което принадлежи на отминала епоха. Но когато погледнем древните епохи, от които са дошли до нас много несъзнателни вярвания, виждаме, че в тези древни времена е имало прозрения, чрез които духът е бил схващан не само в мисли, но и чрез които духът е навлизал в цялото човешко същество по жив начин. За човек от онези времена може да се каже не само: Той има мисли за духа, има идеи за духа, но чрез неговите мисли и идеи живият дух се премества в човешкото същество. Такива епохи са съществували и такива епохи действително са дали правилната сила и правилните импулси за развитието на човечеството, където се е знаело, че духът живее сред нас, божествеността живее сред нас. Едва тогава духовното познание се е задълбочило в истинска религиозна преданост. Ако такива времена могат да възникнат отново, не в старата, а в съвременната форма, тогава човешкото същество придобива истинска религиозна вътрешност, подходящо благочестие, чрез задълбочаване на познанията си за антропософията. Но чрез това съвременното същество получава знанието, че ще дойде време, когато не само, както е днес, мислите и идеите живеят в сухота, но и в духовността. Духовността ще се движи чрез живата мисъл. И чрез преодоляването на страданието схващане за реалността, живата мисъл, живата реалност, самият дух в своята жизненост ще се премести в човешкото същество. Трябва да копнеем за такова време, защото имаме нужда от него, в което отново да си кажем: Не само съществуваме в света, ние като човешки същества с нашите външно произволни действия, но понеже самите ние, човешките същества, сме духовни, ние осъзнаваме връзката си с вечния дух, осъзнаваме как други духовни същества действат до нас, един духовен свят, точно като чувствения, как духовете не само живеят в нашите мисли, но и как са наши спътници в земния живот. Че – скъпи присъстващи – когато възприемаме духовния свят като свят на нашите близки, а не просто като абстрактни теоретични мисли, тогава навлизаме в света,

от който днешното човечество, и още повече човечеството на близкото бъдеще, се нуждае, за да стане по-жизнеутвърждаващо, да постигне вътрешна преданост, да постигне плодотворни прозрения, да постигне действия, да постигне импулси за дейност, за които днешното човечество копнее – копнее за повече, отколкото обикновено вярва.

Днес ние се вглеждаме в социалния си живот, виждаме как хората копнеят за нови импулси. Но виждаме и какви импулси на обреченост си позволяват. Трябва да има нещо нередно и точно това е нередно - че сме загубили живия дух. Само с този жив дух, който не просто навлиза в нашите научни, абстрактни мисли, а прониква в цялото ни човешко същество, ще решим големите трудни социални въпроси на настоящето, доколкото те могат да бъдат решени във всяка епоха.

Антропософията, която толкова често е отхвърляна, се стреми да бъде нищо друго освен духовна дейност, духовен живот, който води хората до разпознаване и активно приемане на тази жива духовност, това духовно съвместно творчество, така че човечеството, пропито с това знание, с воля, с ентузиазъм, произтичащ от този духовен живот, да може напълно да схване настоящето и да живее в бъдещето, както е необходимо за по-нататъшното благополучие и развитие на човечеството. Голяма част от това вече е усетено от човечеството днес, но то живее в несъзнателните дълбини на човешките души. Антропософията се стреми да напредне към пълно разбиране на това, от което човечеството се нуждае за своята вътрешна реализация и за своите социални цели в настоящето и особено в бъдещето.

Антропософия и познание на Духа

Уважаеми присъстващи, забележките, които ще ви отправя тази вечер, могат да претендират за валидност днес, в епохата на духа на науката, само ако са предшествани от определено изследване на антропософията, както е предвидена тук, и на самия дух на науката. Трябва да се покаже, че днес е невъзможно да се говори за познание на духа, без да се оправдаят методите на съответното духовно изследване пред лицето на този дух на науката.

Че това оправдание е възможно, че антропософията, за която говоря тук, изобщо не е в противоречие с този съвременен дух на науката, а че е само един вид негово продължение, си позволих да обясня в онази лекция, която изнесох тук преди няколко месеца на същото място. Така че, ако исках да дам това оправдание отново днес, това би означавало повторение за много голяма аудитория. Затова ще приема това, което е налично, като такава опора. Затова ще се позова, но само в това отношение, на лекцията от по-рано, но разбира се по такъв начин, че днешната лекция също да бъде разбираема сама по себе си.

Сега, когато човек съсредоточи вниманието си върху това, което нарича духовен живот, а именно върху връзката си с духовния свят, в душата възникват определени трудности. Но не може да се каже, че тези трудности възникват във връзка със съществуването на духовен живот в самия човек. Защото човекът е добре наясно, че винаги има такъв духовен живот в будно състояние. Той е във връзка с външния свят чрез духовния си живот, като осъзнато и активно човешко същество. Той намира своята човешка ценност и достойнство включени в този духовен живот, който в края на краищата е неговият опит, неговото приключение. И дори най-пламенният материалист може би ще каже: Този духовен живот, който ви се явява, възниква само от материални процеси, от материални събития, но той няма да може да отрече духовния живот като такъв. И някой може да каже: Трудностите, които възникват като загадъчни въпроси в човешката душа по отношение на духовния свят, се основават именно на факта, че човекът е наясно със своя дух, че трябва да търси своята ценност и достойнство в този дух и следователно трябва да се запита за природата на този дух: Дали е нещо временно, нещо, което изчезва? Дали е нещо, което е основано само на материалния живот? Дали е нещо, което е свързано с някакъв външен духовен свят и представлява нещо постоянно пред лицето на преходното съществуване? Именно защото човек има духовен живот, защото се чувства като духовно същество, той трябва да се запита за природата на тази духовност.

Много неща излизат от дълбините на душата на някои хора, които са особено загрижени за тези неща, напълно съзнателно, но за повечето хора това се случва като общо чувство, повече или по-малко несъзнателно, и в крайна сметка се обединяват в загадъчния въпрос: Каква е същността на духа и каква е връзката на

човека с един възможен духовен свят? Бих могъл да ви цитирам много неща, които показват, че този въпрос извира от дълбините на душата.

Два примера, които може би дори са пренебрегвани в други области на човешкия живот, които рядко достигат до пълното съзнание на човешкото същество, но които имат още по-голям ефект в сферите на чувството на душевния живот, които се предават на чувството, които пораждат известна несигурност относно природата на духовния живот. Както казах, те може би са съзнателно поставени пред душата от много малко хора, но те определят щастието и страданието на най-съкровено душевно същество. Те определят нашето ежедневно състояние на ума, дали преминаваме през живота смело или унило, дали сме годни за живота или негодни за собствения си живот или за живота на нашите събратя. Всичко това зависи от това как тези чувства се промъкват в душевния ни живот и водят до енигматичните въпроси, които се характеризират.

Преди всичко, има нещо, което ние преживяваме, както казах, повече или по-малко несъзнателно, всеки ден от нашето съществуване между раждането и смъртта, когато преминаваме от будно състояние към състояние на сън. Всеки път усещаме как това, което се раздвижва, което живее и се движи от будност към заспиване като наше преживяване, нашата вътрешна духовност, как тя избледнява в неопределено състояние, как трябва да изключим съзнанието си, как сме избледняли напълно духовния си живот, така да се каже, във времето от заспиване до събуждане. И когато след това осъзнаем този несъзнателно преживян живот в човешката душа, трябва да кажем: в него човекът чувства безсилието на духовния си живот, безсилието на вътрешната си дейност, на вътрешната си дейност, в която търси собствената си човешка ценност и човешко съществуване. Той избледнява всеки ден, когато заспи. Тогава повечето хора се питат, може би само в сърцата си, но се питат: Дали този душевен живот избледнява и оставя хората безсилни? Дали е така, че то е отслабнало, когато човекът преминава през портата на смъртта, така че човекът вече не може да го настигне, както прави всяка сутрин? Това е един пример за това как се формира характеризиранията загадка.

Другият пример е, може да се каже, противоположният полюс. Когато се събудим, първо можем да преминем през неопределения, хаотичен, илюзорен живот на сънищата, за който знаем, че е илюзорен пред външната реалност, когато сме в здрав разум. Може би преминаваме през това полудуховно същество, докато се събудим напълно. Но тогава духовното завладява тялото, физическото тяло на човешкото същество. Първоначално се потапяме в света на сетивните си органи. Това, което очите ни предават от света на цветовете, това, което ушите ни предават от света на звуците, това, което сетивните ни органи ни предават, ние преживяваме като физически преживявания на въздействието на външния свят върху нас. Преживяваме го с душевния си живот. Преживяваме как завладяваме крайниците си, как ставаме активни с помощта на тялото си. Чувстваме се потопени в

телесността си, в физичността си, в духовното си същество. То работи, то се влита в тази физичност.

Но вече посочих в последната лекция тук начина, по който ние не осъзнаваме това потапяне във физическата телесност. Нека просто вземем потапянето в нашите елементи на волята. Имаме мисълта. Нека вземем простото действие да вдигнем ръката си и да я движим. Първо имаме мисълта, идеята; но как тази идея се спуска в нашата физичност, какъв сложен процес се случва там долу, преди да вдигнем ръката си и да я движим, ние не знаем нищо за това в нашето обикновено съзнание. Затова трябва да кажем: Докато усещаме безсилието на духовния живот, когато заспиваме, когато се събуждаме, тоест, когато се спускаме във физическата телесност, ние усещаме как духовното се спуска надолу сякаш във вътрешна тъмнина, в която след това е затворено. Така че можем да кажем: ако загубим духа, когато той вече не работи чрез тялото, тогава той става несъзнателен; но той се отдръпва от нас още повече, когато се влива в нашата телесност и работи чрез нашата телесност.

Всичко това са примери за това как човек навлиза в една несигурна сфера, когато иска да се образова за природата на духовното. Тъй като е воден в такава несигурна област, човек се поставя пред духовния свят, с който търси връзка, именно заради по-добрата част от човешкото си чувство, воля и мислене. Той се поставя пред този духовен свят именно двата най-значими врага на човешкия душевен живот. Един от тези врагове е този, на когото днес стават жертва много хора, които, независимо дали по своя воля или по своите обстоятелства, не могат да се присъединят към съвестните, сериозни методи на научния живот, които не правят изискванията на тази наука свои. Те често поставят пред душата си, по своя воля, това, което ние тогава обхващаме с думата „суеверие“.

Това суеверие е единственият враг на човешката душа. Тъй като човек трябва постоянно да търси връзка между себе си и духовния свят, той се стреми да извика отвътре, чрез волята, това, което не може да постигне отвън чрез знание. Но ако то няма основа, ако живее като суеверие в човешката душа, по начина, по който човек си представя връзката си с духовния свят, тогава той трябва да види как се сблъсква с всякакви препятствия, където и да отиде в живота. Нещата имат свои собствени закони, нещата и фактите от живота, от природата и от човешкото съществуване. Те поемат определен курс, ако подходите към този живот със суеверни идеи. Тези идеи не се оказват верни навсякъде. Озовавате се в състояние на дезориентация и несигурност, също и по отношение на знанието. Често си въобразявате в душата си, че едно духовно същество трябва да действа чрез външни явления по определен начин. Виждате, че това не работи. Ставате несигурни и слаби в себе си. Или пък човекът, който се поддава на такива импулси, които не са основани на обективния външен свят, няма тласък за действията си от тях; те не му дават нищо за волята му. Следователно, той не само става несигурен, но и неспособен, неспособен да се

намеси в живота. Той не може да се постави сред своите събратя, да им сътрудничи, както прави този, който не поставя илюзорни представи между душата и живота си. Ако това е единственият враг, който стои пред душата на онези, които не се занимават с научни резултати, тогава другият враг често навлиза в душевния живот на онези, които се занимават с наука. Всеки, който е запознат със сериозните и съвестни научни методи днес, чрез които нашето мислене се стреми да следва външния свят чрез експеримент и наблюдение до неговите закони, се научава да разпознава как това мислене е опитомено – може да се каже – как от него се отнема всякаква произволност, как то се приспособява към това, което във външния свят се явява като закон. Но, може да се каже: по този начин мисленето също става тънко и абстрактно. То се отчуждава от самия човек. Тогава то става подходящо само за [условията на] външния сетивен свят. И човек скоро осъзнава: тогава за това мислене, което е толкова чудесно пригодено за разбиране на външните природни явления, не се открива изход от сетивния свят към свръхсетивния свят.

И тогава нещо много често сполетява научния човек на днешния ден, а именно съмнението, съмнението относно свръхсетивния свят, именно поради увереността, която е придобил в интелектуалното си търсене на сетивния свят. Съмнението възниква и в ума. Но когато то възниква там, то възниква с цялата сериозност на човешката душа, след което потъва в ума, в емоционалния живот. И точно това може да разпознае поклонникът на антропософската наука чрез тази наука: как душата и животът на чувствата са тясно свързани със здравите или болните състояния и на телесния живот; как това, което живее в нехармонична, разкъсана или дори в хармонична, щастлива душа, се отразява в здравия или болния телесен живот. И може да се каже, че, казано направо, когато съмнението зарази човек с умствена загуба, тази умствена загуба се отразява и на телесните състояния. Той става слаб по отношение на физическия си живот. Нервната му система става дефектна. Той не е в състояние да издържи на борбите на живота. Той също става неспособен да си помага сам и неспособен да работи с другите.

Така може да се види, особено в суеверията и съмненията, как човек, от една страна, винаги трябва да се стреми, от дълбоко оправдани чувства, към духовния свят, към който трябва да чувства принадлежност. Но как възникват определени трудности в живота на душата и как именно силни врагове на този душевен живот се поставят между духовния свят - който първоначално може да се предположи само хипотетично - и между действителния духовен човек. Ето защо дори сериозните научни умове на днешно време са се обърнали към ненормалния психически живот, защото се отчайват от нормалния психически живот, който величието на сетивния свят им предава, но който според тях е напълно неспособен да им предаде това, което е духовният свят. Затова те се отвърщат от нормалния психически живот и се обръщат към всякакви ненормални психически живот. Днес човек среща просветени умове в областта на естествените науки, които се обръщат

към медиумството, които разглеждат някои видения или халюцинаторни състояния на ненормалния живот, за да получат по този начин улики, за да отговорят на въпроса: Има ли човек някаква връзка с духовна среда, различна от тази, която се разкрива на сетивата му? Човек наистина се сблъсква с много неща, но трябва да е съвсем наясно с едно нещо: това, което човек може да научи например чрез медиум, в крайна сметка се научава от самия този медиум чрез настроено съзнание, чрез прекъснат сетивен контакт с външния свят. Човек трябва, така да се каже, да се обърне към медиума за болезнена, ненормална на пръв поглед физичност. Същото е и когато се обърнем към визионерското преживяване.

Където и да погледнете, ако подходите към изследването с достатъчна безпристрастност, можете да кажете, че където и да се случи нещо визионерско в душата, там има патологична организация. И как е възможно да се упражнява контрол върху това, което произтича от болния човек, което може би е изключително интересно в някои отношения, как е възможно да се упражнява контрол върху това, което произтича от несъвършено съзнание, което не е толкова високо развито, колкото сетивното съзнание? Как е възможно да се получи критичен резултат за това колко струват преживяванията, придобити по този начин? Следователно, антропософията не се занимава с никакъв вид болестен душевен живот. Тя твърдо отхвърля каквото и да е общо с медиумството, халюцинациите, виденията; тя се основава изцяло на здравия душевен и телесен живот. Тя се опитва да открие какви упражнения може да прави душата, за да развие по-нататък силите на познанието, които първоначално присъстват в нормалното съзнание, така че да можем да виждаме духовния свят чрез свръхсетивните органи по същия начин, по който възприемаме цветовете чрез физическите си очи. Ако прегледате казаното от мен в различните ми книги „Как да познаваме висшите светове“, „Окултна наука“ и други книги за подобни упражнения, ще откриете, че тези упражнения се разделят на две части: първо, подготвителни упражнения, които човек предприема, за да се укрепи вътрешно, физически и психически. Те са напълно подходящи да водят човек към здравословен физически и психически живот. Тези подготвителни упражнения днес са оценени дори от много противници на антропософията, не смея да кажа само по тяхната стойност, но по един откровен начин. Но тогава човек не иска да се обърне към по-нататъшните упражнения, които би трябвало да развият спящи способности на познанието в душата. Но как човекът по този начин, като човек, който абсолютно се съобразява с целия просветен дух на настоящето, и въпреки това търси пътя към духовните светове, опитвайки се да разпознае как човекът печели такава способност за познание, чрез която се издига в духовните светове, може да се разбере по-лесно, като се предприемат опити, правени в по-стари времена, за да се придобие познание за свръхсетивния свят. Днес виждаме, че хората, които имат силна вътрешна нужда да почувстват поне някакво чувство за духовния свят, които се отчайват от прякото познание, от

науката за духовния свят, се обръщат, независимо дали са учени или неучени, към изпитаните във времето концепции, които са се развили в хода на човешката история и които са дадени като традиционни вероизповедания или светогледи. Много философии сами по себе си се основават на такива изпитани във времето концепции, без хората, които вярват в тях, да могат да се досетят за това. Но днес човек много често има чувството, че трябва да приеме с вяра това, което е дадено в такива идеи, които имат почтена възраст, за свръхсетивния свят; не може да се търси такова знание за свръхсетивния свят, каквото се търси в нашата точна наука за сетивния свят. И човек се поддава на всякакви илюзии в опита си да оправдае вярата в нейната самостоятелна природа спрямо знанието, когато се опитва да докаже, че вярата трябва да бъде различен начин за откриване на духовното, в съответствие с човешката природа, от този, който се представя като знание, като наука.

Сега, всеки, който не използва често доста повърхностните методи на днешната историческа наука, а по-скоро определен поглед към духовния опит на човешкото същество, към това, което се е случвало в духовния опит на човешките същества през векове и хилядолетия, с око за това как този духовен живот се е променял от епоха на епоха, всеки, който с такава безпристрастност може да погледне на това, което определени хора в по-примитивни времена, от нашите, може би в много древни времена, са търсели като пътища към познанието, ще стигне до заключението, че всичко, което днес живее във вярвания и мирогледи и често се приема само като историческо, като традиционно, че то води началото си от древни прозрения. Да, всичко, което хората днес приемат като вярвания, някога се е развивало по такъв начин, че отделните хора са се отделяли от общото съзнание на хората, както правят учените днес, и са търсели такива знания за свръхсетивното от силите на собствения си душевен живот. Това, което след това са разкрили на себе си чрез такива пътища на познание за свръхсетивното, за духовното, са го предали на своите събратя и това знание е протекло през историята до наши дни, живеейки в нашите вероизповедания, в нашите мирогледи и философии. Само че често хората не търсят източниците, от които е произлязло.

Сега пътищата на познанието от древни времена може да изглеждат неуместни за хората днес, които трябва да търсят по съвсем различни начини. Въпреки това ще характеризирам поне два по-стари пътя на познанието, чиито резултати все още живеят днес в нашите мирогледи. Бихме могли да характеризираме много такива пътища на познанието. Ще избира два, не за да ги препоръчам на някого с цел постигане на висше духовно знание, защото те са били напълно подходящи за едно по-старо време, но днес вече не са, както ще видим по-късно. Така че, не за да препоръчам тези неща, а за да ги характеризирам с цел да получим разбиране за новото, за антропософията, чрез старото знание. Днес трябва да се поемат нови пътища, за да могат хората, чрез променения си душевен живот и душевна

конституция, отново да постигнат познание за духовния живот и собствения си духовен произход.

В древността е имало един такъв път на познание, през който е преминал, ако мога да използвам израза, древноиндийският учен по йога. Особено по отношение на характеризираните качества, човек днес получава само изопачени представи, когато изучава как този път на йога се търси в ориенталските страни днес. И много от онези, които от отчаяние търсят начини да намерят пътя си към духовните светове, прибегвайки до стари методи, плащат цената, като увреждат физическия и психическия си живот. Защото това, което човешкото същество може да практикува днес, дори това, което често се пише за тези стари пътища към духовния свят, е напълно изопачено. Но ако погледнем назад към по-старите времена на човешкото развитие, стигаме до такива примитивни пътища на познание, които са били валидни в онези дни и по които можем да общуваме помежду си чрез съвременните пътища.

На какво се основава този йога път? Той се основава на това, че йогинът приема дишането, бих могъл да дам много такива подробности за йога пътя, но искам само да подчертая процеса на дишане, че йогинът приема обикновеното дишане, което е било несъзнателно, и го издига до съзнателна вътрешна дейност. Как обикновеното съзнание възприема дишането? Това се случва по такъв начин, че вдишваме, задържаме дъха си, издишваме, в определена ритмична последователност. Най-много обръщаме внимание на този процес на дишане при патологични състояния. В обикновения, здравословен живот този процес на дишане се случва повече или по-малко несъзнателно. Само научно трябва да го характеризираме, така да се каже. Особеното в древния духовен път на познанието на учените по йога е, че те са въвели различен ритъм за определени моменти, когато са правили упражненията си, за да получат знание за един висш свят, вдишвайки, задържайки дъха си и издишвайки в различен ритъм. Какъв е бил ефектът от това? Преди всичко, това е направило йогина напълно осъзнат за процеса на дишане, така че той съзнателно е преживял това, което иначе човек не би преживял съзнателно. Точно както човек иначе изпитва вътрешно благополучие, вътрешна радост, вътрешно страдание и болка, така и йогинът е преживявал своя процес на дишане, който е променил по желание в съответствие с естествените дихателни процеси. Но какво се е случило в резултат на това? Какво е придобил той по отношение на знанията?

От физиологична гледна точка, първоначално можем да поставим това пред душата си. Когато дишаме, дъхът навлиза във физическото ни тяло, през гръбначния ни канал и нагоре в мозъка. Мозъкът е пронизан и вълнообразен от дишанията и ритъма на дишането. Както казах, обикновеният акт на дишане е несъзнателен, както и обикновеният душевен живот. Винаги е така, че в кожата си ние не само имаме физическите процеси, които принадлежат на нервния организъм и които ни предават мисленето, света на мислите, но тези нервни процеси са пронизани и от

ритъма на дишането. Например, изключително интересно е да се проследи това, което поне загатнах в книгата си „Von Seelenrätseln“ (Мистериите на душата), как при слушане на музика ритъмът на дишането се слива с това, което се преживява като нервно-сензитивен процес, излъчван от човешките слухови органи. Но не само в музикалното възприятие; в целия психически живот нервно-сензорният процес е пронизан от дихателния процес в неговия ритъм. Това, което човекът не забелязва в обикновения живот, е било възприето от стария учен, йогинът. Той е усетил вътрешно как промененото дишане прониква в кожата му, как дихателният ритъм потъва в мисловния му живот. Какви прозрения биха могли да се получат чрез това? Можем да осъзнаем това, ако се поставим на мястото на душевния живот, който е съществувал у хората от онези древни времена, в които е имало учени йоги, които са се откроявали от общото душевно същество със своето особено душевно същество.

Не беше като днес. Човечеството се е променило в душевната си природа през вековете и хилядолетията. От днешната външна наука човек дори не може да предположи колко много се е променил вътрешният душевен живот на човека и връзката му с външния свят в хода на човешката история. В онези древни времена, когато е възникнала йогата, хората не са възприемали чистите цветове, които виждаме във външния свят, или чистите тонове, които възприемаме, когато слушаме външния свят или имаме други сетивни възприятия. Едва в хода на човешкото развитие ние сме стигнали до това да виждаме чистия сетивен свят около нас, както сме свикнали днес. Но в по-стари времена за по-старото човечество не е било фантастично, както вярва днешният анимизъм, а елементарно и естествено, че човек не само е виждал чистите цветове, гледайки във външния свят, и е чувал чистите тонове, слушайки външния свят, но че в душата е възниквала духовна душа, когато човек е гледал външния свят. Духовно-душевно възприятие се е виждало във всеки източник, в мълнии и гръмотевици, в носещите се облаци, в свистящия вятър. Те не само виждали цветове, не само чували звуци, но поради пълното си съответствие с природата, те възприемали и духовен душевен елемент във всичко, точно както възприемали цвета чрез сетивата си. В това отношение човешките същества не били толкова независими, колкото сме станали ние днес. Човешката душа също се е променила в това отношение. Вътрешната степен на самосъзнание, на осъзнаване на независимостта, която днес приемаме за даденост, не е съществувала за това по-старо човечество. Човекът е израствал, потапяйки духовната си душа в мълнии и гръмотевици, в облаци и вятър, в растения и животни; той е израствал заедно с външния свят и се е чувствал до известна степен в едно цяло с него. Този, който е станал учен по йога и е практикувал по този начин, както посочих, първо е постигнал, като е вкарал дихателния ритъм в това вътрешно-живо мислене, първо е постигнал това, което днес приемаме за даденост, може почти да се каже, с което се раждаме; ученикът по йога е навлязъл в абстрактното

мислене, в чистото мислене. Но чрез това той стигна до истинското усещане на себе си, на Аз-а. Той трябваше да придобие чувството за себе си, самосъзнанието, което е вродено в нас, което възниква в нас по самоочевиден начин чрез нашето образование. И резултатите от това йога знание са изразени в прекрасна литература и в прекрасно поетично изкуство. Този, който се възнесе в духовния свят по този начин чрез йога, почувства себе си като човешко същество, почувства своята духовност, почувства, че е жив, истински дух. Като оттегли това, което иначе е придавал на нещата в живота по отношение на духовността, той почувства реалността на собственото си духовно аз. Затова виждаме в такова прекрасно стихотворение като Бхагавад Гита как е описана цялата наслада, цялото вътрешно удивление, цялото вътрешно чувство за величие, което тези хора са имали, които по този начин са се приближили до собствения си дух чрез повишеното си самосъзнание, което са култивирали по този начин. В онези древни времена хората са се опитвали да тръгнат по пътя на знанието в духовния свят. И голяма част от това, което учените по йога са предали на своите събратя, е било предадено през епохите на историята; то все още живее днес като определени изречения, концепции, идеи за себе си на човешкото същество. Религиозните концепции се придържат към него. Философите го възприемат. Те не знаят, че това някога е било търсено и намирано от хората по определен път на знанието.

Но ние, съвременните хора, не можем да извървим по този път. Този път включва нещо много своеобразно. Този, който се опитва да проникне в духовния свят по този начин, става изключително чувствителен вътрешно. Вътрешният му живот става толкова активен и одухотворен, че той трябва да се оттегли до известна степен от силния външен живот и неговите изисквания. Ето защо такива духовни търсачи, както ги описах, са се превръщали в самотни хора. Но в по-стари времена хората са имали доверие в такива самотни хора. Това е било особеността на онази по-стара култура, че човек си е казвал: за да стигне до истинска мъдрост за духовния свят, човек трябва да се оттегли от живота, да стане самотен човек, отшелник. Тези отшелници трябва да бъдат попитани, ако човек иска да знае нещо за духовната съдба на човешката душа. И затова човек е имал доверие в самотните, в отшелниците.

Днес обаче нашата култура не насърчава това. Днес нашата култура насърчава нещо различно: хората днес са ориентирани към активност. Днес човек трябва да се смята за способен само ако може да се занимава с активен живот, дори ако получава своите прозрения само по начин, подходящ за участие в живота. Днес хората не биха могли да се доверят на някой, който трябва да се отдели от останалата част от живота, за да придобие знания. Ето защо характеризирах тези стари начини в контраст с новия, който след това ще опиша за разбиране. Но, както казах, старият път не може да доведе до нищо еквивалентно на това, което една древна цивилизация е постигнала чрез пътя на йогата, дори ако тази цивилизация е

преживяла този начин на живот в духовните светове само в няколко отшелнически екземпляра от своята раса.

А сега бих искал да спомена един втори път, който също е бил поемана многократно и чиито резултати все още живеят в нашите мирогледи, нашите философии, другите ни вярвания, без да сме наясно с източниците. Но този път е вече по-близо до съвременния човек, макар че не може да бъде поет по същия начин, както е било в древността. Това е пътят на аскетизма.

Какво е търсил аскетът? Той се е успокоил, е парализирал физическите функции на тялото си. Телесният му живот е трябвало да стане по-спокоен от обикновено. Животът му е трябвало да стане такъв, който не се намесва във външния свят с цялата си сила. Той дори е трябвало да стане такъв, който сам си причинява страдание и болка, който осъществява аскетизъм по този начин. Такъв човек е стигал до много специфични заключения, много специфични преживявания. Тези преживявания не бива да се разбират погрешно. Не бива да се вярва, че описвайки тези преживявания, се оправдава гледната точка, че нашето тяло, такова каквото съществува в здравословно състояние, не е подходящо за живота ни между раждането и смъртта. Да, точно както носим здравото си тяло със себе си, без аскетично отслабване, то е подходящо именно за пълноценния живот между раждането и смъртта. Но онези, които са се посветили на аскетизма в древността, са осъзнали, че колкото и подходящо да е човешкото тяло за външния физически и сетивен живот, колкото повече е покорено и парализирано, толкова по-подходящо става за схващане и преживяване на духовния свят. Следователно, чрез аскетизма човек може да преживее духовния свят. Отново път, който не можем да следваме днес, отново път, който ни прави негодни за външния свят. Ако отслабим физическото си тяло, ние също така отслабваме душевния си живот. Не можем да бъдем достатъчно ефикасни за себе си; нито можем да работим в полза на нашите близки. Следователно, аскетизмът не може да бъде нашият път. Но е изключително важно за нашето разбиране да осъзнаем факта, че човешкото тяло в здравословно състояние е един вид пречка за живеенето на себе си в духовния свят. Ако тази пречка бъде премахната или отслабена, тогава човешкото същество може да живее във волевата природа на духа, която е в основата на света.

Описвайки тези два пътя към духовните светове, трябваше също да подчертая, че те не могат да бъдат наши. Тези от вас, които си спомнят упражненията, които описах в последната си лекция тук, ще са забелязали, че съм описал различни упражнения. Няма да ги повтарям днес; можете да прочетете за останалото в различните книги. Бих искал обаче накратко да характеризирам определен аспект от това как работят тези упражнения. Ние не се обръщаме към процеса на дишане, когато търсим пътя към духовните светове по антропософски начин. Ние подхождаме към нашето мислене, към нашия мисловен живот, директно, а не индиректно чрез дишането. Ние внасяме други мисловни процеси в самото мислене, така да се каже. В известен

смисъл ние оставяме зад гърба си това, което е особено полезно за всяко абстрактно мислене днес и празнува такива триумфи. Ние оставяме това абстрактно мислене. Ние се посвещаваме на медитативен живот, на определено почиване върху образи и идеи, по начин, по който иначе не правим, когато оставаме в абстрактно мислене. Ние се посвещаваме на определена вътрешна концентрация. С други думи, ние се посвещаваме на практикуване на живота на мисълта, точно както древният индиец се е посвещавал на практикуване на живота на дишането. Той позволи на дишането косвено да трансформира това мислене. Ние се обръщаме директно към мисълта. Внасяме повече ритъм в мисленето си, докато в обикновеното съзнание имаме повече логика в него. Постепенно постигаме това, което мога да характеризирам като витализиране на мисленето.

Да, ние се обръщаме директно към мисленето с нашите душевни упражнения и стигаме до мисълта, че мислите, които иначе имаме, ни се струват повече или по-малко мъртви в своята абстрактност в сравнение с живото мислене. Докато древноиндийският йогин е насочвал живото мислене, което той и целият му свят са имали в обикновения живот, към абстрактното мислене, което може да схване себе си, ние от своя страна започваме от това, което имаме като себе си, като абстрактно мислене в себе си, и напълно съзнателно оживяваме това мислене, така че стигаме до това, което бих искал да нарека точно ясновидство. Моля ви да не разбирате погрешно израза, той е само термин. Това точно ясновидство, което се постига чрез мисловни процеси, няма нищо общо с неясните мистични идеи от древни времена или дори от настоящето. Точно както съвременната астрономия се е развила от древната астрология, както съвременната химия се е развила от древната алхимия, както тези науки са се придвижили повече към материалното и са преодолели астрологията и алхимията, така и, за да характеризираме това, съвременното точно ясновидство, както се развива от антропософията, води от по-старото, по-материалистично ясновидство - тъй като индийското ясновидство е материалистично - така и съвременното ясновидство, като се обръща първо към чисто духовно-душевните процеси от страна на мисленето, води от по-материализма на по-старите времена към духовното.

Бих искал да ви опиша как съвременното мислене, как това живо мислене, това точно ясновидство, води все по-дълбоко и по-дълбоко в света, така че в рамките на сетивното можем в крайна сметка да възприемем свръхсетивното, духовното. Правейки това, трябва да стигна до определени фини аспекти на човешкия душевен живот, но ако човек иска да намери истински пътища към духовния свят, истински пътища към духовния свят, той вече трябва да се занимава с душевни финес. Да предположим например как съвременният човек си представя висше животно. Той се опитва да го опознае дотолкова, доколкото науката е способна да го направи днес – но науката има идеали да може да прави това все по-добре и по-добре, но няма да стигне до нещо, което искам да характеризирам веднага – с

днешното абстрактно мислене можем да си представим как се формират костите, мускулите, вътрешните органи на животното, как отделните жизнени процеси преливат един в друг. Накратко, можем да си представим формата и вътрешния живот на висшето животно в нашето абстрактно мислене, което сега развиваме методично в изследванията по напълно оправдан начин. След това разглеждаме човешкото същество. Правим същото и с човека. Отново си представяме как се формира неговата костна система, мускулна система, как жизнените процеси преливат един в друг и съставят цялото човешко същество като организация. След това сравняваме двете. Откриваме, че едното е, така да се каже, трансформация на другото. В зависимост от начина ни на мислене и нашето разположение, или ще кажем, че тази човешка форма се е развила от животинската форма с течение на времето, или ще станем по-материалистични. С повече или по-малко основание, тогава ще станем дарвинисти. Или, ако сме по-духовни или идеалистични, ще търсим различен контекст. Но такъв контекст възниква, когато сравним висшето животно със самото човешко същество.

Можем да направим това с вида мислене, което е абстрактно и което изглежда като мъртво мислене за ума, достигнал до прецизна ясновидност на живото мислене; вида мислене, чрез което можем да стоим само до външни неща, чрез което можем да създадем вътрешен ментален образ на всяко външно нещо и всеки външен процес и да ги сравним по външен начин.

С живото мислене, както го разбирам аз и както то може да се развие у човека по характерния начин, сега можем да създадем и вътрешен образ на висше животно. Но живата мисъл тогава е способна да се трансформира вътрешно, да расте, така че да премине от себе си в мисълта на човека, без първо да се налага да сравняваме. Стигаме до формирането на жива мисъл за животното, която след това можем да поставим до мъртвата мисъл на човешкото същество. Получаваме живата мисъл, която се трансформира вътрешно, която расте и от която след това се формира формата на човешкото същество вътрешно в душата. В края на краищата, това е особеността на нашата съвременна наука, когато говори за развитие, че тя казва, че едното същество преминава в другото, но че не може да премине от самата мисъл, която може да получи от едното същество, към мисълта на другото същество по такъв жив начин, както е само при живата мисъл.

Следователно, трябва да обърне внимание на нещо, което характеризира това оживяване на мисълта, за да мога да бъда по-добре разбран в тези фини въпроси. Нека си представим, че вземаме магнитна игла, поставяме я в определена посока и след това я завъртаме насам-натам. Във всички посоки тя ще се държи различно, отколкото ако я поставим само в една посока, в посоката, която образува свързващата линия между северния магнитен полюс и южния магнитен полюс. Тази една линия се държи различно спрямо магнитната игла, отколкото всички останали посоки. Виждаме, че не си представяме пространството като неопределено

съвместно съществуване, като неопределена празнота, за неживата природа, за магнетизма, а че трябва да си представяме това пространство като вътрешно преживяно, така че например за магнитната посока има специална пространствена посока, към която в известен смисъл принадлежи тази магнитна посока. Така че не можем да си представяме пространството по недиференциран начин, а по-скоро по вътрешно диференциран, вътрешно оформен начин. Към такъв поглед върху пространството идва живото мислене.

Разглеждаме животното. То има основната си посока хоризонтална, която продължава и в посока на главата. Животните, които имат изправена стойка на главата, са изключения, в които не мога да навлизам сега. В противен случай бих могъл да покажа, че тези изключения потвърждават необходимото да се каже за факта, че организацията на животното е такава, защото гръбнакът му лежи в определена пространствена посока, успоредна на земната повърхност, точно както магнитната стрелка има своето спокойно съществуване, като лежи в посока от северния полюс на Земята към южния полюс на Земята.

Сега нека вземем човека и да преминем към него с мисълта, която формираме за животното – с много други, но например с единствената от тази хоризонтална гръбначна линия. Ние трансформираме самия образ на животното. Представяме си хоризонталната гръбначна линия вертикално. Сега човекът е различен в пространството; той придобива тази вертикална линия на пространството. Това е само един детайл. Човек трябва да обхване много неща, за да изпита как мисълта, чрез преминаване, чрез просто преминаване през явленията, вътрешните преживявания, много от това, което е животинско, не просто се пренася върху човека, а се трансформира вътрешно и жизнено, като живее от животно към човек, а не просто чрез развиване на мисълта в самия човек, по този начин човек преминава от мисълта, която е развил живо в животното, към мисълта на човека по един вътрешно жив начин. Какво получавате от това? Получавате от това, че сега имате вътрешно живо мислене, което не само се представя и сравнява фактите и нещата от света, но и се потапя в самите неща. Самата ни мисъл живее вътрешно по същия начин, по който растежът живее в животното, в човека. Ние се потапяме в духовността на света. Но това е нещо, на което много лесно може да се противопостави и именно това е особеното на антропософската духовна наука, че човек обича да отправя тези възражения към душата си. Защото това, което антропософията има да каже за света, трябва да бъде сигурно и точно. Ето защо аз самият посочвам това, което те биха могли да посочат, когато говоря за живото мислене. Посочвам, че например в прекрасния духовен живот на един Окен и един Шелинг имаме живи мисли, но в известен смисъл само въображаеми, живи мисли, че те, така да се каже, мисли, които са развили от един факт, от една същност, са ги оформили; мисли за други факти, други същности, като по този начин правят мисленето живо, способно на растеж, трансформация, както самите същества на

света се трансформират и растат. Но има едно нещо, което не откриваме у тези мислители, което напълно гарантира реалността на това, което е дадено от това живо мислене. Но антропософската наука трябва да посочи това, защото то просто се преживява, като се стигне до живи мисли, до точно това ясновидство, по начина, който различните книги описват като антропософска наука.

Да, скъпи мои участници, ако наистина се заемете с развиването на такъв свръхсетивен мироглед и мислите на едно животно, на друго същество, на един процес и вътрешно преживяването на самите мисли, метаморфозирането им – процес, към който Гьоте вече се е стремил и е изминал дълъг път до известна степен, антропософията продължава да развива гьотеанизма – ако човек продължи да развива това по-нататък, много скоро ще забележи: нещо се свързва с това живо мислене във вътрешния душевен живот, което много потвърждава реалността. С всяка такава стъпка, в която позволяваме на мисълта да произлезе от другата мисъл по жив начин, страданието и болката се полагат върху вътрешния душевен живот. И е абсолютно необходимо всеки, който наистина иска да постигне точно ясновидство, да премине през болка и страдание. Живата мисъл не прониква по същия начин, както мисълта „Искам да помръдна ръката си, да помръдна ръката си“, тоест, без аз да го усетя. Живата мисъл прониква през цялото човешко съществуване чак до физическото. Но преживяването остава в душата. Това е преживяване на страдание и това страдание, тази болка трябва да бъде преодоляно. Едва тогава в човека възниква това, което вече напълно гарантира свръхсетивното познание. Но този, който наистина е придобил такова знание, можете да го попитате какво мисли за съдбата на живота си. Той винаги ще ви каже: Моите радости, нещата, които чувствам с удоволствие в живота, това, което преживявам като щастие, аз с благодарност приемам от съдбата. Моите прозрения, нещата, които наистина ме осветляват за най-съкровенията структура и природа на човешкото същество, аз дължа, дори в обикновения живот, на моите страдания, на моите болки, като ги преодолявам и ги превръщам в знание.

Така, за някой, който е благоразумен по този начин, дори обикновената житейска болка го подготвя за страданието, което трябва да изпита чрез влиянието на живата мисъл върху цялото му човешко съществуване. Но той трябва да преодолее това страдание, тази болка. В резултат на това той сега се превръща, ако мога да използвам парадоксалния израз, в сетивен орган като цялостно човешко същество. Точно както иначе сме заровили отделните сетивни органи в нашия организъм и възприемаме сетивния свят чрез тях, така и ние се превръщаме в сетивен орган като цялостно човешко същество, когато преодолеем болезненото преживяване, свързано с живата мисъл. Можете да видите това, ако разгледате следното. Вземете например чудесно оформеното око. Наред с други процеси възниква нещо, което действа като разрушение, когато виждаме цветовете чрез ефектите на светлината. Ако трябваше да изпитаме фините процеси, които протичат в човек,

когато възприема светлината, те биха се появили и в нас като тиха болка. Ние обаче сме толкова здраво организирани в настоящия етап на човешкото развитие, че просто не възприемаме това, което е тиха болка в дъното на нашия сетивен живот. Това се преодолява и сетивното възприятие се усеща неутрално. По този начин свръхсетивният познаващ също се бори чрез болка и страдание, за да се превърне в сетивен орган. Изразът звучи парадоксално, но е оправдан, защото с този сетивен орган, в който се превръщаме като цялостно човешко същество, ние възприемаме духовен свят около нас, точно както възприемаме физическия свят с обикновените сетивни органи. По този начин човекът се превръща в сетивен орган, изследовател на духовния свят. По този начин това, което той издига чрез страдание и болка, преодолявайки ги, се обединява в него с това, което е живата мисъл.

Когато този живот, тази връзка между живата мисъл и преодоляното страдание и болка, оживее в нас, тогава ние виждаме по различен начин – нека кажем, за да подчертаем един пример, най-важният пример – ние виждаме по различен начин човека, стоящ пред нас, като физическа фигура, отколкото преди. Гледаме го по такъв начин, че външните ни очи виждат физическата конфигурация на пространството, виждат цветовете, чрез които човекът се разкрива във физическия свят. Виждаме всичко, което се разкрива външно в човешкото същество между раждането и смъртта, виждаме го чрез сетивата си и чрез ума си, който разбира езика на другия, който може да обобщи в съответствие със закона това, което сетивата виждат. Но когато човек се е борил за осъзнаването, което имам предвид, тогава вижда физическо-сетивното на човека, вградено в душевно-духовна форма, в аурична структура, в човешка аура, която сега представлява духовната душа на човека. Тази духовно-душевна аура, която сега ни разкрива истинската духовна душа в човека, не се постига чрез всякакви фантазии. То се постига и днес по сериозни пътища на познанието, по онези сериозни пътища на познанието, които събуждат мисълта към жизненост, които довеждат съзерцанието на реалното до увереност чрез преодоляване на страданието и болката, до духовна чувствителност на ума, ако мога да използвам този парадоксален израз. И когато видим духовната душа на човешкото същество пред себе си, ауричната, тогава ние не виждаме само настоящия човек. След това поглеждаме назад към това как е бил човекът духовно и душевно, преди да слезе от духовен и душевен свят, в който е живял преди това земно съществуване и се е свързал с това, което е било подготвено в тялото на майката, за да стане физически човек. Точно както гледаме човека днес, как той расте и как разбираме кога човек е възрастен, че тази зрялост води обратно към детството, така виждаме в това, което разкриваме в човека днес като човешка аура, връщайки се назад и виждайки я в момента да се връща назад. Детето не съществува редом с възрастния човек. Духовната душа, в която човекът е живял в духовния душевен свят преди да слезе, стои пред нас във жизненост. То стои пред

нас по такъв начин, че не можем да говорим за него само абстрактно, а по такъв конкретен начин, че мога да ви го характеризирам по следния начин.

Когато сме тук, на земята, ние гледаме към външния свят, виждаме прекрасното звездно небе над нас, виждаме облаците, които преминават, царството на природата, гледаме през сетивните си органи, през очите си, възприемаме външния свят чрез сетивните си органи. Но ние не възприемаме това, което живее в човека, по същия начин. Вече загатнах за това днес и последния път, колко малко всъщност разбираме това. Можем да гледаме външния свят. Това, което живее в нас, можем да го визуализираме чрез анатомия и физиология, но там не гледаме живия човек, а човека, който е станал мъртъв.

Антропософията ни учи за това, което живее вътре в човека – бих казал дори вътре в самата човешка кожа, като физическо въплъщение на човека. Въздушният кръг, който се простира около земята, е чудесно сигурен, когато го следваме с всичко, което се случва в него. Дори днешната метеорология да може да го изследва само малко, ние имаме един прекрасен закон в този въздушен кръг. По принцип целият живот на земята е основан на него. Ние надничаме в прекрасни тайни, когато виждаме през законите на въздушния кръг. Но това, което можем да разкрием, това, което живее в човешките бели дробове, е много по-прекрасно. Ако въздушният кръг е голям, а белите дробове са малки, размерът не е важен. Тук, вътре в човека, живее орган, ако познаваме неговите закони, той е по-величествен и мощен от този на въздушния кръг. А ако погледнем слънцето, източникът на светлина и топлина: всичко, което идва от слънцето, всичко, което влияе на живите същества на земята, и всичко останало, което е в космоса, е чудесно мощно. Но ако се вгледаме в човешкото сърце, то е по-малко от това, което виждаме отвън в гигантски размери, но е по-чудесно устроено и носи в себе си по-могъщ закон.

И така, във вътрешното същество на човека живее един микрокосмос, един малък свят в сравнение с големия свят, тук, между раждането и смъртта. Виждаме космоса, не виждаме тази вътрешна закономерност. Нашата духовна душа, каквато е била преди да слезе към физическия живот на земята, не е виждала така, както ние виждаме космическия външен свят през очите си, а е виждала вътрешното същество на човека, това е бил нейният свят. И тя се е подготвила сега несъзнателно да управлява това вътрешно същество на човешкото същество между раждането и смъртта в това земно съществуване. Сега гледаме с различно разбиране на неопределено оформения мозък на детето и как той се развива пластично. Той е оформен от това, което нашата душа е гледала, преди да слезе. Той вижда човека вътре. Вижда света, който му е даден в човешката вътрешност. И тъй като нашата духовна душа живее в нас между раждането и смъртта и следователно не вижда тази вътрешност, защото живее в нея, а вижда външния свят, защото не живее в него, духовната душа вижда вътрешността на човешкото същество като неговия свят преди раждането.

Това е първоначално едната страна на извънземното съществуване на човека. Другата се отнася до това какво е човешкото действие, какво е човешкото поведение. Ние го разглеждаме по повече или по-малко външен начин чрез сетивата и ума си. Откриваме как човек живее от детството до по-късните години. След това откриваме как се случва удар на съдбата, как един човек намира друг. Хората се намират, обменят вътрешните си преживявания, така да се каже. Този обмен става решаващ за останалата част от живота им на земята и може би за много по-далеч. Ето как изглежда на повърхността. Виждате го, така да се каже, висшето познание показва това като слепия, който вижда цвета, човек го вижда в истинската му същност. И както слепите биват оперирани и живеят в света на цвета и виждат нещо съвсем ново в него, така и този, чиито духовни очи са отворени по описания днес начин, вижда нещо съвсем ново в това, което човек постига в делата си. Той наблюдава как детето прави първите си стъпки в живота, как възникват симпатията и антипатията, как детето расте, как се развиват симпатията и антипатията и как човешкото същество, живеейки непрекъснато в симпатия и антипатия, бива водено до ударите на съдбата. Тогава вече не се говори за факта, че хората са се намерили само случайно. Тогава човек осъзнава дълбоката мъдрост, която се крие в нещо подобно на казаното от зрял опит приятелят на Гьоте, Кнебел. Той казва, обръщайки се към Гьоте с тази зряла мъдрост: Когато погледнеш назад към живота си като човешко същество и анализираш какво ти се е случило от детството. Сякаш сме напреднали по добре планиран начин от първата си детска стъпка и сме избрали чрез вътрешен копнеж това, което сме дошли да завършим. За точното ясновидство се оказва, че детето е водено и водено от първата стъпка от симпатия и антипатия, че всъщност един вътрешен копнеж живее несъзнателно за обикновеното съзнание, че ние сами се водим към удара на съдбата, който е решаващ за живота. Разширявайки това, докато гледаме възрастен и се връщаме към детството му, ние поглеждаме назад към това, което се разкрива чрез аурата в човека, и виждаме преминаването на цялата човешка съдба през повтарящи се земни животи.

Осъзнаваме, че както развитието ни като възрастни зависи от развитието ни в детството, така и това, което изграждаме за себе си като съдба, е резултат от предишен живот на земята. И във връзка с това ни става ясно, особено когато станем напълно едно с нашия сетивен орган по описания начин, че можем да знаем и как можем да живеем, когато вече нямаме тялото, когато преминем през портата на смъртта и се откажем от тялото. Учим се да виждаме без тяло. Същността на това духовно чувство за смисъл се състои именно във факта, че виждаме като дух в духовния свят. Следователно, ние се учим да разпознаваме какви ще бъдем, когато сме се отървали от физическото си тяло. И точно както можем да опишем конкретно как гледаме във вътрешното същество на човек преди раждането, ние също се учим

да разпознаваме как в нас се развива нещо, което преминава през портата на смъртта и отново влиза в духовния свят, за да продължи живота без тялото. Ето ни до точката, където истинското съвременно познание, което все още изглежда доста фантастично за повечето хора днес, но което е също толкова прецизно обосновано, където съвременното познание се свързва с религиозния, благочестиво-религиозен живот по същия начин, по който древното познание се е развило в религиозен живот. Ако тръгнем от такива прозрения, които изглеждат чисто научни, стигаме до най-дълбоките преживявания, до изпълнението на най-дълбоките копнежи на човешката душа.

Ако можем да предположим как нещо от душата и духа се отделя от физическото, като връща тялото на земята като труп, тогава осъзнаваме и как нещо друго се отделя от физическото съществуване. Виждаме как хората формират приятелства, как се привързват един към друг в любов, как духовните и душевни връзки се простират от сърце до сърце в семейството. Виждаме как този човешки живот създава мостове и връзки от човек на човек. Като можем да погледнем в духовния свят, ние също така наистина постепенно се научаваме да виждаме как душата се отделя в смъртта – колкото и странно да звучи на хората днес, може да се говори за наистина точно прозрение – научаваме се да гледаме в духовния свят по такъв начин, че това, което е физическо във всички връзки на приятелството и любовните връзки, в семейните връзки, във всичко, което ни е станало скъпо в живота ни заедно с нашите близки, да се научаваме да гледаме какво е физическо в него и какво е духовно в него, и се научаваме да гледаме как душата се отделя в смъртта, как човешките души се намират отново. Ръката, която сме протегнали към друг, чиято топлина е била израз на преживяванията на душата, биенето на сърцето в радост, когато чувстваме заедност в приятелство и любов, тези физически съпътстващи факти умират заедно с нашето физическо тяло. Това, което е било преживяно във вас като духовно и душевно, като духовно и душевно заедно в приятелство и любов, се изплъзва от земното съществуване, както духовното и душевното се изплъзва от физическото земно тяло.

Ние не достигаем до тази сигурност само чрез религиозна вяра, а чрез сигурни пътища на знание, че онези, които са били заедно по дух тук, на земята, ще се съберат отново в духовно общуване. Научаваме се да разпознаваме, че преживяното в земния живот е само образ на духовно видение. Ако ценим и държим скъпо, ние също се научаваме да разпознаваме как това оценяване и грижа за земния живот е само основа за по-нататъшно преживяване, което следва, когато земното трябва да бъде изоставено и духовното се откъсне от земното. И тогава религиозното чувство, религиозното преживяване, истинското благочестие възниква от наистина искрено стремящото се осъзнаване. Но това ще даде нещо на съвременния живот, което, както вярвам, всеки безпристрастен човек трябва да признае, вече живее в копнежите на много души днес, а също така живее и в

душите на онези, които не го признават, да, които, когато човек говори за това, може би се отвърщат неволно и като противници; то също живее в тях. Защото във всичко, което е запазено за хората днес от древни времена на духовни идеи, вече има нещо, което го прави несигурен. Във всичко, в което вярва, той намира нещо несигурно. Той отново копнее за познание на духовното.

Някой може да каже: Какво засяга всичко това онези, които сами не го преживяват? Да, първо, в книгата си „Как да постигнем познание за висшите светове“ и други книги, аз описах какво трябва да се направи и днес всеки, който има необходимото търпение и енергия, може до известна степен да навлезе в духовния свят. Можете да влезете и да проверите дали това, което описах днес, е фантазия или реалност. Но дори и да не можете да го направите сами, все пак можете, в полза на днешната култура и за доброто на социалния живот днес и в бъдеще, да се убедите чрез здравия разум, без да сте антропософски духовен изследовател, в истинността на свръхсетивния опит, към който днес обаче отделните хора трябва да се стремят, както отделните хора стават само астрономи, както отделните хора стават само естествоизпитатели. Но ще бъде възможно да се спечели доверие, както в миналото хората са печелили доверие на отшелниците, на онези, които могат да се оправдаят, като говорят за свръхсетивните светове. Точно както не е нужно човек да е художник, за да разпознае красотата на една картина чрез здраво човешко разбиране, така и не е нужно човек да е духовен изследовател, а само да има директно, безпристрастно човешко разбиране, неограничено от предразсъдъци, за да види чрез здраво човешко разбиране това, което антропософският духовен изследовател разкрива на света като резултати от духовния път на познанието. Днес хората могат да позволят на резултатите от духовната наука да се доближат до тях със здравословно разбиране за човешкото същество, точно както човек позволява на резултатите от астрономията или химията да се доближат до тях, без самият той да е астроном или химик.

Обаче, духовният изследовател днес не трябва да се отдръпва от живота. Той трябва да се постави в средата на живота. Защото човек може да има доверие само на някой, в когото вижда: намесва се в живота и се намесва в живота по същия начин, както другите хора. Днес животът трябва да се докаже в живота и всеки, който има какво да каже за живота, трябва също да се вложи в живота с всички сили. Ето защо днес се нуждаем от различни методи за познание на висшите светове от тези, които описах сравнително, за да доведем до разбиране, както тези от по-старите времена.

Но какво печелим от факта, че подобно познание за свръхсетивния свят отново се разпространява? Днес, ако не сме потопени в най-слепия материализъм, ние също имаме понятия и идеи за духовен свят. Имаме ги, но осъзнаваме, че имаме идеи, понятия, образи на духовния свят, които са мъртви. Ако погледнем назад към по-стари времена, не искаме да ги извикаме, защото човечеството трябва да се

развива. Това, което е било преживявано в социално и друго отношение в древни епохи, не може да бъде по-привлекателно за нас; като свободни човешки същества, ние трябва да отидем отвъд тях. Но когато погледнем назад, трябва да си признаем като безпристрастни наблюдатели на историята: Където са възникнали идеите, към които толкова много хора все още се придържат днес, не е имало само абстрактни мисли и идеи, там хората са знаели, обръщайки се към духовното в мисленето, чувстването и волята, че самото духовно е слязло в човешката природа; то е съчлен на света, в който живеем. Не само мисли, идеи за духовното, тези хора са имали според своето съзнание, но и боговете, самите духове са ходили сред тях. Такова знание, такова знание, ни е нужно отново. Имаме красиви, велики мисли за духовното, но те са мисли за духовно, което е чуждо на човека, което той визуализира само в абстрактни мисли.

Антропософията, от своя страна, се стреми да въведе самия духовен елемент в тези мисли, така че човешкото същество от своя страна да осъзнае, както е осъзнавало в най-добрите епохи на религиозното творчество: не само мислите в човешкото същество произлизат от духа, но самият дух ходи с нас. Точно както ние, хората, живеем тук на земята във физическо тяло и носим в себе си духовен и душевен елемент, безсмъртен елемент, който излиза от физическото по начина, който описахме днес, така и ние ходим тук сред невидимите същества на духовния свят. Ние сме тук като човешки същества и от своя страна осъзнаваме духовния свят като живо същество. Такова осъзнаване, че духовният свят е наш жив спътник, че не сме зависими от абстрактни, безсилни мисли от духа, има различен ефект. Този духовен свят има различен ефект върху нас. Той трансформира нашето знание в нещо, което от своя страна ни изпълва с религиозно, артистично и изцяло човешко съдържание, така че да можем да се ангажираме пълноценно с целия живот на земята и всъщност с целия живот в света. Ние получаваме представа какво означаваме ние, като временни човешки същества, за вечното съществуване. Но ние също така получаваме импулси за действие, които са по-силни и по-мощни от тези, които са просто идеи.

И това е нещо, което може да се наблюдава и днес в социалния живот, че хората вече не носят жива духовност в себе си и затова, когато говорят за социален живот, потъват в инстинкти и импулси. На Изток виждаме ужасно как хората, тъй като са загубили жива духовност, развиват разрушителен социален живот, който виси и над Европа като заплашителен призрак. Той трябва да бъде победен. Но той може да бъде победен само ако хората осъзнаят живата духовност, която може да бъде възприета в мисълта и във волята и с която човек може да живее като с нещо живо, а не с нещо мъртво, познавайки себе си, но и като социално същество сред социални същества, с което може да установи, като с духовни импулси, които са му дадени от духовния свят, за който е наясно, това, на което сериозните души се надяват и копнеят като възходящи сили на нашата култура; нашата култура, която

има толкова много сили на упадък в себе си, но която трябва да бъде победена. Това, което може да действа като възходяща сила в нашето време, това, което може да процъфтява за нас от духа, който възприемаме по жив начин, е това, за което копнеят и се надяват искрените души днес, това, от което човечеството се нуждае, за да може да живее в настоящето по правилния начин, за да живее от това настояще в сложното бъдеще на човечеството.

За настоящето и бъдещето, за прогреса на нашата култура, към който трябва да се стремим с всички сили, се нуждаем от живия дух. Антропософията не иска да бъде нещо фантастично, но дори и може би да е все още слаба днес, тя иска да бъде път към живия дух. Тя иска да проумее връзката между човека и този жив дух, за да може човекът да намери това, от което се нуждае в този момент, за да намери възходящите сили пред лицето на упадъчните сили за настоящето и особено за бъдещето на човечеството.